

לוחות ושברי לוחות

(שִׁבְרוֹ - פתרונו, רד"ק שופטים ז, טו)

מאמרים וטבלאות

לביאור ענייני הלוח העברי וחשבוננו

בסיעתא דשמיא, נלקט ונחבר

בידי

יעקב מתלון

ועתה נַסֵּס לחיבור אחד

שנת התש"פ

בסיעתא דשמיא

לוחות וְשִׁבְרֵי לוחות

(״שִׁבְרֵי״ - פתרונו״, רד״ק שופטים ז, טו; ראה במבוא)

מאמרים וטבלאות לביאור ענייני הלוח העברי וחשבונו

אסופת דברים שנכתבו במרוצת השנים על הלוח העברי

לביאור הנושא לקורא הבלתי־מתמצא

מהדורה ראשונה - התש״פ

להערות ולתגובות:

יעקב מתלון

hluach@gmail.com

אפשר להעתיק ולצלם באופן פרטי לצרכי לימוד תוך ציון המקור

לצרכים מסחריים יש לפנות לדוא״ל הנ״ל

כמו כן אפשר לפנות לכתובת הנ״ל לקבלת קובץ PDF של חומר מתוך חיבור זה (בעז״ה, בלי נדר)

לוחות ושברי לוחות

מאמרים וטבלאות לביאור ענייני הלוח העברי וחשבונו

תוכן העניינים

6	מבוא ודברי פתיחה המצווה הראשונה; שותפות לקב"ה; כוח ב"ד וישראל; גזרות שמד; התנהלות לפי הלוח שלנו; קביעת המציאות; לימוד חשבון הלוח; 'גופי הלכות'; 'בראשית'; נקודת תחילת השנה והיממה; ישראל מונים ללבנה; טעמים נסתרים ושמחה מזוקקת. ודברי הסבר לגבי החיבור; תודות.
	הסברים ומאמרים
16	הפירות עם לוח השנה היהודי יסודות הלוח - המולד, החודש, עיבור השנה, מניין ימי השנה ושבתותיה ו-14 סוגי השנים
21	סימני המועדים ו'ימי הפסילה' סימנים לימי חלות המועדים - א"ת ב"ש (לזיהוי מהיר לפי ימי פסח), 'אם היום פורים'; 'ל"ג בעומר, חנוכה וט"ו בשבט. 'ימי הפסילה' - הימים שבהם לא יחולו המועדים - 'לא אד"ו ראש' ונגזרותיו. הסימן לשבת ההפסקה' שבין 'ארבע הפרשיות'
29	חיבור הפרשות ומחזור הקריאה על התאמת מחזור קריאת התורה, המסתיים בשמחת תורה ומתחיל לאחריו, ללוח השנה
37	ראש השנה התשס"ו: הדחייה הנדירה ביותר 'ארבע הדחיות' בלוח העברי ומידת שכיחותן, תוך הכרה זריזה של אופן חישוב הקביעות
42	חזרה של קביעות השנה אחרי שלוש שנים חשבון הלוח ושאלת המחזוריות, לאור קביעות שנת התש"פ. 'לוח ארבעה שערים' והסתייעות בו לחישוב הקביעות ולחישוב שכיחויות סוגי השנים; 'עיגול דרב נחשוך' כמחזוריות בלתי-מושלמת
58	ליקוטים על ברכת החמה הברכה הנדירה, אחת ל-28 שנה. דברי רקע, ליקוטים ועדויות מן ההיסטוריה. לערב פסח התשס"ט
65	מניין ימי החודש בטרות עיון בסוגיית 'חודש זה' במסכת נדרים ובחידושו של הר"ן לגבי מניין ימי החודש
82	כיצד כותבים תש"פ? בעקבות הלוח לשנת ה'תש"פ, נשאלנו: כיצד כותבים, תש"ף או תש"פ? הטיעונים לשני הצדדים, הדיון והמסקנות - במאמר זה
91	לוח העמים, ונוסחת גאוס להמרת תאריכים הפרת הלוח היוליאני, והלוח הגרגוריאני המקובל כיום פלוג בינלאומי, ונוסחה להמרת תאריכים (מלווה בהדגמות). על קצה המזלג: שימוש בתאריך לועזי
100	על תאריכים חוזרים ועל שנים זהות על התלכדות תאריכים עברי ולועזי, על התלכדותם גם עם היום בשבוע; ועל 'שנים תאומות' זהות לחלוטין. סקירה על מאמרו של ר' רחמים שר-שלום
104	בירורים וביאורים בקצרה סימן גש"א; ראשית עיבור השנה; מזלו של אדר ב; בר מצווה באדר א; קביעות שנת התשע"א, י' בטבת בערב-שבת; פרשת נשא קודם חג השבועות; יו"ט שני של גלויות לחג השבועות; רווח בין המולד ובין ראש החודש; מניין שנות העולם; ועוד
	טבלאות ורשימות
119	לוח סימני-השנה ל-570 שנה: ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז לוח זה, עם טבלת המועדים שבעמוד שלאחריו, מהווים לוח ל-570 שנה
120	טבלת המועדים ל-14 סימני השנה
121	טבלת תאריכי השבתות ל-14 סימני השנה

123	טבלת הפרשות וההפטרות
128	מיון לפי סימן השנה: ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז
130	סכום סימני השנים לטווחים שונים
131	לוח ס"א ראשים רצף סימני-השנה לכל שנות מחזור-הלבנה לפי מולד תחילתו בלבד
133	גו"ח אדז"ט: טבלת ההפרשים ל-19 שנות המחזור
135	מולדות תשרי והדחיות ל-570 שנה - ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז
142	מולדות החודשים ל-40 שנה - התשע"ה-התתי"ד

מפתח

155	תוכן עניינים מפורט
158	מפתח ערכים
160	מפתח טבלאות

מבוא ודברי פתיחה

המצווה הראשונה; שותפות לקב"ה; כוח ב"ד וישראל; גזרות שמד; התנהלות לפי הלוח שלנו; קביעת המציאות; לימוד חשבון הלוח; גופי הלכות; 'בראשית'; נקודת תחילת השנה והיממה; ישראל מונים ללבנה; טעמים נסתרים ושמחה מזוקקת. ודברי הסבר לגבי החיבור; תודות.

**"וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר:
הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים וְאֲשׁוֹן הוּא לָכֶם לְחֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה"**

(שמות יב, א-ב)

"הַחֹדֶשׁ הַזֶּה - הִרְאָהוּ לִבְנֵה בְּחִידוּשָׁהּ, וְאָמַר לוֹ: כִּשְׁהִירָח מִתְחַדֵּשׁ יִהְיֶה לְךָ רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְאֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִיָּד פְּשׁוּטוֹ, עַל חֹדֶשׁ נִסָּן אָמַר לוֹ: זֶה יִהְיֶה רֹאשׁ לְסֶדֶר מִנְּחָן הַחֲדָשִׁים, שִׁיחָא אֵייר קְרוֹי שְׁנִי, סִינָן שְׁלִישִׁי. הַזֶּה - נִתְקַשָּׁה מִשָּׁה עַל מוֹלַד הַלְבָּנָה בְּאִיזוֹ שִׁיעוֹר תִּקְרָא וְתִהְיֶה רְאוּיָה לְקֹדֶשׁ, וְהִרְאָה לוֹ בְּאֶצְבַּע אֶת הַלְבָּנָה בְּרִקְיעַ, וְאָמַר לוֹ 'כִּזָּה רָאָה וְקֹדֶשׁ'. וְכִיצַד הִרְאָהּ? וְהִלָּא לֹא הִיא מְדַבֵּר עִמּוֹ אֲלֵא בְיוֹם, שְׁנֵאמַר (שמות ו, כח) 'וַיְהִי בְיוֹם דְּבַר ה'', (ויקרא ז, לח) 'בְּיוֹם צִוְּתוֹ', (במדבר טו, כג) 'מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וְהִלָּא! אֲלֵא סְמוּךְ לְשִׁקִּיעַת הַחֲמָה נֹאמְרָה לוֹ פִּרְשָׁה זֹ, וְהִרְאָהוּ עִם חֲשֻכָּה."

(רש"י שם)

ברוך הבורא וברוך שמו, אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו - תורת אמת וחיי עולם. כה עצומה היא מתנה זו!

רש"י הקדוש, בראשית פירושו לתורה (ע"ש), עומד על כך שהתורה היתה צריכה, לכאורה, לפתוח במצוות קידוש החודש.

בפשטות, המצווה הזאת - מלבד היותה אחת מ-613 - היא עומק כוחנו. בה אמר לנו הקב"ה: בְּנִי! אֲנִי בִנִּיתִי אֶת הָעוֹלָם כּוֹלּוֹ, אֶת הַיָּקוֹם כּוֹלּוֹ, וְשִׁכַּלְתִּינִי; עֵתָּה - הֵינִי אִתְּךָ שׁוֹתֵפִים בְּמַעֲשֵׂה יָדַי: בּוֹאוּ וְקַבְּעוּ אֶת הַזְּמָנִים! עַל עוֹצְמָתָהּ שֶׁל 'שׁוֹתֵפּוֹת' זֶה נִעְמּוֹד מֵעַט בְּהַמְשָׁךְ.

ואם נִקְשָׁה עַל דְּבָרֵי רִש"י: וְכִי "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" הִיא הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה בַּתּוֹרָה? הִרִי בִּסְפָר בְּרֵאשִׁית שְׁלוֹשׁ מִצְוֹת: פְּרִיָּה וְרִבִּיָּה, בְּרִית מִלָּה, וְאִיסוּר גִּיד הַנֶּשֶׁה! נוֹכַל לְהַשִּׁיב: אַכֵּן כֵּן! מִצְוֹת פְּרִיָּה וְרִבִּיָּה גַם הֵיא שׁוֹתֵפּוֹת בְּבִנְיָן עוֹלְמוֹ שֶׁל הַקָּב"ה (ע' נדה לא, וּע' רִש"י עַל דְּבָרֵי חֲנָה בְּבֵרֵאשִׁית ד, א "קִנִּיתִי אִישׁ אֶת־הָ""); וְגַם בְּרִית הַמִּלָּה (ע' נדרים לא-לב. שֶׁאִפִּי אֲבִרָהּ אֲבִינוּ לֹא נִקְרָא "תַּמִּים" עַד שֶׁמֶל, וְע"ע מִדְּרַשׁ תַּנְחוּמָא תַּזְרִיעַ ה, וִיכּוֹחַ טוֹרְנוֹסְרוֹפּוֹס וְר"ע). וְמָה, אֲפּוֹא, הַיִּיחּוּדִיּוּת שֶׁל מִצְוֹת קִידוּשׁ הַחֹדֶשׁ, בִּיחֹס לְפְרִיָּה-וְרִבִּיָּה וְלִמִּלָּה? מִצְוֹת קִידוּשׁ הַחֹדֶשׁ נַעֲשִׂית בְּאֹפֶן צִיבּוּרִי: בֵּית הַדִּין, בְּאִיכּוֹחַ שֶׁל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל, מִקִּיָּים אֶת הַמִּצְוָה וְקוֹבֵעַ אֶת הַזְּמָנִים, וּבִכֵּךְ נִקְבָּעִים כָּל "מוֹעֲדֵי ה'" (עֵינִי רַמְבַּ"ם וְרַמְבַּ"ן, סִפֵּר הַמִּצְוֹת, עֲשֵׂה קִנְיָ). לְעוֹמָתָהּ, פְּרִיָּה-וְרִבִּיָּה וְמִלָּה מִתְקִיִּימוֹת בְּאֹפֶן פִּרְטִי, בִּידֵי כָל יַחִיד וְיַחִיד מִיִּשְׂרָאֵל.

מִקְרָאוֹת רַבִּים עוֹסְקִים בְּעִנְיַיִ הַמוֹעֲדִים (ע' וִיקְרָא כג, בְּמִדְבָר כח-כט, וְדִבְרִים טז). לְכוֹלָם אֵין אִפְשָׁרוֹת לְהִתְקִיֵּים לֹלָא קִידוּשׁ ב"ד (ע' רַמְבַּ"ם וְרַמְבַּ"ן ה"ל; וְע' רִיטְב"א חוֹלִין קא: ד"ה אֲלֵא אָמַר רַבָּא, שֶׁפְּשָׁאִין ב"ד מִקְדָּשִׁים חֲדָשִׁים הַמוֹעֲדִים בְּטָלִים - בְּגַמ' שֶׁם מְדוּבָר עַל יוֹם הַכִּיפּוּרִים! - וְע"ש בְּהַעֲרַת הַמַּהְדִּיר, הוֹצ' מוֹסֵד הֶרֶב קוֹק, מִס' 860).

*

עד היכן גדול כוחו של בית הדין!

ובדברים שכתבנו יתבאר מדוע בחרו היוונים הרשעים לגזור על עם ישראל דווקא על השבת, קידוש החודש והמילה (אבודרהם, חנוכה; מגילת אנטיוכוס, מובאת באוצר מדרשים, חנוכה). השבת "אות היא ביני וביניכם לדורותיכם, לדעת כי אני ה' מקדשכם" (שמות לא, יג) - גם 'זכר למעשה בראשית' (על בראשית ב, א-ג; שמות כ, י), וגם 'זכר ליציאת מצרים' (על דברים ה, יד), "קביעא וקיימא" (חולין קא:), אותה - בעצם - קיבלנו מריבונו של עולם, והיא ממש "מתנה טובה" (על שבת י:). ואילו החודש והמילה הם השותפות של עם ישראל בבריאה, בעולמו של הקב"ה (כנז' לעיל). גם מאוחר יותר אנו מוצאים שגזרו האויבים על קביעת הזמנים - כפי שמצאנו לגבי יוה"כ (חולין קא:; הנז' לעיל) "שלחו ליה לרבא: זוג בא מרקת..." (סנהדרין יב:); ובדומה לזה מצינו בזמן רבי יהודה הנשיא (ר"ה כה:): "א"ל רבי לר' חייא: זיל לעין טב וקדשיה לירחא ושלח לי סימנא: דוד מלך ישראל חי וקיים" (וברש"י שם ד"ה זיל לעין טב הביא שני פירושים, האם הוא מפני שחשש מרנון, או מפני גזרת שמד בנושא זה).

חכמה זו נקצרת "לעיני העמים" (על שבת עה. ושו"ת רמב"ם סי' קנ); ולא לחנם צרה עיניהם בה!

*

בשכבות נרחבות בציבור קיימת רתיעה מעיסוק בנושא הלוח העברי.

יש אשר חוששים מפני חשבונות, ישנם הנרתעים מפני גימטריאות וראשי תיבות, יש המתחלחלים מפני אסטרונומיה; ישנם מי שהטבלאות המוצגות בספרים נראות להם מאיימות, ויש שמפחדים מכל אלו יחד. לא מן הנמנע שיש גם מי שהמונח 'סוד העיבור' גורם לו לחשוב שעדיף שיישאר בגדר סוד ולא יתגלה, שהרי "הולך רכיל מגלה סוד" (משלי יא, יג), לא כן?

ובכן, תופעה זו מונעת מאנשים רבים להכיר את לוח השנה שלנו, ומתוך כך ישנם אשר מתקשים לחוש את השייכות המוחלטת שלו לחיינו (מַעְבֵּר לקביעת החגים). העולם מסביב משתמש בלוח־שנה אחר - זָר לנו, זָר לתורתנו, זָר לרוחנו. הפוסקים דנו ביחס לציון התאריך הלועזי־הנוצרי (התחייסנו לזה בקצרה בפרק המתאים), והשווה לכולם - שלא ראו בזה נְהִיג רצוי אלא כורח המציאות. לכתחילה ודאי וודאי שחיינו מתנהלים לפי הלוח שלנו, גם בימי חול ולא רק בחגים.

*

הקב"ה הטיל עלינו לקבוע את הזמנים. בית הדין של מעלה ממתין לקביעת החודש של בית הדין! כך אמרו חז"ל, ואי אפשר שלא לצטט מדבריהם (ירושלמי ראש השנה א, ג):

אי זו אומה כאומה הזאת?! בנוהג שבעולם, השלטון אומר 'הדין היום' והליסטים אומר 'למחר הדין', למי שומעין, לא לשלטון? אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן: אמרו בית־דין 'היום ראש השנה' - הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת: הַעֲמִידוּ בימה, יעמדו סניגורין, יעמדו קטיגורין, שאמרו בְּנֵי הַיּוֹם ראש השנה! נמלכו ב"ד לַעֲבֹרָה למחר - הקדוש ברוך הוא אומר למלאכי השרת: הַעֲבִירוּ בימה, יעברו סניגורין, יעברו קטיגורין, שנמלכו בני לעברה למחר! מאי טעמא? (תהילים פא, ה) 'כי חק לישראל הוא משפט לא־להי יעקב': אם אינו חוק לישראל - כביכול אינו משפט לאלהי יעקב!

ר' קריספא בשם ר' יוחנן: לשעבר (ויקרא כג, ד) 'אלה מועדי ה'; מיכן ואילך - 'אשר תקראו אותם'. אמר רבי אילא: אם קריתם אותם הם מועדי, ואם לאו - אינן מועדי!

האם אפשר לוותר על מעלה כזאת? ודאי שלא! עלינו לשמוח בה ולהזכיר אותה בכל אפשרות! על כל מכתב! זה התאריך של בורא העולם! הייתכן לזנוח אותו, לטובת ספירת נכרים?!

*

ומה לגבי החשבונות המסובכים? האסטרונומיה? גילוי הסוד (על כתובות קיא.)?

הבה נשאל על כך את פי הרמב"ם. הנה תשובתו (הל' קידוש החודש יא, א-ד):

לפי שאמרנו בהלכות אלו שבית-דין היו מחשבין בדקדוק ויודעים אם יקרא הירח או לא יראה... שאלו הדרכים דרכים רחוקים ועמוקים הן, והוא סוד העיבור שהיו החכמים הגדולים יודעים אותו ואינן מוסרין אותו לכל אדם אלא לסמוכים נבונים. אבל זה החשבון, שמחשבין בזמן שאין שם בית דין לקבוע על הראייה, שאנו מחשבין בו היום - אפילו תינוקות של בית רבן מגיעין עד סופו בשלשה וארבעה ימים.

"אפילו תינוקות של בית רבן מגיעין עד סופו" - מבינים את החשבון הלוח הקבוע שלנו - "בשלשה וארבעה ימים"!

ובכן, לוח-השנה הקבוע שלנו אינו מצריך כל ידע באסטרונומיה. האסטרונומיה שימשה את נשיא בית-הדין, החוקר את העדים שהעידו על ראיית הירח. החשבונות המסובכים שלה היו, בימים ההם, נחלת בית הדין בלבד, וזהו "סוד העיבור". כיום, עד בוא גואל בקרוב ויחידוש הסנהדרין, הלוח קבוע וכלליו אינם מצריכים ידיעת אסטרונומיה. אמנם מעלה יש בידיעת חכמת התכונה (ראו שבת עה. וש"ת רמב"ם ס' קג), אך אפשר להכין לוח שנה שלם בלי להכיר את 'שבילי הרקיע' כלל!

נקודה נוספת.

שנינו במסכת אבות (סוף פרק ג): "תקופות וגמטריאות - פּרָפְּרָאוֹת לְחֻמָּה". כלומר: "כמו הפרפראות שרגילין לאכול בסוף הסעודה לקנות דרך תענוג, כך החכמות הללו מכבדות את בעליהם בעיני הבריות" (פירוש רבנו עובדיה מברטנורא). ואין הן מעיקר התורה (הנקרא במשנה שם "גופי הקלות").

מהי גמטריה אנו יודעים. אך מהן "תקופות"? "ענין הלוח המזלות" (שם); "חשבון הקפת החמה והלבנה" (תפארת ישראל). במילים של היום: אסטרונומיה והתחומים הקשורים בה.

לאור זאת, מה מקומו של הלוח העברי וחשבונותיו?

כתב הרשב"ץ (רבי שמעון בן צמח מדוראן, פירושו "מגן אבות", למשנה הנ"ל):

ואין זה על חשבון תקופות, לדעת אם מעבירין את השנה אם לא, כמו שנזכר בסנהדרין פרק ראשון (יא-יג). כי זה אינו פרפראות לחכמה, אבל הם גופי הקלות לידע מתי יהיה פסח כדי שלא יאכלו חמץ בפסח, וישחטו הפסח בזמנו, ולא יבואו לידי קרת, וכן יום הכפורים שהוא בכרת תלוי על פי עיבור שנה, וחלילה שיקרא זה פרפראות לחכמה!

ונביא מלשונו של בעל תוספות יום טוב:

לכך צריך לומר שדברי ר"א חסמא הן על הידיעה מן המהלכים בלבד, ולא מה שנמשך מהם, שהוא קדוש החדש ועבור שנה; שלענין זה ודאי שהן והן גופי הלכות הן.

וזו לשונו בעל חתם סופר (ש"ת חלק ו, ליקוטים סימן לה):

הנה באתי בדברים העומדים ברומו של עולם, ה"ה מענין חשבון עיבור השנים, אשר אין לנו מצנה בכל התורה פלה גדולה ממנה, ע"כ אנו צריכים לחפש אחריה בכל מאמצי כחנו, כי בה תלוי קביעות המועדים המקודשים וחמץ בפסח ואכילה ביו"כ בהכרת בצירוף שאר מצות המסתעפים ממנה ועל זה נאמר 'כי היא חכמתכם' וגו'. ובעוונותינו המרובים מחמת צוק העתים נתמעטו הבקיאים בחכמה זו, ורובא דרובא סומכין על הלוח הנדפס לכל שנה בפ"ע כאלו נתנה מסיני...

*

במעמדה המיוחד של מצוות קידוש החודש כמצווה הראשונה בתורה, דן עוד הראשל"צ, הרב אליהו בקשי-דורון זצ"ל (בנין אב חלק ו סימן כב; עיין בדבריו). מצוות קידוש החודש נאמרה בתורה בשלוש מלים: "החודש הזה לכם". ולא התבארו בפתוב פרטי המצווה כלל - כיצד לקדש אותו, ע"י מי וכו'. ולא היתה כלל אפשרות לדעת כיצד לקיים את המצווה ללא התורה שבעל-פה. ויש במצווה ראשונה זו כדי ללמד על התורה כולה, הצריכה תמיד לביאור ע"פ מה שנמסר למשה בסיני בעל-פה.

כן עמד שם על הקשר בין בריאת העולם ובין מצוות קידוש החודש. 'בראשית - בשביל התורה שנקראה ראשית ובשביל ישראל שנקראו ראשית' (על רש"י בראשית א, א). ואף משה רבנו קיבל במראה הנבואה את תולדות הלבנה ומהלכיה ואת סדר תקופות החמה והשייך לזה. "והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים" - "שעתידים ישראל להצטוות על המועדות והם נמנים למולד הלבנה" (בראשית א, יד ורש"י). מששת ימי בראשית הועמד מהלך הלבנה על צורה כזאת שתכליתה ללמד זמנים ומועדים לעם ישראל שהם עיקר הבריאה.

ציווי זה, של "החודש הזה לכם", מחזיר אותנו אפוא אל נקודת ההתחלה - "בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ". 'יש מנהיג לפירה', והוא שפרא גם את גרמי השמיים, והוא השולט על מהלכיהם, וכולם עבדיו עושי רצונו. "חוק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם" (מנוסח ברכת הלבנה, סנהדרין מב). ובזה יש להוציא מטעותם של דור אנוש, שייחסו כוח עצמאי לגרמי השמיים (עיין עוד בדבריו, בנין אב שם).

*

מה יש בו, בלוח-השנה העברי, אשר מייחד את עם ישראל כל כך?

נתבונן בנקודה אחת.

השנה שלנו מתחילה בתשרי, בעונת הסתיו. אמנם לעניינים מסוימים השנה מתחילה בניסן, "ראש תחדשים", בעונת האביב (ראו: שמות יב, ב; משנה ראש השנה א, א).

לעומת זאת, בלוח המקובל כיום אצל אומות העולם מתחילה השנה אי-שם באמצע החורף.

כשנתבונן עוד, נמצא דבר דומה ביחס לנקודת תחילת היום. מתי מתחילה היממה, לפי ההלכה? התאריך מתחלף לעת ערב, בנקודת ההשקה שבין האור והחושך; ולעניינים מסוימים קובעת נקודת ההשקה שבין החושך והאור, בשחר (על חולין פג).

ולהבדיל, אצל אומות העולם - התאריך מתחלף (בערך) בחצות הלילה. וסימנך: "פיהנה החשך יכסה-ארץ וערפל לאמים; ועליך יזרח ה'" (ישעיה ס, ב).

מה משמעות ההבדל?

יש חשיבות לקביעת נקודת ההתחלה, שכן נקודת ההתחלה מובלטת; וקביעתה עשויה לבוא מתוך מבט מסוים, השקפה מסוימת (דוגמה לזה, החלוקה הנוצרית, הידועה, של פרקי התנ"ך, שאחד הסילופים הבולטים שבה הוא תחילת פרק יד שבספר הושע בפסוק "תאשם שומרון", שנקבעה שם כדי שלא להתחיל פרק כמתבקש מבחינה עניינית מ"שובה ישראל עד ה' אלהיך", שמשמעותו מנוגדת לעיקרון הנוצרי של ביטול סופי של בחירת עם ישראל כביכול).

החושך אינו ישות עצמאית, ואף לא האור; ואין מקום לקביעת נקודת ההתחלה בשיא תוקפו של החושך או של האור. בקביעת נקודת ההתחלה, של היום ושל השנה, ב'עונת מעבר', בין קיץ לחורף ובין יום ולילה, אנו נותנים דגש על המעבר ועל חילוף העתים. בכך אנו מעידים על בורא העולם שהוא אשר "גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור, המעביר יום ומביא לילה ומבדיל בין יום ובין לילה". בכך אנו מעידים שיש מנהיג לבירה, "יוצר אור ובורא חשך" (ישעיה מה, ז), "משנה עתים ומחליף את הזמנים".

*

"ישראל מונים ללבנה" (סוכה כט, ועל חולין ס: "לימנו בד ישראל ימים ושנים"), כלומר: הפסיס לכל הלוח הוא חודש הירח (ורמב"ם הל' קידוש החודש א, א); ועיקר הדיונים בחז"ל בנושא הלוח הם בעניין ראיית הירח החדש (-קידוש החודש) או התאמת שנה של חדשי לבנה עם שנת חמה (-עיבור השנה). אין זה מקרי, שהרי הלבנה מסמלת את התלות: בניגוד לשמש, שהיא מקור אור, הירח הוא 'מקבל' ומחזיר הלאה את אור השמש. הירח אינו עצמאי. כך גם עם ישראל, המפיץ את אורו של הקב"ה בין העמים (על ערוך השלחן או"ח תכו, ב). ואפשר לצרף לכאן מה שמזהיר משה רבנו (דברים ח, יז): "וְאֶמְרָתָּ בְּלִבְבְּךָ כְּחִי וְעַצְם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת־הַחֵיל הַזֶּה" - לא כן, אלא תטעה, אין אלו כוחך וידיך! אינך שמש, שהיא מקור אור; אלא "וְזָכַרְתָּ אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הֵנִיחָ לְךָ כָּח לַעֲשׂוֹת חֵיל" (שם, יח) - אתה מקבל את האור מן הקב"ה.

יש מקום להוסיף עוד:

הצדיקים נקראים על שם הלבנה (חולין ס; ועל ר"ה כה), וישראל נמשלו ללבנה (על סנהדרין מב. בנוסח ברכת הלבנה). כפי שהלבנה לעתים נעלמת מן העין, כך מעשיהם של ישראל - המצוות - נעשים גם כאשר אין טעמיהן גלויים. עוד מצאנו, שהלבנה היא גם סמל לשמירת סוד (על שבת קנו. ורש"י ד"ה ורזוהי כסיין), וכן אמרו (ר"ה כה): "ירח לא ידע מבאו" (בניגוד לשמש, עיין שם ושם).

כבר הזכרנו את ברכת "אשר בחר בנו מכל העמים", שעליה אמרו שהיא 'מעולה שבברכות' (ברכות יא); ודווקא במצוות שלכאורה בלתי-מובנות, בולטת בחירת הקב"ה בנו, וממילא - טמון בהן כוח גדול של שמחה על כך, והרי עיקר עבודת ה' בשמחה (דברים כח, מז ותהלים ק, ב).

נסביר נקודה זו בהתבוננות ביחס למצווה אחת (ובכל זאת, לא נתרחק מנושא הזמנים...) - ארבעת המינים. בחג הסוכות אנו עושים כפי שנצטוונו, נוטלים ארבעת המינים, מנענעים ומקיפים. מעשה זה נראה חסר פשר כביכול. אף שניתנו לו טעמים בחז"ל (על מנחות כז. ורש"י ורמב"ן עה"ת ומורה נבוכים ח"ג מג, ועוד), ברובד הפשוט נראה זה מעשה תמוה, והעומד מן הצד ומתבונן על כך בעין זרה עשוי להשתומם על המראָה המפליא: לאיזו תכלית עושים זאת?! וכשנשוב ונתבונן בפסוק, נמצא שדווקא כהמשך ל"וּלְקַחְתֶּם לָכֶם" (ויקרא כג, מ) אומרת התורה "וּשְׂמַחְתֶּם!" ומה לכל זה ול"אמן שמחתנו"?! אלא - כפי שאמרנו: כאשר אנו עושים מעשה חסר פשר, ואיננו עושים אותו משום סיבה שבעולם אלא מפני ציווי הקב"ה - זה ממש "וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם". בזה נפר ביותר שהשמחה לפני ה', ואין זו שמחה שיכול להיות מעורב בה טעם גשמי הגיוני. זו השמחה המזוקקת - נותן התורה, ואנו.

כעין זה אפשר להטעים את העד דלא ידע' שנאמר לגבי שמחת פורים (מגילה ז). כל חג והפחינה המיוחדת לו, ובפורים נותר מקום לשמחה נקייה עם הקב"ה - בלי דעת, בלי הסברים.

רעיון דומה - ומורכב משני דברים שהזכרנו - אפשר למצוא ביחס ליום-טוב שני. יסודו של יו"ט שני של גלויות - ספק לבני חו"ל, שאינם יודעים מתי הוקבע החודש. מצד שני, אפילו לחג השבועות, התלוי בספירת העומר ולא בקביעת החודש, עושים יו"ט שני. מה ההיגיון בזה? כבר נתנו לזה רבותינו טעם הגיוני: "כדי שלא לחלוק במועדות" (רמב"ם הל' קידוש החודש ג, יב). ומכאן למד בעל חתם סופר (שו"ת חתם סופר, או"ח סי' קמה) שליו"ט השני של חג השבועות יש מעמד מיוחד והוא חמור משאר ימים טובים של גלויות, שכן אין יסודו בספק אימתי חל החג, אלא בתקנת חכמים! כאן אנו רואים, מצד אחד, את עוצמת הכוח שנתן הקב"ה ביד חז"ל, לַחַדֵּשׁ ולתקן יו"ט, ומצד שני, שעוצמת המצווה גדלה כאשר הטעם הנגלה שלה נעשה קלוש.

וכן לגבי יו"ט שני של ראש השנה. תקופות שונות היו ביחס לקביעת ראש השנה (ר"ה ל: ור"ף ביצה ב:ג, על סיכום הדברים וסידורם בדבריו של הרב שלמה יוסף זין, 'ארבע תקופות בראש השנה', בספרו המועדים בהלכה). בימי בית המקדש השני תיקנו שאם באו עֲדֵי חודש תשרי (ר"ה שם ורש"י ותוס' שם ובביצה ד:), ולשיטת רמב"ם נאמר זה בכל ראשי החדשים, ואכמ"ל כאן) אחרי זמן המנחה של יום ל' באלול, אין מקבלים אותם אלא גומרים היום בקדושה ולמחר יתקדש החודש (וראש השנה) וגם הוא יהיה קדוש. וחלקו תנאים (עירובין לט.) ואמוראים (ביצה ד:) בגדרם של שני ימי ראש השנה (האם זו 'קדושה אחת', או שהן 'שתי קדושות' שאינן אלא מספק), וברור בסוגיית הגמ' שמקרה מִחְדָּשׁ זה, שבאו עדים אחרי המנחה, שגומרים את יום ל' בקדושה אף שפרור שאינו ראש השנה - נחשב מקודש יותר (על רש"י ביצה ד: ד"ה אסורה בזה {השני}).

"גַּלְעֲיָנִי וְאַבְיָטָה נִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ" (תהלים קיט, יח)!

* * *

אודה ה' בכל לבב, הרועה אותי מעודי, אשר זיכני להביט נפלאות מתורתו, ואשר זיכני לקרבה אל המלאכה להתבונן ולכתוב את הדברים המובאים בקובץ זה, העוסקים בנושא הלוח העברי וחשבונותיו. ויהי רצון שיהיו הדברים לעזר לשוחרי הנושא ולמבקשיו.

בקובץ זה נאספו מאמרים בנושא הלוח העברי. רוב המאמרים מיועדים לקורא הממוצע, שאינו בקיא בחשבונות הלוח; באופן פשוט, יחסית, ובדרך-כלל אינם נושאים בתוכם חידושים, מלבד אופן הרצאת הדברים. כל מאמר מתמקד בנקודה מסוימת, ויחד המאמרים מקיפים את נושא חשבון הלוח, כך שהרצאה ללמוד אותו יוכל לעשות זאת. אחדים מן המאמרים מרחיבים בתת-נושא מסוים, הרחבה שאינה בהכרח קשורה באופן הדוק לחשבון הלוח.

רוב המאמרים פורסמו בכתבי עת ו/או במרשתת. המאמרים מוגשים כאן כפי שפורסמו בשעתם; חלקם עבר עריכה קלה, ולעתים אף נוספו דברים מועטים.

מטבע הדברים, כיוון שהמאמרים נכתבו בנפרד ועל פני תקופה ארוכה, ייתכנו צורות-כתיב שונות שננקטו במאמרים שונים (כגון: את סימני השנה, אפשר לכתוב עם גרשיים, בח"ג, בש"ה, וכו', ואפשר בלעדיהם - בחג, בשה, וכו'; ולא הקפדתי בזה על אחידות בין המאמרים השונים). כמו כן, ישנם דברים חופפים, החוזרים על עצמם באחדים מן המאמרים, והעדפתי להשאירם במקומם, לטובת הקורא המעוניין בנושא מסוים בלבד. מה גם, שהחזרה בנושאים האלו לא תזיק גם לקורא את כל המאמרים כסדרם. כמוכּוּן, שהקורא הנתקל בחזרות מעין אלו יכול לדלג או לקרוא בפרוף. החזרה הבולטת ביותר היא, ככל הנראה, ההסבר על 14 סימני השנה (הקביעות) ופירוטם, נושא יסודי ושימושי מאוד.

הקובץ אינו עוסק בנושאי אסטרונומיה וזמני היום, כי אם בנושאי חשבון קביעת הלוח הקבוע והמסתעף ממנו.

שם הקובץ - "לוחות ושברי לוחות" - שאול מדברי חז"ל בהקשר אחר לחלוטין (ב"ב יד:). וכאן, 'לוחות' - לוחות השנים (במליצה זו קדמני ד"ר ערן רביב במאמרו בבד"ד 22, טבת ה'תש"ע). 'שברי' - במובן: פְּשָׁרִי (כמו הפסוק בשופטים ז, טו "וַיְהִי כְּשֶׁמֶעַ גִּדְעוֹן אֶת־מִסְפַּר הַחֲלוֹם וְאֶת־שִׁבְרוֹ", ע"ש בתרגום וברד"ק ובמצודות, אך ע"ש ברש"י); וכן במובן שְׁבָרִים חשבוניים - שהרי חשבון הלוח תלוי במשך חודש־הירח (הזמן הממוצע שבין מולד למולד שלאחריו), והוא אינו נמדד בימים שלמים, ואף לא בשעות שלמות, ויש צורך לחלק את השעה 'לחלקים' (כפי שיתבאר במקומו, בע"ה). וקרי ביה נמי 'שְׁבָרִי' (בשי"ן שמאלית), לשון התבוננות וסְבֵרָה, כאמור בנחמיה (ב, יג, וכן שם טו) "וַיֵּאָהִי שֶׁבֶר בְּחוֹמַת יְרוּשָׁלַם" (וכראב"ע שם ורד"ק בספר השרשים; אך רש"י ומצודות פירשוהו מלשון שְׁבֵר).

ועוד, ערכו של הביטוי "לוחות ושברי לוחות" בגימטריה הוא 1418. וכן ערך המלים מן המקרא, השייכות לענייני הלוח - "מֵאֲרֵת בְּרָקִיעַ הַשָּׁמַיִם" (בראשית א, יד); "חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעֵשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים טז, א). מקובל לומר, שיש לרמוז בִּשְׁם הַסֵּפֶר את שֵׁם הַכּוֹתֵב; וי"ל כאן ש'יעקב מתלוח' בגימטריה 708, ועם הכולל 709; וכשנכפיל ב-2 (שהרי 'לוחות' לשון רבים...) נמצא 1418.

*

תודות אני חב לאנשים רבים, שקירבוני אל הנושא בס"ד ושסייעו בכך. תחילה, הוֹרֵי הַיִּקְרִים - אבי מורי ר' כדורי ואמי מורתי מרגלית, ה"ו, שמאז ילדותי שיתפו פעולה עם הנטייה שלי ללימוד נושא הלוח. יהי רצון שיזכו לרוות נחת רוח מכל צאצאיהם, בבריות, בנחת ובשמחה; ולראות בביאת משיח צדקנו בב"א.

כן יבורכו חמי ר' שאול וחמותי דורית עמרם, ה"ו, על העין הטובה, התמיכה והמסירות שמאפיינות אותם כל כך. יהי רצון שיזכו לרוות נחת רוח מכל צאצאיהם, בבריות, בנחת ובשמחה; ולראות בביאת משיח צדקנו בב"א.

דודתי תמר תח' (בת רחל ע"ה), ישלח לה הקב"ה רפואה שלמה, מסרה לידי בילדותי את הקונטרס 'לוח ל-300 שנה' שחיבר מרדכי בר־ששת, וממנו שאבתי את הידיעות הראשונות על סימן השנה ועל סוגי השנים השונים.

תודה גדולה אני חב למוֹרֵי וּלְרֵבּוֹתֵי הַיִּקְרִים במהלך כל שנותי ובמקומות השונים שבהם זכיתי ללמוד ב"ה, שהתאמצו לנטוע בי תורה לתחומיקה השונים, ומכוחם ומכוח־כוחם הדברים הפתובים כאן.

כן אודה לר' רחמים שר־שלום ה"ו, מגדולי הבקיאים בתחומי הלוח העברי, שמאמריו וספריו לי לעזר רב בנושא זה, ולעתים דבריו יוצאים מפי מבלי משים, בבחינת "ר' אלעזר תלמידך יושב ודורש סתם, והכל יודעין כי שלך היא" (יבמות צו:). ר' רחמים הגדיל לעשות, וטרח לעבור על החיבור ולהעיר הערות, אשר ברובן שולבו בפנים. [אעיר כאן, שההפניות בחיבורנו לספרו המיוחד והמקיף של ר' רחמים 'שערים ללוח העברי' מתייחסות למהדורת ה'תשד"מ; אא"כ צוין במפורש שהן למהדורה החדשה שיצאה לאור בשנת ה'תשס"ט].

ד"ר ר' שי ואלטר, ד"ר ר' ערן רביב, וכן הרב מרדכי גנוט (בעל לוח דבר בעתו) - גם הם מן המומחים הגדולים לנושאי הלוח - במרוצת השנים שלחו אליי בשמחה מפרי ידיהם וממחקריהם בתחום זה. יזכה אותם הקב"ה להמשיך ולהאיר את עולם התורה במחקריהם ובחידושיהם בתחום זה (ובכל התחומים), לאורך ימים מתוך בריאות, שלוה ונחת.

כאן המקום להעיר, שרעיון שלקחתי מִמָּקוֹר מסוים, השתדלתי לציין את מְקוֹרוֹ, אך לעתים נשתקעו דברים אצלי באופן שאין בידי לדעת מהיכן לְמַדְתִּים תחילה והאֵם הם מסקנה שלי. ואם שגיתי בציון מקורות, אשמח שיעירוני על כך ובע"ה אשתדל לתקן.

ואחרונה חביבה, רעייתי היקרה אפרת תחי', העומדת לימיני במסירות אין קץ, ומקיימת בהידור את מה שאמרו (ברכות יז): "אמר ליה רב לרבי חייא: נשים במאי זכיין? באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנויי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן". יהי רצון שנזכה לגדל את כל ילדינו לתורה ולמצוות ולחופה ולמעשים טובים, מתוך תורה, נחת, בריאות ושמחה. אמן.

*

נציב כאן נר זיכרון לנשמות הסבים היקרים, שבתקופת כינוס המאמרים לספר השיבו את נשמותיהם הטהורות ליוצרן. מְשַׁרְיָי הדור ההוא, מוסרי נפשם על העלייה לארץ, הדור שהסתפק במועט בתחום הגשמי ושאף הרבה בתחום הרוחני. דור שהאמונה והיושר היו נר לרגליו.

אם חמי, הסבתא מלכה נעמי (עמרם) בת חיים וחנה ע"ה (ט' בתמוז התש"פ). ילידת תימן, אשר עלתה לארץ כאם צעירה עם משפחתה, בדרך לא דרך וכנגד סכנות רבות. בארץ גידלה משפחה ענפה. למרות העוני הגדול ששרר בביתה, לא הוציאה מפיה כל טרוניה, ואדרבה, תמיד שיבחה ושמחה בחלקה לאורך כל השנים, עד לימיה האחרונים.

סבי, אברהם (מתלון) בן אליהו וג'ורג'יה ז"ל (ל' במנחם-אב התש"פ). "ארץ שנער הרה וילדה, ארץ צבי גידלה שעשועיה" (מגילה ו.). יליד בבל, בצעירותו עסק במחתרת בהעלאת יהודים לא"י, וכאשר חש שהשלטון עולה על עקבותיו מיהר ונמלט מארץ מולדתו. כאשר הבחינו בכך השלטונות, כבר היה על המטוס. בא"י נשא ונתן ביושר ובאמונה והקים משפחה לתפארת. יהי זכרו ברוך, ויהיו הדברים לעילוי נשמתו.

*

לקורא היקר. אם מצאת טעות בקובץ זה, "אל תמנע טוב מבעליו" (משלי ג, כז)! כתובת הדוא"ל לפניות: hluch@gmail.com.

ויהי רצון שלא תצא תקלה מתחת ידינו, ושיהיו הדברים לתועלת הלומדים והעוסקים בתורת ה' אשר חפץ ליבם לקנות הבנה גם בנושאי הלוח העברי.

קיץ התש"פ, יעקב מתלון

לעילוי נשמות

יוסף בן עמרם וקמאר ז"ל

כ"ז במנחם-אב התשע"ד

מלכה (נעמי) בת חנה ז"ל

ט' בתמוז התש"פ

יהודה בן חנה ז"ל

ט' באדר-א' התשנ"ב

מרים בת חנה ז"ל

כ' בטבת התשע"ו

אברהם בן ג'ורג'יה ז"ל

ל' במנחם-אב התש"פ

הרב יעקב בן רחל ז"ל

ד' באדר התשל"ב

רחל בת אסתר ז"ל

י"ג בסיון התשס"ט

זוהרה בת רחל ז"ל

ט"ז בטבת התש"ס

ר' אליהו (כדורי) בן שמחה ז"ל

ט' בטבת התשס"ט

תנצב"ה

לוחות ושברי לוחות

על הלוח העברי

חלק א

הסברים

ומאמרים

הַפְּרוֹת עִם לוח השנה היהודי

יסודות הלוח - המולד, החודש, עיבור השנה, מניין ימי השנה ושבטותיה ו-14 סוגי השנים

פורסם: אתר 'שורש', חורף התשס"ו

"החודש הזה לכם ראש חודשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה" (שמות יב, ב). פסוק זה נאמר על חודש ניסן, שבו היתה יציאת מצרים.

"לחדשי השנה" - מלמד שהחגים והמועדים נמנים לחדשי הלבנה. שהרי אין לחמה חודשים, היא אינה מתחדשת, ורק הלבנה מתחדשת מחודש לחודש (**חודש** - לשון **חידוש**).

לירח אין אור משל עצמו, ואת אורו הוא מקבל מהשמש, ולכן הוא מואר רק בצידו הפונה אל השמש. בחציו הראשון של החודש העברי ניתן לראות שאורו של הירח מוסיף והולך מלילה ללילה

עד לאמצע החודש, ובאמצע החודש רואים "ירח מלא" - את כל צידו המואר של הירח. בחציו האחרון של החודש הירח

נראה קטן והולך מלילה ללילה, עד שבסוף החודש מגיעים למצב שבו הירח אינו נראה כלל. הרגע שבו נמצא הירח על אותו קו דמיוני שבין השמש לכדור-הארץ הוא המולד. לאחר מכן, רואים על הירח **פס אור דק**, ומכאן ואילך אורו של הירח נראה שוב גדל מלילה ללילה.¹

הזמן העובר בין מולד אחד למולד הבא הוא, בממוצע, **29 ימים, 12 שעות ו-793 חלקים**. בשעה אחת ישנם 1080 'חלקים'. בחשבון העיבור נשתמש ב'חלקים', ולא בדקות ובשניות. **793 חלקים מתוך 1080 הם, אפוא, 44 דקות ו-3 שניות ושליש**.

מספר הימים בכל חודש

אי אפשר לחלק את היום השלושים של החודש לשנים, שחציו האחד יהיה שייך לחודש הנוכחי וחציו השני לחודש הבא, כי התורה אמרה (במדבר יא, כ) **"עד חודש ימים"**, ומסיקים מכאן ש**"ימים אתה מונה לחודשים ואי אתה מונה שעות לחודשים"** (מגילה ה.). כלומר, החודש חייב למנות **מספר שלם של ימים** - 29 ימים או 30.

לכן נקבע שהחודשים יהיו מסודרים לסירוגין, אחד בן 30 יום ואחד בן 29 יום. חודש בן 30 יום נקרא **חודש מלא**, וחודש בן 29 יום נקרא **חודש חסר**. החודשים: תשרי, כסלו, שבט, ניסן, סיון, אב - יהיו **מלאים** (30 יום), והחודשים מרחשון, טבת, אדר, אייר, תמוז, אלול - יהיו **חסרים** (29 יום).

לוי היה הזמן שבין מולד למולד $29\frac{1}{2}$ ימים בדיוק, לא היתה בעיה, והחודשים היו מסודרים כך - לסירוגין, אחד מלא ואחד חסר. אך הזמן הממוצע העובר בין מולד למולד הוא 29 ימים וחצי ועוד **793 חלקים**. 793 חלקים אלו מתקבצים מכל חודש, ומגיעים לחשבון גדול. מפני כך, ובגלל צורך

¹ שעת המולד של הלוח (שבו משתמשים לחשבונות הלוח) מצביעה על הרגע שבו הלבנה מכוסה לגמרי ואינה נראית. בלשון האסטרונומים זה נקרא "ירח שחור". ראיית הלבנה החדשה היא בדרך כלל כעבור יום או יומיים מהמולד (הערת ר' רחמים שר-שלום; עיין ב'הסבר על משמעות המולד' שכתב, בתוך 'לוח דינים ומנהגים היכל שלמה' היוצא לאור בכל שנה. ועיין עוד: הלכות קידוש החודש לרמב"ם, פרק א, הלכה ג; פרק ו, הלכה א והלכה ג; ספר העיבור לרבי אברהם בר חייא, מאמר ב שער א. מדברי הקדמונים בעניין מהות המולד ליקט בספר מגיד הרקיע לרב משה הסגל ב, ד, ע"ש).

נוסף (הנובע מכך שראש השנה לעיתים מנוע מלחול ביום המולד, ונדחה), נקבע שהחודשים **מרחשון** ו**כסלו** יהיו בלתי קבועים ומספר ימיהם ישתנה לפי הצורך (בהמשך, בס"ד, יבוא פירוט בעניין זה).

עיבור השנה

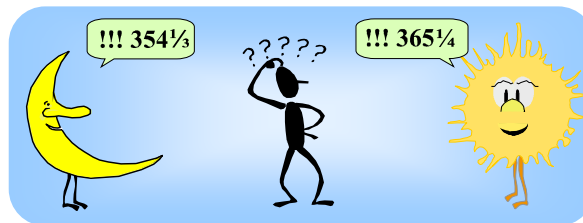
"שמור את חודש האביב ועשית פסח" (דברים טז, א). אנו מצווים לחגוג את חג הפסח באביב. **הבעיה היא**, שעונות השנה - אביב, קיץ, סתיו וחורף - תלויות בחמה, ואין להם קשר עם חודשי הלבנה שעליהם מבוסס הלוח העברי.

אורכם של 12 חודשי לבנה: 354 יום, 8 שעות ו-876 חלקים (12 פעמים 12-793-29).

אורכה של שנת החמה: 365 יום וכ-6 שעות.²

ההפרש בין שנת החמה ל-12 חודשי הלבנה: כמעט 11 יום (10 ימים ומעט יותר מ-21 שעות).

אם כן, חג הפסח לא יחול תמיד באביב! 11 יום יצטברו כל שנה, ולאחר כמה שנים יחול חג הפסח בחורף, ובשנים הבאות יזדחל לו "חג האביב" אל תוך הסתיו והקיץ... (כך קורה לחודשיהם של המוסלמים, שאינם מתחשבים כלל בשמש לקביעת לוח השנה שלהם; חודשיהם וחגיהם, המבוססים אך ורק על חודשי הלבנה, 'מטיילים' על פני כל עונות השנה, ובמשך 33 שנות חמה מספיקים לסובב את כל העונות. 34 שנים בלוח המוסלמי שוות ל-33 שנות חמה.)

חישבו ומצאו, שבמחזור של 19 שנים מגיע ההפרש בין שנת החמה ובין 12 חודשי לבנה לכש**שבעה חודשי לבנה**. כדי ליצור התאמה בין שנת החמה לחודשי הלבנה יש להוסיף 7 חודשי לבנה בכל מחזור של 19 שנה. **לכן קבעו** שבכל "מחזור לבנה"³ תהיינה 12 שנים **פשוטות**, בנות 12 חודשי לבנה, ו-7 שנים **מעוברות**, בנות 13 חודשי לבנה. סידרו את מחזור הלבנה באופן כזה, שבכל פעם שההפרש המצטבר בין החמה ובין הלבנה יהיה קרוב לחודש, תהיה **שנה מעוברת** - שבה יהיו 13 חודשים.

השנים המעוברות במחזור-הלבנה הן השנה השלישית, השישית, השמינית, האחת-עשרה, הארבע-עשרה, השבע-עשרה והתשע-עשרה. סימן לדבר: 'ג'ו"ח אדז"ט - למעוברות משפט'. כלומר, השנים **ג', ו', ח', י"א, י"ד, י"ז, י"ט** במחזור הלבנה - תהיינה מעוברות, ו-12 השנים הנותרות של המחזור - פשוטות, בנות 12 חודשים.

² השיטה שלפיה אורך שנת החמה הוא 365 יום ו-6 שעות בדיוק, מפורסמת כשיטת האמורא **שמואל** (עירובין נו; וראה מאמרנו על ברכת החמה). קיימת שיטה אחרת, המיוחסת לאמורא **רב אדא בר אהבה**, לפיה אורך שנת החמה הוא 365-5-997-48, כלומר 365 יום, 5 שעות, 997 חלקים ו-48 "רגעים" (כל "רגע" הוא אחד מ-76 של "חלק"). לפי השיטה הזאת, ההפרש בין שנת חמה ל-12 חודשי לבנה הוא 10 ימים, 21 שעות, 121 חלקים ו-48 רגעים (10-21-121-48), ואז ההפרש בין 19 שנות חמה ל-19 שנים המסודרות לפי חודשי לבנה הוא **בדיוק** שבעה חודשי לבנה (לעומת שיטת שמואל, שלפיה ההפרש בין שנת חמה ל-12 חודשי לבנה הוא 10-21-204-0, וב-19 שנים ההפרש בין הלבנה והחמה הוא שבעה חודשים **ונותר שארית של שעה אחת ו-485 חלקים**).

³ המחזור של 19 השנים נקרא "מחזור לבנה" או "מחזור קטן" (ע"ש הירח שהוא "המאור הקטן").

החודש הנוסף בשנה מעוברת

החודש שמוסיפים בשנה מעוברת הוא לאחר חודש שבט, והוא נקרא **אדר א'** (או **אדר ראשון**), והוא חודש **מלא** - בן 30 יום. האדר הרגיל - עם כל מצוות הפורים ומנהגי ארבע הפרשיות (שקלים, זכור, פרה, החודש) - נדחה בשנה מעוברת לאחר החודש הנוסף, והוא נקרא **אדר ב'** (או **אדר שני**).

למה החודש שמוסיפים הוא דווקא אדר? אחת הסיבות לכך היא: בזמן שקידשו את החודש ע"פ עדים שראו את המולד, עיבור השנה היה נעשה בהתייעצות בין ת"ח שהוזמנו מראש, והיו מחשבים האם ההפרש בין החמה והלבנה גדול ויש להוסיף חודש (לעבר את השנה) כדי שפסח יחול באביב. הם היו מתחשבים גם במצב הדרכים לקראת העלייה לרגל לירושלים בפסח (הצורך לתקן דרכים שניזוקו במהלך החורף היה חשוב לצורך עולי הרגל, שיוכלו להגיע לירושלים), ואם היהודים שגרים רחוק יוכלו להגיע לעשות את הפסח. מובן שהם היו צריכים לערוך את הדיונים כמה שיותר קרוב לפסח, כך שיקוליהם היו יותר מדויקים (הדיון בנושא עיבור השנה היה מתבצע עד לסוף חודש אדר). **סיבה נוספת** לעיבור חודש אדר דווקא, מפני שהוא החודש האחרון בשנה, למניין החודשים מניסן. כך יימנע בלבול בספירת החודשים ("החודש האחד-עשר" יישאר תמיד שבט, וכן שאר החודשים. והחודש שנוסף הוא שלושה-עשר).

למה חג הפורים, מצוותיו ומנהגיו נדחים בשנה מעוברת, ונעשים באדר השני? התשובה לשאלה זו ידועה - כדי לסמוך גאולה לגאולה, לסמוך את גאולת הפורים (נס מרדכי ואסתר) לגאולת הפסח ויציאת מצרים. יצוין, שיוצאי אשכנז מציינים את יום-השנה ('יורצייט') באדר הראשון דווקא, ואילו הספרדים מציינים זאת באדר השני (עיין שו"ע או"ח תקסח ז' ורמ"א, ומ"ב מא).

מרחשון, כסלו ו"סימן השנה"

כפי שהוזכר, החודשים בשנה מסודרים לסירוגין, אחד מלא ואחד חסר. בשנה מעוברת מוסיפים את חודש אדר א', והוא מלא, בן 30 יום. כמו כן הזכרנו שמספר הימים בחודשים **מרחשון וכסלו** אינו קבוע, ועשוי להשתנות בכל שנה (29 או 30 יום). לכך ישנן שלוש אפשרויות:

א. מרחשון וכסלו שלמים (מלאים), דהיינו: כל אחד בן 30 יום.

ב. מרחשון וכסלו כסדרם, דהיינו: מרחשון 29 יום וכסלו 30 יום.

ג. מרחשון וכסלו חסרים, דהיינו: כל אחד בן 29 יום.

מבין 3 האפשרויות, המצויה ביותר היא האפשרות הראשונה, שמרחשון וכסלו שלמים; והפחות-מצויה היא שמרחשון וכסלו חסרים.

סימן השנה

סימן השנה (או **קביעות השנה**) הוא **3 אותיות**, שמציינות 3 תכונות של השנה:

האות הראשונה מציינת את היום-בשבוע שבו חל יומו הראשון של ראש השנה של השנה המדוברת.

האות השנייה מציינת את מספר הימים בחדשי מרחשון וכסלו. 3 אפשרויות, כנ"ל:

ש - מרחשון וכסלו שלמים (30 יום).

כ - מרחשון וכסלו כסדרן (מרחשון 29 יום וכסלו 30 יום).

ח - מרחשון וכסלו חסרים (29 יום).

שאר החודשים מסודרים לסירוגין, אחד מלא ואחד חסר.

האות השלישית מציינת את היום בשבוע בו חל היום הראשון של פסח, ט"ו בניסן.

בדרך כלל, נהוג לציין אחרי כל סימן אם השנה **פשוטה** או **מעוברת**.

דוגמה: סימנה של שנת התשס"ו הוא **גכ"ה פשוטה**. זאת אומרת:

ג - ראש השנה של שנת התשס"ז חל ביום **ג'** (יום שלישי).

כ - מרחשון וכסלו **כסדרן** (מרחשון 29 יום וכסלו 30).

ה - ר"ח ניסן ויומו הראשון של פסח חל ביום **ה'** (יום חמישי).

פשוטה - שנה זו היא פשוטה, בת 12 חודשי לבנה, ולא מעוברת (היא התשיעית במחזור הלבנה - והיא אינה אחת מהשנים גו"ח אדז"ט, כפי שהוסבר לגבי "שנה מעוברת").

ארבעה עשר סימני השנה האפשריים:

7 לשנים פשוטות: בח"ג, בש"ה, גכ"ה, הכ"ז, הש"א, זח"א, זש"ג.

7 לשנים מעוברות: בח"ה, בש"ז, גכ"ז, הח"א, הש"ג, זח"ג, זש"ה.

כל סימן-שנה הוא "לוח שנה בשלוש אותיות"⁵, או "ראשי תיבות של כל השנה", ואם ידוע סימנה של שנה מסוימת - אפשר להכין על-פיו לוח עברי לאותה שנה. ואם, לדוגמה, לשנת התשס"ה ולשנת התשס"ח יש סימן-שנה זהה (הח"א מעוברת) - כל לוח השנה העברי של שתי השנים הללו זהה.

ראינו, כי שני חדשים נתונים לשינוי - מרחשון וכסלו. כמובן, הדבר מתבטא בהפרש הימים שבין ראש השנה ובין ראש השנה שלאחריו. בשנה מעוברת נוספו 30 ימי אדר א', וכשנפלה ארבעה שבועות שלמים נמצא שארית 2 (ביחס לשנה פשוטה). יש כלל המבטא זאת כך: **"גז"ה בפשוטה, הו"ז במעוברת"**. לאמור: ההפרש בין ר"ה ובין פסח - בשנה פשוטה הוא 3, 4 או 5 ימים; ובמעוברת 5, 6 או 7 (נספר העבור לרבי אברהם בר חייא הנשיא, מאמר ב שער ח; כפתור ופרח פרק יד; אבודרהם, סדר העיבור, המולדות והשנים)⁶; וע"ע רמב"ם הל' קידוש החודש ח, ז-ט והמפרש שם).

מספר הימים בשנה

בעניין זה יש להבחין בין שישה סוגים של שנים:

בשנה פשוטה יש 353, 354 או 355 ימים:

אם מרחשון וכסלו **חסרים**, מספר הימים הוא **353**.

אם מרחשון וכסלו **כסדרן**, מספר הימים הוא **354**.

אם מרחשון וכסלו **שלמים**, מספר הימים הוא **355**.

⁴ בגלל הכלל **לא אד"ו ראש**, האומר שראש השנה לא יחול לעולם בימי ראשון, רביעי ושישי, האות הראשונה של סימן השנה לא תהיה אחת מאותיות אד"ו - א', ד' או ו'. זה משפיע גם על האות האחרונה של סימן השנה - והכלל הנגזר מ"לא אד"ו ראש" הוא **"ולא בד"ו פסח"**, מפני שאם ראש השנה לא יחול לעולם בימי אד"ו, פסח שלפניו לא יחול לעולם בימי בד"ו (שהרי פסח קודם ביומיים בשבוע לראש השנה שאחריו, כגון אם חל ראש השנה ביום חמישי, פסח שלפניו חל ביום שלישי). ולכן האות השלישית של סימן השנה לא תהיה ב', ד' או ו'.

⁵ יש שמשמטים את האות השלישית מסימן השנה, ומשתמשים בסימן בן שתי אותיות. תוספת האות השלישית מסייעת, בין היתר, להבחין בין סימן של שנה פשוטה לסימן של שנה מעוברת. האות השלישית משמשת גם כ"ספרת ביקורת": כיון שההפרש בין פסח לראש השנה שלאחריו הוא קבוע, ובימות השבוע זה ניכר תמיד בהפרש של שני ימים (כגון, אם חל פסח ביום שלישי יחול ראש השנה ביום חמישי), אפשר לבחון את האות השלישית מול האות הראשונה של סימנה של השנה הבאה. כגון: התשס"ו - גכ"ה פשוטה, התשס"ז - זש"ג פשוטה, התשס"ח - הח"א מעוברת. כאן ניתן לבקר ולראות שתמיד ההפרש בין האות השלישית של סימן שנה זו לבין האות הראשונה של סימן השנה הבאה הוא 2 - גכ"ה-זש"ג-הח"א.

⁶ באבודרהם ועוד הניסוח: "גד"ה בפשוטה חכ"ש", דהיינו - ההפרש 3, 4 או 5 בשנה פשוטה - בהתאמה, לשנה חסרה, כסדרה ושלמה. וכן על זו הדרך "הו"ז במעוברת חכ"ש". וכן במאירי, מסכת ראש השנה (דף ו: ד"ה כבר ידעת על חדשי השנה, ושם צ"ל "חכ"ש" ולא כנדפס "חר"ש"). ע"ע שערים ללוח העברי (עמ' 44-45).

לשנה מעוברת נוסף חודש אדר א', בן 30 יום, ולכן יש בה 383, 384 או 385 ימים:

אם מרחשון וכסלו **חסרים**, מספר הימים הוא **383**.

אם מרחשון וכסלו **כסדרן**, מספר הימים הוא **384**.

אם מרחשון וכסלו **שלמים**, מספר הימים הוא **385**.

מספר השבתות בשנה

בשנה פשוטה יש 50 או 51 שבתות. הדבר תלוי באיזה יום חל ראש השנה:

אם חל ראש השנה ביום **שני** או **שלישי**, מספר השבתות הוא **50**.

אם חל ראש השנה ביום **חמישי** או **שבת**, מספר השבתות הוא **51**.

בשנה מעוברת יש **55** שבתות, **מלבד** שנה מעוברת **שסימנה בח"ה**, שמספר השבתות בשנה זו הוא **54**.

כמה פרשות בתורה? 54 (בעבר מנו 53 פרשיות, שניצבים ווילך נחשבו לפרשה אחת).

בשנים פשוטות יש צורך גדול יותר לחבר פרשות כדי להספיק ולסיים את מחזור הקריאה בתורה בשמחת-תורה. זוגות-הפרשות המיועדים לחיבור הם: ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי מות וקדושים, בהר ובחוקותי, מטות ומסעי, ניצבים ווילך. בחו"ל לפעמים יש צורך גם בחיבור חוקת ובלק (כשחל חג השבועות ביום שישי, ובחו"ל חוגגים בשבת יום טוב שני של גלויות ואין קוראים באותה שבת פרשה מן הסדר).

סימני המועדים ו'ימי הפסילה'

סימנים לימי חלות המועדים - א"ת ב"ש (לזיהוי מהיר לפי ימי פסח), 'אם היום פורים'; ל"ג בעומר, חנוכה וט"ו בשבט. 'ימי הפסילה' - הימים שבהם לא יחולו המועדים - 'לא אד"ו ראש' ונגזרותיו. הסימן לשבת ההפסקה שבין 'ארבע הפרשיות'

נערך שוב מתוך:

עשה ירח למועדים, התשנ"ט-ס"א (לא פורסם); הלוח העברי א, התשע"ז (לא פורסם)

א) א"ת ב"ש

כיוון שאורך כל חודשי הקיץ קבוע, הפרש הימים מאדר ועד מרחשון שאחריו קבוע. לכן, נוכל לקחת את ימי חג הפסח וביחס אליהם לדעת - בלי כל חישוב שהוא - את היום שבו יחולו חגים אחרים.

בשולחן ערוך (אורח חיים תכח, ג) מובא הסימן. זו לשון קדשו:

סימן לקביעת המועדים: א"ת ב"ש, ג"ר ד"ק, ה"ץ ו"ף. פירוש: ביום ראשון של פסח יהיה לעולם תשעה באב, וסימן: 'על-מצות ומרורים יאכלהו' (במדבר ט, יא). ביום ב' בו שבועות, וביום ג' בו ראש השנה, ביום ד' בו קריאת התורה שהוא שמחת תורה, ביום ה' בו צום כיפור, ביום ו' בו פורים שעבר.

הסימן מתבסס על הצופן הידוע - **אתב"ש**¹. ניקח את ימי חג הפסח (א' הוא הראשון, ב' השני וכן הלאה). נצמיד לכל אות את האות המקבילה ע"פ האתב"ש, אות זו מסמלת (בראשי תבות) את החג המקביל, אשר יחול בדיוק באותו היום בשבוע שבו חל אותו היום של פסח. וכך נמצא:

א"ת - ביום שחל בו יום א' של פסח, יחול תשעה באב באותה שנה. להקבלה (הניגודית) שבין פסח לבין תשעה באב (שקיימת גם בקינות לתשעה באב), הובא הפסוק "על-מצות ומרורים יאכלהו", כאשר 'מצות' רומז לליל הסדר ו'מרורים' לתשעה באב.

ב"ש - ביום שחל בו יום ב' של פסח, יחול חג השבועות (וכן פסח שני, וכן יום שחרור ירושלים והכותל המערבי, כ"ח באייר).

ג"ר - ביום שחל בו יום ג' של פסח, יחול ראש-השנה הבאה; וכן חג הסוכות ושמיני עצרת, אשר חלים באותו היום שחל בו ראש השנה.

ד"ק - ביום שחל בו יום ד' של פסח, יחול 'קריאת תורה' - דהיינו, שמחת תורה בחו"ל, שבארץ-ישראל הוא יום 'אסרו חג'. בחו"ל עושים 'יום טוב שני של גלויות', ושמחת התורה אצלם היא ביום כ"ג בתשרי, למחרת שמחת-תורה בארץ-ישראל.

ה"צ - ביום שחל בו יום ה' של פסח, יחול צום יום הכיפורים (וצום גדליה) שבתחילת השנה הבאה.

¹ בצופן **אתב"ש**, כל אות מהחצי הראשון של האלף-בית מוחלפת באות המקבילה לה מסוף האלף-בית. במקום א' - ת', במקום ב' - ש', במקום ג' - ר וכן הלאה. צופן האתב"ש נזכר במקורותינו (עי' שבת קד). בצופן הזה השתמש ירמיהו הנביא בנבואתו; בה נאמר על כל העמים שישתו מכוס "היין החמה", ושם נאמר: "ומלך ששך ישתה אחריהם" (ירמיהו כה, כו). פירשו שם המפרשים (עי' תרגום יונתן, רש"י, רד"ק, מצודת דוד, חומת אנ"ך), ש"ששך" היא בבל, באתב"ש (ב-ש, ושוב ב-ש, ל-כ). בנבואת פורענות על בבל, מוזכרת "ששך" שוב: "איך נלכדה ששך ותתפש תהלת כל-הארץ? איך היתה לשמה בגל בגוים?" (שם נא, מא). ובתחילת אותה נבואה אמר ירמיהו (שם, א): "כה אמר ה' הנני מעיר על-בבל ואלי-ישיבי לב קמי רוח משחית". ומבאר במפרשים, ש"לב קמי" הם 'כשדים' באתב"ש.

ו"פ - ביום שחל בו יום ו' של פסח, כבר חל פורים באותה שנה.

ז"ע - אינו מופיע בשו"ע, ונתחדש בדור הקודם - ביום שחל בו ז' דפסח (שביעי של פסח) חל גם יום העצמאות (הפזונה כאן ליום ה' באייר, ולא לאירועי יום העצמאות שברוב השנים נדחים מפני השבת²). כן כתב רבי עמרם אבורביע זצ"ל, רבה של פתח תקווה, בספרו **נתיבי עם** (על דברי השו"ע הנ"ל בסימן תכח): "ובימינו זכינו לדעת זע. שיום שביעי-פסח הוא יום העצמאות".

נדגים: אם בשנה מסוימת חל היום הראשון של פסח בשבת, נמצא שגם ט' באב חל בשבת. באותה שנה שבועות חל אז ביום ראשון (מקביל ליום ב' של פסח); ראש השנה שלאחריה ביום שני; שמחת תורה בחו"ל ביום שלישי; יום הכיפורים ביום רביעי; ופורים (י"ד באדר) היה ביום חמישי.

נשים לב, שההתייחסות למועדי תשרי היא לתשרי של השנה הבאה; לעומת פורים, שהוא של אותה שנה וקדם לפסח המדובר. סימן זה מתבסס, כאמור, על כך שאורכי כל חודשי הקיץ (מאדר ועד תשרי שלאחריו) קבועים תמיד. כיוון שהפרש הימים שבין ט"ו בניסן לבין ט' באב הוא 112 יום, מספר המתחלק ל-7 ללא שארית, נמצא שתשעה באב יחול באותו יום שבו חל ט"ו בניסן. וכיוון שהפרש הימים שבין ט"ז בניסן לבין ו' בסיון הוא 49 יום, המתחלק ל-7 ללא שארית, נמצא שחג השבועות יחול באותו יום שבו חל ט"ז בניסן.

סימן האתב"ש הנ"ל נזכר בקצרה ברש"י למסכת ערכין (ט: ד"ה שניהם חסרין)³:

...דהא האידנא עבדינן לעולם חדשי זמנות החמה כסדרן, ויש לנו סימן קבוע, א"ת ב"ש ג"ר, לשלישי של פסח הוי ר"ה...

יסוד לסימן זה אפשר למצוא בדברי הברייטא שבתלמוד שם: "אין עצרת חלה אלא ביום הנף, ואין ראש השנה חלה אלא או ביום הנף או לאור עיבורו". 'יום הנף' הוא היום הראשון של חול המועד פסח, יום הַנִּפְתּ הַעוֹמֵר. כלומר, חג השבועות מקביל ליום השני של פסח. לגבי ראש השנה מובאות כאן שתי אפשרויות, והן נובעות מכך שהלוח בזמן התנא לא היה קבוע; וזה מה שהעיר רש"י ש"האידנא עבדינן לעולם חדשי זמנות החמה כסדרן" ולכן תמיד "ג"ר" - ראש השנה חל לאור עיבורו, כלומר מקביל למוצאי ל' בניסן⁴, וממילא ליום השלישי של פסח.

² **יום העצמאות**: סיום המנדט הבריטי על א"י היה בחצות ליל שבת, ו' באייר התש"ח. מפני השבת, הודמה הכרזת הקמת המדינה ביום שישי, ה' באייר. אחרי קום המדינה, ובשנים הסמוכות לה, התגבש החוק לקביעת 'יום העצמאות'. נקבע בו, שהיום הקודם ליום העצמאות (ד' באייר) הוא יום הזיכרון לחללי מערכות ישראל; וקביעת אירועי היום תתחשב ביום השבת, כאשר חל בסמוך: כאשר חל ה' באייר ביום שישי (כשהאות השלישית של סימן השנה היא ז, דהיינו פסח חל בשבת), יוקדם יום העצמאות ליום חמישי, ד' באייר (ו'יום הזיכרון' - כך שמו המקוצר בפי הציבור - ליום רביעי, ג' באייר). כאשר חל ה' באייר ביום שבת (כשהאות השלישית של סימן השנה היא א, פסח במוצ"ש), יוקדם יום העצמאות ליום חמישי, ג' באייר (ו'יום הזיכרון' ליום רביעי, ב' באייר). בשנת התשס"ד, לבקשת הרבנות הראשית לישראל, תוקן החוק ונוספה בו הוראה נוספת: כאשר חל ה' באייר ביום שני (כשהאות השלישית של סימן השנה היא ג, פסח ביום שלישי), יידחה יום העצמאות ליום שלישי, ו' באייר (ו'יום הזיכרון' ליום שני, ה' באייר); וזאת כדי למנוע חילולי שבת בהכנות לאירועי 'יום הזיכרון'. נמצא, שיום העצמאות אינו נחוג ביום ה' באייר אלא כאשר חל ביום **רביעי** (כשהאות השלישית של סימן השנה היא ה = פסח ביום חמישי).

³ ולדברי ד"ר ר' ש' ואלטר (במצגת-הרצאה שלו שמצאתי במרשתת, <https://math.biu.ac.il/node/2330>), זהו המקור הקדום ביותר שהוא מצא בו את סימן האתב"ש הזה; וגם הוא מתייחס רק ל**שלוש** האותיות הראשונות - א"ת ב"ש ג"ר. לדברי ר"ש ואלטר (שם), המקור הבא שמזכיר את הסימן הוא תלמיד רש"י, רבי יעקב בן שמשון (ד'תת"ל-תת"ק בקירוב), בכתב"ד של 'ספר האלקושי' (מצוי בספריית בודלי-אוקספורד, אוסף נויבאוור 6/692), העתקה (משנת ה'ע"ה בקירוב) של החיבור שנכתב סביבות שנת ד'תתפ"ד (כל הפרטים מדברי ר"ש ואלטר שם); פרק לג (ד"ה יוסיף אומץ) - שם מובא הסימן **לחמש** האותיות - א"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"צ. הסימן הכולל את האות **השישית** - ו"פ - בספר העיבור של רבי אברהם אבן עזרא (נתחבר בשתי מהדורות בשנים ד'תתק"ו-תתק"ג), בשער הראשון, ד"ה דע כי לעולם (דף ב"ע א, במהדורת מקיצי נרדמים, ליק ה'תרל"ד). מאפיין ייחודי לאות הששית הוא, שהיא היחידה המסמלת מועד שלפני הפסח המדובר (גם זה ע"פ ר"ש ואלטר שם). האות **השביעית**, ז"ע, נתחדשה בדור הקודם, וכפי שהבאנו בפנים מן הספר נתיבי עם.

סימן אחר שתוכנו דומה, הכתוב בשיר מחורז, "אם היום פורים" (עליו להלן), יש שמייחסים לרב סעדיה גאון.

⁴ א' באייר. א' באייר יכול להיקרא 'מבשר ראש השנה' - היום שבו חל א' באייר, הוא היום שיחול בו ראש השנה.

(ב) סימנים ומועדים נוספים

במחזור ויטרי (בתוספת⁵) מובא סימן האתב"ש, ואחריו כתוב שרבנו אליקים "נתן סימן מובהק במועדים שלא יטעה אדם בהם", המתחילים מיום הפורים:

אם היום פורים, למחרתו בטול שאורים, יקרא לשליש ליל שמורים, קדש לרביע יום הבכורים, יתקע לחמשי תקיעה ושברים, מפר לערב ששי חרמות ונדרים, השביעי הוא יום הכיפורים.

אם פורים (של פריזים) ביום א, יהיה ביום ב ערב פסח (=ביטול שאורים); ביום ג יו"ט ראשון; ביום ד חג השבועות; ביום ה ראש השנה; ביום ו ערב יום הכיפורים; וביום ז (=יום אחד מימי השבוע לפני פורים) יום הכיפורים.

הלשון שהבאנו כאן (ולהלן) היא ממחזור ויטרי. בספרי קדמונים (חלקם בכת"י) יש נוסחים נוספים; עיין: הרב יעקב ישראל סטל, 'אם היום פורים - סימן לקביעת המועדים וגלגוליו', ירחון מוריה (מכון ירושלים; גליון תיב-תיד, שבט התשע"ז).

המשך השיר "אם היום פורים" שבמחזור ויטרי נוגע למועדים נוספים:

ליום אכילת מצות וממורים - ויקונו בירמיה מספד תמרורים, יקיים החזון מקרא (איכה ג, טו) 'השביעי במרורים'⁶.

חוק נרות ולהלל גומרים, זמן מתן תורה לעם אדירים, קוף⁷ מזבח ערבה צריך בזמרים - שלשתם ביום תמים מתחברים⁸; וזכר לדבר 'כי נר מצוה ותורה אור': 'נר' - חנוכה; 'ותורה' - מתן תורה; 'אור' - יום ערבה, שמדליקין הנרות שקורין צריש.

וביום פורים הוא ל"ג בעומר. וזכר לדבר 'שם האחד פל"ג' (בראשית י, כה) - פורים, ל"ג בעומר.

לעולם ביום תשרי - סוכה⁹. ביום גדליה - כיפור. ביום אדר - פורים¹⁰. ביום פורים - ל"ג. ביום ניסן - פסח. ביום י"ז בתמוז - ט' באב.

עד כאן ממחזור ויטרי. בשו"ע (שם, סימן א) הביא את הסימן הנזכר, לגבי פורים ול"ג בעומר:

"לעולם ביום שיהיה פורים יהיה ל"ג לעומר, וסימן פל"ג".

האם יש סימן לחנוכה?

הבאנו ממחזור ויטרי שיש סימן. אך יש להקדים: ימי החנוכה מתחילים ב־כ"ה בכסלו, והם 8 ימים. אם חודש כסלו הוא מלא (30 יום), היום האחרון של החנוכה - הנקרא גם 'זאת חנוכה' - חל ב־ב' בטבת. ואם כסלו חסר, 'זאת חנוכה' חל ביום ג' בטבת.

כיוון שמספר הימים במרחשון ובכסלו אינו קבוע, אי אפשר לתת סימן חד כמו הסימנים שלעיל. בכל זאת, מצאנו לעיל, שהוא חל ביום שחלו בו שבועות והושענא רבה, ובשולחן ערוך הביא זאת עם הסתייגות: "וביום שיהיה חנוכה יהיה עצרת כשהיו בסדרן או חסירים". אך אם מרחשון וכסלו שלמים, יחול חנוכה למחרת חג השבועות (דאשתקד) והושענא-רבה.

⁵ סימן רסא. ובמהדורת הרב אריה גולדשמידט (מכון אוצר הפוסקים, התשס"ט) ח"ב קריאות והפטרות סימן ז.

⁶ כלומר, ביום שחל בו פסח יחול תשעה באב. וזה כמו הסימן 'א"ת' שבאתב"ש הנ"ל.

⁷ לשון הקפה (הרב יעקב ישראל סטל, במאמרו ב'מוריה' המוזכר בסמוך).

⁸ כלומר, חג השבועות, הושענא רבה וחנוכה (הבאים) חלים באותו היום בשבוע.

⁹ כלומר - ביום שחל בו א' בתשרי, יחול בו יו"ט ראשון של סוכות (וכן שמיני עצרת).

¹⁰ ביום שחל בו היום הראשון של ראש-חודש אדר (ל' בשבט), יחול פורים דפריזים (אפשר גם: ביום שחל בו א' באדר יחול שושן פורים).

בספר שערים ללוח העברי (עמ' 81, ע"ש) הביא סימן לחנוכה - **כ"ח נער"ה שיר"ה** (כתב שהוא "סימן עממי... מובא בתכלאל תימני קדום").

הסימן מורה על היחס שבין ראש השנה ובין נר ראשון של חנוכה. ה'נעלם' שקיים בין שני תאריכים אלו הוא מספר הימים בחודש מרחשון. כזכור, בשנה חסרה או כסדרה מרחשון חסר; ואילו בשנה שלמה הוא מלא (וזו האות השנייה של סימן השנה). הסימן בנוי מראשי תבות, וזה ביאורו:

כ"ח - בשנה חסרה או כסדרה - **נר ערב ראש השנה**, כלומר: חנוכה מתחיל ביום שחל בו ערב ראש השנה. לדוגמה, שנת ה'תשע"ח היא כסדרה, וראש השנה חל ביום חמישי. היום הראשון של חנוכה הוא, אפוא, אור ליום רביעי.

ואם השנה שלמה - יהיה **ראש השנה**. שנת ה'תשע"ו היתה שלמה, וראש השנה חל ביום שני. גם היום הראשון של החנוכה חל ביום שני.

נוכל לתת סימן גם ליום **ט"ו בשבט** (הסימן מכוון גם לר"ח שבט, שחל באותו יום, שבועיים לפני כן). **ט"ו בשבט** הוא **ראש השנה לאילנות**, והוא יחול ביום שחל בו **ראש השנה** - אך זאת בתנאי שהשנה שלמה - מרחשון וכסלו מלאים. בשנה כסדרה (מרחשון חסר וכסלו מלא) יחול **ט"ו בשבט** יום אחד לפני ראש השנה, ובשנה חסרה (שגם כסלו חסר) - יומיים לפניו. לדוגמה: שנת ה'תשפ"א היא חסרה (סימנה זח"א), ראש השנה חל בשבת, ו-**ט"ו בשבט** שני ימיה שבוע לפני כן - ביום חמישי.

סימן דומה, אך לא זהה, ניתן ליום **עשרה בטבת**. עשרה בטבת חל תמיד יום אחד (מימי השבוע) אחרי **ט"ו בשבט**. ולכן: עשרה בטבת חל ביום שבו חל ראש השנה - וזאת בשנה שהיא כסדרה - מרחשון חסר וכסלו מלא. בשנה שבה נוסף יום למרחשון (שנה שלמה) חל י' בטבת יום אחד אחרי ראש השנה. ובשנה שבה נגרע יום מכסלו (שנה חסרה), חל י' בטבת יום אחד לפני ראש השנה¹¹.

איך נזכור את ההבדל בין שני הסימנים שלנו - **ט"ו בשבט**, שחל ביום של ר"ה בשנה שלמה, ועשרה בטבת, שחל ביום של ר"ה בשנה כסדרה? פשוט, חודש שבט הוא מלא, שלם, וכך נזכור שיומו **קיום ר"ה** - כאשר השנה שלמה.

לגבי **עשרה בטבת**, כתב לי ר' רחמים שר-שלוש שעדיף סימן אחר - במקום לקשור את עשרה בטבת עם ראש השנה, עדיף לקשור אותו עם פסח (שלאחריו): בשנה פשוטה יחול תמיד **יומיים לפני** היום שיחול א' של פסח, ובשנה מעוברת **3 ימים אחרי** היום שיחול א' של פסח. לדוגמה: בשנת ה'תשפ"א, פשוטה ופסח ביום א' בשבוע (סימנה זחא), עשרה בטבת חל **שני ימים** (בימי השבוע) לפני כן - יום שישי. ה'תשפ"ב - מעוברת, ופסח בשבת (סימנה גכז), ועשרה בטבת חל **שלושה ימים** (בימי השבוע) אחרי כן - ביום שלישי¹².

נזכיר עניין נוסף. ימי **חג הסוכות** שבעה [אך שמיני עצרת הוא "רגל בפני עצמו, לעניין פז"ר קש"ב¹³"] (סוכה מח.). ובספר הזהור (פרשת אמור דף קג:) נאמר שישנם שבעה **אושפיזין** בימי הסוכות (נ"ע

¹¹ ולהלן יובא סימן חלופי, לפי הערתו של ר' רחמים שר-שלוש.

¹² הסיבה להעדיף סימן זה, היא שמעשרה בטבת ועד פסח יש רק משתנה אחד - אדר הנוסף בשנה מעוברת; לעומת שני משתנים שיש מראש השנה ועד עשרה בטבת - ארכו של מרחשון וארכו של כסלו. לכן בסימן שנקטנו לעיל נצרכנו לחלק בין 3 מצבים (שלמה, כסדרה, חסרה), לעומת 2 מצבים (פשוטה, מעוברת) בסימן של ר' רחמים שר-שלוש. לכן כתב לי: "לא צריך 'לסבך' צום זה עם ראש השנה". נמצא, אפוא: יתרונו של הסימן של ר' רחמים, לפי פסח - פחות משתנים; ויתרונו של הסימן לפי ראש השנה - זיהוי לפי ראשית השנה עשוי להיות נוח למי שעומדים לפניו סימני השנה ללא האות השלישית, או שאינו מזהה על אתר האם השנה פשוטה או מעוברת.

¹³ והם (כמבואר שם וברש"י): עורכים בו פייס - גורל לקביעת משמרהכהנים שיזכה להקריב את המוספים. זמן - ברכת "שְׁחִינּוּ". רגל - שאין יושבים בו בסוכה, שאין שם 'חג הסוכות' עליו (רש"י חגיגה יז. ד"ה פז"ר קש"ב). קרבן - שאינו כסדר פְּרִי החג, אלא "פר אחד איל אחד" (במדבר כט,

פסקי תשובות או"ח סימן תרמג). וסדר האושפיזין הוא - אברהם, יצחק, יעקב, משה, אהרן, יוסף ודוד. כך למנהגי הספרדים והחסידים. ולמנהג אשכנז יוסף קודם למשה ולאהרן, כפי סדר הזמנים (כתר שם טוב לרש"ט גאגין, חלק ז עמ' יד-טו; ועל' כף החיים ס' תקלט ס"ק ח).

וידוע (מקור חיים לרבי אברהם חיים שמחה בונם מיכלזון, אות רמח) בשם בעל דברי חיים מצאנז (רבי חיים ב"ר אריה לייב הלבפשטס זצ"ל, התקנ"ג-התרל"ו), שהביא רמז לסדר המקובל בידי החסידים והספרדים: יום האושפיזין של **משה** רבנו הוא יום ד' של סוכות (ג' של חול המועד) חל תמיד ביום-בשבע שבחל יום פטירתו, **ז' באדר** (קידושין לח. סוטה יב: ומגילה יג:), אשתקד. ויום האושפיזין של **אהרן** הכהן (ה' של סוכות, וכן"ל) חל תמיד ביום-בשבע שבחל יום פטירתו, **א' במנחם-אב** (במדבר לג, לח, תאריך-הפטירה היחיד המפורש במקרא), אשתקד. וסימנך מן הכתוב בפרשת האזינו (דברים לב, ט), "וַיָּמָת בְּהָרָא אֶשֶׁר אֶתָּה עָלָה שָׁמָּה וְהָאֶסְפָּא אֶל-עַמִּיךָ פֶּאֶשְׁר־מֵת אֶהְרֹן אַחִיד בְּהָר הָהָר: "וַיָּמָת... וְהָאֶסְפָּא" - בחג האסיף תהיה האושפיז ביום זה. "כאשר מת אהרן... ויאסף" - כמו שיום האושפיזין של אהרן בחג האסיף הוא "כאשר מת", באותו היום-בשבע, אשתקד.

ג) יְכַלְלִי הַפְּסִילָה' - יֵלֵא אֲדִי"ו רֵאשִׁי וּנְגִזְרוּתוֹ

בשם 'כללי הפסילה' קראנו לכללים המפרטים עבור כל מועד את הימים שבהם לא יחול לעולם (לפי הלוח הקבוע שלנו, כמובן).

לא אד"ו ראש

הכלל '**לא אד"ו ראש**'. משמעו, שראש השנה (הכוונה, כמובן, ליום הראשון שלו) לא יוכל לחול בימי אד"ו - ראשון, רביעי ושישי בשבוע. זו הראשונה מבין 'ארבע הדחיות' (שנידונו במאמרים על הדחייה הנדירה שאירעה בר"ה התשס"ו).

ומדוע לא יחול בהם? התשובה המקובלת היא¹⁴, שתיקנו חכמים כן למנוע מיום הכיפורים לחול סמוך לשבת (ביום שישי או ביום ראשון). שבת ויום-הכיפורים הם שני ימי שבתון חמורים, ואם יחולו בסמיכות עשוי הדבר לגרום בינתיים לקלקול הירקות שנתלשו לפני כן, ואם נפטר אדם ביום הראשון מבין שניהם אי אפשר לקברו ולטפל בו עד אחרי שני ימים אלו. לעומת זאת, ביו"ט רגיל אפשר לבשל ירקות, ואפשר לקבור מת באמצעות גויים (ר"ה כ. ורש"י; וראו ביצה ו. ורמב"ם הלכות יו"ט א, כג).

אם יחול ראש השנה בימי רביעי או שישי, יחול יום הכיפורים בימי שישי או ראשון (בהתאמה).

ומדוע 'נפסל' יום ראשון, שאי אפשר שראש השנה יחול בו? אם יחול ראש השנה ביום ראשון, יחול הושענא רבה בשבת, וניאלץ לבטל את מצוות חבוט הערבה, שהיא תְּקַנַּת נביאים ואינה דוחה את השבת (על' סוכה מג: ורש"י).

(לו). שיר - השיר שאומרים הלויים על הקרבן שונה מסדר השירה של ימי חג הסוכות (ועל' רש"י בחגיגה ובר"ה ד:). ברכה - שהיו מברכים בו את המלך (פירוש נוסף: שאומרים בו "את יום שמיני חג עצרת הזה". וזה ייתכן להיכלל ב'רגל' שהזכרנו). עיין עוד: המועדים בהלכה לרבי שלמה יוסף זיין (תשרי - שמיני עצרת); בנין אב תשובות ומחקרים לראשל"צ רבי אליהו בקשידזון חלק ג (אורח חיים, סימן כז).

¹⁴ כתבתי בלשון זו כי יש לציין, שכאשר כתב **הרמב"ם** על 'לא אד"ו ראש' (הל' קידוש החודש ז, ז), הוא נימק אותו באופן אחר לחלוטין. לפי דבריו, הטעם הוא אסטרונומי. חכמים 'פסלו' שלושה ימים בשבוע כדי לקרב את ראש השנה, המחושב לפי זמן תיאורטי של המולד ('המולד הממוצע' שעל פיו מחושב לוח השנה), אל זמן המולד האמתי, בפועל. הראב"ד שם משיג עליו - וזו השגתו היחידה בכל הלכות קידוש החודש - שהרי בגמרא מופיעים טעמים אחרים. בספר שקל הקודש (להגר"ח קניבסקי שליט"א, על רמב"ם שם) הסביר (ע"פ הרשב"ץ), שלפי הרמב"ם העיקר הוא הטעם האסטרונומי, והסיבות שבגמרא עונות לשאלה מדוע בחרו חכמים 'לפסול' דווקא את הימים הללו.

על כן אין קובעים את ראש השנה בימי א' ד' ו'¹⁵; ונסח הכלל 'לא אד"ו ראש', על משקל הפסוק (עזרא ח, יז) "וַאֲצִנָּה אוֹתָם עַל־אֲדוֹ הָרֹאשׁ" (אבודרהם).

ההשלכות של 'לא אד"ו ראש' על שאר המועדים

כיוון שהפרשי הימים בין רוב החגים קבועים (ראו בפרק הקודם), לכלל 'לא אד"ו ראש' יש השפעה על כל החגים.

בכללי האתב"ש דלעיל, ראינו שביום שחל בו יום ג של פסח יחול ראש השנה. לפי זה, אם נרצה לחשב אחורנית, עלינו להחסיר יומיים מיום ראש השנה כדי למצוא את היום שחל בו היום הראשון של פסח שעבר. אם ראש השנה ביום שני - פסח שעבר חל בשבת. ומכאן נוכל למצוא באלו ימים לא יוכל לחול חג הפסח! אם ראש השנה לא יוכל לחול בימי א' ד' ו', פסח לא יוכל לחול בימי ו' ב' ד'. ומכאן הכלל - 'לא בד"ו פסח'.

הבה נפרט את הכללים הנגזרים מזה ביחס לשאר החגים וראשי החודשים. חלקם מובא בדברי קדמונים, בטור ובשולחן ערוך (ע' אורח חיים תכח, א-ב).

לא אג"ו כפור (י' בתשרי)

לא גה"ז הושענא רבה (כ"א בתשרי)

לא אג"ו מרחשון (א' במרחשון)

לא ז' כסלו (א' בכסלו - לא יחול בשבת)

לא ג' חנוכה - נר ראשון (כ"ה בכסלו)¹⁶

לא ה"ז טבת (א' בטבת)

לא ב"ז עשרה בטבת

לא א"ו שבט (א' בשבט; וכן ט"ו בשבט)

לא אג"ה אדר (גם אדר א' וגם אדר ב' בשנה מעוברת).

לא אג"ו תענית אסתר (י"ג באדר)¹⁷

לא זב"ד פורים (פורים דפרזין - י"ד באדר. וכן ל"ג בעומר, י"ח באייר)

לא בד"ו ניסן ופסח (א' בניסן. וכן א' דפסח, ט"ו בניסן. וכן תשעה באב)

לא אד"ו אייר (א' באייר, מקביל בדיוק ליום שיחול בו ראש השנה הבאה)

לא בה"ז סיון (א' בסיון)

לא גה"ז עצרת (חג השבועות - ו' בסיון)

לא בד"ז תמוז (א' בתמוז)

¹⁵ כיוון שראש השנה תלוי בזמן שבו חל המולד של חודש תשרי (כמבואר במאמרינו העוסקים בזה), מה עושים כאשר חל המולד בימים אלו? כללי הלוח מביאים זאת בחשבון, ובמידת הצורך נוסף מראש יום לחודש מרחשון בשנה שלפני כן, ו/או נחסר יום מחודש כסלו שלאחריו.

¹⁶ הכוונה, כמובן, ליום כ"ה בכסלו. כיוון שהיממה מתחילה מן הערב, כ"ה בכסלו מתחיל מן הערב שלפניו, מה שנקרא 'אור ליום כ"ה'. נמצא שערב־חנוכה (היום שלפניו, כ"ד בכסלו, שבצאתו מדליקים את הנרות) לא יוכל לחול ביום שני. הדלקת הנר הראשון לא תהיה בערב שבין יום שני לשלישי ('אור ליום שלישי'). ומדוע רק יום אחד 'פסול'? הערנו על כך בסוף הרשימה.

¹⁷ כאשר חל י"ג באדר בשבת (בשנים שבהן יחול פסח ביום שלישי), תענית אסתר מוקדמת ליום חמישי.

לא אג"ה אב (א' במנחם אב; וכן ט"ו באב)

לא גה"ז אלול (א' באלול)

נשים לב, שלראשי-החודשים ולמועדים שבעונת החורף 'פסולים' רק יומיים או יום אחד. מדוע? משני צדי החורף יש גורמים בלתי קבועים. בתחילת החורף אלו חודשי מרחשון וכסלו, שמספר הימים שלהם נתון לשינוי. בסוף החורף זהו עיבור השנה - תוספת של חודש 'מסננת' יום אחד מהימים ה'פסולים' של טבת ושבת (כיוון ש-30 יום בחילוק לשבועות שלמים משאירים שארית 2). כך נמצא שבסופו של דבר נשאר לחנוכה רק יום אחד 'פסול' - יום שלישי.

ד) הסימן להפסקת ארבע הפרשיות

הביטוי 'ארבע הפרשיות' מתייחס, בדרך-כלל, לפרשות המיוחדות הנקראות סביב חודש אדר (מגילה כט.ל.; שו"ע אורח חיים סימן תרפה).

שבת שקלים - השבת שלפני ראש חודש אדר-הסמוך-לניסן, ואם חל ר"ח בשבת - שבת ר"ח. "באחד באדר משמיעין על השקלים", חודש לפני ראש-חודש ניסן, שממנו ואילך באים קרבנות הציבור מן התרומה החדשה של מחצית השקל (משנה שקלים א, א, וירושלמי שם, ועי' ר"ה ז.). ולכן נקראת שבת זו "שבת שקלים". קוראים בתורה בפרשת השבוע, והמפטיר קורא את קריאת שבת שקלים, בתחילת פרשת כי תשא (שמות ל, יא-טז), ומפטיר בהפטרת שבת שקלים (המפורטת בטבלת הפרשות וההפטרות).

שבת זכור - השבת שלפני פורים. המפטיר קורא "זכור את אשר עשה לך עמלק" (דברים כה, יז-יט).

שבת פרה - השבת שלפני 'שבת החודש' (להלן). המפטיר קורא בתחילת פרשת חוקת, על הפרה האדומה (במדבר יט). "חייב אדם לטהר את עצמו ברגל" (ר"ה טז:), וכל-שכן לקראת חג הפסח, לצורך עשיית קרבן הפסח ואכילתו בטהרה (רש"י מגילה כט. ד"ה פרה אדומה).

שבת החודש - השבת שלפני ר"ח ניסן, וכשחל ר"ח בשבת - שבת ר"ח. המפטיר קורא בפרשת בא "החודש הזה לכם ראש חודשים" (שמות יב, א-כ) - פרשה שעוסקת בעניין פסח מצרים.

ארבע השבתות הללו אינן רצופות - תמיד יש שבת המפסיקה ביניהם. שבת זו נקראת **'שבת הפסקה'**. נראה ששמה נגזר מלשון המשנה (שם): "ומפסיקין לשבת אחרת" (ופירש רש"י: "ומפסיקין לשבת הבאה - מלומר פרשה שנייה, כדי שתקרא פרשת זכור בשבת הסמוכה לפורים, לסמוך מחיית עמלק למחיית המן").

כזכור, הכלל 'לא אד"ו ראש' גורם ש'לא אג"ה אדר', ויום א' באדר יכול לחול בארבעה מימי השבוע - שני, רביעי, שישי ושבת. ישנם ארבעה 'סימנים להפסקת ארבע פרשיות' שמציינים באיזה תאריך תחול שבת ההפסקה.

הסימן כולל את היום-בשבוע שבו חל א' באדר, ואח"כ את התאריך של שבת ההפסקה.

את ארבעת הסימנים להפסקת ארבע פרשיות פירט רש"י, בפירושו למסכת מגילה (ל: ד"ה ואי זו), והם מובאים בספרים רבים ובשולחן ערוך (או"ח תרפה, ו):

ב"ו - א' באדר ביום ב', ושבת ההפסקה היא ביום ו' בחודש. סדר ארבע הפרשיות לפי סימן ב"ו: כ"ט בשבת/באדר-א' - שבת שקלים, ואח"כ שבת הפסקה (ו' בחודש), שבת זכור (י"ג), שבת פרה (כ'), שבת החודש (כ"ז).

ד"ד - א' באדר ביום ד', ושבת ההפסקה היא ביום ד' בחודש. סדר ארבע הפרשיות לפי סימן ד"ד: כ"ז בשבת/באדר-א' - שבת שקלים, אח"כ שבת הפסקה (ד' בחודש), שבת זכור (י"א), שבת פרה (י"ח), שבת החודש (כ"ה).

וב"ו - א' באדר ביום ו', ויש שתי שבתות הפסקה: אחת ב-ב' בחודש, ואחת ב-י"ו, כלומר ט"ז בחודש. סדר ארבע הפרשיות לפי סימן ובי"ו - כ"ה בשבט/באדר-א' - שבת שקלים, אח"כ שבת הפסקה ראשונה (ב' בחודש), שבת זכור (ט' בחודש), שבת הפסקה שנייה (י"ו=ט"ז), שבת פרה (כ"ג), שבת החודש (א' בניסן).

זט"ו - א' באדר ביום ז', ושבת ההפסקה היא ביום ט"ו בחודש. סדר ארבע הפרשיות לפי סימן זט"ו - א' באדר/באדר-ב' - שבת שקלים, אח"כ שבת זכור (ח' באדר), שבת הפסקה (ט"ו בחודש), שבת פרה (כ"ב), שבת החודש (כ"ט).

סימן ב"ו יהיה כאשר האות השלישית של סימן השנה היא ג', כלומר, פסח חל ביום שלישי;

סימן ד"ד יהיה כאשר פסח חל ביום חמישי;

סימן ובי"ו יהיה כאשר פסח חל בשבת;

וסימן זט"ו יהיה כאשר פסח חל ביום ראשון.

דוגמא: שנת התשפ"ב - סימנה גכ"ז מעוברת. סימן ההפסקות בשנה זו - ובי"ו: א' באדר ב' חל ביום שישי. שתי שבתות הפסקה: שבת הפסקה ראשונה - ב' באדר ב'. שבת הפסקה שנייה - ט"ז באדר ב'.

חיבור הפרשות ומחזור הקריאה

על התאמת מחזור קריאת התורה, המסתיים בשמחת תורה ומתחיל לאחריו, ללוח השנה

פורסם ב'מאורנו' (קובץ ישיבת מאור טוביה) ז, התשס"ז; ובאתר 'שורש'

בירושלמי (מגילה פ"ד ה"א; וכן במסכת סופרים פ"י ה"א) מובא: "משה התקין את ישראל שיהיו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים ובראשי חודשים ובחולו של מועד, שנאמר (ויקרא כג, מד): 'וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל'".

בעבר לא היה מנהג אחיד בכל תפוצות ישראל. לפי עדות התלמוד הבבלי (מגילה כט:), בארץ ישראל היו מסיימים את התורה בכשלוש שנים. כיום נהוג לסיים את קריאת חמשת חומשי התורה בכל שנה, בשמחת תורה. כדי להספיק לסיים את מחזור הקריאה בשמחת תורה, יש צורך לעתים לחבר ולקרוא שתי פרשות בשבת אחת. כיום כללי חיבור הפרשות נהוגים בכל תפוצות ישראל, אך בעבר הלא־רחוק היו מנהגים שונים להתאמת מחזור הקריאה ללוח השנה, כגון חילוקה של פרשת כי תשא לשתיים או חיבורן של הפרשות שלח וקרח.

במאמר זה נעמוד על כללי חיבור הפרשות הנהוגים היום ועל טעמיהם, ותוך כדי כך נסקור כללים נוספים שמתאימים את לוח השנה למחזור הקריאה.

תוכן העניינים:

- א. מחזור הקריאה בימינו
- ב. פרשות שנקראות בקביעות סמוך למועדים
- ג. הפרשות שעשויות להתחבר
- ד. ארבעה עשר סוגי שנים
- ה. כללי חיבור הפרשות כפי הנהוג היום
- פרשות ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי וקדושים, בהר ובחוקות, מטות ומסעי
- פרשות נצבים ווילך
- פרשות חוקת ובלק
- ו. טבלת חיבור הפרשות לפי סימן השנה
- ז. נתוני שכיחות

מחזור הקריאה בימינו

בימינו מקובלת חלוקת התורה ל-54 פרשות, ובכל שבת קוראים פרשה אחת מספר התורה, מבראשית ועד וזאת הברכה. בשנה פשוטה, שבה יש 12 חודשים, יש 50-51 שבתות, ובמעוברת - שנוסף בה חודש ובו ארבע או חמש שבתות - 55 (לרוב; אבל תיתכן גם שנה עם 54 שבתות).

בשבת של פסח ובשבת של סוכות אין קוראים בפרשת השבוע. וכן ראש השנה או יום הכיפורים שחלו בשבת, ובחול"ג גם שמיני של פסח ויו"ט שני של שבועות שחלו בשבת - אין קוראים בהם בפרשת השבוע. לעומת זאת, בשמחת תורה קוראים את הפרשה האחרונה - וזאת הברכה - בין כשחל בשבת ובין כשחל ביום חול. שמחת תורה, בארץ ישראל הוא יום שמיני עצרת (כ"ב בתשרי), ובחול"ג הוא למחרתו (כ"ג בתשרי), יו"ט שני, שהוא יום תשיעי מתחילת חג הסוכות (בטעם החילוק בין בני א"י ובין בני חול"ג, עיין בדברי הראשון"ל רבי ישראל יעקב אלגזי - אבי הראשון"ל רבי יו"ט אלגזי בעל הפירוש לבכורות - בספרו 'אמת ליעקב', בפרק 'משפט סדר קריאת הפרשיות בשנים פשוטות ומעוברות'. וכן התייחס שם לנקודות נוספות הנזכרות במאמרנו; ע"ש).

מחזור הקריאה מתחיל בשבת הראשונה שלאחר שמחת תורה. שבת זו היא 'שבת בראשית'. ממנה מתחילים בקריאת התורה, עד לסיום בשמחת תורה הבא. שבת זו חלה בין התאריכים כ"ד בתשרי (כששמיני עצרת חל ביום חמישי) ו-כ"ט בתשרי (כששמיני עצרת חל בשבת, ואז פרשת בראשית נקראת בשבת הבאה).

פרשות שנקראות בקביעות סמוך למועדים

במהלך הדורות התגבשו מספר כללים שמורים על הצמדתה של פרשה מסוימת למועד הסמוך לה. הכללים מובאים בטור ובשלחן ערוך, סימן תכח סעיף ד' (וכן בהגהות מיימוניות לרמב"ם הל' תפילה יג, ב; ועוד), וב'ביאור הלכה' שם מצויינים הטעמים לכללים הללו. כללי חיבור הפרשות, המבוארים להלן, מביאים בחשבון את הכללים האלו ובאים להתאים את יישומם בלוח השנה.

1. בשנה פשוטה: פָּקֶדוּ וּפְסָחוּ - "פקדו" רומז לפרשת צו (תרגום "צו" - "פָּקֶדוּ"). הכלל "פקדו ופסחו" מורה על קריאת פרשת צו לפני חג הפסח.

הטעם - בפרשת צו מוזכרת הגעלת כלים מאיסור בשר קודש שנותר בהם (ו, כא); והגעלת כלים מן החמץ, שנעשית בסמוך לקראת חג הפסח, נלמדה מקדשים.

2. בשנה מעוברת: סָגְרוּ וּפְסָחוּ. "סגרו" - פרשת מצורע, שכן המצורע מוסגר מחוץ למחנה, וכן "סגירא" בארמית הוא מצורע (ראה אונקלוס לויקרא יד א). כלומר: יש לקרוא את פרשת מצורע לפני הפסח.

טעם הדבר הוא, שבפרשת מצורע מוזכרת טהרת כלים, "וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר" (טו יב), וטהרת כלים אקטואלית לימי ערב הפסח.

הערה: בשנים שבהן חל ראש השנה ביום חמישי, מספיקים לקרוא אף את אחרי מות לפני הפסח. באותן שנים חל שמיני עצרת ביום חמישי, וכבר ב־כ"ד בתשרי נקראת פרשת בראשית, בתאריך המוקדם ביותר האפשרי לכך. הפרשות הבאות, שנקראות בחודשי החורף, נקראות גם הן בתאריך מוקדם יחסית, וכאשר מגיעים לפסח, נמצאת פרשת אחרי-מות מקדימה אותו ונקראת לפניו.

3. מְנוּ וְעֶצְרוּ - "מנו" רומז למניין בני ישראל שעליו מסופר בפרשת במדבר, ולאחר מכן "ועצרו" - עצרת, חג השבועות.

והטעם, לפי שבעצרת נידונים על פירות האילן (ראש השנה א משנה ב), ויש להפסיק בין קללות התוכחה שבפרשת בחוקותי לבין יום הדין של הפירות, שלא לתת לשטן פתחון פה לקטרג. שרשיו של כלל זה קדומים, וכן מובא בגמרא: "תניא: רבי שמעון בן אלעזר אומר: עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבתשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא? אמר אביי, ואיתימא ריש לקיש: כדי שתכלה השנה וקללותיה. בשלמא שבמשנה תורה - איכא 'כדי שתכלה שנה וקללותיה', אלא שבתורת כהנים - אטו עצרת ראש השנה היא?! אין, עצרת נמי ראש

השנה היא, דתנן: ובעצרת על פירות האילן. ובתוספות שם (ד"ה קללות שבת"כ): "ומטעם זה אנו קורין 'במדבר סיני' קודם עצרת, כדי שלא להסמיך הקללות שבבחוקות לעצרת".

הערה: במקרים נדירים, בשנים מעוברות מסוימות (כשראש השנה חל ביום חמישי או כשפסח חל בשבת), מספיקים לקרוא גם את פרשת נשא קודם לחג השבועות.

4. צומו וְצִלּוֹ: "צומו" - צום תשעה באב, ורק לאחריו קראו את פרשת ואתחנן. "צל" - לשון תפילה, שתרגום "ואתחנן" - "וְצִלְתִּי" (דברים ג, כג).

זאת כדי שפרשת דברים תיקרא לפני צום תשעה באב, שיש בה מתוכחותיו של משה, ויפטירו מעין התוכחות - "חזון ישעיהו". טעם נוסף מביא האבודרהם, כיוון שבפרשת ואתחנן כתוב "כי תוליד בנים ובני בנים ונושנתם בארץ... העידותי בכס היום... כי אבוד תאבדון" (ד, כה), ובגמרא (גיטין פח.) דרשו את המילה "ונושנתם" בגימטריה כרמז שיגלו מן הארץ אחרי 852 שנה מעת שנכנסו אליה בימי יהושע, והקב"ה הקדים שתי שנים והגלה את יהודה אחרי 850 שנה, כדי שלא לקיים את הפסוק "כי אבוד תאבדון". לכן ראוי שתיקרא פרשת ואתחנן סמוך לתשעה באב.

5. קומו וְתַקְעוּ: פרשת נצבים תיקרא לפני ראש השנה (שבו תוקעים בשופר). "קומו" רומז ל"נצבים", שתרגומו "קִיְמִין" (דברים כט, ט).

על פי דברי הגמרא (מגילה לא; הובאו לעיל בעניין "מנו ועצרו"), מסיימים את קללות התוכחה של פרשת כי תבוא לפני ראש השנה, כדי שתכלה שנה וקללותיה; ולפי התוס' (שם, וכן כתב האבודרהם), מפרידים בין הקללות לראש השנה בקריאת פרשת נצבים. טעם נוסף כתב ב'ביאור הלכה' (ס' תכח), שהתוכן של פרשת נצבים - התשובה (עי' דברים ל, ב) - קשור לראש השנה.

הפרשות שעשויות להתחבר

שנה פשוטה, שאינה מעוברת, קצרה יותר, ולכן יש צורך גדול בחיבור פרשות. אמנם לפעמים יש צורך בחיבור פרשות גם בשנים מעוברות.

לצורך התאמת מחזור הקריאה ללוח השנה נבחרו ששה זוגות פרשות, ובחוץ-לארץ נוסף עליהן זוג שביעי. הבחירה בפרשות אלו נובעת הן מאורכן, הן מהתוכן המשותף והן מהתאריך: הפרשות הללו קצרות יחסית; לרוב עוסקות בנושאים קרובים; סמיכותן של חלק מהזוגות למועדים נותנת עדיפות לחיבורן, לצורך התאמה עם לוח השנה לפי הכללים שלעיל.

זוגות הפרשות שעשויות להתחבר הם:

• ויקהל ופקודי

יחד 214 פסוקים. שתי הפרשות עוסקות בביצוע הציוויים על בניית המשכן וכליו, והחיבור שלהן טבעי מבחינה עניינית.

• תזריע ומצורע

157 פסוקים. עניין הנגעים הוא המשותף לשתי הפרשות, והן עוסקות גם בטומאות הגוף והטהרה מהן.

• אחרי-מות וקדושים

144 פסוקים. איסורי העריות ו"ולא תקיא אתכם הארץ" (ויקרא יח, כח; כ, כב) הם עניינן של שתי הפרשות, בראשונה האזהרות ובשנייה העונשים, בין יתר המצוות שמוזכרות בהן.

• בהר ובחוקותי

135 פסוקים. קו מאחד בין שתי הפרשות הוא ארץ ישראל - שבת הארץ והשייכות לה, ועניין העבדים שמוזכר בשתייהן. התאריך - בדרך כלל סמוך לראש חודש סיון; חיבורן של הפרשות האלו מקדים את קריאתה של פרשת במדבר לפני חג השבועות ונדרש לקיום הכלל "מנו ועצרו".

• מטות ומסעי

244 פסוקים (ראה להלן). הכנות מעשיות לכניסה לארץ מאחדות את שתי הפרשות, בהקצאת ערים ואזורים בארץ ועוד. סמיכותן לראש חודש אב נוחה לתיקון הצורך לקרוא את פרשת דברים קודם צום תשעה באב (ופרשת ואתחנן לאחר הצום - "צומו וצלו", כדלעיל), וכן להקדים את קריאתה של פרשת נצבים לשבת שלפני ראש השנה ("קומו ותקעו").

הערה: החיבור של מטות ומסעי יוצר פרשה ארוכה מאוד, וזה נידון בתוס' (מגילה לא: ד"ה קללות שבת"כ): "שאלו בבית המדרש של רבינו נסים: למה מחלקים פרשת נצבים וילך לשנים כשיש שתי שבתות בין ראש השנה לסוכות בלא יוה"כ, ואין מחלקין מטות ומסעי שארוכות יותר? ... נראה לי הטעם שאנו מחלקים אותן - לפי שאנו רוצים להפסיק ולקרות שבת אחת קודם ראש השנה בפרשה שלא תהא מדברת בקללות כלל (נצבים), שלא להסמיך הקללות לראש השנה".

• נצבים וילך

70 פסוקים. בעבר נחשבו לפרשה אחת, וכיום מתייחסים אליהן כשתי פרשות. הנושא המשותף לשתייהן - דברי חיזוק כמעט אחרונים לקראת הכניסה לארץ והעברת ההנהגה. התאריך: סמוך לראש השנה.

• בחו"ל גם: חוקת ובלק

191 פסוקים. פרשות אלו עוסקות באירועים המרכזיים שאירעו לעם ישראל בשנה הארבעים ליציאת מצרים, בעיקר במפגשים עם עמי האיזור.

בעבר נהוג היה חיבור פרשת שלח ופרשת קרח במקום זאת (כפי שנקט בספר אבודרהם).

ארבעה עשר סוגי שנים

טרם ניגש לכללי החיבור, נבאר את עניינו של **סימן השנה**, שיהיה לנו לעזר בהמשך. סימן השנה (או: קביעות השנה) מורכב משלוש אותיות, שמציינות 3 תכונות של השנה, ועל פיהן ניתן להכין לוח עברי לכל השנה.

האות הראשונה מציינת את היום בשבוע שחל בו יומו הראשון של ראש השנה בשנה המדוברת.

האות השנייה מציינת את מספר הימים בחודשים מרחשון וכסלו. יש לכך 3 אפשרויות:

ש - מרחשון וכסלו שלמים (30 יום).

ב - מרחשון וכסלו כסדרן (מרחשון 29 יום וכסלו 30 יום).

ח - מרחשון וכסלו חסרים (29 יום).

שאר החודשים מסודרים לסירוגין, אחד מלא ואחד חסר.

האות השלישית מציינת את היום-בשבוע שבו חל היום הראשון של פסח, ט"ו בניסן.

דוגמא: סימנה של שנת התש"פ הוא **בש"ה פשוטה**: ראש השנה חל ביום **ב'**; מרחשון וכסלו שלמים (30 יום); ר"ח ניסן ויומו הראשון של פסח חל ביום **ה'** בשבוע.

בלוח העברי ייתכנו 14 לוחות, כלומר: 14 סוגים של שנים. לכל שנה מתאים אחד מן הסימנים. אין ביניהם מחזוריות, והם נקבעים על פי מערכת חשבון הלוח.

7 לשנים פשוטות: בח"ג, בש"ה, גכ"ה, הכ"ז, הש"א, זח"א, זש"ג.

7 לשנים מעוברות: בח"ה, בש"ז, גכ"ז, הח"א, הש"ג, זח"ג, זש"ה.

כללי חיבור הפרשות כפי הנהוג כיום

את הכללים נפריד לשלושה, כדרכו של ר' רחמים שר-שלום (מאמרו 'פרשת השבוע - ממנהגים שונים למנהג אחיד' בתוך שנה בשנה התשנ"ד, מופיע באתר דעת; עיין גם בספרו שערים ללוח העברי, מהדורת התשד"מ עמ' 111-113): תחילה חמשת זוגות-הפְּרָשׁוֹת שחיבורן תלוי בעיבור השנה, ולאחר מכן שני הכללים האחרים - בעניינן של הפרשות נצבים ווילך ושל חוקת ובלק. בפסקאות שמופיעות בכתב קטן תובא תוספת הסבר על הטעם לכללים ועל היוצאים מן הכלל.

1) ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי-מות וקדושים, בהר ובחוקותי, מטות ומסעי

בשנים פשוטות מחברים את חמשת הזוגות הללו. שני יוצאים מן הכלל, והם כאשר חל ראש השנה ביום חמישי:

- א. אם פסח חל ביום ראשון - כלומר: בשנה שסימנה הש"א - אין מחברים את **ויקהל ופקודי**.
- ב. אם חל פסח בשבת - כלומר: בשנה שסימנה הכ"ז - אין מחברים בארץ ישראל את **בהר ובחוקותי**. אך בחו"ל מחברים, מפני ששמיני של פסח חל בשבת, ואין קוראים בו פרשה מן הסדר אלא מעניינו של יום, ונמצא ש"הפסידו" שבת אחת.

שני היוצאים מן הכלל הם בשנים שחל בהן ראש השנה ביום חמישי. שמיני עצרת חל ביום חמישי, ושבת בראשית בתאריך המוקדם ביותר האפשרי - כ"ד בתשרי.

כאשר פסח חל ביום ראשון (הש"א) נמצא ששבת פרשת שמיני, שבשנים פשוטות חלה אחרי הפסח, תקדים ותחול בערב הפסח. לכן מפרידים את פרשות ויקהל ופקודי. פרשת שמיני תידחה בכך לאחר הפסח, ושבת ערב החג תהיה פרשת צו ("פקדו ופסחו").

אם פסח חל בשבת (הכ"ז), לא תקדים פרשת שמיני את פסח, כיוון שפסח עצמו חל בשבת ותפס את מקומו. היתרון מתחילת השנה יבוא לידי ביטוי לפני חג השבועות. ברוב השנים, פרשת במדבר נקראת בשבת שלפני חג השבועות, בהתאם לכלל "מנו ועצרו". בשנה שסימנה הכ"ז חל חג השבועות ביום ראשון, ושבת פרשת נשא תקדים ותיקרא כבר בערב החג; לכן מפרידים בארץ ישראל את בהר ובחוקותי, וכך תידחה פרשת במדבר ותיקרא בערב חג השבועות. בחו"ל, לעומת זאת, חג הפסח "תופס" שתי שבתות (הראשון והשמיני של החג), וכך הופסדה שבת אחת, שכאשר קראו בארץ ישראל, למחרת הפסח, את פרשת שמיני - בחו"ל היה יו"ט שני של גלויות. בשבתות הבאות יהיה הפרש בין בני ארץ ישראל ובין בני חו"ל, שפשהראשונים יקראו פרשות תזריע ומצורע יקראו האחרונים את פרשת שמיני, וכן הלאה. סגירת הפער שבין א"י לחו"ל תהיה בשבת הסמוכה לראש חודש סיון - בא"י יקראו אז פרשת בחוקותי לבדה, ובחו"ל יקראו פרשות בהר ובחוקותי. בשבת הבאה, ערב חג השבועות, יקראו הכל פרשת במדבר.

[לגבי הנידון האחרון - קביעות הכ"ז (וכגון שנות התשע"ב/ה/ח, התשפ"ט). המנהג כיום פשוט כפי שכתבנו. אך לכאורה היה אפשר בשנה כזאת להקדים ולהשוות את בני א"י עם בני חו"ל כבר סמוך לראש-חודש אייר, בפרשות תזריע ומצורע - לְחַלֵּק אותן בארץ-ישראל, ובשבת הבאה יקראו בני חו"ל את שתיהן, ומשם ואילך ישוו בני א"י עם בני הגולה. אכן, במגן אברהם (או"ח תכח ס"ק ו) הביא שיש בזה שני מנהגים: "כשחל פסח בשבת, דאז בני א"י קורין בשבת שאחריו שמיני - יש מפרידין תזריע ומצורע, ויש מפרידין בהר ובחוקותי". מנהגנו כיום הוא כפי

שהיה נהוג בירושלים - וכמובא בספרי המנהגים לחכמי ירושלים: מזבח אדמה לראשל"צ רבי רפאל מיוחס (ס' תכח), ספר התקנות (חכמי ירושלים, ה'תר"ב, מנהגים אות כו), ועוד; ובניגוד למנהג צפת (תיקון יששכר, דף לב:). הראשל"צ רבי בן-ציון מאיר חי עוזיאל (משפטי עוזיאל ח"ג ס' נח) דן בזה, והסביר (ע"פ דברי ספר שער המפקד), שעדיף שלא לשנות את סדר הפרשות משאר השנים הפשוטות, עד לזמן שבו יש הכרח לעשות זאת - ולכן מפרידים בהר ובחוקות, סמוך לחג השבועות, מפני 'מנו ועצרו'. וכן (ע"פ דברי ספר שדה הארץ ועוד; וע"ש מה שדן בזה הרב עוזיאל), שכאשר החיבור נעשה סמוך לחג השבועות יש הֶפֶך ופרסום לכלל של 'מנו ועצרו'. טעמים נוספים מובאים בספר תיקון יששכר (שם), ע"ש (שאין ראוי שבני א"י יצטרכו לשנות מסדריהם בשביל בני חו"ל, שאז יעשו בני א"י כנגררים וטפלים אחרי מנהג חו"ל, ואין נכול לעשות מהעקרים טפלה". וכן, שלא רצו להאריך בענייני הנגעים שתי שבתות). ועי' עוד מאמרו של ר' חיים סיימונס, 'הבדלים בקריאת הפרשיות בין בני א"י ובין בני חו"ל' (בתוך: סיני כרך קו).

בשנים מעוברות אין מחברים את חמשת זוגות הפרשות הללו. גם כאן ישנם יוצאי דופן:

בשנים שסימן בח"ה, זש"ה וזח"ג (כשפסח חל ביום חמישי, או ראש השנה בשבת) - מחברים את **מטות ומסעי**. בחו"ל מחברים גם בשנים שסימן בש"ז וגכ"ז, שבהן שמיני של פסח חל בשבת.

כאשר ראש השנה חל בשבת (זח"ג, זש"ה), שמיני עצרת חל גם הוא בשבת, ופרשת בראשית נקראת באיחור יחסי - בתאריך כ"ט בתשרי. בשבת שלפני צום תשעה באב קוראים תמיד את פרשת דברים, וכאן - בגלל אותו איחור שהתחיל במועד המאוחר יחסית של פרשת בראשית - יחול תשעה באב ביום שלישי או חמישי, ובשבת שלפניו תיקרא פרשת מסעי. לכן מחברים את מטות ומסעי, וכך מספיקים לקרוא את פרשת דברים לפני תשעה באב. לגבי שנה שסימן בח"ה - אמנם כשראש השנה חל ביום שני פרשת בראשית נקראת ב"כ"ז בתשרי, אבל שנה זו חסרה (מרחשון וכסלו חסרים, בח"ה), ופסח וכל מועדי המחצית השנייה של השנה חלים בדיוק כמו בשנה שסימן זש"ה, באותם הימים. לכן מתקבל "איחור" בקריאת הפרשות לפני תשעה באב, ויש צורך לתקן זאת על ידי חיבור מטות עם מסעי.

[לגבי בש"ז וגכ"ז בחו"ל, לכאורה היה להקדים ולחבר את חוקת ובלק. ואכן היה מנהג כזה בסוריה. וטעם מנהגו, שלא לשנות מסדר שאר השנים, שאין מחברים את חוקת ובלק אלא כאשר אי אפשר לתקן את ההבדל שבין א"י ובין חו"ל בחיבור של מטות ומסעי. שחיבור מטות ומסעי עדיף, שיש הֶפֶך שהחיבור נעשה מפני 'צומו וצלו'. מהרי"ט (שו"ת, חלק ב' א"ח ס' ד), עיין בדבריו. ועי' גם תיקון יששכר (לח: מדפי הספר).]

(2) נצבים ווילך

כאשר **ראש השנה חל בימים שבת או חמישי** - אזי תהינה נצבים ווילך מחוברות, ותיקראנה יחד בשבת שלפני ראש השנה.

כאשר **ראש השנה חל בימים שני או שלישי** - תהינה נצבים ווילך נפרדות, פרשת נצבים תיקרא בשבת שלפני ראש השנה, ווילך תיקרא לאחר ראש השנה (שבת שובה).

וסימנך: **ב"ג המלך - פת וילך**. כלומר, כאשר חל יומו הראשון של ראש השנה (החדשה) בימים **ב"ג** - שני או שלישי - אזי **פת** - הַפָּדָד (לשון "פתות אתה פתים", ויקרא ב' ו) את וילך מנצבים. פרשת נצבים תיקרא בשבת שלפני ראש השנה, ופרשת וילך - בשבת שובה.

גורלן של פרשות נצבים ווילך אינו קשור למין השנה, פשוטה או מעוברת; הוא תלוי בשבת שבין יום הכיפורים לסוכות של השנה הנכנסת. אם ראש השנה חל ביום חמישי או בשבת - יום הכיפורים יחול בשבת או ביום שני (בהתאמה), ואין שבת בין יום הכיפורים לסוכות, ולכן נצבים ווילך תיקראנה בשבת שלפני ראש השנה, ופרשת האזינו בשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים. השבת שלאחר מכן היא שבת סוכות, שבה אין קוראים פרשה מסדר פרשות השבוע.

אך אם יחול ראש השנה ביום שני או ביום שלישי, יום הכיפורים יחול ביום רביעי או חמישי, ויש שבת בין יום הכיפורים לסוכות. בשביל שבת יתירה זו מפרידים את וילך מנצבים. פרשת וילך תיקרא בשבת שובה, ובשבת שבין יום הכיפורים לסוכות תיקרא פרשת האזינו.

3) חוקת ובלק

בארץ ישראל - תמיד נפרדות, אינן מתחברות לעולם. **בחול** - מחוברות בשנים שחל בהן פסח ביום חמישי, כיוון שחג השבועות חל ביום שישי, ובחול"ל יו"ט שני של גלויות בשבת, ואין קוראים אז פרשה מן הסדר.

בקרב היהודים **יוצאי תימן** קיימים עד היום שלושה מנהגים שונים בעניין חיבור הפרשות חוקת ובלק, מטות ומסעי (מובא במאמרו של ר' רחמים שר-שלום שצוינו לעיל):

1. המנהג השאמי - כפי המנהג המקובל בימינו אצל כל קהילות ישראל, כדלעיל.
2. המנהג הבלדי - במקום לחבר את מטות ומסעי, מחברים את חוקת ובלק.
3. ה'דרדעים' (הנוהגים כשיטת רס"ג) - שלוש פרשות בשתי שבתות: במקום לחבר את מטות ומסעי, קוראים בשבת פרשת **קרח** גם את החצי הראשון של פרשת **חוקת** (עד כ, כא), ובשבת הבאה ממשיכים מ"ויסעו מקדש" עד סוף פרשת **בלק**.

טבלת חיבור הפרשות לפי סימן השנה

את העולה מן הכללים שלמעלה ניתן לסדר ולפרט בתוך טבלה. הטבלה שלפנינו מציינת, עבור כל אחד מ-14 סימני השנה, אלו זוגות של פרשות מחוברות ואלו נפרדות (טבלה כזאת מובאת בספר שערים ללוח העברי שם; וכן בנספח ד לספר סדר העיבור מתוך ספר האבודרהם, משה דר, ירושלים התשנ"ב).

		ויקהל פקודי	תזריע מצורע	אחריימות קדושים	בהר בחוקתי	חוקת בלק	מטות מסעי	נצבים וילך (בסוף השנה)
פ ש ו ט ו ת	בחג	מחוברות	מחוברות	מחוברות	מחוברות	נפרדות	מחוברות	מחוברות
	בשה	מחוברות	מחוברות	מחוברות	מחוברות	בחול"ל מחוברות	מחוברות	מחוברות
	גכה	מחוברות	מחוברות	מחוברות	מחוברות	בחול"ל מחוברות	מחוברות	מחוברות
	הכז	מחוברות	מחוברות	מחוברות	בחול"ל מחוברות	נפרדות	מחוברות	נפרדות
	השא	נפרדות	מחוברות	מחוברות	מחוברות	נפרדות	מחוברות	נפרדות
	זחא	מחוברות	מחוברות	מחוברות	מחוברות	נפרדות	מחוברות	נפרדות
	זשג	מחוברות	מחוברות	מחוברות	מחוברות	נפרדות	מחוברות	מחוברות
מ ע ו ב ר ו ת	בחה	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	בחול"ל מחוברות	מחוברות	מחוברות
	בשז	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	בחול"ל מחוברות	נפרדות	נפרדות
	גכז	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	בחול"ל מחוברות	נפרדות	נפרדות
	החא	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות
	השג	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	מחוברות	מחוברות
	זחג	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	מחוברות	מחוברות
	זשה	נפרדות	נפרדות	נפרדות	נפרדות	בחול"ל מחוברות	מחוברות	מחוברות

נתוני שכיחות

לפנינו מעט נתונים על שכיחויות החיבור של הפרשות העשויות להתחבר.

פרשות ויקהל ופקודי: מחוברות בכ-59.85% של השנים. נפרדות בכ-40.15%, שהן כל השנים המעוברות בתוספת סימן הש"א מן הפשוטות (שהוא, אגב, הסימן הנדיר ביותר).

תזריע ומצורע, אחרי־מות וקדושים (בחול"ל גם בהר ובחוקותי): כנאמר למעלה, החיבור שלהן תלוי רק בעיבור השנה, ללא יוצאים מן הכלל. הפרשיות הללו מחוברות בכ-63.16%, ונפרדות - 36.84%. זהו היחס הכללי שבין השנים הפשוטות למעוברות.

בהר ובחוקותי (בארץ ישראל): מחוברות 45.11%, נפרדות 54.89%. הזוג היחיד שנפרד ברוב השנים בא"י. כשני שלישים מהשנים שבהן הפרשות הללו נפרדות הן שנים מעוברות. השליש הנותר משתייך לסימן אחד בלבד - הכ"ז פשוטה (היוצא מכלל השנים הפשוטות), שהוא סימן השנה השכיח ביותר (כ-18% מכלל השנים).

מטות ומסעי: בא"י - מחוברות 79.49%, נפרדות 20.51%. הזוג המתחבר ביותר, נפרד במוצע אחת לחמש שנים בלבד!

בחול"ל: מחוברות - 89.48%, נפרדות 10.52% (אחת לעשר שנים במוצע!).

נצבים ווילך: מחוברות 60.46%, נפרדות 39.54%.

חוקת ובלק: כל השנים שסימן השנה שלהן מסתיים באות ה' (חג השבועות חל ביום שישי). כאמור, בארץ ישראל אינן מתחברות כל עיקר. בחול"ל: 28.57%, נפרדות 71.43%.

ראש השנה התשס"ו: הדחייה הנדירה ביותר

'ארבע הדחיות' בלוח העברי ומידת שכיחותן, תוך הפרה זריזה של אופן חישוב הקביעות

פורסם ב'מאורנו' ד, התשס"ו; ובאתר 'שורש'
תודה מיוחדת לעוזיאל דוד סולקיס

ראשי פרקים:

- הקדמה - יסודות הלוח, עיבור השנה, מספר הימים בשנה
- ארבע הדחיות - סקירה
- ארבע הדחיות - חשבון הסתברות
- מולד תשרי התשס"ו וראש השנה - נדירותה של הדחייה הרביעית
- סיכום / תקציר

בראש השנה שלנו - התשס"ו - יש דבר נדיר ביותר. מהו? בלא התבוננות בדרכי חשבונותיו של הלוח העברי לא נרגיש בו. במאמר זה נסקור בע"ה את עיקרי החשבון, תוך התמקדות בנדירותה של דחיית 'בט"ו תקפ"ט במוצאי מעוברת'.

א. הקדמה - סקירת יסודות הלוח, עיבור השנה, מספר הימים בשנה

תחילה נעמוד בקצרה על יסודות הלוח שלנו.

הלוח העברי הוא ירחי-שמשי.

כתב הרמב"ם (הלכות קידוש החודש א, א):

חודשי השנה הם חודשי הלבנה, שנאמר (במדבר כח, יד) "עֲלֵת חֹדֶשׁ בְּחֹדֶשׁוֹ", ונאמר (שמות יב, ב) "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֳדָשִׁים" - כך אמרו חכמים (מכילתא פסחא א): הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה במראה הנבואה דמות לבנה, ואמר לו: כזה ראה וקדש. והשנים שאנו מחשבין - הם שני החמה, שנאמר (דברים טז, א) "שְׁמוֹר אֶת-חֹדֶשׁ הָאֵבִיב".

השילוב בין 'חודשי הלבנה' ל'שנות החמה' מתבצע באמצעות תוספת חודש לשנה, וזהו 'עיבור השנה'.

ההפרש בין שנת חמה אחת ל-12 חודשי לבנה הוא כ-11 יום. כאשר מצטבר הפרש זה לכדי חודש (בערך), מעברים את השנה - מוסיפים חודש (אדר א').

בלוח העברי הקבוע ישנו 'מחזור לבנה', שהוא מחזור של 19 שנה, ובו שבע שנים מעוברות לפי סדר קבוע - השנה השלישית, הששית, השמינית, האחת-עשרה, הארבע-עשרה, השבע-עשרה והתשע-עשרה. סימן לדבר: 'גו"ח אדז"ט' - למעוברות משפט. שאר השנים במחזור הן פשוטות (12 חודשים בכל אחת).

היסוד לחשבון הלוח הוא המולד. הירח, מזמן חצי החודש, שבו הוא מלא ונראה ככדור, מתמעט והולך מלילה ללילה, עד ש'נעלם' לגמרי (בסוף החודש). לאחר מכן חוזר ומתחדש, ומופיע כעין פס אור דק. ה'מולד' הוא הרגע שבו נמצא הירח על אותו קו דמיוני שבין השמש לכדור-הארץ, בטרם ישוב להקאות (הראייה עצמה אינה אפשרית מיד אח"כ, אלא כעבור יום-יומיים).

הזמן הממוצע העובר בין מולד למולד הוא 29 יום, 12 שעות ו-793 (תשצ"ג) 'חלקים'. הקדמונים חילקו את השעה ל-1080 'חלקים' (עיין ספר אבודרהם, בהקדמה לסדר העיבור). כל 'חלק' הוא, אפוא, שלוש שניות ושליש.

כמה ימים נמנים לחודשים? 29 או 30. בעיקרון, החודשים מסודרים לסירוגין - אחד מלא (30 יום) ואחד חסר (29 יום), מתשרי ועד אלול. יוצאים מן הכלל החודשים מרחשון וכסלו, שמספר הימים שלהם עשוי להשתנות - למצב של 'שניהם מלאים' או 'שניהם חסרים' - או להישאר על כנו, 'כסדרן', מרחשון חסר וכסלו מלא.

בשנה מעוברת החודש הנוסף - אדר א' - הוא בן 30 יום.

ומכאן, מספר הימים בשנה: בשנה פשוטה שבה החודשים מסודרים כסדרם כנ"ל, יש ששה חודשים מלאים וששה חסרים. $6 \times 30 + 6 \times 29 = 180 + 174 = 354$ יום.

אם מרחשון ג"כ מלא נוסף יום אחד, ומספר הימים בשנה זו יהיה 355; ואילו לשנה שבה מרחשון וכסלו חסרים נחסר יום אחד וימיה 353.

ובשנה מעוברת נוסף 30 יום של אדר א', ונקבל 383, 384 ו-385.

3. ארבע הדחיות - סקירה

קביעות השנה מתקבלת באמצעות חשבון המולדות, ועל פי מספר כללים נלווים.

המולד נרשם בתבנית זו של מספר: חלקים-שעות-ימים. מולד תשרי בשנת א' ליצירה (נקרא גם 'מולד תוהו') היה ב-204-5-2. כלומר, אור ליום שני, 5 שעות מן הלילה ('שעון המולד' לעניין זה מתחיל בשעה 6 בערב, ו-5 שעות אח"כ היא השעה 11 בלילה), ו-204 חלקים. נהוג לציין זאת גם באותיות: ב' ה' ר"ד, ובקיצור: בהר"ד.

בעיקרון, ראש השנה ייקבע ביום מולד חודש תשרי שנתקבל בחשבון. למעשה, זה קורה רק בכ-39% מן השנים, בעקבות כללי **ארבע הדחיות**. והם:

1. **לא אד"ו ראש**. זו הדחייה המפורסמת והשכיחה ביותר. אם מולד תשרי חל ביום ראשון,

רביעי או שישי - יידחה ראש השנה ליום שלמחרתו. טעם הדבר נזכר בגמ' (על ר"ה כ. וסוכה

מ:), אך עיין רמב"ם הלכות קידוש החודש ז, ז, ובהשגת ראב"ד שם.

2. **מולד זקן פל תדרש**. כאשר חל המולד באחד הימים הראויים לקביעת ראש השנה (ימי

בגה"ז), לאחר חצות היום (בתבנית-מספר המולד זה מתבטא בכך שמספר השעות הוא 18

ומעלה), יידחה ראש השנה ליום שלאחריו, ואם היום הבא הוא מימי אד"ו - יידחה ביום

נוסף, ליום הראוי לקביעה. גם בטעם דחייה זו נחלקו הראשונים - ראה רמב"ם הלכות

קדה"ח ז, ח; ו'ספר אבודרהם' (סדר העיבור, שער הקביעות והדחיות).

3. **ג' ט' ר"ד בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה גֵּרֵשׁ**. דחייה נדירה, לפיה אם יחול המולד ביום שלישי בתשע שעות

מן הלילה (3 לפנות בוקר, ששעון המולד מתחיל ב-6 בערב), ו-204 חלקים (204-9-3), או

לאחר מכן, והשנה היא פשוטה - יידחה ראש השנה ליום חמישי. וזאת, מפני שראש השנה

הבאה יחול ביום שני (כיוון שהמולד יהיה בשבת אחה"צ ויידחה בגלל שתי הדחיות שלעיל);

ואם נקבע השנה את ראש השנה ביום שלישי (יום המולד), נצטרך לעשות את השנה בת

356 יום כדי להגיע אל ראש השנה הבאה שיחול ביום שני. וזה לא ייתכן, שהרי גם אם נעשה השנה את מרחשון וכסלו מלאים, נגיע אל כ"ט באלול ביום...שבת, ורא' בתשרי לא יוכל להיות ביום שני! ומלבד מרחשון וכסלו אין לנו רשות לעבר או לחסר שום חודש נגד טבעו. לפיכך יידחה ראש השנה הקרוב ליום חמישי, וראש השנה הבאה יחול כתקנו ביום שני. מרחשון וכסלו השנה, לפי זה, יהיו כסדרם, והשנה תהא בת 354 יום.

4. **ב' ט"ו תקפ"ט בפשיטה שאחר מעברת עקר מלשרש.** הדחייה הנדירה ביותר. אם חל המולד ביום שני, ט"ו שעות מן הלילה (שהם שלוש שעות מתחילת היום - 9 בבוקר), ו-589 חלקים (2-15-589), או יותר מכך, והשנה היא פשוטה שאחרי מעוברת, יידחה ראש השנה ליום שלישי. טעם הדבר הוא, שמולדה של השנה הקודמת (המעוברת) חל ביום שלישי אחה"צ, ונדחה מפני שתי הדחיות הראשונות ('מולד זקן' ולא אד"ו ראש') ליום חמישי; ואם נקבע את ראש השנה שלנו ביום שני (יום המולד), השנה הקודמת - המעוברת - תצטרך להתקצר לכדי 382 יום. וזה בלתי אפשרי, שהרי גם אם עשינו בשנה החולפת (המעוברת) מרחשון וכסלו חסרים, הגענו אל ערב ראש השנה - יום ראשון - לתאריך...כ"ח באלול (ואין 'מקום' ל-כ"ט באלול!). לכך דוחים את ראש השנה ביום אחד, ליום שלישי, והשנה החולפת היתה בת 383 יום, ובא הכל על תיקונו.

ג. ארבע הדחיות - חשבון הסתברות

בשבוע שבעה ימים, בכל יום 24 שעות, ובכל שעה - 1080 חלקים. בשבוע יש אפוא 168 שעות. כמה חלקים בשבוע? 181,440.

נחשב את ההסתברות לכל דחייה (בדרך זו חישוב ר' רחמים שר-שלום, שערים ללוח העברי עמ' 37).

1. מהי ההסתברות שתתקיים הדחייה הראשונה - **לא אד"ו ראש** - במולד אקראי? הדחייה הזאת 'פוגעת' ב-3 ימים מתוך 7. אם כן, דחייה זו נוהגת בכ-42.9% מן השנים.

2. **מולד זקן.** ב-4 ימי השבוע אפשרים לקביעת ראש השנה, רבע מן היממה 'נופל בחלקה' של דחייה זו (מחצות היום, המסומן כשעה 18, ואילך). כלומר, 24 שעות (4*6) מתוך 168 שעות בשבוע. כ-14.3% מן המולדות הם בתחומה של דחיית 'מולד זקן'. נחלק זאת לשני סעיפים: (א) מולד זקן ביום שני - אז נדחה ראש השנה ביום אחד בלבד. (ב) מולד זקן בימים שבת, שלישי וחמישי, שבגלל 'לא אד"ו ראש' נדחה ראש השנה ביום נוסף. ובכן, (א) 6 שעות של יום שני הן כ-3.6% מתוך 168 השעות שיש בשבוע. (ב) 18 שעות (3*6) הן כ-10.7% מכלל השעות בשבוע.

3. **ג' ט' ר"ד** - ובקיצור: גטר"ד - כדי לחשב את מידת שכיחותה של דחייה זו, יש לקחת בחשבון שני מרכיבים: (א) התחום שלה הוא מ-3-9-204 ועד 3-18-0 (ולא עד בכלל. שם נכנס המולד לתחום דחיית 'מולד זקן'). (ב) הדחייה נוהגת רק בשנים פשוטות. ובכן, קודם כל נחשב את אורך 'תחום השיפוט' של דחיית גטר"ד בחלקים. מ-1080 החלקים שבשעה העשירית נחסר 204, ונקבל 876. שמונה שעות שלמות שָׁמַן תחילת השעה האחת-עשרה ועד חצות היום (מ-3-10-0 ועד 3-17-1079), $1080 \times 8 = 8640$. נוסיף על ה-876 שלעיל, ונקבל 9516. זהו אורך התחום של דחיית גטר"ד: 9516 חלקים מתוך 181440 חלקים שיש בשבוע. כ-5.2%. אבל - בל נשכח! דחייה זו אינה נוהגת אלא בשנים פשוטות, כלומר 12 שנים מתוך 19. נכפיל ב-12/19, ונקבל: 3.3%. זוהי ההסתברות שתחול דחיית גטר"ד במולד אקראי, אחת ל-30 שנה בממוצע.

4. **ב' ט"ו תקפ"ט** - גם כאן יש להביא בחשבון שני מרכיבים: (א) תחום הדחייה בחלקים הוא מ-2-15-589 ועד 2-18-0 ולא עד בכלל. משם ואילך זו דחיית 'מולד זקן'. (ב) הדחייה נוהגת

רק בשנה פשוטה שאחרי מעוברת. ומכאן: מ-1080 החלקים של השעה ה-16 נחסר 589, ונקבל 491. השעה ה-17 וה-18 (מ-0-16-2 ועד 2-17-1079 ועד בכלל) - הן 2160 חלקים. נוסיף על הנ"ל, והרי 2651. נחלק ב-181440 חלקי השבוע, ונקבל שתחום החלקים הנ"ל הוא כ-1.46% מן השבוע. אבל - הדחייה הזאת, כאמור, אינה נוהגת אלא בשנים פשוטות שלאחר שנה מעוברת. כמה שנים מעוברות יש במחזור לבנה? שבע. אם כן, הדחייה אינה נוהגת אלא ב-7 שנים מתוך 19. בסופו של חשבון, נקבל שהדחייה הזאת היא הנדירה ביותר - נמצא אותה רק בכ-0.54% מן השנים, אחת ל-186 שנה בממוצע!

5. נחבר את כל מה שקיבלנו:

42.86	לא אד"ו ראש	(1)
3.57	מולד זקן בלבד (יום שני)	(2א)
10.71	מולד זקן+אד"ו (ימי גה"ז)	(2ב)
3.31	גטר"ד בשנה פשוטה	(3)
0.54	בט"ו תקפ"ט לאחר מעוברת	(4)
60.99	סה"כ	
39.01	בלי דחייה (= 'מולד בחור')	(5)

כאשר ראש השנה נקבע ביום המולד ואינו נדחה, זה נקרא 'מולד בחור'. זה קורה בכ-39% של השנים.

הדחייה הנדירה ביותר - ב' ט"ו תקפ"ט. למה? כי התחום של הדחייה בחלקים הוא די קטן (פחות משעתיים וחצי), והיא נוהגת רק בשנה פשוטה שאחרי מעוברת.

ד. מולד תשרי התשס"ו וראש השנה - נדירותה של הדחייה הרביעית

שנת התשס"ו. אם נחלק 5766 ב-19, נקבל 303 ושארית 9. כלומר, שנה זו היא התשיעית במחזור הלבנה, ואינה שנה מעוברת אלא פשוטה. מולד תשרי חל ב-2-16-876. השנה הקודמת - התשס"ה - היתה מעוברת (ה-8 במחזור). לפנינו מקרה של הדחייה הנדירה ביותר - בט"ו תקפ"ט בפשוטה שאחר מעוברת.

מולדה של שנת התשס"ה (תשרי): 3-19-287. מולד זקן + לא אד"ו ראש - וראש השנה התשס"ה חל ביום חמישי. לו היה ראש שנת התשס"ו נקבע ביום המולד - יום שני - אזי היתה שנת התשס"ה מתקצרת ל-382 יום, דבר שאי אפשר. לכן נדחה ר"ה התשס"ו ביום אחד, ליום שלישי. שנת התשס"ה היתה, אפוא, בת 383 יום.

מתי זה קרה לאחרונה? בשנת התרפ"ח. היתה זו שנה שביעית למחזור הלבנה (פשוטה שאחר מעוברת), והמולד היה ב-2-16-271.

מתי זה יקרה בפעם הבאה? ובכן, שנת התשס"ו זו הפעם האחרונה באלף הששי שמופיעה דחיית בט"ו תקפ"ט. בפעם הבאה זה יקרה (?) בראש שנת ו'י"ג (6013 ליצירה), שהיא שנה תשיעית למחזור הלבנה, מוצאי שנה מעוברת. המולד: 2-15-1051.

באלף הששי הופיעה דחיית בט"ו תקפ"ט 6 פעמים, בשנים: ה'צ"ו, ה'קצ"ד, ה'תמ"א, ה'תקי"ט, ה'תרפ"ח, ה'תשס"ו.

[נציין גם שדחיית גטר"ד אירעה לאחרונה בשנים התשי"ח והתשמ"ה, וצפויה בשנים התשפ"ט, התשצ"ו והתתט"ז.]

ה. סיכום / תקציר

הלוח העברי הוא לוח ירחי-شمשי, וההתאמה נעשית באמצעות עיבור השנה. מספר הימים בשנה פשוטה נע בין 353 ל-355, ובמעוברת - בין 383 ל-385, ולא יעבור.

את ראש השנה דוחים מיום המולד בארבעה מקרים: לא אד"ו ראש, מולד זקן, ג' ט' ר"ד בשנה פשוטה, ב' ט"ו תקפ"ט בפשוטה שאחרי מעוברת. אחרת - ייקבע ראש השנה ביום המולד, והיינו 'מולד בחור'. טעמן של שתי הדחיות הראשונות הוא למנוע קביעת יוה"כ סמוך לשבת והושענא רבה בשבת (על ר"ה כ. וסוכה מג:), ולדעת רמב"ם עיקר הטעם הוא אסטרונומי (עיין רמב"ם, הלכות קידוש החודש ז, ז, וראב"ד שם; ועל מאמרו של ר' יצחק סטרוד, 'המולד האמיתי - הבסיס לקביעת ראשי חדשים', 'תחומין' טו), והאחרונות הן תולדותיהן - למנוע חריגה ממסגרת מספר הימים בשנה, שלא תהיה שנה בת 356 יום, או בת 382 יום. שתי האחרונות הן נדירות ביותר: גטר"ד - אחת ל-30 שנה בממוצע, ו-בט"ו תקפ"ט - אחת ל-186 שנה. ראש השנה התשס"ו 'התברך' בדחיית בט"ו תקפ"ט, וזו הפעם האחרונה לה באלף הששי.

חזרה של קביעות השנה אחרי שלוש שנים

חשבון הלוח ושאלת המחזוריות, לאור קביעות שנת התש"פ. 'לוח ארבעה שערים' והסתייעות בו לחישוב הקביעות ולחישוב שכיחויות סוגי השנים; 'עיגול דרב נחשון' כמחזוריות בלתי-מושלמת

לע"נ רחל בת אסתר,
י"ג בסיון התשס"ט

פורסם בלוח 'דבר בעתו' (של הרב מרדכי גנוט שליט"א), התש"פ
מהדורה ראשונה פורסמה ב'מאורנו' ט, תמוז התש"ע

מי שהשווה את לוח השנה של השנה היוצאת, התשע"ט, ללוח של שנת התשע"ו, 3 שנים אחורנית, ודאי הבחין שלוח השנה העברי של שתי השנים הללו זהה לחלוטין - היום (בשבוע) שבו חל כל תאריך זהה בשתי השנים, וכן פרשיות השבוע.

מי שרגיל בהשוואות מעין אלו, שם לב, מן הסתם, גם לשוויון המוחלט בין השנים התשע"ב, התשע"ה ו-התשע"ח. בעשור הקודם בלט רצף השנים התשס"ד-ס"ה-ס"ו שחזר על עצמו במדויק בשנים התשס"ז-ס"ח-ס"ט (בהתאמה).

גם לוח השנה הבעל"ט, התש"פ, זהה ללוח של 3 שנים אחריו - התשפ"ג.

מאידך, השוואת לוח השנה של שנים נוספות מראה כי לכאורה אין חוקיות לדבר, ופעמים רבות שאין חזרה מושלמת.

האם יש הסבר לתופעת החזרה של הלוח במרווחי 3 שנים? מתי זה עשוי לקרות?

כבדרך אגב נעסוק גם בפרטים מעניינים על שכיחויות סוגי השנה השונים. נכיר גם את הלוח שבטור ואת הדיונים שהתרחשו בעקבותיו לפני כ-120 שנה.

ראשי פרקים:

היסודות וסוגי השנים

מציאת סוג השנה וקביעותה

(1) פשוטה או מעוברת

(2) חישוב המולד

(3) קביעת יום ראש השנה (כללי הקביעות והדחיות)

(4) חישוב מולד תשרי של השנה הבאה וקביעת ראש השנה שלה

(5) קביעת סימן השנה

לוח ארבעה שערים

נתוני שכיחות של הקביעות השונות

חזרה במרווחים של שלוש שנים

רווח של ארבע שנים

מחזוריות בלוח ו"עיגול דרב נחשון"

הדיונים על שנת התרס"ב-ס"ג בעקבות הלוח שבטור

היסודות וסוגי השנים

נפתח בפרטים מתכונותיו של לוח השנה העברי.

כידוע, כדי להתאים את הלוח, המבוסס על חודשי ירח, לשנות החמה, מְעַבְּרִים את השנה (ומוסיפים חודש בן 30 יום). עיבור זה נעשה 7 פעמים בכל מחזור של 19 שנה, לפי סדר קבוע, והוא שהשנים 3, 6, 8, 11, 14, 17 ו-19 בכל 'מחזור לבנה' הן מעוברות, וסימנך: **גו"ח אדז"ט** (רמב"ם, הלכות קידוש החודש ו, יא).

בלוח השנה העברי יש מספר קבוע לימי החודשים (ניסן מלא - ל' יום, אייר חסר - כ"ט יום, וכן הלאה). אורך החודשים קבוע בכל שנה, מלבד מרחשון וכסלו, שאורכם נתון לשינוי (רמב"ם, שם ח, ה-ו). בשנה מעוברת נוסף חודש אדר א', בן 30 יום.

ראש השנה, א' בתשרי, אינו יכול לחול בימי ראשון, רביעי ושישי - "לא אד"ו ראש" (רמב"ם, שם ז, א).

ישנן 14 אפשרויות, שהן בעצם 14 לוחות שנה, ולכל שנה מתאים אחד מהם. 7 אפשרויות לשנים פשוטות (שאינן מעוברות), ו-7 לשנים מעוברות. כל לוח מן ה-14 מסומן באמצעות שלוש אותיות. הן נקראות **"סימן השנה"** או **"קביעות השנה"**:

האות הראשונה מורה על היום בשבוע שבו חל יומו הראשון של ראש השנה.

לאות השנייה 3 אפשרויות:

ש - מרחשון וכסלו שלמים (30 יום).

כ - מרחשון וכסלו כסדרן (מרחשון 29 יום וכסלו 30 יום).

ח - מרחשון וכסלו חסרים (29 יום).

האות השלישית מציינת את היום בשבוע שבו חל היום הראשון של פסח, ט"ו בניסן¹.

נדגים, סימנה של שנת התש"ע הוא זש"ג: ראש השנה חל ביום ז' (שבת); מרחשון וכסלו שלמים; ר"ח ניסן ויומו הראשון של פסח חל ביום ג' בשבוע. מידעת אותיות סימן-השנה לבדן, אפשר להכין לוח עברי מלא לכל השנה.

לכל שנה מתאים אחד מן הסימנים. אין ביניהם מחזוריות, והם נקבעים על פי מערכת חשבון הלוח (כמוסבר לפנינו)².

¹ שיטה אחרת לסימון מסתפקת בשתי אותיות בלבד, ומוותרת על האות השלישית, המסמנת את פסח. לפי השיטה המקצרת, אם נאמר על שנה מסוימת שסימנה ב"ש, לדוגמה, הרי שיש לבדוק אם היא פשוטה או מעוברת. אך לרושמים בשלוש אותיות אין שני סימנים זהים בפשוטות ובמעוברות, ובדוגמה - יש את סימן בש"ה לשנים הפשוטות, ואת סימן בש"ז למעוברות (האות השלישית 'התקדמה' ביומיים בשנה המעוברת בגלל תוספת של חודש העיבור, 30 יום, שהשארת מהם בימי השבוע היא 2).

² את **מספר הימים בשנה** קל למצוא באמצעות האות השנייה של סימן השנה. בשנה פשוטה כסדרה, שכל חודשיה מסודרים לסירוגין, אחד מלא ואחד חסר, יש ששה חודשים מלאים וששה חסרים: $354 = 29 \times 6 + 30 \times 6$ יום בשנה. אם מרחשון וכסלו חסרים או שלמים, נמצא שגרענו יום מכסלו או שהוספנו יום למרחשון (בהתאמה), ומספר הימים הוא 353 או 355. בשנה מעוברת נוסף חודש בן 30 יום, ולכן מספר הימים הוא 383 לשנה חסרה, 384

7 לשנים פשוטות: בח"ג, בש"ה, גכ"ה, הכ"ז, הש"א, זח"א, זש"ג.

7 לשנים מעוברות: בח"ה, בש"ז, גכ"ז, הח"א, הש"ג, זח"ג, זש"ה.

כאשר ידוע הסימן (הקביעות) של שנה מסוימת - אפשר מיד להכין לוח שנה לכל השנה, בִּיָּדְעֵנוּ את מספר הימים בכל חודש (כדלעיל). גם מחזור הקריאה-בתורה תלוי בסוג השנה.

ברור, אפוא, ששתי שנים שמשתייכות לאותו סוג חולקות ביניהן לוח שנה עברי זהה לחלוטין.

עכשיו ננסח את התופעה שפתחנו בה את המאמר כך: סימנה של שנת התשע"ט הוא בש"ז, וגם שנת התשע"ו, שקדמה לה ב-3 שנים. סימנה של שנת התשע"ח - הכ"ז, ובדיוק כך היו התשע"ה והתשע"ב.

כמו כן, סימן של שנות התש"פ והתשפ"ב הוא בש"ה.

מציאת סוג השנה וקביעותה

איך נדע מהו הסימן, או הקביעות, המתאים לשנה מסוימת?

נעשה זאת בחמישה שלבים (שיפורטו בהמשך):

- 1) עלינו לדעת קודם כל אם השנה פשוטה או מעוברת.
- 2) מחשבים את המולד של חודש תשרי של השנה שאותה אנו מבקשים.
- 3) אחר כך קובעים את היום שחל בו ראש השנה לפי כללי "ארבע הדחיות".
- 4) לאחר מכן מחשבים את מולד תשרי של השנה הבאה, וקובעים את יום ראש השנה.
- 5) לפי ההפרש בין שני ראשי השנים מוצאים את סימן השנה.

במעט פירוט:

1) האם השנה פשוטה או מעוברת? את זה נמצא באמצעות חילוק מניין השנה (ליצירה) ב-19. אם השארית היא 3, 6, 8, 11, 14, 17 או שאין שארית³ - השנה מעוברת. "והסימן: גו"ח אדז"ט למעוברות משפט" (ספר אבודרהם, סדר העיבור). כל שארית אחרת מלמדת שהשנה פשוטה, אינה מעוברת.

אם ניקח, לדוגמה, את שנת התשע"ח, ונחלק 5778 ב-19, נקבל 304 ושארית 2. מכאן שהשנה פשוטה. התשע"ט - שארית 3, אות היא כי השנה מעוברת.

2) חישוב המולד.

בחשבון המולדות רושמים שלושה נתונים לגבי המולד: היום בשבוע, השעה והחלקים. היום בשבוע צריך להיות מספר שאינו גדול מ-7, וכשמתקבל בחשבון מספר גדול יותר, מחלקים אותו ב-

לשנה כסדרה, ו-385 לשנה שלמה. נמצא שיש שש אפשרויות לאורך השנה העברית. נעיר, שמבין שש האפשרויות יש אחת שמתחלקת ל-7 ללא שארית: 385 (מעוברת שלמה). משמעות הדבר היא שכאשר יש שנה מעוברת ושלמה יחזור ראש השנה בשנה שלאחריה לאותו היום (דוגמה: התשע"א מעוברת וסימנה הש"ג, ראש שנת התשע"ב יחול גם כן ביום חמישי [וסימנה הכ"ז]).

³ שארית אפס משמעותה שהשנה היא ה-19 במחזור.

7, מסלקים את המנה ורושמים את השארית בלבד. **השעה** מסומנת בספרות מ-0 עד 23, כאשר 0 מייצג את השעה 6 בערב הקודם לפי שעוננו, והיא - לצורך החשבון - נחשבת לתחילת היום⁴. **החלקים**: משתמשים בחלוקה של השעה ל-1080 חלקים.

הלוח העברי מבוסס על הזמן הממוצע שעובר בין מולד למולד, שהוא **29 יום, 12 שעות, ו-793 חלקים**⁵.

לשם קיצור, נרשום את הנתונים בספרות⁶: 29-12-793 (כך הוא הרישום לאורך המאמר). כאמור, איננו מעוניינים במספר ימים הגדול מ-7, וכשנחלק 29 יום ב-7 תישאר השארית 1. המרחק בין מולד למולד הוא 1-12-793, זה מה שנקרא "**שארית החודש**", "מוֹתֵר הַחֹדֶשׁ" או "יתרון החודש", והוא העודף הנותר מחודש אחד בניכוי שבועות שלמים. הווי אומר, הוספה של ביטוי זה על מולד של חודש נתון, תתן את מולד החודש הבא⁷.

לחישוב המולד יש כמה אופנים, ואין לנו עניין להרחיב בזה כאן. אנו מעוניינים להתמקד באופן קביעת ראש השנה מהרגע שבו ידוע לנו מולד חודש תשרי, ועל כן לא נפרט כאן את החשבון ואת אפשרויותיו השונות, אלא נביא באופן תמציתי את החשבון, לפי השיטה הקלאסית⁸.

כדי לדעת את המולד של חודש מסוים בשנה מסוימת עלינו להכפיל את "**שארית החודש**" במספר החודשים שעברו מאז בריאת העולם ועד לאותו חודש. בפועל, אין מי שמחשב כך. הדרך הקלאסית היא חשבון באמצעות "**שאריות**", כפי שנראה. **שארית של שנה פשוטה**, המתקבלת מהכפלת שארית החודש ב-12 ובצמצום מספרים גבוהים, היא **4-8-876**. **שארית שנה מעוברת** היא **5-21-589**. **שארית מחזור לבנה** (19 שנים) היא **2-16-595**⁹. הראשונים כתבו טבלאות עזר להקלת החשבון עוד יותר מזה, המורכבות מרשימה של "**שאריות**" (כמו "לוחות המותרות" שכתב האבודרהם בספרו, בפרק סדר העיבור).

כדי למצוא מולד תשרי של שנה מסוימת, יש לדעת, קודם כל, **כמה מחזורי לבנה** שלמים עברו מאז בריאת העולם ועד לאותה שנה, ולא עד בכלל. זאת נדע באמצעות חילוק מניין השנה ב-19. המנה היא מספר המחזורים השלמים שעברו (אם אין שארית, יש לחסר 1 מהמנה¹⁰). את מספר המחזורים עלינו לכפול בשארית המחזור, 2-16-595. אחר כך יש לבדוק **כמה שנים פשוטות** עברו מתחילת המחזור ועד לשנה הרצויה (**ולא עד בכלל!**) ולכפול בשארית שנה פשוטה, ואת **מספר המעוברות** שעברו לכפול בשארית שנה מעוברת, 5-21-589. מחברים את המתקבל משלוש המכפולות, ו**מוסיפים עליהם 2-5-204**, מה שנקרא בקיצור "**בהר"ד**" וגם "מולד תוהו" ו"ראש

⁴ אם נאמר שהמולד חל ביום שני בשעה 0, פירושו אור ליום שני (ראשון בערב), בשעה 6 בערב. אם נאמר שהמולד חל ביום שני בשעה 6, פירושו, חצות הלילה אור ליום שני. אם נאמר שעה 18, פירושו שני בחצות היום.

⁵ לפי האמור למעלה, 793 חלקים מתוך 1080 הם 44 דקות ועוד 3 שניות ושליש.

⁶ כמובן, בספרי הקדמונים לא סומנו הימים, השעות והחלקים בספרות אלא באותיות שערך מתאים למספר הרצוי (כאן: כ"ט ו"ב תשצ"ג).

⁷ החשבון עלול להגיע למספרים גבוהים. אם במשבצת החלקים אנו מקבלים מספר מ-1080 ומעלה, מחלקים ומעבירים שעה למשבצת השעות כנגד כל 1080 חלקים. וכנ"ל, אם יש יותר מ-24 שעות, מחלקים ומעבירים את המנה למשבצת הימים.

⁸ עיין ספרו של ר' שלום וילק, "הלוח העברי ומסלולי השמש והירח" (מהדורה שנייה, טבת התשס"ט, עמ' 89-83), שם מפורטות שיטות שונות לחישוב המולד. השיטה העשירונית לחישוב נוחה יותר (ע"ש), אבל נבחר בדרך הקלאסית, שבה היו מחשבים בעבר. להרחבה רצוי לעיין גם בספר "שערים ללוח העברי", רחמים-שר-שלום (התשד"מ), שער ט (מעמ' 131. וע"ע שם עמ' 47).

⁹ אם נוסף את "שארית המחזור" על מולד של שנה מסוימת (כלומר: מולד תשרי) הידוע לנו, נקבל את המולד של 19 שנה אחריה. דוגמה, נתון מולד תשרי התשע"ט 2-14-316. תוספת 2-16-595 תתן את מולד תשרי התשצ"ח: 5-6-911 (אור ליום חמישי, 9 שעות דהיינו 12 בלילה, ו-911 חלקים).

¹⁰ שארית 0 משמעותה שהשנה היא ה-19 במחזור. אם ניקח את שנת התשע"ו, ונחלק 5776 ב-19 נקבל 304 בדיוק. כיוון שאנו מעוניינים במולד תשרי של אותה שנה, עלינו לשים לב שעד אליו עברו 303 מחזורים ו-18 שנה.

המולדות" (זהו מולד תשרי התיאורטי של שנת א', שנת היצירה, והוא נקודת המוצא של החשבון). מה שמתקבל, אחרי צמצום המספרים הגבוהים, הוא מולד תשרי של השנה המבוקשת¹¹.

3) קביעת ראש השנה. א' דראש השנה ייקבע ביום מולד תשרי, למעט ארבעה המקרים שלהלן, הנקראים "ארבע הדחיות" (ויעוין ב"דבר בעתו", בראש לוח התשס"ו):

א. לא אד"ו ראש. אם המולד חל ביום ראשון, רביעי או שישי, ראש השנה יידחה וייקבע למחרת¹².

ב. מולד זקן. אם המולד חל מחצות היום ואילך (שעה 18 ומעלה), יידחה ראש השנה למחרת. אם מחר הוא אחד מימי אד"ו, יידחה ר"ה ביום נוסף.

שתי הדחיות הבאות הן נדירות¹³.

ג. ג' ט' ר"ד (בקיצור: גטר"ד) בשנה פשוטה. אם המולד חל ביום שלישי, 9 שעות ו-204 חלקים, והשנה היא פשוטה - יידחה ראש השנה שני ימים וייקבע ביום חמישי.

ד. ב' ט"ו תקפ"ט אחרי מעוברת. אם המולד חל ביום שני, 15 שעות ו-589 חלקים, והשנה היא מוצאי מעוברת (השנה הקודמת לה מעוברת) - יידחה ראש השנה ליום שלישי (הל' קידוש החודש לרמב"ם, פרק ז)¹⁴.

4) חישוב מולד תשרי של השנה הבאה: אם השנה פשוטה, מוסיפים שארית שנה פשוטה, ד' ח' תתע"ו, ובספרות 4-8-876, ומתקבל מולד תשרי של השנה הבאה. אם השנה מעוברת, מוסיפים שארית שנה מעוברת, ה' כ"א תקפ"ט, 5-21-589, ומתקבל מולד תשרי של השנה הבאה (הל' קידוש החודש לרמב"ם ו, יב).

קביעת ראש השנה הבאה - לפי כללי ארבע הדחיות שבסעיף הקודם¹⁵.

¹¹ נדגים: שנת התשע"ב = 5772, חילוק ב-19 ייתן 303 ושארית 15. מתחילת המחזור עברו 14 שנה, מתוכם ג, ו, ח, יא, יד מעוברות - הרי חמש, והשאר - 9 שנים - פשוטות. 303 כפול 2-16-595 הם 606-4848-180285. 9 כפול 4-8-876 הם 36-72-7884. 5 כפול 5-21-589 הם 25-105-2945. נחבר:

חלקים	-	שעות	-	ימים	
204	-	5	-	2	בהר"ד - ראש המולדות
180285	-	4848	-	606	מותר 303 מחזורים
7884	-	72	-	36	9 השנים הפשוטות שעברו מתחילת המחזור
2945	-	105	-	25	5 השנים המעוברות שעברו מתחילת המחזור
191318	-	5030	-	669	תוצאה, נדרש צמצום המספרים הגבוהים
158	-	23	-	3	מולד תשרי התשע"ב

¹² כאן המקום להסביר, מה המשמעות של דחיית ראש השנה? לא שנוסיף יום על חודש אלול, אלא שנערוך את הלוח של השנה הקודמת באופן שיוכל ראש השנה לחול ביום שקבענו אותו בו. האפשרויות שלנו הן: חודשי מרחשון וכסלו. מספר ימיהם נתון לשינוי, ובשעת הצורך עשוי מרחשון להתמלא או כסלו להיחסר.

¹³ דחיית גטר"ד אירעה לאחרונה בשנת התשמ"ה וצפויה בשנת התשפ"ט; ודחיית בט"ו תקפ"ט אירעה לאחרונה בשנת התשס"ו ואינה צפויה עוד באלף הששי (על כך הורחב הדיבור לעיל עמ' 34 ואילך. ועיין עוד בראש לוח דבר בעתו התשס"ו).

¹⁴ הדגמה לשלב 3: המולד של תשרי התשע"ב, כאמור: 3-23-158. זהו מולד זקן, והיום שלמחרת - רביעי - פסול מפני לא אד"ו ראש, ולכן ראש השנה ייקבע ביום חמישי.

¹⁵ הדגמה לשלב 4: המולד של תשרי התשע"ב: 3-23-158. זו שנה פשוטה (15 במחזור), וכשנוסיף 4-8-876 נקבל 1-7-1034, וזהו מולד תשרי התשע"ג. לפי כללי הדחיות על ראש השנה התשע"ג להידחות ליום שני, מפני לא אד"ו ראש.

5 בשלב זה ידוע לנו האם השנה המבוקשת פשוטה או מעוברת, היום שבו חל ראש השנה, וכן היום שבו חל ראש השנה הבאה.

אנו מעוניינים למצוא את סימן השנה.

האות הראשונה היא, כזכור, ראש השנה, ומאחר שמצאנו מתי חל ראש השנה (בשלב 3) נמצאת בידינו האות הראשונה של סימן השנה.

את האות השלישית, המסמנת את פסח, מוצאים באמצעות חיזור 2 מיום ראש השנה הבאה (שקבענו בשלב 4). למה? בין ראש השנה לפסח שלפניו יש 163 יום. 161 הם שבועות שלמים, נשארו יומיים, והם ההפרש בין פסח לראש השנה (אם פסח חל ביום א, יחול ר"ה ביום ג).

נשארה לנו האות השנייה, המסמלת את מרחשון וכסלו.

אפשרות אחת היא לבדוק בין 14 סימני השנה האפשריים מהו המתאים.

אפשרות אחרת היא להתבונן בהפרש שבין האות הראשונה לבין האות השלישית. בשנה פשוטה, אם ההפרש הוא 1 - מרחשון וכסלו חסרים. ההפרש 2 - בסדרן. ההפרש 3 - שלמים. במעוברת, אם ההפרש הוא 3 - מרחשון וכסלו חסרים. ההפרש 4 - בסדרן. ההפרש 5 - שלמים.

אם, למשל, האות הראשונה היא ב' והאחרונה ה', והשנה פשוטה - ההפרש בין ב' לבין ה' בשנה פשוטה, 3, מלמד שמרחשון וכסלו שלמים, וסימן השנה הוא ב"ה¹⁶.

לוח ארבעה שערים

הראשונים (סדר העיבור לר' אברהם בר חייא, סוף מאמר שני; טור או"ח ס' תכח) הביאו לוח שבאמצעותו נוכל לקבוע את סימן השנה על פי מולד תשרי בלבד, בלי להתעסק עם מולד תשרי של השנה הבאה ובלי להיכנס בעצמנו לכללי ארבע הדחיות. הלוח נוצר בתקופת הגאונים, והוא מוזכר בחילופי האיגרות שבין רב סעדיה גאון לרב אהרן בן מאיר במחלוקת המפורסמת על קביעות של השנים ד' אלפים תרפ"ב-פ"ד (ראה אוצר הגאונים לראש השנה יב:).

הלוח נקרא "לוח ארבעה שערים" על שם ארבעת הימים בשבוע שבהם יכול לחול ראש השנה (ימי בגה"ז, למעט ימי אד"ו).

לצורך העניין, צריכים אנו לחלק את 19 שנות המחזור לארבע קבוצות¹⁷. נסמן אותן באותיות:

א - שנים פשוטות שהשנה שלפניהן מעוברת ושלאחריהן פשוטה (**השנים 1,4,9,12,15 במחזור**).

ב - שנים פשוטות שהשנה שלפניהן פשוטה ושלאחריהן מעוברת (**2,5,10,13,16**).

ג - שנים פשוטות, שיש שנה מעוברת לפניהן ולאחריהן (**7,18**).

מ - השנים המעוברות (**3,6,8,11,14,17,19** - גו"ח אדז"ט).

¹⁶ ובדוגמה שלנו (בהערות הקודמות), התשע"ב: האות הראשונה ה'. האות השלישית - חיסור יומיים מראש השנה הבאה (שני) - ז'. זו שנה פשוטה וההפרש בין ה' לבין ז' הוא 2, ולכן סימן השנה של שנת התשע"ב: הכ"ז.

¹⁷ למה השנים הפשוטות מתחלקות לשלוש קבוצות? לוח ארבעה שערים תלוי בכללי הדחיות ביחס למולדות של תשרי של השנה ושל השנה שלאחריה, ושתי הדחיות האחרונות תלויות בסוג השנה: דחיית גטר"ד היא רק בשנה פשוטה, ודחיית ב' ט"ו תקפ"ט היא רק בשנה שאחרי מעוברת. ההבדל בין שנה פשוטה שאחרי פשוטה (קבוצה ב) לבין פשוטה שאחרי מעוברת (א ו-ג) ניכר היטב בלוח, בשורות 2 ו-3. דחיית גטר"ד נוהגת בכל השנים הפשוטות, וזה בא לידי ביטוי בגבול הסיום האחיד של שורה 3 (לכל הפשוטות) ובגבול ההתחלה בשורה 4. אולם קביעות השנה מושפעת גם מראש השנה הבא, ולשם כך צריך לחלק בין שנה שהבאה אחריה פשוטה ועשויה להידחות מפני גטר"ד (קבוצה א) לבין שנה שהבאה אחריה מעוברת (ב ו-ג), וזה בא לידי ביטוי בשורות 6 ו-7 בלוח.

חלק ראשון - לשנים הפשוטות (קבוצות א, ב, ג):

קבוצה	אם מולד תשרי מ...	עד (ועד בכלל)	סימן השנה
1 א, ב, ג	0-18-0	1-9-203	בח"ג
2 א, ג ב	1-9-204 1-9-204	2-15-588 2-17-1079	בש"ה
3 א, ג ב	2-15-589 2-18-0	3-9-203 3-9-203	גכ"ה
4 א, ב, ג	3-9-204	5-9-203	הכ"ז
5 א, ב, ג	5-9-203	5-17-1079	הש"א
6 ב, ג א	5-18-0 5-18-0	6-9-203 6-0-407	זח"א
7 ב, ג א	6-9-204 6-0-408	0-17-1079 0-17-1079	זש"ג

חלק שני - לשנים המעוברות (קבוצה מ):

	אם מולד תשרי מ...	עד (ועד בכלל)	סימן השנה
8 מ	0-18-0	1-20-490	בח"ה
9 מ	1-20-491	2-17-1079	בש"ז
10 מ	2-18-0	3-17-1079	גכ"ז
11 מ	3-18-0	4-11-694	הח"א
12 מ	4-11-695	5-17-1079	הש"ג
13 מ	5-18-0	6-20-490	זח"ג
14 מ	6-20-491	0-17-1079	זש"ה

איך משתמשים בלוח? נדגים: אם ידוע לנו המולד של תשרי התשע"ב, שהוא ב-158-23-3 (שלישי אחה"צ), עלינו לדעת מה מספר השנה במחזור (19:5772 = 303 ושארית 15). נחפש בטבלת השנים הפשוטות, להיכן שייך מולד זה. נמצא כי הוא שייך לשורה 4, כיוון שהוא בין 204-9-3 לבין 203-9-5, ועל פי הלוח סימן השנה הוא הכ"ז.

מולד תשרי התשל"ז: 229-5-6. היא השנה ה-18 במחזור, ולכן היא פשוטה. בשורות 6 ו-7 בלוח יש הבדל בין שנים שסומנו באות א לבין אלו שסומנו באותיות ב ו-ג. שנה 18 במחזור שייכת לקבוצה ג (לפניה שנה מעוברת ואחריה שנה מעוברת), שעבורה הגבול הקובע בין סימן זח"א לסימן זש"ג הוא 204-9-6, וכיון שהמולד הנ"ל קודם לגבול זה הוא שייך לשורה 6, וסימן השנה זח"א (אם היה מספר השנה במחזור 4, לדוגמה, היתה השנה שייכת לקבוצה א וסימן השנה היה זש"ג).

מולד תשרי התשע"ט: 316-14-2. מדובר בשנה ה-3 במחזור, והיא מעוברת. לפי שורה 9 בטבלה, סימנה בש"ז.

מולד תשרי התש"פ: 1-11-905. זו השנה ה-4 במחזור, שנה פשוטה. לפי שורה 2 בטבלה, סימנה בש"ה.

נתוני שכיחות של הקביעות השונות

לוח ארבעה שערים מאפשר גם לחשב את שכיחותיהן של הקביעות השונות. [קיימות שיטות נוספות לחישוב השכיחות, כגון באמצעות "לוח ס"א ראשים"¹⁸ ועוד, אך לנו די כעת בלוח ארבעה שערים לצורך זה¹⁹].

בשבוע 7 ימים $\times$ 24 שעות $\times$ 1080 חלקים (בסך-הכל 181440 חלקים בשבוע).

נדגים זאת על סימן **בש"ז מעוברת** (סימן של השנים התשע"ו ו-התשע"ט). תחומה, ע"פ שורה 9, בטבלת המעוברות, הוא מ-1-20-491 עד 2-17-1079 (כולל). תחום זה הוא 21 שעות ו-588 חלקים. בסך-הכל 23269 חלקים²⁰. 23269 חלקים מתוך 181440 חלקים בשבוע הם כ-12.8%. נמצא כי כ-13% מן השנים המעוברות הן בש"ז. אלא שלא כל שנה היא מעוברת. השנים המעוברות הן 7 שנים מתוך 19, ולכן עלינו להכפיל את התוצאה ב- $\frac{7}{19}$. נמצא שסימן בש"ז חל בכ-4.72% של השנים.

סימן **בח"ג פשוטה** (סימנה של שנת התשע"ז). תחומה, ע"פ שורה 1, הוא 16404 חלקים (15 שעות ו-204 חלקים, מ-0-18-0 עד 1-9-203). 16404 חלקים מתוך 181440 חלקים בשבוע הם כ-9%. השנים הפשוטות הן 12 שנים מתוך 19, ולכן עלינו להכפיל את התוצאה ב- $\frac{12}{19}$. נמצא שסימן בח"ג חל בכ-5.71% של השנים.

אם נרצה לחשב את השכיחות של סימן **בש"ה פשוטה** (בשנים הבעל"ט התש"פ ו-התשפ"ג), נמצא כי עבור קבוצות א ו-ג של השנים (שהגדרנו למעלה) אורך התחום הוא ג"כ 32785 חלקים (יום אחד, 6 שעות ו-385 חלקים). עבור קבוצה ב התחום ארוך יותר, והוא 35436 חלקים (יום אחד, 8 שעות ו-876 חלקים).

לקבוצה א שייכות 5 שנים (מתוך 19 שבמחזור), ולקבוצה ג שתי שנים, בסך הכל 7. לעומת זאת, לקבוצה ב שייכות 5 שנים.

נחשב כמה הם 32785 (של קבוצה א, ג) מתוך 181440 (שבשבוע), ונכפול ב- $\frac{7}{19}$. התוצאה משקפת את השכיחות של סימן בש"ה ב-7 מתוך 19 שנות המחזור (קבוצות א, ג), כ-6.66%.

נחשב כמה הם 35436 (של קבוצה ב) מתוך 181440, ונכפול ב- $\frac{5}{19}$. התוצאה משקפת את השכיחות של סימן בש"ה ב-5 מתוך 19 שנות המחזור (קבוצה ב), כ-5.14%.

נחבר את שתי התוצאות האחרונות, כדי לקבל את מידת שכיחותו של סימן בש"ה בכל השנים הפשוטות (12 שנים מתוך 19 שבכל מחזור), ונקבל 11.8%.

¹⁸ לוח בן 61 שורות, המסודר לפי סדר מולדות תשרי של השנה הראשונה במחזור, ולפיו מתקבל מיד רצף סימני-השנה ל-19 שנות המחזור (מצוי בספר שערים ללוח העברי, רחמים שר-שלום, מהדורת התשד"מ עמ' 49-50; ומובא גם בקובץ זה).

¹⁹ בכתב-העת בד"ד (בכל דרכיך דעה, בהוצאת אוניברסיטת בראילון) פרסם המומחה ד"ר ערן רביב סדרת מאמרים מתקדמים בנושא זה ובמסמך ממנו. לדוגמה, בגליון 33 (אדר התשע"ח, עמ' 91-100) "לוח ס"א ראשים ככלי לחישוב סדרות של סימני שנים". עיין במאמרי, החל מגליון 22 (טבת התש"ע).

²⁰ נוח יותר להשתמש בחישוב במספר אחד, במקום בשלושה מספרים (ימים, שעות וחלקים).

לאור זאת, נציג כאן את שכיחותיהם של כל 14 סימני השנה השונים.

שנים מעוברות	
בח"ה	5.80%
בש"ז	4.72%
גכ"ז	5.26%
הח"א	3.87%
הש"ג	6.66%
זח"ג	5.80%
זש"ה	4.72%

שנים פשוטות	
בח"ג	5.71%
בש"ה	11.80%
גכ"ה	6.25%
הכ"ז	18.05%
הש"א	3.31%
זח"א	4.33%
זש"ג	13.72%

אפשר לראות, ששלושת הסימנים הנדירים ביותר הם הש"א, הח"א וזח"א. שלושתם מסיימים באות א', כלומר - פסח חל במוצאי שבת (מזה נגזר גם פורים משולש). מה ההסבר לנדירותם? כשפסח חל במוצ"ש (יום ראשון), יחול ראש השנה שאחריו ביום שלישי. ארבעה ימים כשרים לקביעת ראש השנה - ימי בגה"ז. אם חל המולד בימי אד"ו, נדחה ראש השנה למחרתו. נמצא, שבימי בה"ז יש סיכוי כפול לתחולת ראש השנה (7/2), מה שאין כן יום ג', שהיום שלפניו כשר לקביעת ראש השנה, וסיכוייו נשארו אחד משבע (בנוסף יש להתחשב בדחיית גטר"ד שגורמת לראש השנה להידחות גם אם חל המולד מיום שלישי לפנות בוקר בשנה פשוטה).

סימן השנה השכיח ביותר הוא הכ"ז. אורך התחום שלו הוא שתי יממות שלמות (שורה 4 בלוח ארבעה שערים), ולכן בשתיים מכל שבע שנים פשוטות, במוצא, חל סימן הכ"ז (לאחרונה בשנים התשע"ב-ה-ח)²¹.

חזרה במרווחים של שלוש שנים

נחזור לתופעה שפתחנו בה:

חָדִי עֵין ובעלי חוש לתאריכים ודאי שמו לב, שקביעותה של שנת התשע"ט, בש"ז מעוברת, חלה גם בשנת התשע"ו.

ובכן, נראה שחזרה חד-פעמית של קביעות אחרי שלוש שנים אינה דבר נדיר. מלבד החזרות שנמנו לעיל, לאחרונה היו עוד חזרות בשנים: התשנ"ו-נ"ט (בש"ה), התש"ס-ס"ג (זש"ה), התשס"ה-ס"ח (הח"א), התשס"ו-ס"ט (גכ"ה), התשס"ז-ע' (זש"ג), התשע"א-ע"ד (הש"ג), התשע"ב-ע"ה-ע"ח (הכ"ז, 3 פעמים), הא דידן התשע"ו-ע"ט (בש"ז); וצפויות גם בשנים: התשפ"ח-צ"א-צ"ד (זש"ג, 3 פעמים!), התשפ"ט-צ"ב (הכ"ז), התש"צ-צ"ג (בח"ה).

מבט על מספר גדול יותר של שנים עשוי להסב את תשומת הלב לכך שהחזרה שכיחה יותר בסימני הכ"ז, זש"ג ו-בש"ה, שעשויים לחזור על עצמם אפילו בפעם השלישית.

מהו ההסבר לכך?

²¹ אחד ממאפייניו של סימן הש"א הוא שפרשיות ויקהל ופקודי נפרדות, בניגוד לכל שאר השנים הפשוטות. ממאפייניו של סימן הכ"ז הוא שפרשיות בהר ובחוקותי נפרדות, בניגוד לכל שאר השנים הפשוטות (בשנים המעוברות שני הזוגות הנז' תמיד נפרדות). למרות זאת מצאנו שיש הבדל גדול בין שני זוגות הפרשיות בנתוני השכיחות: ויקהל ופקודי נפרדות רק בכ-40% של השנים (כל המעוברות + הש"א פשוטה), ולעומתן בהר ובחוקותי נפרדות בכ-55% (כל המעוברות + הכ"ז פשוטה). ההבדל משמעותי, והוא נעוץ בקיצוניות שבין שני סימני השנה - בנדירותו של סימן הש"א ובשכיחותו הגבוהה של סימן הכ"ז.

נבדוק, מהי ה"שארית" של שלוש שנים, שאחת מהן מעוברת. פעמיים 4-8-876 (שארית שנה פשוטה), ועוד פעם אחת 5-21-589 (שארית שנה מעוברת) $= 0-15-181$, כלומר 15 שעות ו-181 חלקים בלבד. זו בעצם "שארית שלוש שנים", שאם נוסיף אותה למולד תשרי נתון נקבל את מולד תשרי שלוש שנים אחריו (בתנאי ששלוש שנים אלו שביניהן, שתיים מהן פשוטות ואחת מעוברת²²).

עכשיו נתבונן בלוח ארבעה שערים. מבין 14 סימני השנה, כל סימן שהתחום שלו גדול מ-15 שעות ו-181 חלקים (סה"כ 16381 חלק), עשוי לחזור על עצמו כעבור שלוש שנים, במקרה שחל המולד בתחילת התחום.

נדגים: א. מולד תשרי התשע"ו 1-23-135. על-פי לוח ארבעה שערים (שורה 9), סימנה הוא בש"ז. אם נוסיף 0-15-181, שזוהי שארית שלוש שנים (שתיים פשוטות - התשע"ב, התשע"ג, אחת מעוברת - התשע"ד), נקבל 2-14-316. זהו מולד תשרי התשע"ט. בדיקה בלוח ארבעת השערים תוביל אותנו שוב אל סימן בש"ז.

ב. מולד תשרי התש"פ: 1-11-905. סימנה בש"ה. נוסיף שארית 3 שנים כנ"ל, ונקבל מולד תשרי התשפ"ג: 2-3-6. על פי לוח ארבעה שערים (שורה 2), גם היא בש"ה.

ג. דוגמה נוספת: מולד תשרי התשע"ב (שהיא שנה פשוטה) חל ב-3-23-158. על-פי לוח ארבעה שערים (שורה 4), סימנה הוא הכ"ז. אם נוסיף 0-15-181, שזוהי שארית שלוש שנים (שתיים פשוטות - התשע"ב, התשע"ג, אחת מעוברת - התשע"ד), נקבל 4-14-339. זהו מולד תשרי התשע"ה. בדיקה בלוח ארבעת השערים תראה ששוב חל כאן סימן הכ"ז.

נלך צעד נוסף, ונברר: מהו מולד תשרי שלוש שנים נוספות קדימה, שנת התשע"ח? יש לנו בינתיים שתי שנים פשוטות (התשע"ה, התשע"ז) ואחת מעוברת (התשע"ו), ולכן שייד להוסיף כאן את "שארית שלוש שנים", 0-15-181. נקבל: 5-5-520, זהו מולד תשרי התשע"ח. בדיקה בלוח ארבעה שערים מראה שהתקרבו מאוד לגבול הסיום של תחומו של סימן הכ"ז, אבל עדיין אנו בתוך התחום, וסימן השנה גם כן הכ"ז.

אם ננסה להמשיך, נמצא שמולד שנת התשפ"א (בינתיים עברו שתיים פשוטות - התשע"ח, התש"פ, ואחת מעוברת - התשע"ט) חל ב-5-20-701. לוח ארבעה שערים מראה שכבר עברנו את סימן הכ"ז, והפעם סימן השנה הוא זח"א (עברנו ביותר משעתיים וחצי את 5-18-0, שבו נדחה ראש השנה מפני מולד זקן, ונדחה לשבת).

כמובן, בסימני השנים המעוברות חזרה זו (אחרי שלוש שנים) אפשרית רק אם 3 שנים אחריה היא גם כן שנה מעוברת (זה קורה ברוב הפעמים, ולהוציא שנה 6 ו-17 במחזור, ששלוש שנים אחריהן היא פשוטה). וכן בשנים הפשוטות, יש לוודא ש-3 שנים אחריה ג"כ שנה פשוטה (להוציא שנות 5 ו-16 במחזור).

²² אם שתיים מהן מעוברות ואחת פשוטה - אלו הן השנים 6,7,8 או 17,18,19 במחזור הלבנה - יחסר לנו בחשבון חודש אחד, ונצטרך להוסיף עוד 1-12-793 (שארית חודש אחד, עבור חודש נוסף של שנה מעוברת שנייה) לקבל את מולד תשרי שאחר שלוש שנים אלו, וכבר תהיה השארית 2-3-974.

נמצאנו למדים, שכל קביעות שהתחום שלה גדול מ-15 שעות ו-181 חלקים (שהם בסה"כ 16381 חלק) יכולה עקרונית לחזור על עצמה **שנית** ברווח של שלוש שנים.

בכל סימני השנים המעוברות זה אפשרי, לאחרונה היה זה בסימן הח"א בשנים התשס"ה-ס"ח²³, ובסימן הש"ג בשנים התשע"א-ע"ד²⁴, ועתה - בסימן בש"ז - בשנים התשע"ו-ע"ט (כפי שהדגמנו לעיל). בפשוטות זה אפשרי ועשוי לקרות בכולן, **פרט לסימן הש"א** הנדיר (תחומו הוא 8 שעות ו-876 חלקים, שהם 9516 חלק בלבד). בסימן זח"א החזרה אפשרית במקרים נדירים ביותר (קרה לפי החשבון בשנים ב' אלפים תתק"צ-צ"ג²⁵). סימן בח"ג: די נדיר (ג' אלפים קע"ה-ע"ח²⁶). גכ"ה: קורה, אך לא לעתים קרובות (התשס"ו-ס"ט²⁷).

ומה לגבי חזרה שלישית?

הדגמנו את זה לעיל, לגבי השנים התשע"ב-ע"ה-ע"ח.

חזרה שלישית אפשרית במקרה שהתחום גדול מפעמיים 15 שעות ו-181 חלקים, שהם יום אחד, 6 שעות ו-362 חלקים, שארית 6 שנים (32762 חלק).

קורה בעיקר בסימן הכ"ז (בדוגמה לעיל), **זש"ג** (כפי שכבר הזכרנו: התשס"ד-ס"ז-ע"ז²⁸. צפוי לקרות בשנים התשפ"ח-צ"א-צ"ד²⁹). קורה גם בסימן **בש"ה** (ה'תר"ד-ז'-י³⁰).

בין השנים המעוברות זה ייתכן רק בסימן **הש"ג** מעוברת, ובמקרים נדירים ביותר (תחומו גדול משארית שש שנים ב-23 חלקים בלבד). בשנת ג' אלפים קע"ג, על פי החשבון, המולד חל ב--11-4-700 (שישה חלקים בלבד מגבול ההתחלה של סימן הש"ג בלוח ארבעה שערים!). היא שנה י"ט במחזור, וסימנה הש"ג מעוברת. 3 שנים אחריה - ג'קע"ו - ג"כ הש"ג מעוברת (מולדה 5-8-881), ועוד 3 שנים - ג'קע"ט - ג"כ הש"ג מעוברת, ומולדה 5-17-1062, ח"י חלקים בלבד לפני היותו מולד זקן!³¹

חזרה של קביעות לחול בפעם הרביעית, ברווחים של 3 שנים, אפשרית רק בסימן שתחומו גדול משארית של 9 שנים: יום אחד, 21 שעות ו-543 חלקים (49123 חלק). רק סימן אחד עובר את התחום הזה, והוא סימן הכ"ז (51840 חלק - שתי יממות שלמות!), ולכן רק סימן הכ"ז יכול לחזור על עצמו ארבע פעמים ברווחים של שלוש שנים (התתס"ז, שמולדה 3-9-973, ואחריה גם התת"ע-ע"ג-ע"ו - סימן הכ"ז³²).

²³ מולד תשרי התשס"ה: 3-19-287, התשס"ח: 4-10-468.

²⁴ מולד תשרי התשע"א: 5-1-649, התשע"ד: 5-16-830.

²⁵ מולד תשרי ב'תתק"צ: 5-18-21, ב'תתקצ"ג: 6-9-202. בשנים מקבוצה א (שהגדרנו בלוח ארבעה שערים) התחום קטן משארית שלוש שנים. בשנים מקבוצות ב-ג התחום גדול משארית שלוש שנים ב-23 חלקים בלבד. זה מסביר את הנדירות הרבה של חזרת סימן זח"א אחרי שלוש שנים.

²⁶ מולד תשרי ג'קע"ה: 0-18-5, ג'קע"ח: 1-9-186.

²⁷ מולד תשרי התשס"ו: 2-16-876, התשס"ט: 3-7-1057.

²⁸ מולד תשרי התשס"ד: 6-10-491, התשס"ז: 0-1-672, התש"ע: 0-16-853.

²⁹ מולד תשרי התשפ"ח: 6-0-572, התשצ"א: 6-15-753, התשצ"ד: 0-6-934.

³⁰ מולד תשרי התר"ד: 1-9-384, התר"ז: 2-0-565, התר"י: 2-15-746.

³¹ כבר הזכרנו שבאותו עשור היתה חזרה נדירה של סימן בח"ג אחרי שלוש שנים, ג' אלפים קע"ה-ע"ח, ולפי זה אותו עשור שבע תופעות נדירות (לפי חשבוננו). בשנה שסימנה הש"ג 385 יום, מספר המתחלק ב-7 ללא שארית, ואם כן ראש השנה הבא יחול גם כן ביום חמישי, ולפי זה חזרה של סימן הש"ג ברווח של שלוש שנים יוצרת **רצף של 8 שנים, שב-6 שנים מתוכן ראש השנה חל ביום חמישי!** זו האפשרות היחידה לארוע כזה, וכפי שאנו רואים הוא נדיר ביותר.

³² מולד תשרי התתס"ז: 3-9-973, התת"ע: 4-1-74, התתע"ג: 4-16-255, התתע"ו: 5-7-436.

רווח של ארבע שנים

קורה, שיש שנה פשוטה, שלוש שנים אחריה באה שנה מעוברת. אז ייתכן ש"תידחה" החזרה הנ"ל לשנה הרביעית. הא כיצד?

שארית של ארבע שנים, ששתיים מהן מעוברות (השנה השישית והשמינית, או ה-17 וה-19 במחזור) ושתיים פשוטות - היא 6 ימים, 12 שעות ו-770 חלקים. כלומר, שבוע פחות 11 שעות ו-310 חלקים. על מולד תשרי של שנה פשוטה (והיא 5 או 16 במחזור), ש-3 שנים אחריה יש שנה מעוברת, אפשר להוסיף 6-12-770, או - במקום זה - להפחית 0-11-310, ויתקבל המולד של השנה הרביעית, מוצאי המעוברת.

או אז ייתכן שתהיה השנה מוצאי המעוברת - כלומר: הרביעית ממנה (והיא התשיעית או הראשונה למחזור) - באותה קביעות.

כך מצינו בעשור הקודם שסימנה של שנת התשס"ב (5 למחזור) גכ"ה פשוטה, שלוש שנים אחריה (התשס"ה, 8 למחזור) מעוברת, והשנה הרביעית (התשס"ו, 9 למחזור) - פשוטה, וסימנה גכ"ה³³. בעשור החולף, שנת התשע"ג סימנה בח"ג, וכך שנת התשע"ז³⁴. להבא, צפוי לקרות, ע"פ החשבון, בשנים התשצ"ב-צ"ו, בסימן הכ"ז³⁵.

(גם חזרה כזאת לא תיתכן בשנה שסימנה הש"א, שתחומה קטן מ-11 שעות ו-310 חלקים).

תנאי הכרחי לחזרה זו הוא ששתיים מתוך ארבע השנים הן מעוברות. מובן, אפוא, שלא תיתכן חזרה שלישית במרווחים של 4 שנים - סדר השנים המעוברות אינו מאפשר זאת, ובארבע השנים הבאות ודאי תהיה שנה מעוברת אחת בלבד.

ביארנו את התופעה. חזרה של אותה קביעות אחרי שלוש שנים מתקיימת בשל השארית הקטנה יחסית של שלוש שנים, שלפעמים אינה משנה את הקביעות. מאידך, זו שארית משמעותית, וודאי שאי אפשר לסמוך עליה בעיניים עצומות, אלא לבדוק כל שנה ושנה לגופה³⁶.

גם ההסבר לתופעות מעניינות אחרות שקשורות בקביעות השנים עשוי להימצא ב"שארית". כבדרך אגב נזכיר, שבלוח דבר בעתו לשנת התש"ע התפרסם מאמר "על קביעותיהן המיוחדות של השנים התש"ע-ע"ט", על כמה תופעות מעניינות סביב השנים האמורות. אחת מהן היא שבכל שנה עשירית, ב-70 השנים האחרונות, חל ראש השנה בשבת. דהיינו, ראש השנה חל בשבת בשנים התש"י, התש"כ, התש"ל, התש"מ, התש"נ, התש"ס ושנת התש"ע היא השביעית, והאחרונה, שחל בה ראש השנה בשבת, בכל שנה עשירית. בשנת התש"פ צפוי ראש השנה לחול ביום שני³⁷.

³³ מולד תשרי התשס"ב: 3-4-106, התשס"ו (אחרי 4 שנים): 2-16-876 (וכבר הזכרנו שאחרי עוד 3 שנים חזר סימן גכ"ה על עצמו, בשנת התשס"ט).

³⁴ מולד תשרי התשע"ג: 1-7-1034, התשע"ז: 0-20-724.

³⁵ מולד תשרי התשצ"ב: 4-0-549, התשצ"ו: 3-13-239. שלוש שנים לפני כן, בשנת התשפ"ט (3-9-368), כבר צפוי סימן הכ"ז. וגם אחרי כן, בשנים התשצ"ט (4-4-420) ו-התת"ב (4-19-601). הרי לנו רצף של 5 פעמים הכ"ז במרווח שנים קטן!

³⁶ חזרה מלאה של סדרת שלוש שנים (כמו שהיה בשנים התשס"ד-ס"ו, שסימניהן זש"ג-הח"א-גכ"ה, וחזרו על עצמן בשנים התשס"ז-ס"ח-ס"ט) באה בצירוף של 3 שנים שקביעותיהן חוזרות על עצמן. בפעם הקודמת לזו שהזכרנו זה קרה בשנים התשמ"ה-מ"ו-מ"ז, שקביעותיהן חזרו על עצמן בשנים התשמ"ח-מ"ט-נ' (הכ"ז-בח"ה-זש"ג). להבא, צפוי הדבר בשנים התשפ"ח-פ"ט-צ', שתחזרנה על עצמן בשנים התשצ"א-צ"ב-צ"ג (זש"ג-הכ"ז-בח"ה).

³⁷ את התופעה מסביר שם ר' אליהו בן-פינחס, בכך שבכל רצף של 10 שנים יש 6 פשוטות ו-4 מעוברות, או 7 פשוטות ו-3 מעוברות. השארית מעשור מן הסוג הראשון היא 0-19-52, כלומר - 19 שעות ו-52 חלקים בלבד. השארית מעשור מן הסוג השני היא 6-6-339, שהם שבוע פחות 17 שעות ו-741 חלקים. השארית מן הסוג הראשון היא חיובית (כ-19 שעות), ומן הסוג השני היא שלילית (כ-17 שעות). בחלוף העשורים מקזזות השאריות אלו את אלו, מפני שלפעמים יחס הפשוטות והמעוברות בעשור הוא 6-4 (הסוג הראשון), והשארית חיובית, ולפעמים היחס הוא 7-3 (הסוג השני), והשארית שלילית. לכן עשוי ראש השנה לחזור על עצמו 7 פעמים ברווחים של 10 שנים (כמובן, שלא תמיד זה קורה. תלוי בעיקר במולד של הפעם הראשונה ובמרחק שלו מקצה התחום, בהתחשב בסוג העשור). העובדה שעשור מן הסוג הראשון הוא היותר שכיח היא גורם משמעותי לכך שהתופעה אינה

מומלץ מאוד לעיין בלוח דבר בעתו, בראש הלוח של כל שנה, על המיוחד בקביעות אותה שנה ועל מרווחי השנים המצויים ביחס לאותה קביעות.

מחזוריות בלוח השנה ו"עיגול דרב נחשון"

על פי זה אפשר לבדוק ולמצוא עוד חזרות מעניינות. עלינו למצוא מספר שנים עם "שארית" הקרובה לשבוע שלם (מספר השנים חייב להתחשב גם בסדר השנים המעוברות במחזור)³⁸.

תמיד היו מי שחיפשו מחזוריות בלוח העברי, כלומר: מספר שנים, שאחריו חוזר כל סדר הקביעות על עצמו. ברור שהמספר צריך להתחלק ב-19 ללא שארית, אחרת אין התאמה בין 'מחזור ענק' אחד למשנהו, שסדר השנים המעוברות - וממילא גם הקביעות - שונים.

שארית שלושה-עשר מחזורים היא 6-23-175, שהם 905 חלקים בלבד פחות משבוע שלם. משמעות הדבר היא, שאם נתון מולד תשרי של שנה מסוימת, יהיה המולד 247 שנה אחריו (13 מחזורים x 19 שנה בכל מחזור) פחות ממנו ב-905 חלקים בלבד³⁹. ברוב המקרים, תזוזה של המולד ב-905 חלקים אינה משפיעה על קביעת ראש השנה. מחזור ענק זה מכונה **עיגול דרב נחשון גאון**. הקשר שלו לרב נחשון ב"ר צדוק (גאון סורא, מסביב לשנת ד' אלפים תרל"א) לוט בערפל, והשערות שונות נאמרו בעניין זה (ע'י שערים ללוח העברי, עמ' 51).

בספר "יסוד עולם" (ר' יצחק הישראלי, תלמיד הרא"ש, מאמר ד סוף פרק י) כותב: "יש הרבה בני אדם שחשבו לפי עיונם הגס ואמרו כי סדר ידוע יש לסימני שנות המחזורים שהוא סובב וחוזר חלילה למנהגו לראש כל י"ג מחזור". לאחר שמסביר את העיקרון ומציג מקרים של חוסר התאמות, מסכם: "הרי כל זה וכמה כמוהן מעיד כי אין לסמוך על העיגול הזה של י"ג מחזורים". בספר "עבור שנים ותקופות תיקון יששכר" (ר' יששכר אבן סוסאן, מאחרוני הראשונים, דף יא:) הציג את ה"עיגול" ואת חסרונותיו, וכתב: "ולפי דעתי בעבור כמה מאלו השנים הוא שהשיג הראב"ע ז"ל על הרב הגאון המתקן ז"ל במה שכתב שאותם הי"ג מחזורים חוזרים חלילה לעולם, וכתב הוא שאינם חוזרים". וע"ע במפרש להלכות קידוש החודש להרמב"ם (פרק ח הל' י).

בטור אורח חיים, בסוף סימן תכח, מודפסת טבלה המבוססת על "עיגול דרב נחשון". הטבלה היא עבור מחזורי הלבנה רס"ז-שי"ח, 52 מחזורים, שהם ארבעה "עיגולים", הכוללים את השנים ה' אלפים נ"ה - ו' אלפים מ"ב (988 שנה!). הלוח מחולק ל-13 שורות, כמניין המחזורים שב"עיגול". בתחילת כל שורה רשומים ארבעה מחזורים (בהפרש של 13 מחזורים זה מזה), שעבורם ניתנת רשימת סימני השנה לכל 19 שנות המחזור באותה שורה⁴⁰.

הלוח שבטור (שפורסם במקומות אחדים נוספים) עורר דיון בפוסקים. ה"לבוש" (סי' תכח) העיר: "המון מן המעברים קראוהו עיגול ואמרו שכן חוזר הקביעות של השנים לעולם, אבל כשתדקדק היטב תמצא שאינו כן". בעל "פרי חדש" הסביר בפרוטרוט את אופן חישוב הלוח וקביעתו, וכתב שאין לסמוך

ממשיכה תקופות ארוכות יותר. זה תורף דבריו במאמר שם, בלוח דבר בעתו (התש"ע, עמ' 43 ואילך). עיין שם שמאריך להסביר ולהדגים (ובכלל, המאמר שווה קריאה ועשוי להסב עונג רב לקורא המתמצא).

³⁸ לדוגמה: שארית של 20 שנה (מחזור לבנה + שנה פשוטה) היא 0-1-391 - מעט יותר משעה ורבע בלבד! אבל חזרה כזאת אפשרית עד פעמיים ברציפות ולא יותר, כי לכל המאוחר בפעם השלישית נפגע בשנה מעוברת. התש"ב (מולד: 0-15-462, שנה י"ב במחזור) - זש"ג, התש"ע (0-16-853, י"ג במחזור) - זש"ג, ואילו התש"צ מעוברת (0-18-164, י"ד במחזור) וסימנה בח"ה.

³⁹ להלן נדגים.

⁴⁰ סימן השנה שם מובא בתבנית מקוצרת, שתי אותיות בלבד, ללא האות השלישית (המסמלת את פסח). תבנית מקוצרת זו מופיעה גם בטור עצמו (סי' תכח), בשולחן ערוך (שם) ועוד. עיין משנה ברורה סי' תכח ס"ק ו.

על הלוח שבטור. מדבריו: "ראיתי שמה ושערוריה לקצת מעברים שסבורים לומר שיש י"ג מחזורים שקביעותם חוזרים חלילה... ולמען ה' אל תסמוך ואל תשען עליהם, חלילה לך מעשות כדבר הזה שיגרמו ח"ו לבטל צום הקדוש והנורא ולאכול חמץ בפסח ולחלל את המועדים...". גם ריעב"ץ (מור וקציעה שם) העיר על כך והפנה לפר"ח.

כפי שראינו, השארית של ה"עיגול" אינה אפס, אלא מינוס 905 חלקים. אמרנו גם שבדרך כלל זה לא משפיע, אבל ודאי שאי אפשר לסמוך על ה"עיגול" באופן אוטומטי. במקרים גבוליים (כשהמולד חל פחות מ-905 חלקים אחרי תחום ההתחלה שבכל אחת משורותיו של לוח ארבעה שערים), ה"עיגול" יאכזב. ניקח לנו דוגמה: על-פי הלוח שבטור, סימנה של שנת ה' אלפים רע"ט הוא בש"ה, ושנת הר"פ - זח"ג⁴¹ (שנות 16-17 במחזור ה-278, השורה שלפני האחרונה בלוח שבטור). לפי הלוח, גם אחרי שנות "עיגול", 247 שנה, תהיה הקביעות שווה, וכן אחרי שניים ושלושה "עיגולים". מדובר בשנים התקכ"ו-כ"ז, וכן בשנים התשע"ג-ע"ד, ובשנים ו' אלפים כ'-כ"א.

חשבון המולד לארבעת זוגות השנים הללו:

הרע"ט (5279 ליצירה):	1-9-684,	הר"פ:	5-18-480
התקכ"ו (5526):	1-8-859,	התקכ"ז:	5-17-655
התשע"ג (5773):	1-7-1034,	התשע"ד:	5-16-830
ו' כ' (6020):	1-7-129,	ו' כ"א:	5-15-1005

נתבונן בלוח ארבעה שערים ונראה, כי הנסיגה של 905 החלקים משמעותית עבור הזוג השני (התקכ"ו-כ"ז), ביחס לזוג הראשון (הרע"ט-פ'). סימנה של שנת הרע"ט, לפי הלוח, הוא בש"ה (שורה 1 בלוח ארבעה שערים), אבל שנת התקכ"ו חצתה את הגבול אחורנית לשורה 2 (היא השנה ה-16 במחזור ולכן שייכת לקבוצה ב שהגדרנו שם), ושייכת לסימן בח"ג. כאן אנו רואים כיצד יכול הפרש של 905 חלקים לגרום שינוי בקביעות השנה. כעבור "עיגול" נוסף ושניים נוספים - שנות התשע"ג ו-ו'כ', ממשיך המולד לסגת אחור, עמוק יותר לתוך תחומי של סימן בח"ג (שורה 1). כך בשנה השנייה בכל זוג: שנת הר"פ מעוברת וסימנה זח"ג (שורה 13 בלוח ארבעה שערים), אבל בשנת התקכ"ז נסוג המולד לתחומי של סימן הש"ג (שורה 12). גם ב"עיגולים" שאחר כך, בשנת התשע"ג ובשנת ו'כ"א, נמצא המולד עדיין בתחומי של סימן הש"ג.

סיבת הדבר היא שבשנת הר"פ חלה דחיית מולד זקן, אבל 247 שנה אחר כך, בשנת התקכ"ז, שבהם נסוג המולד 905 חלקים, אין ראש השנה נדחה.

כאן ראינו כיצד בין הזוג הראשון של השנים לבין הזוג השני יש הבדל בסימן השנה בעקבות נסיגת 905 החלקים וחצייתם את הגבול. לעומת זאת, ראינו כי בשני ה"עיגולים" הבאים אין משמעות לנסיגת 905 החלקים, והקביעות ביניהם שווה.

הדיונים על שנת התרס"ב-ס"ג בעקבות הלוח שבטור

לאור זאת נבין את ההודעה הבאה, שפורסמה בירחון התורני "הפלס", שיצא לאור בברלין, בשנת התרס"א (חוברת ה' עמ' רצא), שכותרתה "הערה נחוצה לכל קהל עדת ישראל"⁴²:

⁴¹ במקור: ב"ש, ז"ח.

⁴² **הדין לגבי השנים התרס"ב-ס"ג.** נקודת השינוי היא ראש השנה התרס"ג (ממנו נגזר השינוי בקביעות של שנת התרס"ב, שהוא הגורם לתזוזה בימי חלותו של פסח ולשינוי אורכם של מרחשון וסלו). 247 שנה לפני כן, בשנת הת"ז (5416), חל מולד תשרי ב-5-18-219, ונדחה ראש השנה לשבת בשל מולד זקן. בשנת התרס"ג חל מולד תשרי ב-5-17-394, וראוי ראש השנה להיקבע ביום המולד, יום חמישי.

מהראוי לעורר את גאוני זמננו הבקיאים היטב בקידוש החדש ובכל הלכותיו, כי יבררו בדבר מחלוקת הפר"ח והטור, שלדעת הטור שנת תרס"ב הבע"ל יהיה סימנה ז"ש⁴³, כלומר ר"ה ביום ז' וחשון וכסלו יהיו שלמים ופסח יהיה ביום ה', ושנת תרס"ג סימנו ז"ח⁴⁴: ראש השנה ביום ז' וחשון וכסלו שניהם חסרים. ולדעת הפר"ח שנת תרס"ב סימנו זח"ג, ויהיה אפיא מרחשון וכסלו שניהם חסרים ופסח ביום ג', ושנת תרס"ג - סימנו הש"א, ויהיה ראש השנה ביום ה' ופסח ביום א'... ואם כן הלא יש במחלוקת זו נפקא-מינה גדולה לעניין חמץ בפסח שאיסורו בכרת, שלזה מותר ביום ההוא ולזה אסור וכן ביום הכפורים ובכל המועדים, ומדוע שותקים רבנינו ה"ו לבלתי ברר האמת לפני כל עם מי הצדק; ומהראוי לברר הדבר ב"הפלס" אחרי שיעיינו היטב ויבארו טעמים ונימוקים לעיני כל, למען ידעו אחב"י איך לעשות, שלא יהיה ח"ו כשתי תורות; ועל מדפיסי הלוחות העושים מעשי קוף בעלמא מבלתי דעת בין ימין לשמאל, הלא בודאי אין לסמוך בדבר חמור כזה.

והתגובות הגיעו: "הנה זו א"צ לפנים שדברי הפר"ח עיקר, מפני כי הוא חשב ודקדק בכל שנה ושנה למצוא את קביעותה ע"פ הקביעות המסורות לנו מאז לדורות, ובטור הועתק עיגול דרב נחשון גאון..." (אברהם מתתיה חלפן, "הפלס"). האדר"ת כתב אז:

וזכרני שבהיות המחבר "עתים לבניה" שנת תרמ"ב בפ"ז⁴⁵ ראיתי בספרו שבשנת תרס"ג מחולקים בו הטור והפר"ח מתי ר"ה, ומרוב צערי זלגו עיני דמעות כנחל ואמרתי אוי לנו מי יורה לנו בעת הזאת אשר הדור יתום ד' ירחם, ושאלתיו מה יאמר הגר"ל דיסקין זצ"ל שה' אז בבריסק (כמדומני), וא"ל שבנדאי הלכה כפר"ח שהוא בתרא⁴⁶.

הסוגיה נידונה בשעתו בבמות שונות⁴⁷, והיו שהציעו שכל חכמי ארץ-ישראל יתאספו ויקבעו הם את השנה (ע"פ דברי רמב"ם, סהמ"צ ע"ש קנג, שהקביעות תלויה בחכמי א"י), אך למעשה המסקנה היתה ברורה, שיש ללכת לפי בעל פרי-חדש, לפי הכללים ולא לפי הלוח שבטור.

בחלק מן ההתייחסויות מוצגת הסוגיה כמחלוקת בין הטור לבין הפר"ח. אך יש שמביאים ראיות מדברי הטור עצמו דלא כלוח, שכן הטור עצמו בס' תכח מפרט את כללי הקביעות ואת "לוח ארבעה שערים" שהבאנו לעיל, וזה סותר את האמור בלוח (לגבי כמה מהשנים, כאמור). ויש מעירים שלא ייתכן שלטור היו כללים אחרים שעל פיהם ערך את הלוח. את דברי הטור יש שתולים בטעות דפוס. ויש סוברים שכאשר ערך הטור את הלוח לכאלף שנה, היה די לו בכך שהם מתאימים לכמה מאות שנים הקרובות לזמנו. הוא לא ראה צורך לדייק ולחשב ספציפית כל שנה ושנה במרחק של מאות שנים מזמנו, והניח לדורות הבאים מקום להתגדר בו⁴⁸.

בטור החדש, מהדורת מכון ירושלים, הדפיסו גם לוח מתוקן, מאת רבי רפאל גורדון, מחבר ספר נחל עדן, ובראשו נכתב: "הלוח הלז הוא חדש לא היה לעולמים ונמצא בכ"י עתיקים והוא אמתי מאד כאשר יצא באמת מתחת ידי רבינו בעל הטור זצ"ל בעצמו. והלוח הישן הוא מוטעה מאד לא יצא ח"ו מרבינו הטור זצ"ל. וישן מפני חדש תוציאו מפני כבוד רבינו הטור זצ"ל. ובחנם השיגו על רבינו הטור בזה". בהכנת הלוח נבדקו כל הקביעות של כל המחזורים שב-988 שנה הנ"ל

⁴³ כלומר: זש"ה מעוברת.

⁴⁴ כלומר: זח"א פשוטה.

⁴⁵ בפוניבז' (הערת המהדיר ב"אדר היקר").

⁴⁶ אדר היקר, איגרות האדר"ת ב.

⁴⁷ עיין: **שו"ת דברי מלכאל** ד סי' יב. קובץ **תורה מציין**, שנה 1 חוברת ג, ירושלים התרס"א. **שו"ת אבני נזר** או"ח ב סי' שטו. **הפלס** ז-ח, שם. **הפסגה** קובץ ז, וילנא התרס"א, עמ' 74, ושם קובץ ח עמ' 54-55. **אדר היקר**, איגרות האדר"ת ב. אליהו גולדברג, מאמר "אין למידים מן הכללות", קובץ **אור תורה**, שנה ג' חוברת ד', התרנ"ט. הרב חנוך הכהן ארנטר, "לוחות העיבור ותיקון בעל פרי חדש" (פורסם בשעתו ב-ISRAELIT, התר"ס), מובא בספרו **עיונים בדברי חז"ל ובלשונם** (מוסד הרב קוק, עמ' רנו). מאמרים ב**החבצלת**, מאת הרב שאול סלומון ומאת הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי (כעדות הרי"ט ב'לוח לארץ ישראל' התש"ח, ונדפס ביד בנו בלוח החגיגי לשנת התשס"ה). **משנה ברורה** (כרך ד, ביאור הלכה סימן תכז; ובהערת השוליים בסימן תכח סעיף ב).

⁴⁸ מקורות הובאו לעיל בהערה.

(שבלוח הנדפס בטור). במקרה שלא היתה משמעות לנסיגת 905 החלקים מ"ע"גול" ל"ע"גול"ם" שלאחריו והקביעות של מחזור שלם חזרו על עצמן כעבור 13 מחזורים, הוצבו המחזורים בשורה אחת. כאשר נמצא הבדל בקביעות השנים, המחזורים השונים נרשמו בשורה הבאה בנפרד. מכין הלוח שיער כי זה הלוח שיצא מתחת ידיו של רבי יעקב בעל הטורים, ובראות המדפיסים שהקביעות של המחזור הראשון שבלוח (מחזור רס"ז) חזרו על עצמן במדויק במחזורים ר"פ, רצ"ג ושי"י, הרחוקים זה מזה 13 מחזורים ("ע"גול דרב נחשון"), החליטו לקצר את הלוח ולחסוך טרחה. הרב יחיאל אברהם זילבר (אוצרות ירושלים מב ס' תקנז) חקר את הנושא ובדק את הדפוסים הישנים של הטור, ובהם אין זכר ללוחות המשובשים. בכתבי יד הקדומים נמצאו לוחות קביעות לכל השנים עד סוף האלף הששי, כעין הלוח המתוקן שבטור החדש.

בפרוס שנת התש"ז-ח', שגם בה יש שינוי מן הלוח שבטור⁴⁹, היו מי שהזכירו את הפולמוס של התרס"ב-ס"ג, והתחוללה סביב העניין סערה זוטא. למעשה, חזרו אז על המסקנה החד משמעית, שעל הכללים אנו סומכים ולא על הלוח שבטור. הרב יחיאל מיכל טוקצינסקי הקדיש לכך מאמר מיוחד ב'לוח לארץ ישראל' שבהוצאתו, לשנת התש"ח, ומאמר זה נדפס שוב ביד בנו בלוח החגיגי לשנת התשס"ה (100 שנה להופעתו)⁵⁰. היו שהזהירו עוד מפני "לוחות נצחיים" שהיו נפוצים בשוק, והתבססו על ה"ע"גול".

אם נחפש מחזוריות מושלמת, שהשארית תהיה 0-0-0, היא רק כעבור 36288 מחזורי לבנה, שהם 689472 שנה⁵¹. בשנת 689473 יחזור המולד להיות כבשנת בריאת העולם (א') - 2-5-204, בהר"ד. ניאלץ, כנראה, לוותר על הרעיון⁵².

⁴⁹ **הדין לגבי השנים התש"ז-ח**. נקודת השינוי היא ראש השנה התש"ח (מזה נגזר השינוי בקביעותה של שנת התש"ז, כנ"ל). 247 שנה לפני כן, בשנת התס"א (5461), חל מולד תשרי ב-2-18-487, ונדחה ראש השנה ליום שלישי בשל מולד זקן. בשנת התש"ח חל מולד תשרי ב-2-17-662, וראוי ראש השנה להיקבע ביום המולד, יום שני.

⁵⁰ ע"ש שביאר את עיקרי החשבון ואת מקור הטעות. **במשנה ברורה** העיר בקצרה על הטעות, ובלי להיכנס לחישובות הסביר מהי הקביעות הנכונה (כרך ד, ביאור הלכה סימן תכז; ובהערות השוליים בסימן תכח סעיף ב). ועיין: **קול ישראל**, גליון ערב פסח התש"ז. **שו"ת בני ציון** ג עמ' קנח. **התבונה**, טבת התש"ד ושבת התש"ד. **קובץ אוצרות ירושלים** חלק מ"ב, ס' תקנז, מאת הרב יחיאל אברהם זילבר (ירושלים התש"ל), באורך ובפרוט.

⁵¹ לאופן חישוב הדבר עיין אנציקלופדיה עברית (ערך לוח), ובמיוחד עיין דברי ד"ר ערן רביב "חישוב המחזוריות בלוח העברי" למאמרו (נספח למאמרו; בד"ד 31, אב התשע"ו, עמ' 79-77).

⁵² להרחבה, רצוי לעיין במקורות הבאים: שערים ללוח העברי (רחמים-שלום, עמ' 52 במהדורת התשד"מ). האנציקלופדיה העברית ערך לוח. שו"ת בני ציון ג עמ' קנט.

ליקוטים על ברכת החמה

הברכה הנדירה, אחת ל-28 שנה. דברי רקע, ליקוטים ועדויות מן ההיסטוריה. לערב פסח התשס"ט

פורסם ב'מאורנו' ח, אדר התשס"ט; ובאתר 'שורש'

ביום רביעי, י"ד בניסן, ערב פסח ה'תשס"ט, נזכה בע"ה לברך ברכת החמה.

מטרתו של מאמר זה להביא עובדות מעניינות בנושא ברכת החמה ועדויות מן העבר, לרגל הארוע הנדיר. קודם לכן נקדים דברי רקע קצרים¹.

הברכה עצמה - 'עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה בְרָאשִׁית' - אינה כל כך נדירה, אבל המעמד של ברכת החמה נדיר ומתרחש פעם ב-28 שנה. אז חוזרת השמש למקום שבו עמדה בעת בריאת העולם, באותו היום ובאותה השעה - אור ליום רביעי, בתחילת הלילה². זאת על פי חשבון של 365 יום ורבע לשנת חמה. החשבון פשוט: 364 יום מתחלקים ב-7 ללא שארית, ונותר עודף של יממה ורבע. אם בשנה הראשונה חלה תקופת ניסן אור ליום רביעי בתחילת הלילה, בשנה שלאחריה תהיה התקופה בחצות ליל חמישי. כדי שתקופת ניסן תשוב לחול בתחילת ליל רביעי, על היתרון של היממה-ורבע מכל שנה להצטבר לכדי מספר שלם המתחלק ב-7 ללא שארית. בארבע שנים מצטבר היתרון לחמישה ימים שלמים ($5 = 4 \times 1\frac{1}{4}$). הכפלת ארבע שנים בשבע תתן 28 שנה, שבהם מגיע ההפרש לכדי שבועות שלמים, ובדיוק בתחילת ליל רביעי שבה החמה למקומה הראשון³.

¹ רוב הנתונים לוקטו מן הספרים: **לוח דבר בעתו** לשנת ה'תשס"ט, מאת **הרב מרדכי גנוט** (בכל מקום שנציין ללוח דבר בעתו הכוונה היא ללוח של השנה ה'תשס"ט; יש להעיר, שאח"כ יצא לאור על ידו גם ספר שלם מורחב על זה, בשם ברכת החמה בתקופתה), ו**ברכת החמה** מאת **הרב צבי כהן** (מהדורת ה'תשס"ט). כפי שצוין לכל עניין במקומו. ליקוט מומלץ, שראיתו רק אחרי כתיבת הדברים, מובא בספר **נעטני גבריאל - הלכות ברכת החמה** (הרב גבריאל צינר, ה'תשס"ט), פרק יח. מקורות נוספים שנסייעתי בהם יציגו במקומם. יש לציין, כי **ההדגשות** בגופם של המובאות והציטוטים אינן במקור (ולעתים רבות גם הפיסוק ופתיחת ראשי התבות). **בהערות השוליים** יובאו בדרך כלל מקורות נוספים והרחבות, ואין הכרח לקרוא אותן עם המאמר.

² השמש מקיפה את כדור הארץ (כך זה נראה לעיני העומד על כדור הארץ) וחוזרת למקומה המדויק בכל שנה. בהנחה שנקודת-המוצא שלה היא תחילת 'תקופת ניסן', חוזרת היא למקומה בכל שנה, ב'יום תקופת ניסן'. אבל חזרתה **למקום** המדויק **בזמן** המדויק (בשבוע) שבו ניצבה בבריאת העולם - מתרחשת אחת ל-28 שנה (לפי חשבון מקורב של $365\frac{1}{4}$ יום בשנת חמה, כאמור, וזה מה שנקרא "**תקופת שמואל**", וראה בסמוך). קביעת זמן הברכה לתקופת **ניסן** דווקא היא על פי דברי התלמוד (ראש השנה יב.) שלעניין תקופות הלכה **כרבי יהושע** שבניסן נברא העולם.

³ להרחבת הדברים: ברכת החמה, כאמור, מבוססת על "תקופת שמואל", דהיינו חשבון של 365 יום ושש שעות ($\frac{1}{4}$ יממה) בדיוק לשנת חמה (והשנה מתחלקת לארבע תקופות, שכל אחת מהן אורכת 91 יום ועוד 7 שעות ומחצה - עירובין נו.). הנחה זו אינה מדויקת, וגם הלוח העברי עצמו אינו מסתמך על "תקופת שמואל" אלא על "**תקופת רב אדא**", חשבון שהוא "קרוב מדברים שנתבארו באצטגנינות יתר מן החשבון הראשון" (כלשון הרמב"ם בהלכות קידוש החודש י, ו). אורך שנת החמה לפי תקופת רב אדא הוא 365 יום, 5 שעות, 55 דקות ו-25.4385 שניות (בשפת הראשונים זה תתקצ"ז 'חלקים' מתוך 1080 בשעה, ועוד 48 'רגעים', כשהרגע הוא $\frac{1}{76}$ של 'חלק' - רמב"ם שם הלכה א.). לפי חשבון זה מעברים 7 שנים מתוך 19 שנה שבמחזור הלבנה, ובכך משתוות 19 שנות חמה ל-19 שנים עבריות המורכבות מ-235 חדשי לבנה (עי' גם רמב"ם שם הלכה ו.).

לאור זאת יש לשאול: מדוע מועד ברכת החמה נקבע לפי תקופת שמואל, בניגוד ללוח השנה שנקבע על פי תקופת רב אדא, המדויקת יותר? ועוד, לפי תקופת רב אדא - שלפיה נקבע הלוח, כאמור - אין החמה מגיעה ב-28 שנה לנקודת המוצא שלה בליל רביעי בתחילת הלילה, שכן היתרון שבין שנה לשנה שלאחריה הוא פחות מיום ורבע!

רבים התחבטו בקושיה זו. עיין בספר "ברכת החמה" לרב צבי כהן, במבוא באות א' בכלל ובעמ' פ-פז בפרט (כולל ההערות), ובמקורות שהביא שם. בשו"ת **חתם סופר** (ח"א סי' נו) דן בה ונשאר בצע"ג. ועיין מה שתייך בשו"ת **משאת בנימין** סי' קא. **בשיירי כנסת הגדולה** (או"ח סי' רכט) ראה בקושיה זו טעם לכך ש"אין מברכין ברכה זו" (!), וכך צידד לנהוג (והביא טעם נוסף). **רבי צדוק הכהן מלובלין** (ספר הזכרונות, קידוש החודש פרק ה) פקפק גם הוא בברכה זו, ולדעתו יש לברכה בלי שם ומלכות. והוסיף שם: "וברוך ה', בימינו בתקופת ניסן שנת תר"א ביום ז' [צ"ל: ב'] של פסח, שהוא תחילת

המקור לברכה הוא בבבלי ברכות (נט:): וההסבר הנ"ל על-פי גרסת התלמוד שלפנינו וכפי שביארם רש"י שם, וכנפסק להלכה ברמב"ם (הלכות ברכות י, יח) ובשולחן ערוך (אורח חיים רכט, ב).

הברכה עצמה היא, כאמור, 'עושה מעשה בראשית'. נהוג לצרף אליה מזמורים אחדים ופסוקים. ישנו גם "לשם ייחוד" הנאמר לפני הברכה, ויש המוסיפים קטעים מן הזוהר ופתיחת אליהו. כמו כן נהוג לומר את הפיוט "אל אדון" וקטע קצר מבריייתא דפרק שירה.

עובדות מעניינות הקשורות בתאריכי חלות הברכה

• מלבד פירושו של רש"י, המבוסס על גרסת הגמ' שלפנינו, קיימים פירושים אחרים לדין ברכת החמה, לפיהם המעמד אינו נדיר כל כך, ויכול להתקיים בכל שנה: (א) **הערוך** (ערך חמה בפירוש שני, על פי ירושלמי ברכות פ"ט ה"ב) - "בימות הגשמים, בעת שהיו שלושה ימים מעוננין ולא נראית חמה בהן ולא כוכבים - אותה העת צריכין לברך עליהן בעת שיתראו, וזולתי זאת העת - לא". (ב) **רב סעדיה גאון** פירש (סידור רס"ג עמ' צ; וכן פירש רבנו בחיי, בראשית א, יד) "ועל השמש ביום תקופת תמוז מברכים גם כן עושה בראשית"⁴.

• **ברכת החמה בערב פסח**: מאז תחילת האלף השישי ליצירה, זו הפעם השלישית שברכת החמה חלה בערב פסח. הפעמיים האחרות היו בשנת ה'ס"ט (לפני 700 שנה בדיוק, בתקופתו של הרא"ש) ובשנת ה'תרפ"ה (לפני 84 שנה). בחשבון תיאורטי, מבריאת העולם אירעה ברכת החמה 12 פעם בערב פסח (כולל שנתנו, ה'תשס"ט)⁵. הפעם הבאה - גם כן תיאורטית - באלף השביעי, בשנת ו'ש"א (בעוד 532 שנה)⁶.

מחזור גדול, לא הביאנו יתברך שמו לחשש ברכה לבטלה, והיה יום מעונן עד אחר חצות ואז ברכנו בלי שם ומלכות". עוד הקשו האחרונים, כיצד נקט שמואל (עירובין נו). תקופה זו, שאינה מדויקת בעליל? לתירוץ הקושיה, כתב **בחזון איש** (או"ח סי' קלח אות ד), שלעניין ברכת החמה, המסור לציבור הרחב - תקופת שמואל היא הקובעת, מפני שהיא פשוטה וקלה לחישוב, ושווה לכל נפש. "יש לומר שמצינו כיו"ב בריבוע יתר על העיגול (סוכה ח). ובאלכסוןא תרי חומשי, זה בכלל שיעורין, וניתנה ההלכה לחשוב בקירוב, שלא ניתנו המצוות אלא לצרף הבריות ולדקדק בצוואותיו יתברך לקבלת מלכותו יתברך... וכל אלה אינם מפסידים אם הקביעות של גבולי הצמצום יהיו בקירוב, כדי שיוכלו לקיים מצוות המעשיות אף חלושי הדעת... ודע דתקופת שמואל היא מכלל התורה... וניתנו כולן מסיני להתנהג בהן במה שאנו נוהגין".

יש להזכיר גם מה שנאמר ב"ספר העיבור" לר' אברהם בר חייא הנשיא (מאמר ג שער ה), בשם ר' יצחק בן ברוך אלבאליה (חי בראשית תקופת הראשונים): "שתי תקופות הן, תקופת רב אדא בר אהבה בצינעא ותקופת שמואל בפרהסיא". על פי דברים אלו כתב בשו"ת 'להורות נתן' לר' נתן גשטטר (ח"ד סי' יג; ע"ש), שבעבר היה בית הדין מחשב וקובע את הלוח על פי תקופת רב אדא, שהיתה ידועה רק לחברי בית הדין והיתה בגדר סוד שאין לגלותו (עיין כתובות קיא), ותקופת שמואל היתה נגלית לכל, ועל כן הלוח ממשיך להתנהל לפי תקופת רב אדא, וברכת החמה ממשיכה להיקבע לפי תקופת שמואל. ואין בכך כל מכשול לעניין ברכת החמה - שבעיקרון ראוי לברך בכל יום על החמה ועל מעשה בראשית, אלא שתיקנוה להיאמר בזמן מסוים, והזמן המסוים הוא הזמן שבו חלה התקופה לפי שמואל. עוד הביא שם בשו"ת 'להורות נתן' דברים משו"ת התשב"ץ (ח"א סימן קח), כי שמואל - שהיה בקי בתכונה ובחכמת העיבור - רצה להקל על בני אדם שלא היו בקיאים בחשבון, שלא יסתבכו עם דקדוקי החלקים והרגעים שבתקופת רב אדא.

לגבי אורכה של שנת החמה יש לציין, כי לפי המדע כיום הוא הולך ומתקצר בשיעור מזערי, וכיום עומד על 365 יום, 5 שעות, 48 דקות וכ-45.25 שניות (עיין לוח דבר בעתו עמ' 761).

⁴ כנראה גירסתם בתלמוד היתה שונה - ספר "ברכת החמה" לרב צבי כהן, עמ' קז בהערה.

⁵ לוח דבר בעתו עמ' 768-793; ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' שי-שיא; הלוח העברי ומסלולי השמש והירח לר' שלום וילק (מהדורת טבת התשס"ט) עמ' 33.

⁶ לוח דבר בעתו עמ' 769. מפורסם בשם ר' מאיר יחיאל הלוי מאוסטרובצה, שאמר בדרשת שבת הגדול ה'תרפ"ה (גם אז חלה ברכת החמה בערב פסח), שמאז בריאת העולם חלה ברכת החמה שלוש פעמים בערב פסח: בשנת יציאת מצרים, בזמן מרדכי ואסתר - תליית המן, ובפעם השלישית בשנת ה'תרפ"ה, וזה סימן ש"לא יימשך עוד זמן רב ותהיה הגאולה בעזהש"י"ת" (מאיר עיני חכמים' תניינא).

תמיהות אחדות נאמרו על כך. לפי החשבון, חלה ברכת החמה בערב פסח 11 פעם עד שנת ה'תרפ"ה ועד בכלל (מתוכם 4 פעמים אחר הנהגת לוח השנה על פי החשבון בשנת ד'קי"ט). ועוד, ברכת החמה לא חלה בשנת יציאת מצרים, וכן לא בשנת נס מפלת המן.

רבים עסקו בנושא זה, ודין על כך נמצא בלוח דבר בעתו בעמ' 792-795. תירוצים אחדים נאמרו בדבר, ובין כולם מוסכם כי **בדברים שנמסרו בשם האדמו"ר מאוסטרובצה נפלו אידיוקים**, ושמע השומע וטעה וקושר בין דברים שונים, שלא להם היתה כוונת האדמו"ר. אחד ההסברים הוא שדברי האדמו"ר היו שמאז הנהגת הלוח העברי הקבוע שבידינו בשנת ד'קי"ט, לפני כ-1650 שנה, חלה ברכת החמה שלוש פעמים בערב פסח (ד'שס"ט, ד'תנ"ג, ה'ס"ט), והפעם הרביעית היא שנת ה'תרפ"ה (לוח דבר בעתו שם, ראה גם ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' קמ-קמא בהערה).

• ברכת החמה **אינה יכולה לחול ביום ראשון של פסח**, ט"ו בניסן. ומדוע? ברכת החמה נוהגת תמיד ביום רביעי בשבוע, ויום ט"ו בניסן אינו יכול לחול ביום רביעי, שהרי "לא בד"ו פסח" (שולחן ערוך או"ח תכת, א). מאותו טעם לא חלה ברכת החמה ביום ראש חודש ניסן. אך **שביעי של פסח** - כ"א בניסן - יכול לחול ביום רביעי, וברכת החמה אירעה בו לאחרונה בשנת ה'רס"ה (לפני 504 שנה), ולהבא בשנת ה'תתפ"א (בעוד 112 שנה).

• בין ברכה לברכה עוברות **28 שנות חמה** של $365\frac{1}{4}$ יום. בסך הכל: **10277** יום, שהם **1461** שבועות.⁷

• בערב פסח ה'תשס"ט חוזרת השמש לעמוד בנקודת המוצא שלה באותו יום ובאותה שעה, בפעם ה-**207**. שנת ה'תשס"ט מצוינת כתחילתו (שנה ראשונה במחזור) של "**מחזור גדול של חמה**"⁸, מחזור ר"ז (=207).

• כדי לדעת אם מברכים ברכת החמה בשנה מסוימת, יש **לחלק** את מספרה **ב-28**, ואם השארית היא **1** - מברכים. לדוגמה: ה'תשס"ט-5769, לחלק ל-28 = 206 ושארית 1.

• התאריך העברי של ברכת החמה **אינו קבוע**. הברכה חלה בחודש ניסן, אבל לעתים נדירות חלה בחודש **אדר-ב** (לאחרונה אירע כן בשנת ה'תס"א, לפני 308 שנה, ב-כ"ז באדר-ב; ולהבא צפוי לקרות בשנת ה'תקצ"ג - בעוד 224 שנה - ביום כ"ט באדר-ב). תאריך ברכת החמה קבוע לפי הלוח היוליאני, שלפיו מידת שנת החמה היא 365 יום ורבע (להסבר ראה בהערה⁹).

• **המעמד הקודם** של ברכת החמה היה לפני 28 שנה, ביום רביעי, **ד' בניסן ה'תשמ"א**, ולפניו ביום רביעי, **כ"ג בניסן ה'תשי"ג**. הפעם הבאה תהיה בעז"ה ביום רביעי, **כ"ג בניסן ה'תשצ"ז**, ולאחריה ביום רביעי, **ב' בניסן ה'תתכ"ה**. שנזכה!

• בדרך הלצה אמרו: "**סגולה לאריכות ימים** - לברך ברכת החמה **ארבע** פעמים..." אדם שזכה לברך ברכת החמה בילדותו, בגיל 10, יברך בפעם הרביעית בגיל 94, אם יזכה לכך. אבל אדם שנולד סמוך לברכת החמה - יצטרך להגיע לגיל 112 כדי לברך אותה בפעם הרביעית¹⁰. על **מהר"י מינץ** מסופר שבירך בהיותו כבן 100, ולפי זה זכה לברך ארבע פעמים (המקור יובא להלן).

עדויות נבחרות על מעמד ברכת החמה

• העדות הקדומה ביותר היא של **ר' שמעיה, תלמידו של רש"י**¹¹, על ברכת החמה ביום רביעי, **כ"ז באדר-ב ד'תתמ"ה** (לפני 924 שנה, בתחילת תקופת הראשונים): "ובימי ראיתי שנכנס מחזור רנ"י¹²..."

⁷ ע"פ "הלוח העברי ומסלולי השמש והירח", ר' שלום וילק (מהדורת ה'תשס"ט) עמ' 31.

⁸ נקרא גם "**מחזור גדול**" סתם. אורכו, כאמור, 28 שנים. נקרא "גדול" ביחס למחזור הלבנה של 19 שנה (שלפיו מסודרות השנים המעוברות, ונקרא 'מחזור קטן'). ועוד, שהחמה נקראת "המאור הגדול" (בראשית א, טז). פירוש נוסף: יש שמגדירים ארבע שנות חמה כ"מחזור קטן של חמה", שבו מגיע היתרון של יממה ורבע מכל שנה לכדי חמישה ימים בדיוק. "מחזור גדול של חמה" כולל שבעה מחזורים קטנים, ובסך-הכל 28 שנה.

⁹ **הלוח היוליאני** הוא הלוח הלועזי הישן, שמיוסד על ההנחה ששנת חמה (הקפה אחת) = 365 יום ושש שעות בדיוק (בדיוק כמדת שנת החמה לפי "תקופת שמואל"). בלוח זה בכל שנה 365 יום; אחת לארבע שנים מוסיפים יום והשנה בת 366 יום, ונקראת "שנה קבועה". הנחת-היסוד של הלוח אינה מדויקת, שכן אורך שנת החמה קצר יותר. חוסר הדיוק גרם במהלך השנים לשיבוש בלוח הלועזי ביחס למהלך השמש, ובשנת ה'שמ"ג (1582 למנינם) החליט האפיפיור גריגוריוס ה-13 להכניס תיקונים בלוח. מלבד תיקון חד-פעמי של הפיגור המצטבר, נקבע כי אף שבשנים שמספרן מתחלק ב-4 ללא שארית מוסיפים יום אחד, בשנים שמספרן מתחלק ב-100 ללא שארית **לא** יתוסף יום מעתה, אלא אם כן הוא מתחלק ל-400 ללא שארית. נמצא שלפי הלוח המתוקן ב-400 שנה יש 97 שנים "כבושות" בנות 366 יום (ולא 100 כבלוח היוליאני). הלוח המתוקן נקרא "**הלוח הגריגוריאני**", והוא הנוהג היום בעולם. יש לציין כי התיקון הני"ל לא התקבל מיד בכל העולם, אלא בהדרגה, לאורך מאות-השנים הבאות (לפני 100 שנה היה נוהג עדיין הלוח היוליאני ברוסיה). התאריך הקבוע לברכת החמה הוא לפי הלוח היוליאני, כיוון שברכת החמה מושתתת על תקופת שמואל, שלפיה אורך שנת החמה $365\frac{1}{4}$ יום, כמו בלוח היוליאני. התאריך הקבוע לברכת החמה הוא ב-26 March בלוח היוליאני. כיוון שההפרש בין הלוח היוליאני ללוח הגריגוריאני כיום הוא 13 יום, ברכת החמה היא - לפי **הלוח הגריגוריאני** הנוהג כיום בעולם - ב-8 April (מ-2100 למנינם זה יהיה ב-9 April, ומ-2200 ב-10 ב).
¹⁰ מאמר על כך ישנו בלוח דבר בעתו, עמוד 794-795.

¹¹ בפירושו על "יוצר לפרשת החודש" - כך מובא בספר ברכת החמה להרב צבי כהן עמ' שיז.

¹² מחזור רנ"ו של לבנה: רנ"ה א"ט שנים = ד'תתמ"ה (הערת הרב צבי כהן בספרו).

ובאתה לנו חמה בתקופתה בתחילת ליל רביעי של אותו ניסן שלפני התשרי שהתחיל בו מחזור רנ"ו. ואני זכיתי אז לברך את החמה בבוקרו של יום רביעי 'ברוך עושה מעשה בראשית' כמו ששנינו בהרואה".

• **מגנצא, כ"ג בניסן ה'קפ"א** (לפני 588 שנה): "מחזור הגדול התחיל פעם אחת קפ"א לפ"ק¹³, ותהי תקופת ניסן ליל רביעי כ"ג בו, אז צווה מהר"ל לשמש-העיר להכריז בבית הכנסת בערב קודם לכן שלמחר ביום רביעי יזהר כל אדם כשרואה הנץ החמה אז יברך 'בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית'¹⁴."

• **ר' יוסף ב"ר משה, תלמידו של בעל תרומת הדשן, העיד על ברכת החמה של רבו ביום ב' בניסן ה'ר"ט** (לפני 560 שנה): "זכורני שפעם אחת היה מברך את החמה...", והוסיף: "וכן ראיתי לפעם אחת ממה"ר יודא מינץ יצ"ו"¹⁵.

• **מהר"י מינץ הוזכר שוב, בתיאור מיוחד של ברכת החמה עשרות שנים אחר כך, ביום שביעי של פסח ה'רס"ה** (לפני 504 שנה), באיטליה, בפעם הרביעית בחייו: "בפדואה הקריה אשר במחוז ויניציא... ראיתי אז את הרב הגדול מוהר"ר יהודה מינץ נצב"ה, אשר היה אז כבן 100 שנה, ועלה על מעלה גבוהה בקבוץ כל קהילות הקודש היה שם בקריה הנזכרת, וברך 'בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית', ברכה דמ"כ"ח שנה לכ"ח שנה קאתיא, כמו שאמרו בפרק הרואה"¹⁶.

מתקופת האחרונים:

• **על ברכת החמה של יום י"ט בניסן ה'שמ"ט** (לפני 420 שנה), בחול המועד פסח, העיד רבי בנימין אהרן סלניק, בעל "משאת בנימין" (שו"ת, סימן קא): "מה ששאלת כשחל תקופת ניסן בתחילת ליל ד', שאז ביום ד' בשחרית כשיצאין מבית הכנסת שמתאספין הקהל יחד ומברכין 'ברוך עושה מעשה בראשית' - יפה כתבת, כי כן הוא הדין בפרק הרואה ובטור או"ח ובשו"ע בסימן רכ"ט, וכן ראיתי נוהג מורי מהר"ש השני. וגם אנכי בשנת שמ"ט. גם עכשיו אי"ה לתקופת ניסן שלפנינו [כ"ט באדר-ב ה'שע"ז] דעתי לעשות כן".

• **כתב ר' יוזפא שמש, בספרו מנהגי וורמייזא¹⁷:** "...ונהירנא כד הויתי טליא, בתחילת מחזור קצ"ג¹⁸ [כ"ט באדר-ב ה'שע"ז], בק"ק בולדא במקום מולדתי, נתקבצו יחד כל הקהל בחצר בית הכנסת, ובירכו על החמה עושה מעשה בראשית... וכן היה נוהג מורי... ברוך ה' אשר זיכני לקדש החמה שלוש פעמים: בתחילת מחזור קצ"ג בק"ק בולדא, ובתחילת מחזור קצ"ד [ט' בניסן ה'ת"ה] וכן בתחילת מחזור קצ"ה [י"ט בניסן ה'תל"ג] פה ק"ק וורמיישא, ואני יוזפא שמש הייתי המכריז 'חמה מקדש זיין' [=לקדש את החמה] בשני המחזורים של קצ"ד ושל קצ"ה, וכה יזכני ה' לחיים טובים ואזכה לקדש אותה גם במחזור קצ"ו הבעל"ט [כ"ז באדר-ב ה'תס"א], אמן כן יהי רצון". יש עדות על בעל תוספות יום טוב, שבירך ביום ט' בניסן ה'ת"ה (לפני 364 שנה) בקראקא¹⁹.

¹³ = לפרט קטן, כלומר השנה ללא ציון ה' האלפים.

¹⁴ ליקוטים שבסוף ספר מהרי"ל (בהוצאת בני תורה הוא בעמוד 129).

¹⁵ 'לקט יושר' לר' יוסף ב"ר משה, תלמיד מהרא"י, אורח חיים עמוד 43, מובא בספר ברכת החמה להרב צבי כהן עמ' שיז ובלוח דבר בעתו עמ' 827.

¹⁶ 'חסדי ה' לר' יוסף יעב"ץ, בהקדמה מבן המחבר, ר' יצחק; מובא בספר ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' שיח. הזכיר זאת גם החיד"א בשם הגדולים (מערכת גדולים י מה), כפי שהוזכר בלוח דבר בעתו עמ' 795 ו-826 (עיין גם הערותיהם של הרב צבי כהן והרב מרדכי גנוט בספריהם הנזכרים). נמצא ששלוש הברכות שבירך מהר"י מינץ קודם לכן היו בימי רביעי, י"ב בניסן ה'רל"ז, ב' בניסן ה'ר"ט, וביום כ"ג בניסן ה'קפ"א הנ"ל.

¹⁷ מובא בלוח דבר בעתו עמ' 827, ובספרו של הרב צבי כהן בעמ' שיט-שכ.

¹⁸ הוא תחילת 'מחזור גדול' קצ"ג, דהיינו $28 \times 192 = 5376$, וזוהי ברכת החמה של יום רביעי, כ"ט באדר-ב ה'שע"ז (לפני 392 שנה). ההערות המובאות בסוגריים מרובעים אינן במקור, והן על פי לוח דבר בעתו ועל פי ספרו של הרב צבי כהן.

¹⁹ על כך העיד ר' מנדל קראטשין, בשאלתו לר' יצחק פוזנא (שו"ת באר יצחק לר' יצחק בן אברהם פוזנא סימן ד. הזכירו הרב צבי כהן בספרו בעמ' קטן): "וכן ראיתי הלכה למעשה בימי חורפי בק"ק קראקא בשנת ת"ה לפ"ק לפני הגאונים מורי מוהר"ר ליפמאן סג"ל בעל תוספות יום טוב ומהר"ש ישיע זצלה"ה [בעל מגיני שלמה]".

• על ברכת החמה של יום ז' בניסן ה'תפ"ט (לפני 280 שנה), נמצא כתוב²⁰: "הרב דבר משה ז"ל... במחזור שנת ה'תפ"ט האריך הרחיב למעניתו בעניין זה ועשה מעשה בכינופייא שלו". ואולם, היו מקומות שלא בירכו ברכת החמה באותה שנה: "ודעו כי כל כ"ח שנה... וחייבו חכמים לברך ברכת החמה ביום ד' בבוקר כשמופיעה השמש... ובשנה זו שהיא שנת ה'תפ"ט היה זמנה, אבל לא יכולנו להגיד כי אותו יום היה מעונן עד שעבר זמנה" (ילקוט מעם לועז בראשית עמ' סד). יש מי שסובר שאפשר לברך גם אם אין החמה נראית (הובא בשערי תשובה ס' רכט סק"ג): "ועיין בפנים מאירות (ח"ב ס' ל"ח) שצידד לומר דאף שמכוסים עננים ואין רואים גוף השמש יש לברך אף בשם ומלכות... וכן אירע בניסן תפ"ט והוריתי לברך עכ"פ בלא שם ומלכות, וסמכתי על הראב"ד²¹, דכל הברכות דפרק ה'רואה בלא שם ומלכות, אבל לדינא נראה לי לברך אף בשם ומלכות".

• בירושלים, ביום א' דחול המועד פסח ה'תק"י (לפני 252 שנה), בירך הראשון-לציון רבי רפאל מיוחס: "הנה בשנה זו נסתפקו לעניין אם צריך לברך בשם ומלכות... ודאי בשם ומלכות... ומי שהחיינו לזה ביום ט"ז בניסן ה'תקט"ב לברכה זו, יזכנו לברכה עוד שתיים ושלוש פעמים"²².

• מעמד ברכת החמה ביום רביעי, כ"ו בניסן ה'תקמ"ה (לפני 224 שנה), בקהילות מרכז אירופה, התאפיין בשלג כבד ביותר (!), שמוזכר במספר עדויות. בעדות ייחודית מתאר הכותב בפירוט את המעמד בעיר קלין הקרובה לפראג. "השנה הזאת היא שנת תקמ"ה... עת הזמיר הגיע וקול התור לא נשמע בארצנו, נשתנה עלינו הסדר משאר שנים... כל עת החורף נפתחו אוצרות השלג מן השמים, וכסה את עין הארץ. במקומות רבות כיסה שלג הבתים ולא נודע איה מקומם... לא נפסק נפילת השלג עד ראש חודש אייר... ובשחרית כ"ה [צ"ל: כ"ז]²³ בניסן יצאו כל הקהל מבית הכנסת הגדול פה ק"ק קעלין מחוץ לשער, לראות כה וכה אולי יצא השמש ויזרח על פני האדמה. ובעודם הולכים היה מכוסה השמיים בענני השלג. והערלים - בראותם צאתנו מהעיר לקידוש החמה - היו מלעיגים עלינו לאמר: אנה תצאו ואיה תמצאו את החמה? אולי חפרתם אותה תחת השלג, כי תחפשו? אבל בחסד ה'... נתפזרו העבים ויצאה החמה וזרחה על פני כל הארץ. ומיד פתחו כל הקהל פיהם בשבח והודיה וברכו ברכת 'עושה מעשה בראשית'. וידעו כל הגוים כי שם ה' נקרא עלינו והוא חפץ בנו. ותיכף אחר עשות הברכה נתכסה השמש, וביום המחרת, דהיינו כ"ו [צ"ל: כ"ז] ניסן, נפל השלג כל היום וכל הלילה ונתוסף על השלג הראשון גובה שתי אמות"²⁴. בעל נודע ביהודה בירך גם הוא באותו יום, והעיד "שלא זרחה השמש עד שעה לפני חצות" (דגול מרבבה אורח חיים רכט). באותו היום, בירך החיד"א ברכת החמה בליוורנו - איטליה, בפעם השנייה. הוא לא הזכיר בדבריו שלג... "כ"ו בניסן. יום רביעי בבוקר בירכתי ברכת החמה תודה לאל, וכבר בירכתי פה בליוורנו שנת תקי"ז. ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה"²⁵. והחתם סופר, שבירך עם רבו, הזכיר רק עננים

על ברכת החמה של שנת ה'תל"ג (לפני 336 שנה): "היום יום ד' י"ט ניסן תג"ל לפ"ק... היו מברכים את החמה. והורה הגאון אב"ד ומ"צ מוה"ר גרשון אילף זצ"ל להכריז בבית הכנסת להודיע לציבור שיאספו יחד תיכף אחר יציאה מבית הכנסת לברך את החמה" (מובא בספר ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' שכ).

ועל המעמד שהיה ביום כ"ז באדר-ב שנת ה'תס"א (לפני 308 שנה) כתוב: "הרב דבר משה ז"ל... וגם העד העיד בנו על מראביו הרב כ' רבי שלמה ז"ל שעשה מעשה במחזור הקודם לו שהיה בשנת ה'תס"א וביקר עם כל חכמי הישיבה" ('אמר שמואל' לר' שמואל אבן-חביב, סי' א; בשם שו"ת 'דבר משה' לר' חיים משה אמרילו סי' יח [ציטוט נוסף משם מובא להלן]). מוזכר בספרו של הרב צבי כהן עמ' קטו).

²⁰ בספר 'אמר שמואל' לר' שמואל אבן-חביב, סי' א; והמקור בשו"ת 'דבר משה' לר' חיים משה אמרילו סי' יח. מוזכר בספרו של הרב צבי כהן עמ' קטו (ועיין בסוף ההערה הקודמת).

²¹ בהשגה על בעל המאור, סוף מסכת ברכות (מד. בדפי ר"ף).

²² פרי האדמה חלק ד דף ג, מובא בלוח דבר בעתו עמ' 825 ובספר ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' שכב. הרב החיד"א בירך בליוורנו ביום זה, כמו בא להלן.

²³ תיקנתי על פי קביעות השנה (כ"ו חל ביום רביעי), ועל פי רשימת התאריכים המובאת בלוח דבר בעתו ובספרו של הרב צבי כהן.

²⁴ 'סיני' כ"ז עמ' פט-צ, מובא בספר ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' שכג-שכו. עדויות נוספות הביא הרב צבי כהן שם והובאו גם בלוח דבר בעתו עמ' 829, 830 ו-826 (ומקורן מ'בית ועד לחכמים' ר"ח אייר ה'תרפ"ה וקובץ 'פעמי יעקב' גליון יב).

²⁵ 'מעגל טוב', מובא בלוח דבר בעתו עמ' 829.

(שו"ת או"ח סימן נו): "נהירנא ביוצקי מים על יד מורי הגאון החסיד מו"ה נתן אדלר זצ"ל בשנת תקמ"ה, והוא נשען על ידי ובירך, והיתה מכוסה בעבים אך נראית רושמה מבין העבים"²⁶.

• במעמד הבא, בשנת ה'תקע"ג (לפני 196 שנה), בירך שוב החתם סופר (שו"ת שם): "ברוך ה' כי הגיענו ליום ד' ז' ניסן וברכנו ברכה זו באסיפת עם ה' פה פרשבורג תקע"ג לפ"ק. קודם הברכה אמרנו 'הללו את ה' מן השמים', ואחר ברכת 'עושה מעשה בראשית' אמרנו פיוט 'אל אדון על כל המעשים' עד 'וחיות הקודש', ואח"כ מזמור 'השמים מספרים כבוד אל', ואח"כ 'עלינו לשבח' וקדיש".

• נשוב לירושלים, לברכת החמה של שנת ה'תר"א. בספר התקנות של חכמי ירושלים, בראשות הרב חיים אברהם גאגין²⁷, נכתב: "ואשתקד בשנת ה'תר"א זכינו לברך בשם ומלכות, ה' יזכנו למחזורים רבים". באותו יום, בירך באיזמיר רב העיר, הרב חיים דוד חזן (בנו של הראש"ל הרב יוסף רפאל חזן, בעל חקרי לב), שלימים עלה לירושלים וכיהן כראשון-לציון: "והשתא הכא שנת ה'תר"א ברכנו בשם ומלכות ב-ט"ז לחדש ניסן. והרבה סבלנו, שהיה היום מעונן, עד שיצא השמש וברכנו שלי"ת²⁸, ה' יזכנו למחזורים רבים"²⁹.

• תיאור מפורט של ברכת החמה בשנת ה'תרכ"ט (לפני 140 שנה), בהשתתפות ר' יוסף שאול נתנזון, בעל "שואל ומשיב", נכתב בידי אחד הנוכחים במעמד³⁰: "ביום כ"ז ניסן העבר עלינו לטובה בהיות הבוקר ומחזה יקרה נראתה בשווקים וברחובות בעירנו עיר הגדולה לאלוקים, קהל גדול ועם רב כהמון חוגג נהרו לבית הכנסת הגדול דחוץ לעיר בגיל וחדווה... עת תקופת החמה הגיעה היום... בעבור זאת התאספו שם, כי בעת הזאת התפלל בית הכנסת אדמו"ר הרב הגדול רשכבה"ג - מרן יוסף שאול הלוי נאטאנזאהן שליט"א האב"ד דפה והגליל - תפילת השחר, וימלא הבית מפה לפה. לעת כלות התפילה בביהכ"נ, עלה הבממה ודרוש דרש לפני רוב-עם הדרת מלך... ואז התחלנו כל העם את המזמור קמ"ח בתהילים וברכו ברכת 'עושה מעשה בראשית' כמצווה. אז הרים קולו החזן המפואר... ושר בלוויית להקת משורריו את הזמר 'טובים מאורות שברא' ושר את המזמור ק"נ בקול נעים וערב ושמחת נפש שומע".

• על גג בית הכנסת הגדול בבגדד, ה' בניסן ה'תרנ"ז (לפני 112 שנה), בירך רבי יוסף חיים, בעל 'בן איש חי', ברכת החמה: "אנכי הצעיר המחבר אזכיר חסדי השי"ת אשר זיכני בחסדו בשנה זו שנת ה'תרנ"ז, ביום חמישה לחודש ניסן ברביעי בשבת קודש, בקיבוץ קהל רב, שעלינו על הגג של בית הכנסת הגדולה, ועשינו בעזה"י כאשר כתבנו למעלה. וגם נשים רבים נקבצו שם, וברכתי אני בקול רם וכיוונתי להוציא ידי חובה לנשים ולסומין"³¹. עדות אחרת מאותו היום, במצרים: "זכינו לברך את ברכת החמה ביום רביעי חמישה לחודש ניסן ה'תרנ"ז ברוב עם הדרת מלך, פה העירה מצרים יע"א... ציוויתי להדפיס את נוסח הברכה וכל הסדר בדף מיוחד... וברכנו כולנו את הברכה בשמחה וגיל, בנעימה קדושה, בשמחת הלב כשמחת התקדש החג"³².

²⁶ מובא בלוח דבר בעתו עמ' 826 ובספרו של הרב צבי כהן עמ' קטז.

ורבי חיים פלאג'י כתב ('רוח חיים' אורח חיים רכט ס"ק ד): "ברכה זאת יש לברך בשם ומלכות... וכן עשינו מעשה בשנת ה'תקע"ג... וכן נעשה מעשה השתא הכא בשנת ה'תר"א ביום טוב שני של חג הפסח" (מוזכר ב'כף החיים' סי' רכט ס"ק ז ובספרו של הרב צבי כהן עמ' קיז ועמ' שכח).

על ברכת החמה של ט"ז בניסן ה'תר"א (לפני 168 שנה), וכן על זו שלאחריה (לפני 140 שנה), מסופר ב'שער המפקד' - מנהגי ירושלים (או"ח הל' ברכות ח-ט): "המנהג בירושלים ת"ו לברך בשם ומלכות, ואשתקד בשנת ה'תר"א זכינו לברך בשם ומלכות, ה' יזכנו למחזורים רבים". 28 שנה אחר כך: "יום תמוז כ"ו לניסן שנת תרכ"ט, זכינו תל"ת לברך ברכת החמה... והוספנו עוד אחר הברכה 'אל אדון על כל המעשים'" (מובא בלוח דבר בעתו עמ' 827, ובספרו של הרב צבי כהן עמ' שלא).

²⁷ נדפס בירושלים בשנת ה'תר"ב (באותה שנה מנה הרב גאגין לראשון-לציון ול"חכם באשי"). נדפס שוב ע"י הרב יעקב שאול אלישר (לימים הראשון-לציון) בשנת ה'תרמ"ג (מנהגים, או"ח אות מג).

²⁸ שבח לאל יתברך.

²⁹ ישרי לב, דף ב עמודה ג.

³⁰ נכתב בידי יוסף שלמה גויטיין ונדפס ב'המגיד' ה'תרכ"ט, מובא בספרו של הרב צבי כהן עמ' שכט-של.

³¹ בן איש חי שנה א פרשת עקב אות יט. מובא בלוח דבר בעתו עמ' 825 ובספר ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' שלג.

³² 'נהר פקוד' על 'שער המפקד' או"ח הל' ברכות ס"ק ט, מובא בלוח דבר בעתו עמ' 828 ובספר ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' שלב.

- אחרי מעמד ברכת החמה בערב פסח ה'תרפ"ה (לפני 84 שנה) בפיטרקוב שלח ר' מאיר שפירא מלובלין מכתב לאחיו וסיפר לו על כך: "זה עתה ברכנו ברכת החמה אחרי תפילתנו בבית הכנסת בשעה ששית ומחצה"³³. בראש המכתב ציין את התאריך, וסמוך לו ציין את הדף היומי של אותו היום - סוכה לה (כשנה וחצי אחרי תחילת המחזור הראשון של הדף היומי)³⁴.
- בקונטרס "סדר ברכת החמה" שיצא לאור בירושלים לקראת ברכת החמה של שנת ה'תשי"ג (לפני 56 שנה), "בהסכמת הרבנות הראשית לישראל", נכתבה (בעמ' 23) "תכנית ברכת החמה": "ביום שלישי כ"ב בניסן (7.4.53) בערב מכריזים בבתי הכנסת על קיום מצוות ברכת החמה למחרת בבוקר עם הנץ החמה"³⁵. הכרזה מרכזית תתקיים בו ביום בשעה 2:30 אחה"צ בהר ציון. ביום רביעי כ"ג בניסן בבוקר עם הנץ החמה מתאספים במקום מרכזי גבוה, גג או גבעה, בני העדות יחדו, ומברכים את הברכה באמירת המזמורים והשירים לפניה ולאחריה. תושבי ירושלים מתאספים לברכה ולעריכת תפילת ותיקין בהר ציון, מול הר הזיתים והר הבית, ולאחר הברכה תיערך אזכרה לקדושי השואה האחרונה, כהצעת חכמי ירושלים תבנה ותכונן".
- מרשימותיו של רבי חיים קניבסקי: "כ"ג ניסן תשי"ג זכרון מאיר. ברכנו ברכת החמה. מרן החזון איש ציווה גם לנשים לברך, וברך אחר התפילה לפני 'עלינו'. והיתה מכוסה בעננים והמתין עד שתצא, אבל לא עד שתצא כולה. יהי רצון שנזכה לברך בתקופות הבאות עם כל ישראל", ובהמשך: "בעזה"י ד' ניסן תשמ"א. ברכנו היום ברכת החמה פעם שנייה"³⁶.
- ברכת החמה הקודמת היתה ביום רביעי, ד' בניסן ה'תשמ"א (לפני 28 שנה). ביישוב היהודי המתחדש בחברון, בבית הדסה, בירך הרב דב ליאור³⁷. מעמד גדול התקיים ברחבת הכותל המערבי, וכן במקומות רבים בארץ ובעולם. "והגר"ע יוסף שליט"א אמר בזמנו: מי ש'פספס' ברכת החמה בזמנה - יישן עוד 28 שנים ויקום לברך ברכת החמה בזמנה"³⁸...

³³ הכוונה ל-6:30 בבוקר - הערת הרב מרדכי גנוט (לוח דבר בעתו).

³⁴ 'קול התורה' מג, מובא בלוח דבר בעתו עמ' 831 ובספר ברכת החמה לרב צבי כהן עמ' קיט ועמ' שלה.

³⁵ עוד נאמר בקונטרס (עמ' 14-13): "בירושלים וברוב הקהילות נהגו לברך ברכה נדירה זו בחגיגות רבה וברוב עם. ונוהגים להכריז בבתי כנסיות ביום קודם: להשכים למחרת היום בהשכמה לתפילת ותיקין. ורובי ירושלים הנהיגו בשנות תרנ"ז-תרפ"ה שהשמים העירו את הישנים כמו ביום ראשון דסליחות. ואחר תפילת ותיקין התקבץ כל הקהל בפנים העיר העתיקה במקומות הגבוהים שמהם משקיפים על מקום המקדש ורואים עליית החמה במזרח הר-הזיתים. ושם ברכו". נוסח ההכרזה נכתב גם הוא בקונטרס הנ"ל (עמוד 15): "בהתאם למנהג ישראל ועל דעת רבותינו גאוני עיר קדשנו ירושלים תו"ב, אנו מכריזים על קיום מצוות ברכת החמה, מחר בבוקר יום רביעי כ"ג בניסן, עם שעת הנץ החמה, הקהל יתאסף לברכה במקומות המיועדים. ויהי רצון שנזכה לברך ברכת החמה הבאה עלינו ועל כל ישראל לטובה ולברכה בבניין בית הבחירה במהרה בימינו אמן".

³⁶ 'שיח השדה' להגר"ח קניבסקי, ח"ג ברכות נט; מובא גם בלוח דבר בעתו עמ' 829 ובספרו של הרב צבי כהן עמ' שלט.

³⁷ אמר לאחי, ר' אהרן הי"ו.

³⁸ מתוך מכתב הרב מאיר מאוזז המובא בלוח דבר בעתו עמ' 807.

מניין ימי החודש בשטרות

עיון בסוגיית 'חודש זה' במסכת נדרים ובחידושו של הר"ן לגבי מניין ימי החודש

פורסם ב'מאורנו' ח, התשס"ט; 'יודעי בינה' ה, התשע"א

ראשי פרקים

הקדמה

סוגיית הגמרא בנדרים ופירושה

כתיבת התאריך בשטרות ביום ראשון של ראש חודש

אופן כתיבת התאריך בשאר ימי החודש

שיטת הר"ן: ימי החודש נמנים מהיום הראשון של ר"ח

שיטת הרשב"ץ: מונים מן היום השני של ר"ח

הראיות לשיטת הר"ן

הטענות בעד המניין מהיום השני

איגרות עתיקות

סוף דבר

הקדמה

נקודת המוצא של המאמר שלפנינו היא סוגיית "חודש זה" שבמסכת נדרים (דף ס; המשנה שם בעמ' א), העוסקת באדם שנדר "קונם יין שאני טועם בחודש זה" ודנה בהגדרת זמן האיסור. המאמר יוצא בעקבות דברי הר"ן בפירושו, ומתמקד בהשלכה שלה על כתיבת התאריך בשטרות, וליתר דיוק - אופן כתיבת ימי החודש בשטר בחודש שראש החודש שלו יומיים, לאור דבריהם של הראשונים.

יש להקדים ולהזכיר, כי החודש העברי מונה עשרים ותשעה יום או שלושים. בדרך כלל החודשים מסודרים לסירוגין, אחד מלא (=ל' יום) ואחד חסר (=כ"ט יום): ניסן מלא, אייר חסר, סיון מלא וכן הלאה; אבל לעתים יש חריגות¹. בסופו של חודש חסר, למחרת יום כ"ט בחודש, יש יום אחד של ראש חודש, והוא יום א' בחודש הבא. בסוף חודש מלא יש יומיים ראש-חודש - יום ל' בחודש היוצא, שהוא יום ראשון של ראש חודש, ולמחרתו, יום א' בחודש הנכנס, שהוא יום שני של ראש חודש. בשני הימים אומרים "יעלה ויבוא", קוראים הלל (בדילוג) ומתפללים מוסף. בעיקרון,

¹ הזמן הממוצע העובר בין חידוש-לבנה (מולד) אחד למשנהו הוא כ-29 יום ומחצה, ולכן עושים חודש מלא וחודש חסר לסירוגין (עיין רמב"ם הל' קידוש החודש פ"ו ה"ג ופ"ח הל' א-ב). החריגות: לפעמים ממלאים את חודש מרחשון או שמחסרים את כסלו, דבר שיוצר רצף של שלושה חודשים מלאים או חסרים. וכן בשנה מעוברת נוסף חודש אדר-א בל' יום, וזה יוצר רצף של שני חודשים מלאים, שבט ואדר-א (רמב"ם שם פ"ח הל' ה-ו).

יום ראשון של ר"ח הוא "תשלום החדש המלא שעבר"², כלומר - שייך לחודש היוצא, ומניין החודש הנכנס מתחיל למחרת, ביום השני של ר"ח.

אלו דברים פשוטים המוסכמים על הכל. אלא שחז"ל לימדונו במסכת נדרים שלעניין נדרים נמנה גם היום הראשון של ר"ח לחודש הבא, כיוון שבלשון בני אדם נקרא "ריש ירחא". חידושו של הר"ן בסוגיא הוא שדרך בני אדם למנות גם את שאר ימי החודש מן היום הראשון של ר"ח, ונפקא מינה לעניין נדרים ושטרות. בנידון זה מתמקד המאמר שלפנינו.

סוגיית הגמרא בנדרים ופירושה

תנן (משנה נדרים ח, א):

"קונם יין שאני טועם היום" - אינו אסור אלא עד שתחשך. 'שבת זו' אסור בכל השבת, ושבת שעברה (הגהות הב"ח: לשעבר). 'חדש זה' אסור בכל החדש, וראש חדש להבא. 'שנה זו' אסור בכל השנה, וראש השנה לעתיד לבוא. 'שבוע זה' אסור בכל השבוע, ושביעית שעברה (לשעבר). ואם אמר 'יום אחד' 'שבת אחת' 'חדש אחד' 'שנה אחת' 'שבוע אחד' - אסור מיום ליום".

ובגמרא שם (דף ס:):

"חדש זה - אסור בכל החדש ור"ח להבא. פשיטא! כי איצטריכא לחדש חסר: מהו דתימא ראש חדש לשעבר הוי, ולא ליתסר (ר"ן: וליתסר); קא משמע לן: קרו אינשי ריש ירחא."

להבנת פשט דברי הגמרא יש להקדים כי בראשונים שני פירושים למשנה³: האחד, שהאדם עומד ביום ראש חודש ונודר בו (המפרש בנדרים ס, פירוש שני בר"ן ובתוס' וברא"ש שם). והשני, שעומד באמצע החודש (ר"ן, תוספות ורא"ש בפירוש ראשון)⁴. לפיכך יש שתי שיטות מרכזיות להסבר פשט דברי הגמרא הנ"ל:

1. לפי הסבר 'המפרש', שמדובר בנודר ביום א' דראש חודש: פשיטא - כיוון שעומד בר"ח, פשוט שאסור בו! כי איצטריכא לחודש חסר - שר"ח שלו שני ימים, ונדר ביום הראשון⁵ (כלומר, נדר ביום השלושים של החודש היוצא, שהוא יום ראשון של ראש החודש הנכנס). מהו דתימא ראש חודש לשעבר הוי ולא ליתסר - לא נתכוון אלא בימי חודש זה ולא בימים של חודש שעבר⁶ (ולא ייאסר בו אלא בימי החודש הנכנס ממחר ואילך). קמ"ל דקרו אינשי ריש ירחא (שבלשון האנשים קרוי יום השלושים בחודש "ראש חודש", ועל כן יש לשייך אותו לחודש הבא לעניין נדרים, שבנדרים הלך אחר לשון בני אדם).

² לשון הרמב"ם שם פ"ח ה"ד. על הטעם לעשיית ראש חודש שני ימים עיין שו"ת הרי"ד סימן לב ושבלי הלקט סימן קסח. כמובן, כל זה אמור בימי ראש חודש. אבל בראש השנה מונים מן היום הראשון לכל עניין, שכן חודש אלול חסר הוא, ויומיים ר"ה - יום השלושים לאלול והשלושים ואחד - נעשים מכוח המנהג מזמן בית המקדש (עי' טור או"ח סימן תר וערוה"ש שם. יש לציין שבארץ ישראל לא תמיד נהגו לעשות ראש השנה יומיים, ובתקופת הגאונים יש שנהגו יום אחד בלבד - עיין תשובות הגאונים ליק סימן א).

³ נביא אותם כאן אע"פ שאין למחלוקת זו השלכה על הנידון של המאמר. הקורא המעוניין לדלג על הסבר זה ולעבור לפרק הבא יוכל להסתפק בדברי הרשב"א בשו"ת (ח"ג סימן שמז), שנשאל להסבר המשנה, וז"ל: "הפירוש הנכון המקובל בידינו והמתקבל בהלכה הוא כן: מי שנדר שלא ישתה יין כל חדש שבט - הרי הוא אסור כל חדש שבט, עד בא ראש חדש אדר. אע"פ שחדש אדר עושין שני ימים, והיום הראשון באמת נמנה מכלל ימי חדש שבט שעבר - אפילו הכי לענין נדרים אינו נחשב אלא מכלל החדש הבא, דהיינו אדר, והרי נודר זה מותר בו ביין, שאינו נחשב מכלל החדש שעבר אלא מכלל החדש הבא. וקא פריש טעמא בגמרא: משום ד'רישא דירחא' קרו ליה אינשי לאותו יום ראשון, ובנדרים אין הולכין בו אלא אחר לשון בני אדם". עכ"ל.

⁴ מחלוקת ראשונים זו נאמרה ביחס לכל הדוגמאות שבמשנה, 'שבת זו' 'חודש זה' 'שנה זו' וכו'. לדעת הר"ן מדובר שעומד האדם באמצע השבוע, באמצע החודש, באמצע השנה (בהתאמה) ונודר; אבל לדעת המפרש מדובר שעומד ביום השבת, בראש החודש ובראש השנה. עיין במפרשים על המשנה בנדרים.

⁵ לשון התוס' שם (ס: בפירוש שני).

⁶ זו לשון התוס' שם, ע"פ הגרסה המתוקנת שבמהדורת עוז והדר.

2. פירוש הר"ן, שמדובר באדם שנדר באמצע החודש: כי איצטריך לחודש חסר - שהחודש שבא אחר חדש של נדרו הוא חסר, ואם כן חודש שנדר בו הוא ליה מלא, ועושין בחודש חסר שבא שני ימים ראש חדש, ויום ראשון הוא למלאות חדש שעבר⁷ (כלומר, נדר באמצע חודש מלא והחודש שלאחריו חסר, והדיון הוא על יום השלושים של החודש היוצא, שהוא יום ראשון של ראש החודש הנכנס). מהו דתימא ראש חודש לשעבר הוי, וליתסר⁸ - (וייאסר גם ביום ל' לחודש, כיוון שהוא המשך החודש היוצא). קמ"ל דקרו אינשי ריש ירחא (ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם, כנ"ל).

זהו פירוש הסוגיא לפי שתי השיטות. להבדלים בין שני הפירושים אין השלכה על הנידון שלפנינו, והמשפט שחשוב להמשך הוא המסקנה **"קמ"ל: קרו אינשי ריש ירחא"**. כלומר, בלשון בני אדם יום ל' בחודש מלא, שהוא יום ראשון של ר"ח, קרוי בפי האנשים "ראש חודש" ומיוחס בלשונם לחודש הבא, ובנדרים הלך אחר לשון בני אדם.

הערה⁹: נקודה הטעונה בירור בפשט הסוגיא היא דברי הגמרא "כי איצטריכא **לחדש חסר**". במובן הפשוט, הכוונה היא לחודש בן כ"ט יום. אלא שבסופו של חודש חסר אין יומיים של ראש חודש אלא יום אחד בלבד. לכן פירש הר"ן שהחודש **הבא** הוא חסר (כ"ט יום) ואילו החודש הנוכחי - שהנודר עומד בו - הוא מלא, בן ל' יום. בין שני החודשים יש, כאמור, יומיים של ראש חודש¹⁰. נמצא אפוא, שהמפרשים פירשו את המושג 'חודש חסר' כמשמעו, אלא שכתבו שדברי הגמרא לא נאמרו ביחס לחודש שהנודר עומד בו אלא ביחס לחודש הבא.

יש לשאול על דבריהם: וכללא הוא, שלכל חודש חסר קודם חודש מלא? הרי לעתים קורה שמחסרים את חודש כסלו, ואז יש רצף של שלושה חודשים חסרים, בני כ"ט יום: מרחשון, כסלו וטבת! אמנם, קושיא זו אפשר לתרץ (במעט דוחק): הלך אחר רוב שנים ורוב חודשים, ולרוב החודשים החסרים קדמו חודשים מלאים. אבל יש להקשות עוד: אם בחודש **מלא** עומד הנודר, למה הגמרא לא אמרה בפשטות "חודש מלא", וביחס לחודש הנוכחי? למה לומר "חודש חסר" ביחס לחודש הבא כדי שניסיק מכך שהחודש הנוכחי מלא (וע"פ רוב)¹¹? מחמת קושיות אלו נדרשו האחרונים לתוספת הסבר לדברי הגמרא.

בעל חתם-סופר (בחיידושו לנדרים ס:) כתב בשם הרלב"ח (שו"ת מהרלב"ח סימן ט), ש"חודש חסר" בלשון הגמרא כאן כוונתו לחודש מלא, בן ל' יום! וזו לשון החת"ס: "חדש מלא קורין בש"ס 'חסר', הואיל ומחסרין ממנו יום השלשים וקורין ריש ירחא מחדש הבא". כיוון שיום ל' קרוי ר"ח בלשון בנ"א, נחשב לעניין נדרים לחודש הנכנס - נמצא שהוא נחסר כביכול מהחודש (המלא) הנוכחי.

בהקשר זה נביא את לשון הרמב"ם בהלכות נדרים (י, א): **"שאני שותה חדש זה"** - אסור בשאר ימי החדש, אבל ביום ראש חודש יהיה מותר, אע"פ שהיה חדש חסר" (הסמ"ג כתב ג"כ באותה לשון, לאוין רמב). הרדב"ז הסביר את דברי הרמב"ם כפירושו של הר"ן, שהחודש הבא הוא חסר, והחודש הנוכחי - שהנודר עומד בו - מלא. אבל באחרונים הועלו הצעות להבין את דברי הרמב"ם - ובעקבות זאת את דברי הגמרא - כפשוטם, שהנודר עומד בחודש חסר, וקמ"ל הגמרא שראש החודש הבא (יום אחד! א' בחודש) אינו בכלל הנדר. דסלקא דעתך אמינא שייאסר בו, כיוון: שכשנדר לא ידע שהחודש חסר וחשב שייאסר יום נוסף (תומים' חו"מ סימן עג ס"ק יב; וכ"כ רש"ש בנדרים); או כיוון שהמולד עשוי לחול ביום ר"ח עצמו, ונמצא שחלקו של יום ר"ח הוא מן "הירח הישן" (אור שמח'

⁷ לשון הר"ן שם בד"ה כי איצטריך. מפורש אפוא בדברי הר"ן שהגמרא אמרה "חודש חסר" וכוונתה שהחודש הנכנס הוא חסר, וא"כ החודש היוצא הוא מלא, בן 30 יום (שהרי על פי רוב החודשים מסודרים לסירוגין, אחד מלא ואחד חסר, כפי שהקדמנו), ולכן ראש החודש שאנו לגביו הוא יומיים. וכ"כ בתוס'. ועיין להלן על הקושי שבהסבר זה.

⁸ כך היא גירסת הר"ן בגמרא, ראה בד"ה מהו דתימא. וכ"ה ברדב"ז (על הרמב"ם) הל' נדרים פ"י ה"ג ע"ש.

⁹ דיון זה מתייחס לפשט הסוגיא, ואין לו השלכה על הדיון להלן בשיטת הר"ן לגבי מניין ימי החודש.

¹⁰ וכ"כ בתוס' (ד"ה חדש זה): "כלומר נדר באמצע חדש מלא וחדש חסר אחריו, שר"ח שני ימים, ויום ראשון הוא להשלים יום של חדש שעבר".

¹¹ אמנם לשיטת 'המפרש' במשנה - שהנודר עומד ביום ראש חודש ונודר - נוחה יותר ההתייחסות של הגמרא לחודש הנכנס.

על הרמב"ם; וכ"כ הרב יוסף קאפח); או מפני שסתם "חודש" בלשון בנ"א הוא שלושים יום (בנין יחזקאל' להרב יחזקאל סירקין, נדרים ס:).

כתיבת התאריך בשטרות ביום ראשון של ראש חודש

קודם שנתמקד בכתיבת התאריך בשאר ימי החודש, יש להתייחס לכתיבת התאריך בשטרות ביום א' דר"ח עצמו, שהוא יוצא מן הסוגיא באופן ישיר. מן הנאמר בסוגיא, כי יום א' דראש חודש נמשך לחודש הבא בלשון בנ"א, השליכו הראשונים על כתיבת התאריך בשטר ביום ראש חודש. שטרות הושו לנדרים בגמרא בהמשך הפרק, ולכן - הסיקו הראשונים - גם בהם הולכים אחר לשון בני אדם. המשנה בהמשך הפרק (נדרים סג.) עוסקת בהגדרתו של חודש 'אדר' סתמא בשנה מעוברת לענין נדרים, והגמרא שם מקשה על המשנה מברייתא שעוסקת בכתיבת שם החודש בשטרות בשנה מעוברת. מכאן מסיקים הראשונים שדין שווה לנדרים ולשטרות לענין התאריך (כתב זאת בפירוט הרשב"א בחידושו שם ובתשובה ח"ו סימן קנא, והר"ן הזכיר זאת בסוגייתנו). בשו"ע ג"כ פסק להשוות דיני שטרות לנדרים ביחס לתאריך: "כל זמן הכתוב בשטר, כגון 'עד הפסח' או 'עד הקציר', דנים אותו כמו בנדרים" (ח"מ סימן מג סעיף כח).

שטר הנכתב ביום הראשון של ר"ח, נחלקו ראשונים לגבי התאריך שיש לכתוב בו.

א. כתב הר"ן: "ומה שמענין דבשטרות נמי, כשהוא כותב ביום החדש הראשון - כותב 'ביום החדש פלוני' ואין כותבו על שם חדש שעבר, ואם עשה כן - השטר מוקדם ופסול, שהשטר נעשה בחדש השני, ויאמרו שקודם לכן נעשה¹², שאין יום ראשון של חדש שני נקרא על שם החדש שעבר בלשון בני אדם".

על פי שיטה זו, על הכותב שטר ביום ל' בניסן לכתוב 'ביום ראש חודש אייר' ודי בכך, ואין צורך להזכיר שהוא יום שלושים לחודש הקודם. למסקנה זו של הר"ן הסכימו התוס' על אתר, הרא"ש בפסקיו (נדרים פ"ח סימן א), הרשב"א בחידושו (נדרים סג:), הריטב"א (דף כ. בדפי הרי"ף), הרשב"ץ (שו"ת התשב"ץ ח"א סימן קנג) ועוד. הטור (או"ח ס"ס תכז) הביא שיטה זו לעיקר הדין: "וכותבין ביום הראשון בשטרות 'ביום ראש חדש', אע"פ שהוא תשלום חדש שעבר".

ב. שיטה אחרת נקט הרא"ש בתשובה (שו"ת הרא"ש כלל מה סימן כב). לשיטתו יש לכתוב בשטרות 'ביום ראשון לחודש אייר שהוא יום ל' לחודש ניסן'. כיוצא בו כתב ב'ספר התשב"ץ' רבי שמשון בר צדוק, תלמיד מהר"ם מרוטנבורג¹³. שיטה זו הביא הטור (או"ח שם) בשם "יש מדקדקין", וכך פסק הרדב"ז בתשובה (ח"א סימן ערב).

¹² ראה להלן בביאור שיטת הר"ן בשאר ימי החודש. מכל מקום כאן יש להקשות על דברי הר"ן: שטר שנכתב בו 'שלושים בניסן' במקום 'באחד באייר', מדוע הר"ן פוסל אותו ומחשיב אותו לשטר מוקדם? אחרונים התייחסו לשאלה זו. הרשב"ש (נדרים שם) כתב שהר"ן אינו פוסל בכותב 'שלושים בניסן' אלא בכותב 'בשלהי ניסן' סתמא, שהוא מוקדם מפני שיום השלושים נחשב לשטרות לחודש הבא, והתאריך שנכתב הוא בחודש הקודם. בספר 'גט מקושר וטיב גיטין' לרבי אריה ליב צינץ (אות ק) כתב כי ייתכן שחודש אדר היה מלא, ובניסן מונים לשטרות מיום ראשון של ר"ח, ולחשבון זה יום שלושים בניסן הוא ערב ר"ח אייר, דהיינו כ"ט בניסן למנין מהיום השני של ר"ח. נמצא אפוא שהכותב 'שלושים בניסן' מטעה לחשוב שהוא ערב ר"ח אייר (כ"ט בניסן מהיום השני), והרי השטר נכתב למחרת, ביום ראשון של ר"ח אייר (ל' בניסן מהיום השני). אם כן, זהו שטר מוקדם, ופסול. על הסבר זה הקשה הרב משולם ראטה ('הערות אחדות לספרי הגר"א' בקובץ 'תורה שבעל פה' לט, מוסד הרב קוק, עמ' קנט): "זה תמוה מאוד, דהא אדר הסמוך לניסן לעולם חסר". עכ"ל. ואולי לדוגמא בלבד נקט הג'ט מקושר' שאדר היה מלא, והעיקרון שבדבריו הוא לגבי שני חודשים מלאים בזה אחר זה, כגון שבט ואדר-א בשנה מעוברת, או תשרי, מרחשון וכסלו בשנה שבה חודש מרחשון מלא (וכתוב 'שלושים באדר ראשון' או 'שלושים במרחשון' או 'שלושים בכסלו'). אבל עדיין יקשה, שאין לפסול שטר שכתוב בו 'שלושים בניסן' או 'שלושים בסיון' וכיו"ב, שאין אפשרות לטעות בהם. וצ"ע.

¹³ הערה: יש להבחין בין ספר התשב"ץ (או תשב"ץ קטן), שנכתב בידי רבי שמשון בר צדוק, שהיה תלמידו ומשמשו של מהר"ם מרוטנבורג (המאה הראשונה לאלף החמישי ליצירה), לבין שו"ת התשב"ץ (=תשובות רבי שמעון בן צמח) לרבי שמעון בן צמח דוראן, הרשב"ץ (חי במאה השנייה של האלף החמישי).

ג. שיטת ראב"ה: אין צורך באזכור של החודש הנכנס, ודי לכתוב 'ביום שלשים לירח פלוני' או 'ביום עיבור לחודש פלוני' (החודש היוצא). שיטה זו מוזכרת בראשונים לגבי שני ימי ראש חודש שחלו ביום שישי וביום שבת. היא מובאת במרדכי (כתובות סימן רמה) בשם ראב"ה שכתב כך בשם יש אומרים. גם בהגהות אשרי הביא אותה בשם ראב"ה (סנהדרין פרק ה סימן א, ע"ש)¹⁴.

להלכה פסק השו"ע (או"ח סימן תכז) כשיטה האמצעית: "כשראש חדש שני ימים, כותבין בשטרות ביום הראשון: ביום ראש חודש שהוא יום שלשים לחדש שעבר". נראה שאין זה משנה אם מזכיר קודם את החודש היוצא או שמקדים להזכיר את החודש הנכנס (ע"פ בית יוסף אבן העזר סימן קכו, ועיין כף החיים או"ח סימן תכז ס"ק ב).

כל האמור לעיל הוא לעניין שטרות. אבל **בגיטין** הסכימו הראשונים שיש להחמיר ולציין גם את החודש היוצא וגם את החודש הנכנס, כפי שמובא כאן בהערה¹⁵.

לגבי כתיבת התאריך בשטרות **ביום שני של ר"ח**, התייחסות ממוקדת לכך בראשונים היא מועטת, כיוון שהדבר תלוי במידה רבה במחלוקת לגבי שאר ימי החודש, כמובא להלן.

אופן כתיבת התאריך בשאר ימי החודש

כפי שכבר הוזכר, לעניין המועדים והתעניות נמנים ימי החודש מן היום השני של ר"ח (בחודש שיש בתחילתו שני ימי ר"ח). פורים דפרזין, י"ד באדר, הוא י"ד יום מן היום השני של ר"ח. וכן י"ז בתמוז, הוא יום י"ז מהיום השני של ר"ח. כך מוסכם לכולי עלמא. לכאורה יש לומר שהוא הדין גם לעניין שטרות, שימי החודש נמנים בהם מיום שני של ר"ח. אכן, כך מקובל היום ללא עוררין, אלא שהראשונים הדעות חלוקות בנושא זה.

בחודשים שבהם ראש חודש הוא יום אחד בלבד, מוסכם שממנו נמנים ימי החודש לכל עניין. המחלוקת היא לגבי חודשים שראש חודש שלהם יומיים (זה שייך בחודשים אייר, תמוז, אלול, מרחשון, אדר [א-ב במעוברת], ברוב השנים גם בטבת, ובמיעוטן בכסלו).

שיטת הר"ן: ימי החודש נמנים מהיום הראשון של ר"ח

לכתיבת התאריך בהמשך החודש, שבתחילתו היו שני ימי ר"ח, התייחס **הר"ן** בהמשך דבריו (נדרים ס: ד"ה ומהא שמעינן):

¹⁴ נראה שהמצדדים בשיטה זו אינם מסכימים עם ההשוואה הגורפת בין נדרים ושטרות ביחס לתאריך (כמובא לעיל, השוואה שעשה הרשב"א בנדרים סג: והוזכרה ע"י ראשונים רבים). בקשר לזה ראוי להביא את דברי הרא"ש בתשובה (כלל מה סימן כב): "דע, כי בשטרות וגטין מונין מיום החדש השני, כי היום הראשון אינו ממנין החדש הזה, אלא להשלים לחדש שעבר... והיה דשיליה פרק קונם יין לא דמי להאי ענינא כלום, דלא איירי התם אלא בשנה מעוברת, אם יש לכתוב אדר ראשון סתם או אדר השני אדר סתם". כלומר, ההשוואה בין שטרות לנדרים לא נאמרה אלא לעניין חודשי אדר בשנה מעוברת, ולא כהשוואה גורפת ביניהם לעניין כתיבת התאריכים (ואכן כ"כ הרב משולם ראטה בקובץ 'תורה שבעל פה' לט, עמ' קס: "אבל הראב"ה סובר כדעת הרא"ש בתשובה... וכן ס"ל לראב"ה שבהג"א דשטרות לא דמי לנדרים שהם כלשון בני אדם", ע"ש). וכבר הזכרנו שהשו"ע פסק עקרונית להשוות בין שטרות לנדרים, כדברי הרשב"א (חו"מ סימן מג סעיף כח).

¹⁵ בתוס' הוסיפו (נדרים שם; וכ"כ רשב"א ור"ן בשמם) **שבגיטין** יש להחמיר ולכתוב 'ביום שלשים לחדש תשרי שהוא ראש חדש מרחשון'. הסיבה לחומרה זו היא שכיוון שבגיטין גט מאוחר פסול (רשב"א בחידושי שם; וכך דעת הרמב"ם בהל' גירושין א, כה. אבל בשו"ע [אבן העזר קכז ט, ועיין בב"י סימן קכז] כתב שגט המאוחר כשר ויש פוסליו), יש לחשוש לשיטת החולקים שלדעתם המניין הוא ליום השני של ר"ח, ואם יכתוב רק 'בראש חודש' עלולים לטעות בו ולחשבו כיום השני של ר"ח, ויפסל הגט משום מאוחר. העירו בית-יוסף והב"ח (אבן העזר סימן תכו) שאין קפידא אם מזכיר תחילה החודש היוצא או שמקדים להזכיר את החודש הנכנס. ורבנו פרץ כתב שמחשש טעות יש להחמיר ולהימנע מכתובת גט ביום זה, וידחו המעשה ליום המחר (ראשונים בשמו, והמקור בהגהותיו לספר התשב"ץ, הביאו ב"י). בשו"ע (אה"ע תכו ו) נפסק לעניין גיטין: "אם יכתוב גט ביום ראשון של חדש אייר, יכתוב: 'ביום שלשים לחדש ניסן שהוא ראש חודש אייר', וכן בכל ראשי חודשים שהם שני ימים. וביום שני של ר"ח יכתוב 'באחד לירח פלוני', כי חשבונו מיום השני. הגה: ויש אומרים שאין ליתן גט בשום ראש חודש, וטוב לחוש לזה אם לא במקום שיש חשש לעיגון".

"וביום החדש השני - כותב 'ביום שני לחדש פלוני'. ומחרתו 'יום שלישי', ואם יכתוב 'יום שני' - יפסל משום מוקדם, דכיון דלענין נדרים אמרינן דיום ראשון דחדש חסר 'ריש ירחא' קרו ליה - הכי נמי דיינינן בשטרות, דהא לקמן בסוף פרקין מדמינן שטרות לנדרים. וכן בדין, דשטרות וחיובין בלשון בני אדם הן בכל מקום".

חזרנו והזכרנו שאין חולק על כך שלענין המועדים נמנים ימי החודש מהיום השני של ראש חודש. זהו המניין האמיתי, והיום הראשון של ראש חודש (כאשר יש יומיים ר"ח) שייך לחדש היוצא. למרות זאת, כותב הר"ן, לענין נדרים ושטרות מונים מיומו הראשון של ראש חודש, שכן לו "קרו אינשי ריש ירחא". לדוגמא, יום ל' בניסן (א' דראש חודש) הוא א' באייר לענין נדרים ושטרות. למחרתו (יום ב' דר"ח, שלענין מועדים נחשב א' באייר) הוא ב' באייר. וכן הלאה, עד סוף החודש, שבשטרות הוא ל' באייר (כ"ט באייר, אם נמנה מהיום השני כמקובל).

הוסיף עוד הר"ן, שאם נכתב בשטר תאריך שנמנה ליום השני של ר"ח - השטר פסול משום שטר מוקדם. כגון: נניח שראש חודש אייר חל בימים ראשון ושני בשבוע. כידוע, ראש חודש אייר הוא יומיים, שהרי בניסן 30 יום. לפי האמור לעיל, בשטר שנכתב ביום השלישי בשבוע צריך לכתוב ג' באייר, מפני שהוא יום ג' מן היום הראשון של ר"ח, ואע"פ שבאמת הוא ב' באייר. אם נכתב בשטר ב' באייר - פסול, מפני שבית הדין שיידרשו לדון על פיו יסברו שמדובר ביום ב' ליום הראשון של ר"ח, וא"כ נמצא השטר מוקדם ביום אחד (שנכתב היום וכתוב בו התאריך של אתמול, במקום ג' כתב ב'), והרי שנינו "שטרי חוב המוקדמים פסולים" (משנה שביעית י, ה; רמב"ם הלכות מלוה ולוה כג, א; ושו"ע חו"מ מג, ז).

כדברי הר"ן כבר כתב **הרשב"א** בחידושו לנדרים (סג), וז"ל: "וכן הדין ודאי, דשטרי חוב כלשון בני אדם הם בכל מקום, וכיון שכן - לענין חדש חסר נמי, דאמרינן לעיל דיום החדש הראשון נחשב מכלל החדש הבא, אע"פ שהוא לתשלום שלשים יום של החדש שעבר, כיון דקרו ליה אינשי ריש ירחא - כשכותבין שטרות כותבין ומונין ליום ראשון, ואם מנו מיום החדש השני - הרי זה מוקדם, ולפיכך צריך לזהר בכך". ובתשובה הביא הרשב"א דעה זו בשם רבנו יעקב (רבנו תם) וכתב: "ומקורב הנהגתי אני בעירנו למנות בשטרות מיום ראשון, כי כן נראו לי דברי רבינו יעקב ז"ל עיקר. גם בגיטי נשים שהדבר מסופק בהן במוקדם ומאוחר אני מנהיג לכתוב בגיטין 'בכך וכך ימים ליום הראשון של חדש פלוני' כדי לצאת ידי כל ספק".

עם גישת הרשב"א והר"ן מזוהה גם הראב"ן (במרדכי כתובות סימן רמה) ורבי אליעזר ממיץ (בהגהות אשרי סנהדרין ריש פרק ה, באו"ז ח"א שו"ת סימן תשמ ועוד). מזוהה איתה גם הראב"ד (מובא בארחות חיים הל' גיטין ו בשו"ת הראב"ד סימן סג; ובשו"ת בנימין זאב סי' צ ציטט תשובה זו בשם הר"ף) ורבי שם טוב פלכו (רבז של הארחות חיים, מובא בארחות חיים שם).

שיטת הרשב"ץ: מונים מן היום השני של ר"ח

כנגד שיטת הרשב"א והר"ן יצאו **המאירי** (בית הבחירה לנדרים ס: ומגן אבות עניין כב) ו**הרשב"ץ** (שו"ת התשב"ץ ח"א סימן קנג). לשיטה זו, שכמוה נהוג כיום ללא עוררין, אין לחלק בין מניין ימי החודש לענין המועדים ובין המניין לענין נדרים ולכתיבה בשטרות. ימי החודש, כשראש חודש הוא יומיים, נמנים מן היום השני של ר"ח, והיום הראשון הוא יום ל' בחודש שעבר, ואינו ממניין החודש הנכנס. ר"ח אייר שחל בימים ראשון ושני, ושטר נכתב ביום שלישי בשבוע, כותבים בו ב' באייר, כי המניין הוא ליום השני של ר"ח. יום ראשון באותו השבוע היה ל' בניסן (א' דר"ח אייר), יום שני הוא א' באייר (ב' דר"ח) ויום שלישי הוא ב' באייר, גם לענין שטרות.

ראשונים רבים אחזו בשיטה זו. ביניהם: ראב"ה (משפטי הכתובה), הגהות מיימוניות (הלכות עדות פרק ב), הרא"ש (שו"ת, כלל מה סימן כב), רבי שמשון בר צדוק (תלמידו של מהר"ם מרוטנבורג, ספר התשב"ץ סימן תעב),

ועוד. על שיטה זו יש למנות גם אחת מתשובות הגאונים המיוחסת לר' שלמה ראש הישיבה¹⁶. כן יש להניח, מסתימת דבריהם של ראשונים שלא כתבו לחלק בין המניין למועדות ובין המניין לשטרות, שהם מסכימים עם גישתו של הרשב"ץ. הנחה זו אפשרית גם לגבי הרמב"ם, וכבר כתב הרשב"ץ (בתשובה הנ"ל) עוד להוכיח מדברי הרמב"ם שסובר שהמניין מהיום השני, וזאת הוא מדייק מתוך לשון הרמב"ם (קידוש החודש ח, ד) "ויהיה יום אחד ושליש"¹⁷ ראש החדש הבא, וממנו הוא המנין, והוא יום הקביעה". הדיוק אפשרי הן מסתימת דברי הרמב"ם והן מן הכפילות שבדבריו, המורים על כך שהמניין הוא ליום השני גם לעניין שטרות¹⁸.

הטבלה שלפנינו מדגימה שבוע חלו שני ימי ר"ח אייר ביום ראשון וביום שני, ומציגה את שתי השיטות למניין.

ימי השבוע	ראשון א' דר"ח	שני ב' דר"ח	שלישי	רביעי	חמישי	שישי	שבת
מהיום השני (למועדים לכו"ע; גם לשטרות לרשב"ץ)	ל' בניסן	א' באייר	ב' באייר	ג' באייר	ד' באייר	ה' באייר	ו' באייר
מהיום הראשון (לשטרות לר"ן)	א' באייר	ב' באייר	ג' באייר	ד' באייר	ה' באייר	ו' באייר	ז' באייר

הראיות לשיטת הר"ן

א. הרשב"א והר"ן מסתמכים על הגמרא בנדרים (ס:) "קמ"ל קרו אינשי ריש ירחא". כאמור, הם מסיקים מדברי הגמרא שדרך האנשים למנות את כל ימי החודש מן היום הראשון של ר"ח, ו"בנדרים הלך אחר לשון בני אדם". גם שטרות הושוו בגמרא¹⁹ לנדרים לעניין התאריך, ולכן גם בהם הלך אחר לשון בני אדם, וכיוון שבלשון בני אדם יום א' דר"ח נקרא על שם החודש הנכנס - כל מניין ימי החודש מתחיל ממנו.

ראיה זו יש לדחות בהסבר שהתלמוד שם דן רק לגבי יום א' דראש חודש עצמו, שקרוי בפי האנשים "ראש חודש", אבל אין דרכם של האנשים למנות את כל ימי החודש ממנו, אלא מן היום השני, שגם הוא קרוי בפייהם "ראש חודש". משם ואילך מניין הימים בלשון בני אדם הוא כמניין הרגיל המקובל אצל החכמים (והמקובל כיום). כך דחה הרשב"ץ (שו"ת התשב"ץ ח"א סימן קנג) את הראיה הזאת, והביא לדבריו סמך מדברי ראשונים שקדמו לו בביאור הסוגיא. ע"ש. ועיין עוד בספר 'גט פשוט' לרבי משה אבן-חביב (סימן קכו ס"ק כז), שהדגיש אף הוא את החילוק בין יום א' דר"ח ובין שאר ימי החודש.

ב. ראיה מרכזית, שהוזכרה בדבריהם של רבים מן הראשונים, היא מן הגמרא במסכת כתובות (סוף צד:): "הנהו תרי שטרי [של מכר שיצאו על שדה אחת - רש"י] דאתו לקמיה דרב יוסף, חד הוה כתוב 'בחמשה בניסן', וחד הוה כתוב ביה 'בניסן' סתמא. אוקמיה רב יוסף לההוא דחמשה בניסן בנכסים. אמר ליה אידיך: ואנא אפסיד? אמר ליה: את ידך על התחתונה, אימא בר כ"ט בניסן את". וכתב שם המרדכי (סימן רמה) וז"ל: "יש מדקדקין, מדלא קאמר 'בר ל' בניסן את' - שמע מינה דיום

¹⁶ מספרות הגאונים, ר' שמחה אסף, עמ' 170. שם בעמ' 162 ייחס אותה (בפקוק) לרב שלמה ראש הישיבה בבגדד (?). התשובה מצוטטת באוצר הגאונים לנדרים (חלק התשובות סימן קל), ושם בהערה כתב ר' בנימין מנשה לוי שהיא "מתשובות ר' שלמה, ראש הישיבה בא"י", וכוונתו כנראה לרבי שלמה בר יהודה, גאון וראש הישיבה בארץ ישראל לפני כ-970 שנה, סביב שנת ד'ת"ת.

¹⁷ שהוא יום שני של ר"ח.

¹⁸ עוד כתב הרשב"ץ להוכיח מדברי הרמב"ם בפרק י"ב מהל' קידוש החודש ה"ב ושם פט"ז ה"ד, שהרמב"ם מזכיר את יום י"ד בתמוז שחל ביום שבת ואת ב' באייר שחל ביום שישי (בהתאמה), ואם מנה מיום א' דר"ח, יוצא שראש השנה יחול ביום שישי או שפסח חל ביום רביעי, וזה סותר את הכללים "לא אד"ו ראש" ו"לא בד"ו פסח".

¹⁹ נדרים סג. וכתב זאת בפירוט הרשב"א שם. ראה לעיל בעניין כתיבה ביום הראשון של ר"ח.

ל' נמנה לחדש אייר". והוסיף המרדכי שיש לדייק מהמשך הגמרא שם "א"ל: ונכתוב לי מר טירפא מאייר ואילך", וז"ל המרדכי: "ועוד דקדק הר"ם מדקאמר הכא ולכתוב ליה טירפא מאייר ואילך - משמע מכי שלים כ"ט בניסן דלאלתר הוא נמנה מאייר".

ראשונים רבים הביאו את הראיה הזאת, מהמילים "אימא בר כ"ט בניסן את"²⁰, ובהם רבים שמתנגדים לשיטת הרשב"א והר"ן, ואולם לא מצאתי בראשונים מי שכתב ליישב את דברי הגמרא בכתובות לשיטת החולקים. אמנם נראה שגם ראיה זו אפשר לדחות כקודמתה. הדיוק מדברי הגמרא בכתובות הוא רק ביחס ליום א' של ר"ח, ל' בניסן, ובא ללמד שנחשב לשטרות לחודש אייר, וצריך לציין בשטר גם שהוא ראש חודש אייר, כדברי הראשונים לעיל לגבי יום ראשון של ר"ח. אבל אין כל ראיה שמניין שאר ימי החודש מתחיל ממנו. ואכן יש ראשונים שהביאו ראיה זו לגבי יום א' של ראש חודש בלבד, ובשאר ימי החודש כתבו שמונים לשני.²¹

ויש מי שתירץ באופן אחר, ש"יש לחלק בזמן שהיו מקדשין ע"פ הראיה לבין עכשיו", שעכשיו שהלוח קבוע מונים מן היום השני, אך כשהיו מקדשים חודשים ושנים על פי הראיה ובהחלטת בי"ד, היו לפעמים מעברים את החודש לצורך למרות ראית הלכנה החדשה בזמנה.²² אז אמנם מנו למועדים מהיום השני של ר"ח, אבל בשטרות מנו מהיום הראשון. רב יוסף, המוזכר בגמרא הנ"ל בכתובות, חי בתקופה שעדיין קידשו ע"פ הראיה, ולכן מנו אז ליום הראשון ('ציון ירושלים' על הירושלמי ע"ז פ"א סוף ה"א).

ג. כתב הרשב"א בתשובה (חלק ו סימן קנא): "ולא עוד, אלא אפ' היה מן הדין לכתוב יום שני, אם כתב יום ראשון - אין הפסד בדבר, דהו"ל שטר מאוחר יום אחד, ושטר מאוחר כשר. אבל אם יש מן הדין לכתוב יום ראשון, וכמו שכתבתי - אם כתב יום שני הוה ליה מוקדם, ופסול; הילכך מי שבא לכתוב יום שני אין שומעין [לו], יום ראשון - שומעין לו". לפי השנוי במשנה (שביעית י, ה), "שטרי חוב המוקדמים פסולים, והמאוחרים כשרים". שטר-הלוואה מוקדם הוא שטר שנכתב בו תאריך מוקדם ביחס לתאריך ביצוע ההלוואה. בשטר מאוחר כתוב תאריך מאוחר, כגון שההלוואה ב-י"ג בניסן ובשטר כתוב כ"ה בניסן. השו"ע (ח"מ מג, סע' ז וסע' יב; ע"ש ובמפרשי המשנה הנ"ל בטעם הדבר) פסק את דברי המשנה להלכה. לטענת הרשב"א, בכל מקרה עדיף למנות מן היום הראשון, שאם מדינא ממנו המניין לשטרות - מה טוב, ואם לאו - כתבו בשטר תאריך מאוחר ביום אחד, כגון ג' באייר במקום ב' באייר, ואין זה פוסל את השטר. לעומת זאת, אם כתבו תאריך המנוי מהיום השני של ר"ח, אם להלכה ממנו המניין - ניחא, אבל אם לאו - נמצא שכתב בשטר תאריך מסוים המנוי ליום השני, והדיין שיקרא את השטר יפרש את התאריך על היום הקודם לו.²³ לכן זהו שטר מוקדם, ופסול. מחמת חשש פסול זה - כותב הרשב"א - יש להנהיג את המניין ליום הראשון גם במקומות שלא נהגו כן.

מלבד הרשב"ץ שהתייחס לטענה זו, כתב גם בעל נמוקי יוסף תשובה כנגדה (בשם הריטב"א. נדרים דף כ. מדפי הרי"ף), ואלו דבריו: "אבל בכל הגליל נוהגין למנות לשטרות מיום ראש החדש השני. ואפשר לדון שלא יהיה השטר פסול משום מוקדם, שגם כל בתי דינין שלנו, כשיוצא שטר בפניהם - אינם מונים אלא מיום שני. ואין לנו לחוש שמא יוציאנו עליו בגליל אחר שהן מונין מן הראשון, ויטרוף לקוחות מנכסים שקנה שם שלא כדין, דהא מילתא דלא שכיחא היא, ואם אין אנו אומרים כן - ליקרען כמה שטרות. וכיון שדין שטרות כדין נדרים - אף בשטרות אין לנו אלא כפי מקומן ושעתן,

²⁰ רובם ציטטו אותה בשם ראשונים שקדמו להם. בהם: ראב"ד (תשובות ופסקים סימן סג), ראב"ה (משפטי הכתובה), אור זרוע (פסקי סנהדרין סימן צד), הגהות מיימוניות (הל' עדות פ"ב), מרדכי כתובות סימן רמה, תוס' תלמודי רבנו פרץ (נדרים ס:), ספר האגודה (כתובות צד; מובא גם באוצה"ג לכתובות שם), תשובות חכמי פרובינציא (סימן ו), ארחות חיים (הל' גיטין ו), הגהות אשרי (כתובות שם), שו"ת התשב"ץ (ח"א סימן קנג), שלטי הגבורים (כתובות שם). ועיין עוד בהערה הבאה.

²¹ לדוגמא, בספר התשב"ץ (לרבינו שמשון בר צדוק) סימן תעב; בסדר הגט שבשו"ת מהר"ם פאדובה סימן מט.

²² עיין ראש השנה כ. ורמב"ם הל' קידוש החודש פ"ג הי"ז. ועיין עוד ביאור הגר"א לשו"ע או"ח סימן תכז סק"ב.

²³ כגון שמנה מהיום השני של ר"ח וכתב ג' באייר, והיינו ד' באייר למניין מהראשון, וא"כ תאריך זה - ג' באייר - שייך ליום הקודם לו, לפי המניין מהיום הראשון.

וכעין שאמרו לענין נדרים²⁴, וכל שיוצא בו שום שטר שלא במקום כתיבתו - אין לו לדיין לדון לו בזה עד שידע מנהג מקומם, כיון שהדבר ידוע כי מנהגות חלוקות יש". עכ"ל.

ד. כתב הראב"ד (תשובות ופסקים סימן סג, מובא בארחות חיים הלכות גיטין אות ו): "ושמעתי סמך לדבר מפי ר' אברהם בר' משה, מדכתיב (שמואל א' כ, לד) ולא אכל ביום החדש השני לחם - מכלל דלענין מנין מנין מיום ראשון".

הראב"ד התייחס לזה כ"סמך לדבר" בלבד ולא כראיה. ואכן, מצינו במפרשים דעה ש"יום החדש השני" הוא היום השני בחודש, ולא ראש חודש (רש"י, מצודות ורד"ק, על פסוק כז שם). לעומתם, תרגום יונתן על הפסוק "ויהי ממחרת החדש השני" - "והיה ביומא דבתרוהי דהוא עבור ירחא תניינא", ובעקבותיו כתב הרי"ד בפירושו (שמואל, שם): "שני ימים היה ראש החדש, החדש שעבר היה מלא כמו שאנו עושים עכשיו ומקדשים ר"ח שני ימים", ע"ש. גם בתשובת הגאונים הובא הפסוק כראיה לכך שכבר בימי הנביאים עשו שני ימים ראש חודש (אוצר הגאונים לנדרים, חלק התשובות סימן קל), וקדם בכך לכולם הירושלמי במסכת תענית (פ"ד סוף ה"ג).

ה. ראה נוספת מובאת באור זרוע בתשובה (ח"א, סימן תשמ), וז"ל: "כמו שהוכיח רבי אליעזר ממיץ זצ"ל, דקשיא ליה: האין נמנה אותו²⁵ לשעבר? הא עבדינן ליה ר"ח בתפילה ובהלל ובקריאת התורה ובברכת המזון! ופירש, דאין ר"ח נמנה לשעבר אלא לענין מועדות דווקא, אבל לשאר מילי - כגון לשטרות ולכתובות - להבא נמנה".

נראה שלא הובאה טענה זו כשלעצמה כראיה ממשית. על הטעם לעשיית ראש חודש יומיים הרחיב בעל שבלי הלקט (סימן קסח), והביא את תשובת הרי"ד: "יום שלשים אנו מקדשים כדי לקדש החדש בזמנו, ויום שלשים ואחד אנו מקדשין להיות מונין ממנו, ושניהן נקראין ראש חודש: זה לקידוש וזה למנין". ע"ש לביאור הדברים ולהרחבתם²⁶. וכן כתב הרמב"ם על היום הראשון של ר"ח, שנעשה "לתשלום החדש שעבר" (קידוש החדש ח, ד).

ו. ראה שהובאה באחרונים היא מתוך דברי התוספות (ר"ה יט: ד"ה מימות), ומתוך כך מן המקרא בספר נחמיה (ט, א). את הראיה הביא בעל 'ישועות יעקב' (אבן העזר קכו, ס"ק ז). מדברי הגמרא (שם) "מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר" מדייקים בתוספות ש"משמע דבימי עזרא היה מעובר". על כך הם מביאים פסוקים מִסֵּפֶר נחמיה, ובהם הפסוק המספר על ההתכנסות לתענית שעשו העם אחרי חג הסוכות (נחמיה ט, א): "ביום **עשרים וארבעה** לחדש נאספו כל ישראל בצום ובשקים". על כך כתבו התוספות: "משמע לפי שאז היה מוצאי סוכות נאספו", והרי שמיני עצרת הוא ביום כ"ב בתשרי, ואם כן היה להם להתכנס ביום כ"ג בתשרי! אלא - אומרים התוספות - מכאן שאלול היה מעובר, והכתוב מנה את היום השלושים לאלול כיום הראשון של תשרי (אף על פי שלמועדים נמנה מיום שני), ולמניין זה שמיני עצרת היה ביום כ"ג, ולמחרתו נאספו לתענית ציבור. עוד אמרו התוספות, שאם תאמר: 'לא כי, אלא מנה הכתוב מיום שני כמקובל, ומפני שיום כ"ג הוא אסרו חג לא התענו בו' - זה אינו, שאז לא נהגו לציין את יום אסרו חג, וודאי שלא דחו מפניו תענית ציבור.

²⁴ ראה ערכין פ"ו מ"ה.

²⁵ יום ראשון של ר"ח (כשר"ח יומיים), שנמנה כיום ל' לחודש היוצא.

²⁶ נביא מקצת ממה שהביא שם בשם הרי"ד (והוא בשו"ת הרי"ד סימן לב): "וכך השיב רבינו ישעיה זצ"ל: כבר ידוע שחדשה של לבנה כ"ט יום ומחצה, ויום שלשים היה ראוי לחלקו, חציו לחדש שעבר וחציו לחודש הבא, אבל לא נוכל לחלק היום לחצאין, מפני זה תקנו חכמים לעשות החדשים אחד מלא ואחד חסר. ואפי' הכי הדין היה שבימים שלשים נקדש את החדש, כיון שמקצתו קודש - כולו קודש, ולמחר בשלשים ואחד לא נקדש; אבל כיון שתקנו חכמים ליתן כל יום שלשים לחדש שעבר - אנו מקדשין יום שלשים ואחד למנות ממנו יום ראשון של חודש. ואע"פ שאנו מקדשין יום שלשים ואחד - אנו מקדימין ומקדשין יום שלשים, מפני שהיה זמנו של קידוש, שהרי חצי היום ראוי להיות לחודש הבא, וצריכין אנו לקדש את החודש בזמנו. הלכך אנו מקדשין יום שלשים מפני שחציו הוא לחדש הבא והוא זמן הקידוש, ועוד אנו מקדשין למחר שהוא יום שלשים ואחד להיות מונין ממנו, שלא נמנה מיום שלשים".

על כל פנים, נמצא - ע"פ תוס' - שהכתוב מנה גם הוא ליום הראשון, וקרא ליום אסרו-חג כ"ד בחודש, מפני שכך הוא בלשון בני אדם, ואע"פ שלמועדים הוא כ"ג²⁷.

אלא שדברי התוספות קשים בפני עצמם. הקשה ה"פה עיניים' (ר"ה שם) מן הירושלמי במסכת עבודה זרה (פ"א סוף ה"א), שאמר על הפסוק הנ"ל: "ולמה לא אמר בעשרים ושלושה? משום בריה דמועדא"; כלומר, מפני אסרו חג לא נתכנסו ביום כ"ג בתשרי. מכאן למד הירושלמי מקור לסעודת אסרו חג. ולכאורה זה סותר מפורשות את דברי התוספות שאמרו שלא נהגו אסרו חג, ושפנה הכתוב את ימי החודש מיום ל' של אלול, א' של ר"ח²⁸. וכך מסיים ה"פה עיניים: "ונעלם מהם הירושלמי הנ"ל, ולפלא הדבר הזה". אם כן דברי התוספות עצמם טעונים ביאור. החיד"א (ברכי יוסף או"ח סימן תצד ס"ק ד) האריך לדון בדברי התוספות וליישב אותם. מסקנתו היא שדברי הירושלמי שם - שנהגו בימי נחמיה בסעודת אסרו חג - שנויים במחלוקת, ויש ברייתא שחולקת על כך (ע"ש). את הראייה שהביא בעל 'ישועות יעקב' לשיטת הר"ן דחה בעל 'ציון ירושלים' לירושלמי שם (שאת דבריו הזכרנו לעיל ביחס לראיה ממסכת כתובות). לדעתו יש לחלק בין זמנו של נחמיה - שהיו מקדשים חודשים ושנים על פי הראייה ובכפוף להחלטת ב"ד - לבין עכשיו, שהלוח קבוע. עכשיו מונים מן היום השני של ר"ח, אבל בזמן שקידשו ע"פ הראייה אפשר היה "לעבר את החודש לצורך" ולדחות את ר"ח למחר למרות ראיית הלבנה החדשה היום, ביום שלוששים. אז אמנם מנו למועדים מהיום השני של ר"ח, אבל בשטרות מנו מהיום הראשון. לפי זה, הכתוב בנחמיה מנה מן היום הראשון, אבל אין ראייה לשיטת הר"ן שמדבר על זמננו, שבו הלוח קבוע.

ז. במשנה במנחות (ק:) נאמר שלחם הפנים עשוי להיאכל ביום ה-11 לאפייתו; וזאת, כאשר חלו שני ימים טובים של ראש השנה סמוך לשבת. ופירש רש"י (ד"ה שני ימים טובים) שר"ה חל בימי חמישי ושישי, ולפ"ז הקשה (ד"ה שני ימים), שאותה שבת היא יוה"כ: "ואי קשיא: י"ב נינהו, דהא אין נאכלות עד מוצאי שבת, דאותו שבת הוי יום הפורים! הא לא קשיא, דלענין אכילת קדשים לילה הולך אחר היום שעבר, כדאמר באותו ואת בנו (חולין פג.), הילכך מיתקרי י"א". הרי לנו שלדברי רש"י, כאשר היה חודש אלול מעובר (אחרת לא ייתכנו שני ימי ר"ה בבית המקדש), השבת הבאה היא יום הכיפורים, כלומר, המניין מתחיל מן היום הראשון של ראש החודש!²⁹

אך הדברים אינם פשוטים כלל. כבר הזכרנו, שאף הר"ן מודה שלמועדים מונים מן היום השני של ר"ח, ולא חידש בדבריו אלא את המניין בשטרות (המושפע מלשון בני האדם). ובזה מובנים דברי תוס' (ד"ה שני ימים), שדחו את קושיית רש"י על הסף, שהרי אם עשו שני ימים טובים מחמת שלא באו עדי החודש עד המנחה, שמעברים את החודש (אלול), ונוהגים אותו היום קודש ולמחרת קודש (עי' ר"ה ל:) - הרי שהיום השני מביניהם הוא א' בתשרי, שהרי החודש כלל לא התקדש ביום הראשון, וא"כ יוה"כ לא חל בשבת אלא במוצ"ש. ואם קודם מנחה באו העדים - אין עושים שם אלא יום אחד, ולמחרת (יום שישי) הוא יום חול ואופים בו חלות חדשות, שתהיינה טריות ככל האפשר, ואת הראשונות פודים. עוד יש לציין, שהמשנה ממנחות מובאת גם בפסחים (מז, ובגרסת הגמ')

²⁷ בספר קהלות יעקב, לרבי יעקב ישראל קניבסקי (ראש השנה סימן יח), דן בדברי תוס' כשלעצמם, ומקשה מה שייך למנות את שאר ימי החודש מהיום הראשון של ר"ה? ועוד, הרי הלשון "בעשרים וארבעה לחודש", ואין ייתכן שהכוונה שהוא כ"ד ליום שבו התאספו (ל' באלול)? ומביא דברי הר"ן בסוגיית 'חדש זה' בנדרים כדי לתרץ את דברי תוס': "ואפשר שכן ה' לשון בנ"א גם בימי עזרא, ושפיר קחשיב מחרתו של שמיני עצרת בשם כ"ד בחדש, כיון שהוא כן בלשון בנ"א. ואכתי צ"ע". [ולגבי קושיית תוס' מדוע לא קבעו התענית ביום כ"ג, כתב ע"פ המשנה בתענית (כו, גרסת הספרים ע"פ פיהמ"ש לרמב"ם), "שלא יצאו ממנוחה ועונג ליגיעה ותענית"; אך מיד הסתייג: "ואולי דוקא להנהיג תמיד תענית ביום א' הוי חשש סכנה, אבל פעם אחת לית לן בה". וצוין להגהות בעל ברך טעם שהפנה לירושלמי בע"ז, ולדברי המפרשים שהתייחסו לזה, כמוכא בסמוך.]

²⁸ הירושלמי עוסק בשיטת רבי ישמעאל במשנה שם, שאסור לשאת ולתת עם הגויים גם בשלושת הימים **שלאחר** אידיהם. הפסוק מספר נחמיה (ט א) הובא שם כסיוע לדעת 'חבריא' שם, שטעמו של רבי ישמעאל הוא "משום בריה דמועדא", כלומר מעין סעודת אסרו חג (עיין שם ב'פני משה'). את הקושיה על התוס' הקשה גם הפני משה, בחיבורו 'מראה הפנים', על הירושלמי שם. עיין גם בהג' יעב"ץ על ראש השנה שם, שמוסיף להקשות על התוס' מגמרא במסכת ביצה (טו:): שמסיק ממנה שמשום שחל כ"ג בתשרי בשבת לא צמו בו. וכבר התייחס לנקודה זו בעל 'פני יהושע' (ביצה שם), הפני משה' (מראה הפנים ירו' שם), וכן החיד"א (ברכי יוסף או"ח סימן תצד ס"ק ד). וצוין, שהירושלמי בע"ז שם דוחה את האפשרות שחל כ"ג בשבת, ע"ש וב'ברכי יוסף' הנ"ל.

²⁹ דברי רש"י אלו הובאו בספר **בני ציון** (לרבי בן-ציון לכתמן, חלק ו, או"ח סי' תכז), כקושיה על פסיקת השו"ע (או"ח שם) למנות בשטרות מן היום השני. אופן קביעת ימי ראש השנה בתקופה ההיא, נידון בבבלי (ר"ה ל; וגם ביצה ד:ו. ועירובין לט.), ומסוכם בטוב טעם בידי הרב שלמה יוסף זיין, **המועדים בהלכה** (תשרי - ארבע תקופות בראש השנה; התקופה השנייה); ע"ש.

שם מפורש שהלחם נאכל "בשבת לאחד עשר", ושם פירש רש"י עצמו (ד"ה שני ימים) כתוס' במנחות, וכן הם דברי רש"י בביצה (ה. ד"ה עד המנחה). בנוסף לכך, מובא ברש"י בפסחים גם פירושו במנחות; אך יש שהעיר שאין תוספת זו מופיעה בכתבי היד של פירוש רש"י אלא תוספת החל מדפוס בזל (דקדוקי סופרים שם הערה ה); וכדבריו נראה, שכן בעל אור זרוע (הל' ר"ח סי' תסה) נקט שרש"י בפסחים חזר בו מדבריו במנחות³⁰. בנוסף, את דברי רש"י במנחות עמלו אחרונים ליישב³¹; ועל כל פנים, ראייה אין מכאן.

הטענות בעד המניין מהיום השני

הרשב"ץ, בתשובתו הנזכרת (שו"ת ח"א סימן קנג), מאריך בדברים להוכיח שהמניין הוא ליום השני של ר"ח. הוא מחזק את דבריו בראיות ובסברות, ובקושיות על שיטת הר"ן. בראש דבריו מציין כי המניין למועדים ולתעניות הוא ליום השני (דבר המוסכם על הכל), וזהו יתרון לשיטתו, שמשווה מידותיו ואינו מחלק, שלכל עניין מונים מהיום השני³². את טענותיו כנגד המבקשים להנהיג למנות מיום ראשון, כשיטת הרשב"א והר"ן, מסדר הרשב"ץ בשבעה פרקים, שבע טענות, ובהן הוא מרחיב, אחת לאחת³³.

א. ראייה מרכזית לדעת המונים מן היום השני של ר"ח הביאו הראשונים מן המשנה בסנהדרין (ה, ג), אשר עוסקת בחקירת העדים: "אחד אומר 'בשנים בחדש' ואחד אומר 'בשלשה בחדש' - עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חדש וזה אינו יודע בעיבורו של חדש". מפרש רש"י: "שזה יודע בעיבורו של חודש - זה שאמר בשנים יודע שהחדש שעבר מלא היה, ויום ראשון של חדש שהוא יום שלשים - מחדש שעבר היה". הרי לנו מפורש שאם חודש שעבר מלא היה (30 יום) מתחיל המניין מהיום השני בלשון בנ"א! ראייה זו הובאה גם בשו"ת התשב"ץ (בתשובה הנ"ל), והוא דן בה באורך, מעלה הסבר חלופי ומוסיף להקשות גם מדברי הגמרא. נביא מקצת דבריו:

"והרי משנה זו כפשטה מכרעת שבני אדם לעולם מונין מיום שני כשיש שני ימים ר"ח. ולדברי המונין מיום ראשון קשה טובא: חדא - שאין לשון המשנה בא אל נכון, דתלי קיום עדותן ב'זה ידע וזה לא ידע'; והכי ה"ל למתני: עדותן קיימת, שזה דקדק וזה לא דקדק; כלומר שהאומר 'בשנים' -

³⁰ אך יש לציין, שכדברי רש"י במנחות כתבו בתוספותיהם רבנו שמשון משאנץ ורבנו פרץ לפסחים בשם ר"ת (והביאו דעה חולקת), וכן המאירי שם בפירוש שני.

³¹ יש שתייצו, שאכן באו העדים לפני המנחה ונתקדש החודש (וראש השנה) לאלתר, ולמחרתו הוא יום חול, אך בכל זאת לא היו פודים את הלחם שנאפה ביום רביעי כדי לאפות לחם ביום שישי. כ"כ ביד דוד ובחמדת דניאל (לר"ד זליג זקש) במנחות ובחתם סופר בפסחים - לכל אחד נימוק משלו לכך, עיין בדבריהם. ובצ"ח בפסחים (ובביצה ו). העמיד שהעדים העידו ביום ל"א של אלול שראו בליל ל' (וכרמב"ם שיש קידוש החודש למפרע, עי' הל' קידוש החודש, ג, טו-טז), שמיום ל' מונים (כלומר, יום חמישי הוא א' בתשרי), אך גומרים את יום ל"א (ערב שבת) בקדושה; ונמצא יוה"כ בשבת הבאה (אך בשקל הקודש, הל' קידוש החודש, ג, טז ס"ק קא וציון ההלכה שם ס"ק קכז, כתב שרש"י כשא"ר, שאין קידוש למפרע, וציון לדבריו בר"ה סוף יט: ושם כא: {ע"ש על ניסן}). ובחשק שלמה (במנחות), וכן בבני ציון (חלק ו, או"ח תכז) כתבו שכאשר חל ל' באלול ביום חמישי היו מקבלים עדים גם אחרי המנחה (ואומרים שיר של קודש), כדי שלא יחול יוה"כ במוצ"ש (עיין סוכה נד: ור"ה כ.); וגם למחרת עשו קודש אטו אחר המנחה דשאר שנים. וניחא לרש"י, דלפירוש תוס' לא משכחת לה נאכל לאחד עשר, דמימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר (ר"ה יט:). (אך בבני ציון הקשה על רש"י מלשון המקבילה בפסחים "נאכל לשבת לאחד עשר" {והוא כן שם גם בכת"י מינכן ובדפוס}). והעיר שפשט לשון רש"י בערכין ח: ד"ה לחם הפנים שמונים מן היום השני. ולעומת זאת, בצפנת פענח (יו"ט א, כב; קד"ה ג, יב) נקט כרש"י, וחייד שרק לעניין הקרבנות נתקדש יום ל"א ומחמתם אסור במלאכה, אך ימי החודש למועדים נמנו מיום ל' (ולמלאכה תלה זאת במחלוקת ר"א ור"ע בר"ה לב. - צפנת פענח מהדורא תניינא דף כח; ועי' המועדים בהלכה, ארבע תקופות בראש השנה, תקופה שנייה). ובמק"א הארכנו בזה עוד, בס"ד.

³² החילוק בזה כשלעצמו תמוה, ככתוב בספר אשל אברהם (נשים א, עמ' רנ; הרב אברהם יעקב ניימרק, תל אביב התשי"ב): "תמוה שיהא לשטרות מספר אחר לימי החודש מאשר למועדים ולרגלים. והיותר נכון שבלשון בני אדם שני ימי ר"ח כחדא דמיין, כדאמרינן לקמן ס"ג לענין אדר א' וב' לשיטה אחת, אבל זולת ימי ר"ח - כל החודש מנין אחד לרגלים ולשטרות". וכן בחדושים ובאורים (הרב חיים שאול גריינמן, בני ברק התשס"ז): "וזה צ"ע, דא"כ החדש החסר יהיה שלשים יום והמלא כ"ט, וכל ימי החדש החסר ישתבשו".

³³ כאן נביא רק חלק מדבריו, לצד התייחסויותיהם של חכמים אחרים. לתועלת המעיין שם, זו תמצית שבע טענותיו של הרשב"ץ: א) במנהג המונים מהיום השני אין כל איסור ואין הפסד, גם את"ל שהדין עם הר"ן, ועל כן אין הצדקה לשנותו. ב) המנהג למנות מהיום השני רווח במקומות רבים, ונהרא נהרא ופשטיה. ג) הקדמונים נהגו למנות מהשני, ע"פ ציטוטים מן הרמב"ם, רב האי גאון, 'ספרים צרפתיים קדומים'. ד) מהסוגיא בנדרים אין ראייה לשיטת המונים לראשון, שכן היא עוסקת רק ביום א' דר"ח עצמו. ה) ראשונים פירשו את הסוגיא בנדרים רק לגבי יום א' דר"ח [ואין לחלק בין שטרות לגיטין]. ו) על דרך הסברא: החילוק בין מניין ימי החודש למועדים לבין המניין בשטרות הוא תמוה ויוצר בלבול. ז) יש ראיות מהמשנה ומהתלמוד למנות מן השני.

דקדק למנות מיום שני כלשון חכמים, והאומר 'בשלשה' לא דקדק למנות אלא מיום ראשון כלשון בני אדם, ובין ידע ובין לא ידע - מיניה הוא מני, שכן דרך בני אדם. **ועוד קשיא**, דבגמרא (סנהדרין מא:): הוה סבירא לן למימר דברובא דירחא כולהו ידעי³⁴, כלומר שאם אמר אחד 'בט"ז' ואחד 'בי"ז' עדותן בטלה, משום דליכא למיתלי בהאי ידע ובהאי דלא ידע, דברובא דירחא כולהו ידעי; ולפי סברא של אלו המונין מיום ראשון - אפילו ברובא דירחא הוה לן לקיומי סהדותיהו, דאע"ג דכולהו ידעי בקיבועא דירחא - אכתי ליכא הכחשה, דהא אפשר לקיומי בהכי, דהאומר 'בט"ז' מני מיום שני, דדייקי טפי, והאומר 'בי"ז' מני מיום ראשון, כדעבדי אינשי; ואמאי עדותן בטלה? "עכ"ל, ע"ש.

אבל - יש לברר - מה ענין עדות אצל נדרים ושטרות? אולי לענין עדות מונים מן היום השני כפי שמונים למועדים ולתעניות, ושאינו נדרים ושטרות שהולכים בהם אחר לשון בני אדם! ומה למשנה זו שעוסקת בדיני נפשות, לנידון דידן בדיני שטרות דממונות? הרשב"ץ (שם) התייחס לשאלה זו, וכך ענה עליה: "זו קושיא של נערים, שאין לשון בני אדם משתנה בין שידברו בפני בני אדם בין שידברו בפני סנהדרין, ובין שידברו בדיני נפשות או בדיני ממונות, שעדות - לכל היא מסורה".

ראיה זו נחשבת לראיה חזקה, שאין לדחותה אלא בדוחק (הגהות מיימונית בהל' עדות פ"ב ועוד). לדחות ראיה זו, האריך באור זרוע (ח"ד פסקי סנהדרין סימן צד, ע"ש) לבאר את המשנה והגמרא הנ"ל. וכך פירוש המשנה לפי האור זרוע: אחד אומר 'בשנים בחודש' ואחד אומר 'בשלושה בחודש' - עדותן קיימת, שזה יודע בעיבורו של חודש וזה אינו יודע בעיבורו של חודש. העד שאמר 'בשלושה' ידע שהחודש שעבר היה מלא, והיו שני ימים ראש חודש. ובדין אמר 'שלישי לחודש', שמהיום הראשון מונים, כדקרו ליה אינשי ריש ירחא. וזה שאמר 'בשנים בחודש' לא ידע שהחודש שעבר היה מלא, והיה סבור שראש חודש היה יום אחד בלבד (והוא היום השני של ר"ח). ולא נתן לב לחשבון ימי החודש שעבר שהיה מלא, והיה סבור שיום א' של ר"ח היה כ"ט לחודש שעבר, ולכן קרא ליום השלישי מהראשון 'שני לחודש' (ובפועל מנה מן השני בחשבו שהראשון לא היה ר"ח כלל). ולדברי הגמרא, שדין המשנה נוהג רק עד רובו של החודש, אבל שני עדים שאחד אמר 'בי"ח בחודש' והשני אמר 'בי"ט' עדותם בטלה - מסביר האו"ז, שמרובו של חודש אמרין דוודאי שמע בינתיים שר"ח היה יומיים ומהראשון מונים³⁵.

ב. ראיה נוספת של הרשב"ץ, מן הגמרא במסכת ראש השנה. לענין שטרות תניא (ר"ה ב:): "מלך שעמד בכ"ט באדר, כיון שהגיע אחד בניסן - עלתה לו שנה". ולענין נדרים נמי תניא (שם יב:): "המודר הנאה מחבירו... 'לשנה זו', אפילו לא עמד אלא **בעשרים ותשעה באלול**, כיון שהגיע יום אחד בתשרי - עלתה לו שנה". מהברייתות משמע אפוא שהיום האחרון בחודשים אדר ואלול הוא כ"ט, לענין שטרות ונדרים. וידוע הוא שר"ח אדר ור"ח אלול הם יומיים (שבט ואב הם חודשים מלאים). ואם כשיטת הרשב"א והר"ן - יש למנות את ימיהם מהיום הראשון של החודש, וא"כ היום האחרון שלהם הוא ל' (הראשון של ר"ח ועוד כ"ט יום)!

את הראיה הזאת סתר הרשב"ץ עצמו: "ובאמת שזו ראיה חלושה, שהרי יש לבעל הדין לומר דהאי לישנא דגמרא הוא, ולא לשון השטר והנודר". אבל אינו דוחה את הראיה לגמרי: "ואנו אין בידינו במה לדחות זה³⁶ אלא בטוב הסברא, דמכל מקום אילו היה הדבר כ"כ שגור בפי כל אדם בזה, ובהוא עניינא עסקין - בהוא לישנא הוה להו לבעלי הגמרא למימר".

³⁴ בגמרא נאמר בשם רבי יוחנן שדין זה של המשנה שעדותן קיימת נוהג עד רובו של החודש, והסברה - שכשעבר רובו של החודש כל האנשים כבר יודעים מתי היה א' בחודש ומהו התאריך המדויק היום.

³⁵ האור זרוע מאריך לפרש את כל דברי הגמרא לשיטה זו אחת לאחת, ע"ש. ראוי להביא את דברי האו"ז בהמשך: "ואמנם פירוש רש"י זצ"ל [למשנה בסנהדרין] נוח מזה, וקשה לי עליו מנדרים, הלכך טוב בעיני להסב הדבר כאשר פירשתי כדי לקיים ההיא דנדרים ודכתובות".

³⁶ כלומר לדחות את הסתירה לראיה הנ"ל.

ג. מצד הסברה. הרשב"ץ (בתשובה הנ"ל, בטענה השישית) האריך לדון בחריפות בסברות כנגד שיטת הרשב"א והר"ן. לא נותר אלא להביא את דבריו כלשונם: "וכל שכן שהסברא מכרעת מנהגינו על מנהג האחרים, וזה מפני תמיהא גדולה שיש לבני אדם על אותו מנהג, ויש לנו לחוש להם בזה, שהרי על לשונם אנו דנין בזה. והיא זאת: אדם נדר 'כך וכך' בי"ז בתמוז' - בודאי יאסר יום הצום, שהרי אף בלשון בני אדם הוא קרוי כן, שאם תאמר לו שיאסר אתמול לפי המנין מיום ראשון - לא ציית לך, שיאמר לך - ובודאי שכן הוא - שלא היה דעתו אלא על יום הצום. והרי אדם אחר נדר 'בי"ח בתמוז', והרי יש כאן שאלה: זה מתי יאסר? אם תאמר ביום הצום, ולפי שמונין מיום ראשון - אם כן יהיה בלשון בני אדם יום א' נקרא י"ז ונקרא י"ח כאחד, וזה אי אפשר!"³⁷

ואף לגבי שטרות התמיהה אמורה: "ואף אם נאמר כן, שבני אדם הם מבולבלים כל כך, אכן דסמכין עליהו בזה היכי נעביד בשטרי, ועל איזה מהם נסמוך? אם על הלשון המסכים ללשון חכמים ונכתוב י"ז - ואתמול כתבנו י"ז ועתה נכתוב י"ז! או על הלשון המסכים לשאר החדשים - הרי נתבלבלו הסופרים בבלבול בני אדם!"

וממשיך הרשב"ץ: "ואם תרצה לתקן בלבול זה ותאמר, שכיון שאותו שנדר 'בי"ז' אינו נאסר אלא בי"ז הכי נמי אותו שנדר 'בי"ח' אינו נאסר אלא מחרת יום הצום, שכן דעת בני אדם לקרא יום הצום י"ז ומחרתו י"ח - עדין לא הרוחנו כלום, שעדין תיפול השאלה בי"ח ובי"ט, שאותו שאסר³⁸ 'בי"ח' יאסר מחרת יום הצום ואותו שאסר 'י"ט' יאסר מחרת הצום³⁹ ג"כ לפי מנין יום ראשון! ואף אם בזה תתקן כמו שתיקנת - נחליף השאלה מי"ט לכ', וכן מכ' לכ"א, ונדחה סברא זו מכל וכל, ותיפול מאליה מיום ליום ומחדש לחדש, שהרי כל החדשים שוים, וכיון שבקצתם אזלי בני אדם בתר יום שני בלשונם - ה"נ בכולהו. ועוד, שעדין אינו מתוקן כלל, שנראה שהסופרים באותם מקומות המונין מיום ראשון אף ביום הצום יכתבו י"ח לפי מנין יום ראשון, וא"כ לנודר מיקרי י"ז, ובשטרות כתבו י"ח, ואין זה עולה כן מהגמרא, ששניהם שוים הם!"

"ואולי" - מעלה הרשב"ץ חילוק לשוני אפשרי - "יחלקו בעלי סברא זו בין האומר 'בי"ז' ובין האומר 'ביום י"ז', שהאומר 'בי"ז'⁴⁰ נמנה לו מיום ראשון, וכן לשטרות, והאומר 'ביום י"ז' נאסר יום הצום, שדעתו לומר היום הנקרא כך בלשון חכמים, ובזה יתקנו נדרים ושטרות שוים". אבל לא ייתכן חילוק כזה: "וזה החלוק לא נזכר בשום מקום, וצריכין אנו מכאן ואילך להרגיל בני אדם בזה שיהיו בלשונם יותר חכמים מהחכמים, שלשון חכמים הוא יותר פשוט מלשונם בזה!"

"ועוד, היאך נדחה השואל שיאמר: היאך כתבתם בשטר זה 'בט"ו באדר', והלא יום י"ד הוא, שהרי אנו קורין בו מגילה! וזה ידוע אפי' לעמי הארץ שאין זמנן של עיירות אלא בי"ד, והשטר אומר 'ט"ו'?! וכן בשאר ימים הידועים לבריות. אם תאמר לו זה שבשטרות הוא בלשונך, אבל מה שאתה אומר הוא בלשון חכמים - יענה ויאמר: זה יותר מובן אלי מהלשון הכתוב בשטר זה, וכן הוא האמת", ומסכם הרשב"ץ: "ואם כן אין זה לשון בני אדם, אלא לשון עמקי לשון ומפולפלים! וכל זה צריכין לסבול בעלי מנהג זה שמונין מיום ראשון, אבל למונין מיום שני - הדברים הם כפשוטן וכמשמען, ודי בזה הכרעה". עכ"ל.

ההתייחסות בדברי הראשונים לנידון זה מצד הסברה מועטת. לא מצאתי התייחסות ישירה לטענותיו החדות של הרשב"ץ. בביאור דברי הרשב"א והר"ן ייתכן לומר, שהם לא הסתמכו על דברי הגמרא בלבד, אלא הכירו מציאות כזאת, שאנשים סבורים שימי החודש נמנים מיום א' של ר"ח. בדומה לדברים שכתב בעל 'גט פשוט', הראשל"צ רבי משה אבן-חביב (סימן קכו סוף ס"ק כז; ע"ש):

³⁷ שמא יש ליישב קושייה זו לשיטת ר"ן, שבלשון בני אדם אין הצום נקרא 'י"ז בתמוז' כי אם 'צום הרביעי', ואת זמנו יודע הציבור מן ההכרזה בבית הכנסת לפי היום בשבוע, ולא לפי התאריך (וכמנהג הספרדים, שמכריזים על התענית בשבת שלפניה; שו"ע או"ח תקנ, ד, ע"פ האבודרהם בסדר תפלת התעניות).

³⁸ שנדר (שאסר על עצמו יום י"ח, מלשון "לאסור איסור", במדבר ל, ג).

³⁹ המלים "ואותו שאסר י"ט יאסר מחרת הצום" נוספו ע"פ מהדורת "אור המזרח" (בהוצאת מכון ירושלים).

⁴⁰ שתי המלים האחרונות נוספו ע"פ מהדורת מכון ירושלים.

"דאפשר דבמקומות של הרשב"א והר"ן בזמניהם לא היה מפורסם בעיני העם ובלשון בני אדם דחשבון ימי החדש מיום השני כמנין המועדות". ואולי לקושיות הללו של הרשב"ץ התכוון רבי יעקב עמדין בהגהותיו לש"ס (נדרים ס:), שביחס לדברי הר"ן כתב "צריך עיון" ותו לא.

איגרות עתיקות

בתוך הדיון בנידון הובאו ציטוטים מתשובות הגאונים ומאיגרות עתיקות, כראיות לשני הצדדים. נביא אחדות מהן⁴¹.

א. הרשב"ץ הביא ראיה לשיטתו מאיגרת תשובה של רב האי גאון. התשובה אינה עוסקת בנידון דידן, אלא בשטר שכתוב בו תאריך מוטעה בעליל, כבסוגיית "שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי" (ב"ב קעא).⁴² זו לשון התשובה: "צורת הדבר כן הוא, שטר שנמצא זמנו בו' באדר שנת שכ"ז⁴³, וידוע לחשבוננו כי ששה באדר של שנה זו היא יום שבת, ובידוע שאין ישראל כותבים שטרות בשבת ואף לא מעידין עדות בשבת, וכי טעות היא זו, ויש לה שני פנים: האחד - שהיתה העדות ערב שבת שהיא חמשה באדר, וטעה הסופר וכתב בששה באדר בשבת, א"כ הרי הוא מאוחר וכשר; או שהיתה העדות ביום אחד בשבת שהוא שבעה באדר וטעה הסופר וכתב בששה באדר בשבת, א"כ הרי הוא מוקדם ופסול". עכ"ל. ומכאן מוכיח הרשב"ץ בשלוש דרכים שהמניין שאליו התייחס רב האי גאון הוא מהיום השני של ר"ח (א) רב האי לא העלה אפשרות שהסופר מנה ליום הראשון כשיטת הרשב"א והר"ן וכתב ו' באדר (והוא ה' באדר מן היום השני של ר"ח, שחל ביום שישי). (ב) את"ל מנה ליום הראשון, וגם רב האי דיבר בפשטות למניין זה, אזי ו' באדר שחל בשבת מורה על כך שיום א' דר"ח אדר חל ביום שני. חשבון פשוט מכאן יראה שפסח חל באותה שנה ביום רביעי, וזה דבר שאינו אפשרי, שהרי לא בד"ו פסח⁴⁴. (ג) חשבון הלוח לאותה שנה - שנת שכ"ז לשטרות, היא שנת ד'תשע"ו⁴⁵ לבריאת העולם - מורה כי ראש חודש אדר חל בימים ראשון ושני בשבוע, ונמצא אפוא שהמניין בשטר הוא מן היום השני של ר"ח.

ב. הרשב"ץ הביא גם מלשון "ספרים מוגהים צרפתים קדמונים בנוסח הגט", שם התאריך שנכתב הוא יום שישי ח' באלול שנת ה' אלפים ס"ג (בזמנו של הרא"ש). ומכאן הוכיח: "וזהו למנין יום שני, שאם למנין יום ראשון - היה נופל תשרי יום ראשון, וקיימא לן לא אד"ו ראש"⁴⁶.

ג. לשיטת הר"ן, שמונים מיום ראשון של ר"ח, אפשר להביא ראיה מאיגרת רב שרירא גאון, אביו של רב האי גאון⁴⁷. שם נכתב: "ובחד בשבא דהוא ארבע באדר שנת תתי"ז⁴⁸ שכיב רב אחאי

⁴¹ מעבר לכך אפשר להתייחס לתאריכים אחרים שנמצאו באיגרות עתיקות, ומצוינים בהם היום בשבוע, היום בחודש, החודש והשנה, ולבחון את התאריך ביחס לשתי השיטות. כמובן, יש לשים לב לכך ששיטתו של הר"ן מתייחסת רק לחודש שר"ח שלו היה ימיים, כאמור (וזה שייך בחודשים אייר, תמוז, אלול, מרחשון, אדר [א ו-ב], ברוב השנים גם בטבת, ובמיעוטן בכסלו). לדוגמה, בספר 'מספרות הגאונים' לר' שמחה אסף (בעמ' 206) מובא שטר עתיק (לפני כאלף שנה), והתאריך המוזכר בו הוא: יום שישי ד' באייר ד'תשע"ה. אם מניין הימים הוא כשיטת הר"ן, חל ר"ח ביום ראשון ושני, ונמצא שפסח חל ביום רביעי; זה נוגד את הכלל "לא בד"ו פסח" (עי' שו"ע או"ח סימן תכח). לכן תאריך זה מתאים לשיטת הרשב"ץ, שהמניין הוא ליום השני, ור"ח היה בימים שישי ושבת. ועוד, אם נחשב את הלוח לשנה הנ"ל, נמצא שר"ח אייר חל בימים שישי ושבת, כנ"ל.

⁴² "והנה בדקתי ומצאתי בתשובת רב האי גאון ז"ל דבר יראה ממנו שכן היו הם נוהגין למנות מיום שני, וזה לשון התשובה, מצאתיה בספרו של הר"ר (לוי) [יהודה ב"ר] ברזילי ז"ל בשטרות", לשון הרשב"ץ. ובמהדורת "אור המזרח" העירו שאין התשובה נמצאת בספר שלפנינו. ומשום התשובה הועתקה לאוצר הגאונים לנדרים ס: (חלק התשובות סימן קלא).

⁴³ למניין שטרות, ועיין להלן.

⁴⁴ עיין ספר אבודרהם בסימני המועדים, וטור ושו"ע או"ח סימן תכח.

⁴⁵ "שנת שכ"ז" היינו בהשמטת האלף, והיא שנת א'שכ"ז (1327) לשטרות. הרשב"ץ כתב שהיא שנת ד' אלפים תשע"ה ליצירה (ע"פ כת"י, גירסת מהדורת "אור המזרח"), והעיר בספר 'ברכת כהן' - חידושי הלכות ע"ס פרשיות התורה' (הרב ברוך שמואל דויטש, התשנ"ז, עמ' רצה) שלפי המניין ליצירה שאנו מונים היום (מה שמכונה 'המניין לבהר"ד') זוהי שנת ד'תשע"ו.

⁴⁶ ויש להעיר, שכנראה נפלה ט"ס בשו"ת התשב"ץ, שכן בשנת ה'ס"ג חל ח' באלול ביום רביעי, ובשנת ה'ס"ד ביום שני, ואולי צ"ל ה'ס"ו, ה'ס"ט או ה'ע"ג.

⁴⁷ האיגרת נכתבה לפני כאלף ועשרים שנה בידי רב שרירא בר חנניה, גאון פומבדיתא, בתשובה לשאלות שנשאל ע"י ראשי קהילת קירואן. באיגרת מפורטים, בין היתר, סדר חכמי הדורות בתקופות התנאים, האמוראים, רבן סבוראי והגאונים.

בר רב הונא". והיו שהעירו, שאם חל ד' באדר ביום ראשון, יחולו א' בניסן ופסח ביום שישי, ודבר זה לא ייתכן, שכן "לא בד"ו פסח". לפיכך הציע בשו"ת בני ציון (לרבי דוד שפירא, סימן כז אות ו) לשנות את הגירסה באיגרת רש"ג. אבל יש להסביר את הדבר לפי שיטת הר"ן, שמונים לשטרות מן היום הראשון של ר"ח, וא"כ ראש חודש אדר חל באותה שנה ביום חמישי ושישי, ויום ד' חל ביום ראשון בשבוע (והוא יום ג' באדר למניין מהיום השני), ופסח חל בשבת, וסרה הקושיא. כן כתב ר' בנימין מנשה לוי' במהדורתו לאיגרת רש"ג (עמ' 98 הערה ג). חשבון הלוח, לפי הכללים שבידינו, מראה שאכן בשנת ד'רס"ו (תתי"ז לשטרות) חל ר"ח אדר בימים חמישי ושישי⁴⁹.

ד. תאריך נוסף, שאותו קשר לענייננו הרב קלמן כהנא: יום שלישי, י"א באלול, תל"ה לחורבן (החוקרים זיהו שנה זו כשנת ד'רס"ג). זהו פענוח תאריך שנמצא על מצבת אבן שהתגלתה בצוער. הקושי שמתעורר הוא שאם י"א באלול חל ביום שלישי, א' בתשרי (ד'רס"ד) חל ביום ראשון, והרי "לא אד"ו ראש". חוקרים דנו בכתובת זו והסיקו מה שהסיקו⁵⁰; גם הרב מנחם מנדל כשר דן בה, והציע לקרוא את הכתובת אחרת, כך שהתאריך הוא י"ב באלול, וא"כ ראש השנה חל בשבת. לדעת הרב כשר מדובר באלול של שנת ד'רס"ד (תורה שלמה כרך י"ג, עמ' קעו-קעט)⁵¹. ואולם, הרב קלמן כהנא תירץ את הקושיא על-פי שיטת הר"ן: התאריך י"א באלול (ד'רס"ג) נמנה מהיום הראשון של ר"ח, ונמצא שראש השנה שלאחריו חל ביום שני, וזה ייתכן (חקר ועיון א עמ' קעו-קפג, ע"ש). לפי חשבון הלוח, אכן חל א' בתשרי ד'רס"ד ביום שני, ויום י"א באלול שקדם לו היה ביום רביעי. יום שלישי היה י' באלול, ואם נמנה מיום ראשון של ר"ח הוא י"א⁵². יש להזכיר כאן את דבריו של יעקב זלוטניק - שע"פ עדותו ראה בעיניו את המצבה - שהתאריך הכתוב במצבה הוא י"ז באלול ("בשבסרי יומין") ולא י"א בו (תאריך שנת השמיטה, 'סיני' כג, קיץ התש"ח, עמ' קעב-קעג). חשבון הלוח לשנת ד'רס"ג מתאים גם עם דבריו, שכן י"ז באלול (למניין מהיום השני של ר"ח, כמקובל) שנת ד'רס"ג חל ביום שלישי בשבוע⁵³.

סוף דבר

רבים הראשונים שכתבו שהמנהג למנות מהיום השני של ר"ח, דלא כשיטת הרשב"א והר"ן. חלק מן הראשונים הכריע במחלוקת זו על סמך המנהג.

הרשב"ץ העיד בראש דבריו (שו"ת התשב"ץ ח"א סימן קנג): "במקומנו היו נוהגים הסופרים למנות בשטרות ובכתובות וכן בגיטין בכל חדש שיש בו שני ימים ר"ח - מיום שני. ויש מקומות שאין

⁴⁸ שנת 817 למניין השטרות, והיא שנת ד'רס"ו (4266) לבריאת העולם, כשש שנים אחרי פטירת רבינא בתראה ותחילתה של תקופת רבנן סבוראי. יש שגורסים שם באיגרת "בשנת תתי"ו", דהיינו שנת ד'רס"ה לבריאת העולם (עיין באיגרת רש"ג מהדורת ר' בנימין מנשה לוי' עמ' 98, בנוסח צרפת שם), אבל מלוח השנה מוכח שנוסח זה מוטעה (באותה שנה חל ד' באדר ביום חמישי, לפי חשבוננו).

⁴⁹ וכן כתב הרב קלמן כהנא, 'חקר ועיון' (חלק א עמ' רפב), וכ"כ בספר 'ברכת כהן - חידושי הלכות ע"ס פרשיות התורה' (הרב ברוך שמואל דויטש, ה'תשנ"ז, עמ' רצד). אבל יש מחוקרי לוח השנה העברי שניסו להוכיח ממשפט זה באיגרת רש"ג ומאיגרות אחרות כי פרטיו של חשבון הלוח הנוכחי, כפי שהוא בידינו, נחתם סופית מאוחר יותר, בתקופת הגאונים (עיין 'מחלקת רס"ג וכן מאיר' לח"י בורנשטיין ו'קורות חשבון העבור' לצבי הירש יפה [לפי חשבונותיו של רצ"ה יפה חל ר"ח אדר ד'רס"ו בימים רביעי וחמישי ו-ד' באדר ביום ראשון]. ביחס לדעה זו ראה 'תורה שלמה' לרב מנחם מנדל כשר כרך י"ג, בעיקר בפרק י"ג שם. וביחס למשפט זה באיגרת רש"ג עיין בתורה שלמה שם עמ' קסו, ובשו"ת בני ציון סימן כז אות ו).

⁵⁰ במאסף 'קדם' ב, ירושלים ה'תש"ה. ועיין בהערה הקודמת.

⁵¹ וזה תואם את חשבון הלוח לשנת ד'רס"ד, י"ב באלול חל ביום שלישי, וראש השנה ד'רס"ה אכן חל בשבת. נוסח התאריך, כפי שפוענח בידי החוקרים, הוא "ביום תלתא בחדעשר יומין בירח אלול בשת דשמטתה דהיא שנת ארבע מאה ותלתין וחמש שנין לחרבן בית מקדשה". המילה "בחדעשר" לא פוענחה כראוי, לדעת הרב כשר, ויש לקרוא "בתרעשר". לגבי השנה, הרב כשר נסמך על השיטות שהחורבן היה בשנת ג'תתכ"ט (ואכמ"ל), 435 שנה ממנו היא שנת ד'רס"ד. הרב קלמן כהנא מסביר (ע"פ חזו"א בשית הרמב"ם, ע"ש), ששנת החורבן עצמה (ג'תתכ"ט) נמנית כשנה ראשונה לחורבן, עד ט' באב ג'תת"ל, ואז מתחילה שנה שנייה, וכן הלאה. שנת 435 לחורבן היא אפוא מיום ט' באב ד'רס"ג ועד ט' באב ד'רס"ד. אלול של שנת תל"ה לחורבן הוא אלול שנת ד'רס"ג (אכמ"ל), ועיין בדבריהם של הרב כשר ושל הרב כהנא ובמקורותיהם).

⁵² הרב קלמן כהנא מסיים שם (עמ' קפב): "כדאי אולי לציין שהתאריך הנידון באגרת הוא בשנת 4266, ותאריך הכתובת במצבה הוא 4263. ואם כי כאן מדובר בבבל וכאן בא"י הרי יש התאמה בין התאריכים, ומנהג המניין מיום ראשון לראש חדש, ולא מיום שני בו כנהוג היום אצלנו, היה נהוג אז גם בבבל וגם באר"י, עכ"ד.

⁵³ לסיכום נקודה זו - הוצעו שלוש אפשרויות לפענוח הכתובת שעל המצבה בצוער: א. י"א באלול ד'רס"ג וכשיטת הר"ן (הרב קלמן כהנא). ב. י"ז באלול ד'רס"ג ולשיטת הרשב"ץ (יעקב זלוטניק). ג. י"ב באלול ד'רס"ד (הרב כשר).

נוהגין כן, אלא מוניין מיום ראשון". וכבר העיד כן גם **רבי אליעזר ממיץ** בזו הלשון: "רגילין העולם למנות שטרות ולכתובות ולגיטין ולכל דבר מיום שני שחדש שעבר מלא, והדין עמהם... ואמנם יש ללמד שיש למנות מראשון" (מובא באור זרוע פס' סנהדרין סימן צב-צג ובהגהות אשרי סנהדרין ריש פרק חמישי). והנמוקי יוסף כתב בשם **הריטב"א** (נדרים דף כ. מדפי הרי"ף): "אבל בכל הגליל נוהגין למנות לשטרות מיום ראש החדש השני". כה כתב **ראב"ה** (משפטי הכתובה): "הורגלו למנות לשטרות מיום שני של ראש חדש". ובסיום דבריו הכריע למעשה "וכשר הדבר לבלתי לשנות מנהג אבותינו למנות מיום שני, כי יש להסב את הראיות וכאן ולכאן". **האור זרוע** התבטא באופן דומה, אבל הציע לכתוב נוסח שייצא יד שתי השיטות: "ואחרי שיש להסב הדברים לצדדין, ירא ה' יצא את כולם ויכתוב בכתובות ושטרות וגיטין 'ביום פלוני ג' לראשון שהוא ב' לשני', למען לא ישל בדבר ולא יבואו גיטין להוציא עליהם פסול. והיה לכותבו שלום". **המרדכי** העיד על פסק דין לפסול שטר שנכתב ע"פ שיטת הר"ן: "ואני מצאתי תשובת ה"ר **יצחק מוינא** שהשיב לר' דוד ופסל השטר שהיה כתוב בו 'באחד במרחשון ביום שש', והיה ראש חדש יום ששי ויום שביעי, והאריך בראיות" (כתובות סימן רמה).

גם **הרשב"א** התייחס למנהג, ובתחילת תשובתו (ח"ג סימן ו) פנה אל השואל במילים "שאלת: מה שנהגו הסופרים בחדש חסר למנות מיום ראש חדש השני בשטרות, מנא להו?". בתשובה זו הוסיף הרשב"א: "וכן מוניין בשטרות ובגיטין מיום שני ברוב המקומות, אלא **שרבינו יעקב** ז"ל חדש ואמר דבשטרות שהולכין אחר לשון בני אדם מוניין מיום ראשון, דהא קרו ליה אינשי 'ריש ירחא'. בעקבות חידושו של **רבינו יעקב** (רבנו תם) - "ומקורב הנהגתי אני בעירנו למנות בשטרות מיום ראשון, כי כן נראו לי דברי רבינו יעקב ז"ל עיקר".

והמאירי בספר מגן אבות (עניין כב): "היו נוהגין לכתוב בגיטין וכתובות ושאר שטרות את המנין מיום שני... שאין המנין אלא משני. ואותם התלמידים צווחו עלינו לומר שכל שאנו כותבין סתם - מיום ראשון הוא... ומתוך כך נשאתי ונתתי עמהם בה". **הרשב"ץ** ציין שהיו מקומות שנהגו למנות מהיום הראשון: "ומפני זה רוצים לשנות המנהג ולהנהיג למנות מיום ראשון כמנהג אותם המקומות". ובהמשך כותב: "וכן מצאתי בספר ארחות חיים תשובה אחת שכתוב בה שכתוב בה: נהגו בירונדה (יש גורסים: בגירונדה) וגלילותיה, כשראש חדש הוא שני ימים - נהגו למנות לשטרות מיום ראשון". בסיום דבריו הזכיר את תשובת הרשב"א: "אחר שכתבתי זה באה לידי תשובה להרשב"א ז"ל, שכתוב בה שהוא הנהיג למנות מיום ראשון בברצלונה".

לעומת זאת, מדברי **הראב"ד** עולה שבזמנו היה המנהג למנות מן הראשון רוח יותר: "מנהג בכל הארצות, דהיכא דאיכא כתובת אשה או גט דכתבין ביה יומי ירחא, וכד מקלע תרי יומי בריש ירחא מנינן מיום ראשון מחדש הנכנס, ואע"פ שהוא עבורו לחדש היוצא" (מובא בארחות חיים הל' גיטין אות ו; שו"ת ראב"ד סימן סג). וכבר הזכרנו את דברי בעל **גט פשוט**, רבי משה אבן-חביב⁵⁴ (סימן קכו סוף ס"ק כז): "יש לומר דאפשר דבמקומות של הרשב"א והר"ן בזמניהם לא היה מפורסם בעיני העם ובלשון בני אדם דחשבון ימי החדש מיום השני כמנין המועדות, ולפיכך חיישי לה... אמנם בזמנינו זה כבר מפורסם בעיני העם ובלשון בני אדם דחשבון ימי החדש מיום השני, ולפיכך נתפשט המנהג לכתוב חשבון ימי החדש מיום השני, ואין לספק בזמנינו זה".

להלכה, פסק **בשלחן ערוך** שהמניין הוא ליום השני. כך כתב במפורש לעניין גיטין (אבן העזר סימן קכו סעיף ו): "כי חשבונו מיום השני". באורח חיים (סימן תכז סע' א) התייחס השו"ע רק לשטר הנכתב ביום ראשון של ר"ח: "כשראש חדש שני ימים, כותבין בשטרות ביום הראשון: ביום ראש חודש שהוא יום שלשים לחדש שעבר". מסתימת דבריו משמע שבשאר ימי החודש מונים רק ליום השני. כך גם העיר הרמ"א שם: "והמנין לחדש מיום השני". והוסיף לגבי יום השני של ר"ח עצמו: "וכותבין בו בא' לחדש".

בפשטות נראה שפסיקה זו היא כשיטת המאירי והרשב"ץ, ולא כשיטת הרשב"א והר"ן. אולם, מדברי הג"ט פשוט' שהובאו לעיל יש לומר שגם הרשב"א והר"ן מודים בזמננו שיש למנות את ימי

⁵⁴ מן האחרונים, חי לפני כ-320 שנה (ה'ת"ד-ה'תנ"ו), כיהן כראשון לציון (ה'תמ"ט-ה'תנ"ו).

החודש מן היום השני ולא מהראשון, שכיוון שבלשון בני אדם הדבר תלוי - הרי כיום "כבר מפורסם בעיני העם ובלשון בני אדם דחשבון ימי החדש מיום השני", ולכן יש למנות מן השני ולא מהראשון⁵⁵.

בין האחרונים יש הסכמה גורפת לפסק השו"ע (ראה שו"ת בנימין זאב סימן צ, וכן לבוש, ערוך השלחן וכף החיים סימן תכז). אמנם יש מי שתמה על כך שאין חוששים לשיטת הר"ן (עיין 'גט מקושר וטיב גיטין' תחילת אות ק). מבין האחרונים יוצאת דופן היא דעתו של ה'ישועות יעקב' (אה"ע סימן קכו ס"ק ז), שיש למנות מן היום הראשון כשיטת הר"ן, אף בגיטין. ברם, אף הוא לא הורה כן למעשה לכתחילה, ולאחר הראיות שהביא שם סיים כך: "ואף שחלילה לנו לנהוג כן לכתחילה, אמנם בדיעבד נראה בעיני נכון מאד להקל בזה". כאמור, שאר האחרונים נקטו שיש למנות מן היום השני של ר"ח. ואכן המנהג היום שבשאר ימי החודש מונים מן היום השני, ואין חוששים לשיטת הר"ן כלל.

⁵⁵ וכן שמעתי מהרב צדוק אליאס שליט"א.

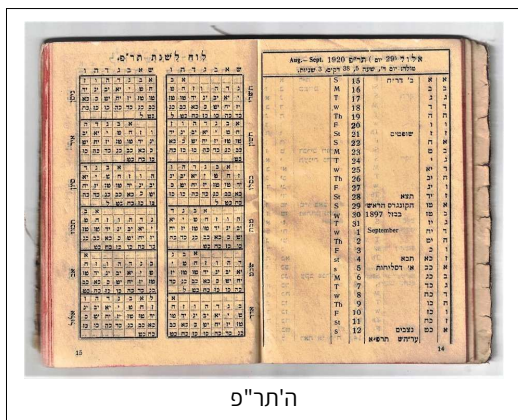
כיצד כותבים תש"פ?

בעקבות הלוח לשנת ה'תש"פ, נשאלנו: כיצד כותבים, תש"ף או תש"פ? הטיעונים לשני הצדדים, הדיון והמסקנות - במאמר זה

פורסם בלוח 'דבר בעתו' של הרב מרדכי גנוט שליט"א, התש"פ. (עדכון: כסלו התש"פ)
תודות: סיוע וייעוץ - הרב מרדכי גנוט, ר' אוריאל פרנק, ד"ר ר' שי ואלטר
תמונות - אוצר החכמה, האספן נ"ס

נדרשתי לעניין כתיב אותיות השנה, בפנייה שבאה בעקבות לוח השנה¹, שבו נכתב: "לוח לשנת התש"פ", בפ"א רגילה. הפונה התבסס על המלצת האקדמיה ללשון², שיש לכתוב בפ"א סופית: תש"ף.

העניין נידון בעבר בבמות שונות; טענות ונימוקים הועלו לכאן ולכאן.

ה'תר"פ

ראשי פרקים

- ראשי תבנות הגויים
- ראשי תיבות, האומנם?
- ערך מספרי שונה לאותיות הסופיות
- מסורת הכתיבה
- בניין אב, או מקרה חריג?
- טענות מיוחדות לשנת תש"פ
- כיום
- סיכום
- מסקנה

א. ראשי תבנות הגויים

לגבי כתיבת **ראשי תיבות** המסתעיים באחת מאותיות מנצפ"ך, נבחין כי מקובל בהחלט לכתוב: רי"ף, רמב"ם, רמב"ן, ש"ך, מכ"ם, תנ"ך, בָּאוֹת סופית; ולעומת זאת, ח"כ, אחה"צ, יוה"כ, חוה"מ, מו"מ - דווקא באות שאינה סופית. והכותב רי"פ (ביחס לרבי יצחק אלפסי) או אחה"ץ אינו אלא מן המתמיהים. מה ההבדל?

¹ במרשתת, באתר הוצאת לוח: <https://sites.google.com/site/hluach/main/5780>.

² ראה: <https://hebrew-academy.org.il/2018/09/13/שנת-תשף/>, מלשונם שם: "המלצתנו היא לכתוב תש"ף - בפ"א סופית". מידידי ר' אוריאל פרנק נודע לי, שבהתכתבות בדוא"ל עם אנשי האקדמיה ללשון נמסר לו (בין היתר) מאת רונית גדיש כי "אין מדובר בהחלטה רשמית של האקדמיה, אלא בהמלצה". מאוחר יותר, תשובת האקדמיה שם עודכנה והובא שם (בין היתר) ציטוט מ'לשוננו לעם' תשי"ט: "עצה זו אינה באה לפסול נוהג אחר, שיש לו יסוד בשימוש הדורות, אלא לסייע לקבוע נוהג רשמי אחיד, המיוסד אף הוא על מקורות, על היגיון ועל נוהג למעשה".

הכלל שהתגבש במהלך הדורות, והאקדמיה ללשון סמכה עליו את ידיה³, הוא הבחנה בין ראשי תיבות הגויים, הנקראים ככתיבתם, ובין ראשי תיבות שאינם נקראים ככתיבתם. ראשי-התיבות "רמב"ם" נעשו מילה בלשוננו, וכאילו אינם ראשי תיבות: רמבם. וכן ריף, מָכֶם, וכן על זו הדרך. לעומת זאת, מי שיאמר בשיחה רשמית "מוס" במקום "משא-ומתן" הרי זה משונה. וכן "אָהֶץ", "חפ" ודומיהם אינם מילים מקובלות בלשוננו, ואינם נהגים כך אלא בלשון עָגָה (=סלנג בלע"ז, שפת-רחוב).

עתה נשוב לענייננו. לפי המלצת האקדמיה ללשון⁴, השנה הבעל"ט נקראת "שנת תִּשְׁפָּ" או "שנת תיו-שין-פא". וכיוון שההגייה "תִּשְׁפָּ"⁵ היא רשמית, הרי שיש כאן 'ראשי תיבות הגויים', וממילא יש לכתוב: שנת תש"ף.

נמצא, שהמלצת האקדמיה לגבי הכתיבה מתבקשת מִהַמְלָצָתָה לגבי ההגייה. אך, כפי שנראה, זו וגם זו אינן מוסכמות.

לגבי ההגייה, קשה להעלות על הדעת נאום רשמי (כיום ואף בעבר) שבו אומר נואם: "בכינוס שהתקיים בשנת תִּשְׁסָג הוחלט כי..." או "במחקר שנערך בשנת תִּשְׁלָט נכתב כי...". בלתי מסתבר שנואם דקדקן ידבר כך. לשון עָגָה היא זאת.

עוד לפני כשישים שנה, תקף הבלשן ומְחַדֵּש הלשון העברית, ר' יצחק אבינרי ז"ל⁶, את ההגייה הזאת. את הנוהג הזה הוא כינה "מנהג נפסד ומבולבל" ו"זלזול חמור בשנה העברית". לדידו, יש לומר "תיו שין כף" או "תִּשְׁ-כָּף"⁷, ולכתוב "תש"כ".

הֲיֵשׁ טשטוש גס מזה? מספר אדם לחברו על מאורע פלוני משנת תש"א או תש"ב או תש"ד... תש"א⁸, הן לא ידע השומע האם הכוונה לתש"א או תש"ה, תש"ב או תש"ו, תש"ח או תש"ך... מנהג עס-ארצי שפשט דוקא במדינת ישראל, בנגוד למסורת הדבור של כל יהודי הגולה. לא זו בלבד שאין מתריעין עליו ואין דואגים לעקרו, אלא שמשרד החנוך שלנו עוד שלח חוזר לכל המוסדות בארצנו שיש להקפיד על הכתיב תש"ך (והנכון הוא תש"כ), והריהו כמאשר את המנהג הקלוקל והנפסד, שהרי כל הכותב תש"ך יאמר תש"א, כשם שהוא אומר תנ"ך...

בהסבר החסרונות שבהגייה זו פירט אבינרי שלושה סעיפים⁹:

...ולפי שלא פשט מנהג זה בקרב כל האוכלוסים - יש להתריע עליו, כי מצוה לעקרו בעוד מועד. תקלה משולשת בו: (1) בלבול-מח וטשטוש גמור, כי לפי מנהג זה אין אתה מבחין בדבור בין תש"א לתש"ה (שתיהן - תש"א), תש"ב ותש"ו, תש"ד ותש"ט וכו'; (2) סטיה ממסורת הדבור של אבותינו, מסורת שהקפידה על בהירות; (3) סטיה ממסורת הכתב. נמצא שעלינו לומר תש-כף או תו-שין-כף, ולכתוב - תש"כ; תשכ"א - יש לומר תש-כף-אלף, ולא תש-כא, שאי אתה יודע האם תשכ"א או תשכ"ה היא... וכאשר נזכה להגיע לשנת תש"מ - נכתוב תש"מ, ונאמר תש-מם (ולא תשם).

מאז ועד היום חלפו שנים רבות. דומה שהקיצור (שקיבל את ה'הַכְּשָׁר' של אבינרי) "תש-עין-טית" אינו נשמע במחוזותינו (תחת זאת, יש המשמיטים את המאות: "עין-טית", "סמך-

³ ראה לדוגמה באתר האקדמיה ללשון: <https://hebrew-academy.org.il/category/ראשי-תיבות/>

⁴ כפי שפורסם על ידיה (לעיל הערה 2).

⁵ הניקוד בשני קמצים מופיע כך באתר האקדמיה ללשון. מסתבר שבשנים אחרות התיי"ו תנוקד בפתח - תִּשְׁפָּא, תִּשְׁעָט, שאם לא כן יצטרך השווא שבש"ן להיות נע (ובשנים הבאות הפ"א תהיה רפה בשל כך: תִּשְׁפָּא), וקשה להעלות זאת על הדעת.

⁶ יצחק אבינרי, **יד הלשון**, הוצאת יזרעאל, תל-אביב ה'תשכ"ה. הספר מסודר לפי סדר האותיות, ובו אסף אבינרי הערות ומאמרים רבים שפרסם לאורך השנים במגוון ענייני הלשון. בענייננו עסק אבינרי בערך מספרים (סעיף י-יא, עמ' 359-360), ובקצרה בערך תאריך עברי ותאריך נוצרי (סעיף ו, עמ' 607).

⁷ לפי קיצור זה, לאורך כל המאה, רק הצירוף "תש" נהגה ככתבו, וההמשך נאמר באותיות: "תש-גימל", "תש-נון-טית", "תש-עין-ויו", "תש-פא-אלף". כיום, כמדומני, קיצור זה נשכח מן העולם, וההגייה היא באותיות: "תיו שין פא אלף" (וראה להלן הערה 10).

⁸ בכתבו אל"ף, כוונת אבינרי להבליט את ההגייה בקמץ; "תש-אך" = "תִּשְׁפָּ".

⁹ שני סעיפים נוגעים להגייה. בסעיף השלישי, הנוגע למסורת הכתיבה, נדון בהמשך המאמר, בע"ה.

גימל"). והנוהג שאותו מִגְנָה אבינרי בתוקף - מחד, אי אפשר לומר שהוא עבר מן העולם; ומאידך, אי אפשר לומר שהתקבע. למרות ה'הכשר' של האקדמיה ללשון, ההגייה העיקרית היא "תיו שין עין טית", וההגייה "תְּשַׁעֵט" אינה נפוצה כל כך, ואינה נאמרת אלא כלשון עגה¹⁰, כשם שיש המקצרים ואומרים "מוס" (=מו"מ), "חוקס" (=חוח"מ), "אֶחָק" (=אחה"צ) ו"רֶאשֶׁלֶץ" (=ראשל"צ), שאין מי שמעלה על דעתו 'לעדכן' בגללם את הכתיב לאותיות סופיות.

בשיטתו של אבינרי בעניין זה, אחז הרב אפרים גרינבלט בשו"ת רבבות אפרים¹¹:

האקדמיה ללשון עברית פירסמה הוראה... כותבים תש"ס במס סופית, וקוראים: תיו שין מס. לדעתי, צדקה האקדמיה בקרי, ואילו הכתיב צריך להיות תש"מ במ"ס כפופה, כמו: מו"מ, סה"כ, בע"פ. כך דרכה של הלשון וזו רוחה. בכל מקום שאין אתה יכול, בגלל איזה טעם שהוא, לקרוא את התיבה ככתבה, אתה מטיל בסופה אות כפופה. אתה כותב: ח"כ ולא ח"ך, יוה"כ ולא יוה"ך. כביכול אומרת לך הלשון: ראה נתתי לפניך אות כפופה ללמדך שאין הקרי ככתיב... ואילו סת"ם, בג"ץ, סכו"ס, שהקרי כמו הכתיב - באו¹² סופית. משהפכה התיבה למלה, ונתקבלה לאוצר המילולי של הלשון, הרי היא הפכה כאזרח לשוני לכל דבר, וחלים עליה כל חוקי הלשון.

ג. ראשי תיבות, האומנם?

טענה נוספת העלה יצחק אבינרי¹³, והיא: אין אלו ראשי תיבות, אלא מספר.

מספרים הנכתבים באותיות עבריות אינם כלל ראשי-תיבות, אלא ספרות הם, מספרים, ולא יתכן שצורת ספרה תשתנה ממספר למספר.

לטענתו, אי אפשר לכתוב 50 פעמים נ ופעמים ו. שהרי מסתבר שאין כוונת האקדמיה ללשון שהכותב 50 יצטרך לכתוב ו', שהרי אין אלו ראשי תיבות הַגויִים. נמצא שהכתיב הוא נ' (=50) לעומת תש"ן (=750). וכן, המספר 750 יכתב תש"ן בנו"ן סופית, ולעומת זאת 752 תשנ"ב, בנו"ן רגילה.

ג. ערך מספרי שונה לאותיות הסופיות

כאשר הרבי מלובביץ' זי"ע¹⁴ נדרש לנושא זה, בפרוס שנת ה'תש"כ, הוא הכריע בעד האות הכפופה, משתי סיבות. הסיבה המשנית להכרעתו זאת (העיקרית תידון בס"ד להלן), היא - שמצאנו בספרי אגדה שיש לאותיות הסופיות ערך משל עצמן. $\text{ד}=500$, $\text{ו}=600$, $\text{ז}=700$, $\text{ח}=800$, $\text{ט}=900$. תחילה נצטט מדברי הרבי:

המובא בספרי רמז וסוד, אשר אותיות מנצפ"ך מסמנים המספרים: כ"ף פשוטה ת"ק וכו', ולמה להנהיג אופן כתיבה שיסתר להנ"ל, אפילו אם תמצוי לומר שאינו שייך אלא בעניני רמז.

במכתב אחר ציין סיבה זו לבדה:

¹⁰ אם לא בשנים שהפכו למושג, שמקובל להגותן כפי שהן נכתבות, כגון "תִּרְפֹּט", "תַּח וְתַט", ואולי "תִּשַּׁח".

¹¹ הרב אפרים גרינבלט, (שו"ת) **רבבות אפרים**, חלק ג, ממפיס ה'תש"מ, סימן תריא (אות ב).

¹² אולי צ"ל: באות.

¹³ לעיל, הערה 6 (שם עמוד 360).

¹⁴ רבי מנחם מנדל שניאורסון, **שערי הלכה ומנהג** (ליקוטים מאיגרותיו על סדר שולחן ערוך), אורח חיים חלק ב, ירושלים ה'תשנ"ג, סימן שז: שנה שהאות האחרונה היא מאותיות מנצפ"ך - אופן הכתיבה (עמ' קכב-קכד).

לפלא שכתוב בהשורות שלו בשער הספר, תש"כ בכ"ף פשוטה, ובפרט שע"פ רמז דתורה כ"ף פשוטה היא חמש מאות וכמצוין מכמה מקומות במדרש תלפיות ערך אותיות¹⁵, והרי בכגון דא, ובפרט באה"ק ת"ו דרושה זהירות שלא ילמדו מזה וכו'...

רחמים שר-שלום, מגדולי הבקאים בענייני הלוח העברי, כתב שהוא נוהג לכתוב בָּאוֹת רגילה "לפי שלאותיות מנצפ"ך הסופיות יש ערך מספרי שונה"¹⁶.

הבה נברר נקודה זו. במסכת סוכה¹⁷ מוזכר צופן בשם אטב"ח, שעל פיו מוחלפת כל אות באות המשלימה אותה ל-10 (ביחידות), ל-100 (בעשרות) או ל-1000 (במאות). וכך כתב שם רש"י בפירושו:

באטב"ח - אלפא ביתא הוא: א"ט ב"ח ג"ז ד"ו הרי עשירות, י"צ כ"פ ל"ע מ"ס הרי מאות, ק"ץ ר"ף ש"ן ת"ם הרי אלפים, ונשארו הנ"ך¹⁸ שלא היה לה"א בן זוג בעשירות, ולא לנו"ן בן זוג במאות לפי סדר האותיות, ולא לכ"ף בן זוג באלפים, וחברם יחד. נמצא דרך אלף-בית זה 'סהדה' - 'מנון'¹⁹: סמ"ך מן מ"ס במקום מ"ס, ה"א מן ה"ן במקום הנו"ן, דל"ת מן ד"ו במקום וי"ו, ועוד ה' במקום נו"ן.

והסביר מהרש"א²⁰ שם:

כי אותיות הכפולות מנצפ"ך נתוספו על כ"ב אותיות גם כן לצורך מספר כאותיות הפשוטות עד אלף, כי הך' פשוטה ה' מאות, ומ' סתומה ו' מאות, ה' פשוטה ז' מאות, ו' פשוטה ח' מאות, ו' פשוטה ט' מאות, שאם תזווגם כלם יהיה המספר עד אלף, וסימן 'האלף לך שלמה'²¹. אבל אותיות הנ"ך, שהיא ה' מיחידית ול' כפופה מעשירות וך' פשוטה ממאות - לית להו זוג, והם בעצמם זוגין להיות מתחלפים, כי הכא נ' מ'מנון' במקום ה' 'סהדה'²².

יש לציין, כי מהרש"ל²³ פקפק בייחוס פירוש זה לרש"י, וכתב שהוא השתרבב לתוך דברי רש"י בטעות. על כל פנים, זו שיטתו של רבי נתן מרומי, גם הוא מְקַדְמוֹנִי הראשונים, בספר הערוך²⁴.

לפי שיטת-חשבון זו, כתיבת תש"ף במקום תש"פ היא טעות מוחלטת - במקום 780 (תש"פ) נמצא 1500 (ת"ש + ה').

מצד שני, לרוב רואים אנו שחשבון הגימטריה אינו מייחס לאותיות הסופיות ערך שונה ממקבילותיהן. לדוגמה: "הריון בגימטריא - מאתיים ושבעים ואחד"²⁵; "חרם בגימטריא - מאתיים

¹⁵ רבי אליהו הכהן, **מדרש תלפיות**, ורשה התרל"ה, אות א ערך אותיות דף 32 (=לבב מדפי הספר). שם, אות ח ערך חלקי האותיות, דף רטז, א.

¹⁶ רחמים שר-שלום, **שערים ללוח העברי**, ה'תשד"מ, עמוד 157. בדבריו הזכיר גם את הספר **סדרי זמנים** לא"א עקביא (תל אביב ה'תש"ג); שם המאות נכתבות באותיות סופיות: א'סנ"; ב'ףכ"ז ועוד.

¹⁷ תלמוד בבלי, מסכת סוכה, דף נב עמוד ב.

¹⁸ כלומר: אותיות ה', נ', וך'.

¹⁹ כאן רש"י מסביר את דברי התלמוד שם: "שכן באטב"ח של רבי חייא קורין לסדה מנון".

²⁰ רבי שמואל אליעזר אידלש, חידושי אגדות (פירוש לתלמוד), נדפס בתוך כרכי התלמוד הבבלי (אחרי דפי התלמוד).

²¹ שיר השירים ח, יב.

²² בהמשך, הקשה מהרש"א על חילוף הנו"ן האחרונה, שהיא סופית וערכה 700, וצריכה להתחלף עם ש' (וכן הקשה מהרש"ל, להלן הערה 23). ובספר **ערוך לנר** (חידושים על מסכת סוכה) השיב, שכיוון שהמקור הוא המילה 'סהדה', הרי שצופן האטב"ח נותן 'מנון', אך אין זה מקובל לכתוב מילה שבסופה אות כפופה, ולכן הנה הפכה לנו"ן סופית. ולו היה המקור 'מנון', צופן האטב"ח אכן היה נותן 'סהדש'.

²³ רבי שלמה לוריא, **חכמת שלמה** (פירוש לתלמוד), נדפס בתוך כרכי התלמוד הבבלי (אחרי דפי התלמוד, יחד עם פירוש מהרש"א, לעיל הערה 20). בפירושו למסכת סוכה שם ציטט מן "הגירסא ברש"י בספרים מדויקים", ולפיה בצופן אטב"ח מתחלפות אותיות ק"ת ר"ש ותו לא, ואין האותיות הסופיות נחשבות בפני עצמן (לפי זה לא תקשה הקושיה שלעיל הערה 22). וכתב: "פירוש זה שנכתב בספרים שלנו הוא פירוש הערוך ולא של רש"י".

²⁴ רבי נתן בן חיאל מרומי, **ספר הערוך** (מילון תלמודי), לובלין ה'תרע"ב, ערך אטבח, עמוד 22.

²⁵ תלמוד בבלי, מסכת נדה, דף לח עמוד ב.

וארבעים ושמונה", וכן "רחם"²⁶; "צדקה עשה הקדוש ברוך הוא... שהקדים שתי שנים 'לונשנתם' ופירש רש"י "לונשנתם דהיא בגימטריא ח' מאות וחמשים ושנים"²⁷.

מספור דפי התלמוד הבבלי, הדפוס המצוי (וילנא, ה'תר"מ-תרמ"ו)
שואל פרק שלשה ועשרים שבת קב
פרת חמאת פרק ארבעה עשר זבחים קב
 כותרות סימני שולחן ערוך, דפוס ונציה, ה'שכ"ה-שכ"ו
תרפ שלא להניח הנרות סמוך לפתח
בליל שבת : זכוב סעיפים
שב מקבל או חזק מחבירו האין יתגרנו
 זה עס זה יזכור סעיפים

הרבי מלובביץ', בדבריו שציטטנו לעיל, התייחס לזה בדבריו: "ולמה להנהיג אופן כתיבה שיסתור להנ"ל, אפילו אם תמצא לומר שאינו שייך אלא בעניני רמז". כלומר, אף על פי שהחשבון המייחס לאותיות הסופיות ערך שונה בהמשך לאות ת' (500 עד 900) אינו נהוג אלא כאשר דורשים "בדרך רמז", מדוע להנהיג אופן-כתיבה ש'מתנגש' איתו?

ד. מסורת הכתיבה

לעיל הזכרנו כי הרבי מלובביץ'²⁸ הכריע לכתוב תש"כ, ולא תש"ך. הסיבה העיקרית לכך, כך כתב, "ישנו בזה 'נוהג בישראל' משך מאות ומאות בשנים, ומהנכון ביותר וביותר להתחשב עמו ולהתנהג כמוהו". כראיה לדבר, ציין הרבי את "ציוני הסימנים בטור וש"ע וכיוצא בזה, ועל דרך זו בציוני הדפים".

גם יצחק אבינר²⁹ ציין שהכתיב באות סופית נוגד את מסורת הכתיבה:

דבר זה מסורת הוא בידינו מאבותינו בכל הספרים שנדפסו עד היום. צא ולמד: בספר תהלים - פרק ק"כ, ק"מ, ק"נ... כיוצא בזה במסכתות שיש בהן יותר מ-120 דפי גמרא (כגון: שבת, בבא בתרא, יבמות ועוד) - נדפס תמיד קכ, וגם - קמ, קנ (ולא קך, קס, קן). כיוצא בזה ב"שולחן-ערוך" בכל מספרי הסימנים: ק"כ, ק"מ, ק"נ, תר"כ, תר"מ וכדומה. וכן בספרי הלוח העברי (בספר המהולל "עתים לבינה" של ר' יוסף גינצבורג, ובכל שאר ספרים ממין זה, לרבות את ספרו של א. א. עקביא, שיצא לאור לפני שנים-מספר ע"י האוניברסיטה העברית בירושלים)³⁰.

נחזור לדבריו של הרבי מלובביץ', על ה"נוהג בישראל". אין משמעות הדברים שיש הלכה בעניין זה. הרבי מלובביץ' כתב זאת במפורש: "הוראה בזה לא שמעתי"³¹. מה גם שאין נידון הלכתי שעשוי להתנגש עם אופן-כתיבה כזה או אחר³². ובמכתב אחר³³ כתב: "שאין דעתי נוחה לעשות מכל ענין וענין הוראה חמורה שבחמורות". ובסיום הצגת דעתו לגופו של ענין כתב:

²⁶ תלמוד בבלי, מסכת מועד קטן, דף יז עמוד א.

²⁷ תלמוד בבלי, מסכת גיטין, דף פח עמוד א, ופירוש רש"י שם.

²⁸ לעיל הערה 14.

²⁹ לעיל, הערה 6.

³⁰ במקום אחר (עמ' 360) הוסיף ש"כל ההיסטוריונים שלנו וחכמי הלוח העברי (בעל סדר הדורות, בעל עתים לבינה, מר א. א. עקביא בדורנו ועוד ועוד), כולם הקפידו לכתוב את מספר השנה באות לא-סופית: תר"כ, תר"מ, תק"פ, ר"נ וכדומה".

³¹ ועם זאת, מיד כתב שאין לזלזל במנהג אף שאינו הלכה גמורה: "אבל מיוסד על מנהג ישראל מאז ומקדם בכגון דא, והרי גם מנהג ישראל תורה היא". [עניין **הלכתי** אחר שנידון בעניינה של שנת התש"פ, הוא הכתיב של תיבת "שמונים" בגט לכתחילה - בשו"ת **פנים מאירות** לרבי מאיר איזנשטט (חלק ב סימן פז, ובדפוס אחר סי' פח) כתב (ביחס לשנת ה'ת"פ) ש'שמונים' נכתב חסר, והובאו דבריו ב**פתחי תשובה** (אבן העזר קכו ס"ק ט) וב**שי למונה** (לרבי יוסף שאול נתנזון; שם סע' ד). אך **בערוך השלחן** (שם ס"ק כז) כתב שנכתב מלא: שמונים. ועיין לאחרונה: הרב ברוך מילר, בתוך: קובץ גינת ורדים חלק לט (התש"פ), עמ' ריח-רכ; הרב זאב דייטש, תפארת השבת, ויחי התש"פ (עמ' 14-16).]

³² בכתיבת שטרות וכתובות אין משמעות לנידון שלנו, שהרי אין כותבים בהם בראשי תיבות אלא במילים: "בשנת חמשת אלפים ושבע מאות ושבעים ותשע לבריאת עולם"; כמובא בדיני גיטין (עיין: שולחן ערוך, חלק אבן העזר, סימן קכו סעיף ה. עיין גם: הרב אליהו חיים בר-שלום, משפט הכתובה כרך א', ירושלים ה'תשע"א, פרק ג אות כד, ופרק ט אות ז. ומסתבר שבדיעבד אין הבדל בין אופן זה ובין אופן זה, שהרי אין ספק לאיזו שנה מתכוונים ובכלל 'לשון בני-אדם' הוא. ואכמ"ל).

³³ המובא גם הוא שם. באותו מכתב, נשאל רבי מנחם מנדל שניאורסון האם נכונה השמועה ששלח לכל מוסדות חב"ד וחסידיה שיש לכתוב תש"כ, ו'שלא יהיו' לכתוב תש"ך בכ"ף סופית. הרבי השיב שהתוכן נכון אך "סגנון האמור אינו נכון... מכמה טעמים לא כתבתי דעתי בנוסח האמור 'שלא יהיו'. ואחד הטעמים - שאין דעתי נוחה לעשות מכל ענין וענין הוראה חמורה שבחמורות..."

מקרים חריגים. בדפוסים ישנים קיים גם שימוש בלתי מקובל באות סופית, בעיקר בכ"ף סופית

רף ר' ע"א גמ'

מתוך: **חק נתן** (לרבי נתן בורגיל, ליוורנו ה'תקל"ו), תמורה כ עמוד א.

שאלה דג

בשו"ת **כנסת יחזקאל**, לרבי יחזקאל קצנלבוגן (ובספרים נוספים), תופעה מעניינת. בשני הדפוסים (אלטונה, ה'תצ"ב; סדיליקוב, ה'תקצ"ד) הקפידו המדפיסים על אות כ"ף סופית בכותרות הסימנים, מסימן כ ועד סימן כט. בשאר האותיות הכפולות (מ, נ, פ, צ) השתמשו באות רגילה, כמקובל.

שאלה פ

אכפול בחתימה מעין הפתיחה, שלמרות כל הנ"ל אין דעתי נוחה מעשיית אופן-כתיבה האמורה לענין יסודי הכי עיקרי, ואפילו שתהי' לא כמו שמצוינים הסימנים בשו"ע, ובלבד שיקיימו את הכתוב בסימנים אלו.

ה. בניין אב, או מקרה חריג?

כנגד טענת 'מסורת הכתיבה', יוכלו החולקים לטעון שבדורות הקודמים לא היתה מסורת אחידה בעניין זה. בעבר, כך נראה, רוב הכותבים העדיפו את האות הכפופה על פני האות הפשוטה, אך לא היה בזה נוהג מוחלט, והיו גם מי שכתבו באות סופית. סקירת ספרים ישנים ועתיקים בספריות ובמאגרי מידע (אוצר החכמה, פרויקט השו"ת ודומיהם) תראה שהיו גם שכתבו באותיות סופיות, הן ביחס למספרים והן ביחס לשָׁנִים.

התייחס לכך הרב ישכר תמר זצ"ל בפירושו לתלמוד הירושלמי³⁴, וכתב:

ונראה מכאן שכותבים מנצפ"ך מפני שנתקצר למלה אחת, ולא מנצפ"כ. וכן כתב הרמב"ן הנ"ל כמנפ"ץ ולא כמנפצ בצד"י כפופה. וכן הוא עוד בגמרא שבת ק"ד באלפא ביתות ה"ץ ו"ץ ט"ן גי"ץ דכ"ף וכו' עיין שם. מפני שאלפא ביתות אלו התבטאו כן בדיבור כתיבה ולפיכך דינם ככל התיבות. שוב ראיתי שבספר חגי, בפסוק, גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, פירשו רש"י והרד"ק כי הבית הראשון עמד ת"י שנה והבית השני ת"ך שנה. וכ"ה ברש"י בעין יעקב בבא בתרא ג'. ובדקתי בדפוסים עתיקים וראיתי שלא דקדקו בזה, לפעמים כתבו ת"כ ולפעמים ת"ך.

במהלך השנים עלו דוגמות כאלו ואחרות של מקרים שבהם נכתבה השנה (או מניין כלשהו) באות סופית. הן הרבי מלובביץ' והן יצחק אבינרי התייחסו לטענות אלו. הם השיבו עליהן, שאין להביא ראיה ממקרים חריגים³⁵.

נקודה נוספת האיר הרבי מלובביץ'. לעתים, משתמשים לסימן במילה (לפעמים בשינוי סדר האותיות), כמליצה או כסימן טוב. כאן, ודאי שהמילה תיכתב כצורתה. למשל: תר"ן - תָּרָן (וגם: רַנְת)³⁶.

³⁴ הרב ישכר תמר, **עלי תמר**, סדר מועד כרך ג, אלון שבות ה'תשנ"ב, מסכת מגילה פרק א הלכה ט - עמוד נד. והנה, אף שאפשר לדון לגבי שתי הראיות הראשונות שהביא, שהן רצף של אותיות ולא מניין; על כל פנים, דבריו שלבסוף, ביחס למניין שנות הבית השני, נוגעים ממש לענייננו.

³⁵ ועיין אבינרי (לעיל הערה 6, עמ' 360), שנדרש להתמודד עם טענה על תעודה משנת ד' אלפים תש"כ, שכתוב בה תש"ך. הוא הגיב על כך, ש"ברור שאך משענת קנה רצוף כאן, כי אין סומכין על מקרה ועל יחיד שאינו מומחה, אלא על הקביעות ועל מנהג רוב בית ישראל". הוא ציין גם, לגבי התעודה הנזכרת, "שיש רואים אותה כמזויפת". [בעניין זה יש להעיר, שיש לעיין עד כמה היה המניין ליצירה רווח באותה תקופה (ראה: הרב ד"ר שי ואלטר, המניין לבריאת העולם והתחלת השימוש בו, בתוך: המעיין, טבת ה'תשע"ג, עמ' 19-5)]. כמו כן יש לברר מאימתי נהוג קיצור זה של מספר השנים ורישומן באותיות ולא במלים (השווה, לדוגמה: מספרות הגאונים, הרב פרופ' שמחה אסף, עמ' 206). ואכמ"ל. ואף ללא תהיות אלו, צודק אבינרי כי תמוה הניסיון להסתמך על תעודה בודדת ובלתי-מוסמכת. מנגד, לאחרונה הובאה (בשם ההיסטוריון ד"ה חגי משגב) באתר 'פרשה ואשה' (<https://parasha.org/>) תשפ-או-תשף-המ-תגובתנו-לאקדמיה-ללשון-ה/ תמונת מצב יהודית מצויר משנת ר"צ לחורבן (ד'ק"כ-).

³⁶ כאן המקום להעיר, על מה שנראה סתירה בדברי הרבי מלובביץ'. ב"יחידות" כ"ה בתשרי תש"נ אות יא (תורת מנחם תש"נ א עמ' 260) אמר הרבי "שישנם בזה שני אופנים וגירסאות במנהגי ישראל", תש"נ ו' תש"ן. והסביר שיש מקום לשתי הגרסאות, שנו"ן רגילה מורה על ניסים רגילים, כנו"ן הרגילה שאינה יוצאת מן השורה; ונו"ן סופית מורה על "ניסים הכי גדולים... יורדים ומשכים עד 'למטה מן השורה'... ובשנה זו יש לכל אחד ואחד מישראל בפשטות את שני האופנים שבניסים גם יחד...". הרי שיש מקום לכתיבה באות סופית, בניגוד לדבריו ביחס לשנת תש"כ. והיה אפשר לטעון שמא חזר בו הרבי מהוראתו החד-משמעית משנת תש"כ, כיוון שראה שהמנהג פשט בינתיים כשתי הצורות, או שבספרים ישנים מופיע גם כן (יותר מאשר מיעוט נזיח). אך לא מצאתי לזה סימוכין במקום אחר. מה גם שנראה שבחב"ד הקפידו להשתמש באותה שנה בנו"ן הרגילה. ומצאתי התייחסות לסתירה זו בקובץ השישים - הערות התמימים ואנ"ש, ישיבת חסידי חב"ד ליובאוויטש - צפת, גליון צד, שבט ה'תש"ע, עמ' 56-53, שם העלה יחיאל יעקובוביץ קושיה זו ודן בה, ומסקנתו כי בנו"ן הפשוטה ("הארוכה") יש עניין מיוחד בשל רמזי הניסים ה"ארוכים" שאינם מוגבלים לגבולות השורה. ועיין שם. עם זאת, כאמור, נראה שבחב"ד העדיפו לכתוב תש"נ ולא תש"ן.

ו. טענות מיוחדות לשנת תש"פ

מלבד האמור, נתקלתי בשתי טענות המתמקדות בשנת תש"פ (אחת מהן נאמרה ביחס לשנת תש"כ וכוחה יפה לשנת תש"פ).

א. יצחק אבינרי הזכיר את ההגייה באות **דגושה** - תש"פ, תש"פ - המצריכה כתיבה באות כפופה³⁷. פעמים רבות נהג אבינרי לְדַגֵּשׁ את הכ"ף: תש"כ.

מאידך, ככל הנראה, האקדמיה ללשון אינה מכירה בהגייה כזאת (שהיא זרה לְעִבְרִית); וממליצה להגות באות רפה³⁸.

ב. ראיתי מי שהזכיר בעניין זה, שמצאנו אצל הקדמונים שראו באות פ"א סופית **סימן שלילי**. הדבר מוזכר ביחס לְהַעֲדָר האות בברכת המזון ובתפילת העמידה.

בספר חסידים³⁹ כתב דבר זה ביחס לתפילת העמידה:

לפי שאות ה' מצויה בְּשִׁמּוֹן של מלאכי חבלה, כגון אף זעף שצף קצף נגף אנף רשף - לפיכך לא תמצא ה' בשום תפלה, לבד מתפלת מוסף, שעל כרחך אתה צריך לומר 'מוסף יום פלוני הזה נעשה ונקריב לפניך'.

ובספר הרוקח⁴⁰ כתב ביחס לברכת המזון:

כל האותיות יש בברכת המזון חוץ מ־ף, להודיענו שאין מלאך אף. שצף. קצף. אנף. שולט בסעודה במקום שבמברכין ברכת המזון ב'בונה'. ויזכה ל־ף וורדים שסביב נחל בעדן 'ונחל עדניך תשקם' (תהלים לו, ט). לכך אין ה' ביוצר אור ולא ב־י"ח ברכות של תפלה.

לפיכך, יש מי שהעלה את הטענה, שאם מצאנו שְׁהַעֲדָר ה' מסמל ברכה, עדיף להשתמש בפ"א כפופה לרישום השנה⁴¹.

ז. כיום

מסתבר, שאף בנושא זה (שאינו ממש ברומו של עולם...), נכתבה ספרות ענפה. בכתיבת הדברים לא התיימרתי להקיף את כל הנכתב בנושא זה. דִּינּוּ, לעת עתה, בהפניה לדבריו של אבינרי⁴², שתיאר כיצד לאורך כל שנת ה'תש"כ, וגם מעט לפניה ולאחריה, נאבק בְּמַצִּייתִים להכרעת האקדמיה. בדבריו

"לוח כולל חב"ד לשנת תש"ך". כנראה יצא לאור בטרם נודעו לעורכיו דברי האדמו"ר

³⁷ אבינרי (לעיל הערה 6), עמ' 360. אחת מטענותיו ב'פולמוס' של שנת ה'תש"כ. יש לציין כי אבינרי עצמו התנגד מכל וכל לאופי ההגייה זה ושכמותו, כפי שהזכרנו לעיל (הערה 7 ואילך). על ההשפעה של הגייה כזאת על הכתיב כיום (בניגוד למקובל במקרא, ע'י בראשית כז, לח; משלי ל, ו), ראה באתר האקדמיה ללשון (<https://hebrew-academy.org.il/2019/05/26>), כף-נפא-כפופות-בסופי-מילים/.

³⁸ "תש"ף" (בקישור שלעיל, הערה 4).

³⁹ רבי יהודה החסיד, **ספר חסידים**, ירושלים ה'תשס"ז, סימן תתשנ"ד (עמוד תקעג).

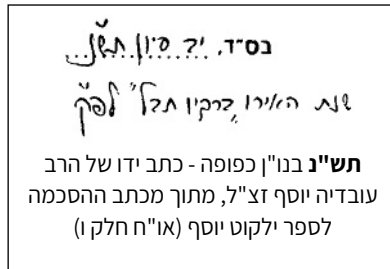
⁴⁰ רבי אלעזר מגרמיזא, **ספר הרוקח**, ירושלים ה'תשכ"ז, סימן שלז (עמוד רלב).

⁴¹ דבר זה ראיתי ב'פורום אוצר החכמה' (<https://forum.otzar.org/viewtopic.php?t=40134>), בדברים שכתב שם 'דרומי'.

⁴² לעיל, הערה 6 (עמ' 360).

מוזכרות במות עיתונאיות ואחרות שעל גביהן השתרע הפולמוס-זוטא בנושא זה באותה תקופה, בליווי תיאור קצר וחד-לשון של התפתחות.

האם, למעשה, הוויכוח הוכרע? בלי לערוך מחקר מדעי בנושא, נראה כי שתי הצורות נכתבות כיום. גופים ממלכתיים מצייתים, מטבע הדברים, להמלצות האקדמיה ללשון (לכל הפחות בעניינים שכאלו). לעומתם, האזרח הפשוט, בבואו לציין את השנה, כותב כראות עיניו - כפי שנראה בעיניו אסתטי יותר⁴³, וכפי שענינו רגילות לראות. כמובן, הדבר נתון לשינוי מזמן לזמן ומאדם לאדם. מצד אחד, העין העברית אינה רגילה לראשי תיבות המסתיימים באות סופית (ר"ת הגויים הם מיעוט). מצד שני, אדם שרגיל תדיר במכתבים של משרדי ממשלה וכיוצא בהם, רגיל, מן הסתם, לראות את השנה כתובה באות סופית⁴⁴.

הניסיון מראה, שלא תמיד הכותב רואה צורך להכריע בשאלת הכתיב. מצאתי גם מצאתי טקסטים שהשתמשו בשתי הצורות בחוסר עקביות, ואפילו במשפט אחד (תר"פ-תר"ף, תרח"צ-תרח"ץ, תש"מ-תש"ס, תשד"מ-תשד"ס, תש"נ-תש"ן ועוד).

ה. סיכום

מאז שנת תש"כ, המלצת האקדמיה ללשון היא שהשנה המסתיימת באחת מהאותיות הכפולות, נכתבת באות סופית. והסיבה - אלו 'ראשי תיבות הגויים', וכמו שאין לכתוב מכ"מ אלא מכ"ס.

ראינו את דבריו של הבלשן יצחק אבינרי, שיצא בתוקף הן כנגד ההגייה המוצעת והן כנגד הכתיב שבו צידדה האקדמיה. לדבריו, אין מקום להגיית אותיות השנה כמילה, שכן זו מטעה וגם מנוגדת למסורת הדיבור. הוא טען גם שאין אלו ראשי תיבות אלא מספר הנכתב באותיות. במסקנה זו תמך בשו"ת רבבות אפרים.

בעבר הועדפה הכתיבה באות הכפופה, והדבר בולט בציון פרקי תנ"ך וסימני טור ושולחן-ערוך. עם זאת, נדמה כי מעולם לא נִסַּח כלל בנושא זה והיו גם מי שכתבו (בעיקר חשבונות) באותיות סופיות, ולא הקפידו כל כך.

טענה נוספת העלה הרבי מלובביץ', שלפי שיטה מסוימת ("דרך רמז") של חשבון, המוזכרת בדברי הראשונים, הערך של האותיות הסופיות ממשיך את האות ת' (900-500). מאידך, נראה כי ברירת-המחדל בחישובי גימטריה אינה מבדילה בין אות רגילה ובין מקבילתה הסופית.

נראה כי ההגייה שעליה ממליצה האקדמיה ללשון אינה מקובלת כל כך, ודומה למי שאומר "אֶחָק" ו"מוס" שאין מי שרואה בהן צורה עברית תקנית.

⁴³ עד כמה שראיתי, רבים העדיפו לכתוב תש"מ במ"ם פתוחה, ולעומת זאת, תש"ן בנו"ן סופית (ולא תש"נ). 'השיקול האסתטי' מושפע גם ממילים שקראיתן מְלֻזָּה במשמעות שלילית, כגון: "תש"ם" מלשון שממה (עיין בראשית מז, יט; יחזקאל יט, ז).

⁴⁴ לשנת ה'תש"פ הבעל"ט אפשר לראות, בפרסומים ובלוחות-שנה (של השנה היוצאת) שראו אור עד עתה, העדפה ברורה של הכתיב בפ"א כפופה. עם זאת, במהלך השנה הבעל"ט חלקם עשו לשנות את הכתיב, בעקבות משרדי הממשלה, הצפויים לנקוט בכתיב שעליו המליצה האקדמיה ללשון. בדיקה בגוגל מראה כי בשנים עתידיות (תש"פ, תש"צ) יש יתרון ברור לכתיב באות כפופה; וכן בשנים שלפני קום המדינה (תר"צ, תר"פ...). בשנים תש"כ, תש"מ ותש"נ יש השפעה ברורה של המלצת האקדמיה וציות הגופים הרשמיים (הן הן רבות מתוצאות החיפוש), עד כדי רוב לצד השני.

ט. מסקנה

מסקנתנו היא, שמפני שני האפנים, עדיף לכתוב באות רגילה, לא־סופית: **תש"פ, תש"צ**. מכל השיקולים נמצא שזה האופן הראוי ביותר, ואין אף סיבה להעדיף את הכתיבה באות הסופית. עם זאת, נראה שאין מקום לטענה שהכותב תש"ף, באות־סופית, טועה הוא. אופן־כתיבה זה, למרות חסרונותיו, מקובל אצל רבים, ואינו נחשב שגוי.

לוח העמים, ונוסחת גאוס להמרת תאריכים

הפרת הלוח היוליאני, והלוח הגרגוריאני המקובל כיום פלוח בינלאומי, ונוסחה להמרת תאריכים (מלווה בהדגמות). על קצה המזלג: שימוש בתאריך לועזי

ערוך מחדש מתוך: 'עשה ירח למועדים' (לא פורסם), התש"ס-ס"א

ראשי פרקים

רקע: הלוח הנוצרי

מעט מן ההיסטוריה של הלוח - היוליאני והגרגוריאני

נוסחת גאוס

הדגמות

הדגמות למציאת התאריך הנוצרי של ראש השנה העברית

נוסחת גאוס: משמעות הערך a

חישוב סימן השנה באמצעות נוסחת גאוס

רקע: הלוח הנוצרי

הלוח הנוצרי מבוסס על שנת השמש, כלומר, על משך הקפת כדור הארץ את השמש, שהוא כ-365 יום ורבע. לחדשי הלוח הנוצרי אין שום קשר עם חדשי הלבנה, והחלוקה ל-12 היא שרירותית, כשם שבלוח המוסלמי (12 שנות ירח, ללא תיאום עם עונות השנה) המושג 'שנה' הוא מושאל בלבד (עיי' ר' אברהם אבן עזרא, בפירושו הארוך לשמות יב, ב).

הלוח הנוצרי-הגרגוריאני הוא הלוח המקובל היום אצל אומות העולם, והוא מכונה "לועזי", "נוצרי" וגם "הלוח הכללי" או "האזרחי". אף שהוא זר לנו, אנו נאלצים להכיר אותו, מפני שהוא מקובל בעולם כלו בינלאומי. כתיבת תאריכים לפיו נידונה בספרות הפוסקים, וההכרעה המקובלת היא להתיר אותה, לפחות במקום צורך, ולהשתדל למעט בה כפי האפשר (עיי' יביע אומר ח"ג יו"ד סי' ט; ציץ אליעזר ח"ח סי' ח, ח"ט סי' יד, וחלק כ סי' יג אות ד)¹. הן מצד 'סור מרע' והן מצד 'עשה טוב'. וכבר כתב בעל חתם סופר בדרשותיו (ח"ב, דרוש ל"ז באב תק"ע, דף שטו עמודה ג): "במנין שאנו מ[ו]נין לבריאת עולם זוכרים אנחנו כי העולם מְחודש וארץ-ישראל ראוי לנו, ואפילו הכי גלינו מארצינו, ולא כאותם

¹ ולדעת רבי משה (מהר"ם) שיק (שו"ת, יו"ד סי' קעא) יש בזה איסור מן התורה של "ושם אלהים אחרים לא תזכירו" (שמות כג, יג, ועיי' סנהדרין טז); והחזיק בדבריו הראשון רבי יצחק נסים בשו"ת יין הטוב (או"ח סי' ח), ושם הביא תשובה מכת"י הרב רפאל מרדכי מלכי (חותנם של בעל פרי חדש ושל מהר"ם חאגיז) שנקט כן. ויש שדנו בדבר מצד חוקות הגויים, "ובחוקותיהם לא תלכו" (ויקרא יח, ג) - רבי רחמים נסים יצחק פאלאג'י אסר מטעם זה (יפה ללב חלק ה, יו"ד סי' קעח ס"ק ג). גם בשו"ת הלל אומר (לרבי הלל פוסק; יו"ד סימן סה) הסיק "שלהזכיר תאריך הנוצרי זהו איסור גמור". והראשון לצ"ח רבי עובדיה יוסף, בשו"ת יביע אומר הנ"ל, דחה דברי האוסרים, וכתב להקל במקום צורך. מלשוננו שם בסוף התשובה: "והמקילים בזה יש להם ע"מ שיסמוכו, אולם מהיות טוב אל תקרי קע, וכל שאין צורך גדול יש לכתוב החדשים והשנים למספר בני ישראל; ובפרט פה בארצנו הקדושה. וכשיש צורך בדבר, טוב לכתוב מלבד למספרם גם לבריאת עולם". וכאמור, נראה שכדבריו נקטו רוב האחרונים להלכה, וכך עמא דבר. פרט נוסף, לדעת הרב עובדיה יוסף (שם אות ד) עדיף לכתוב שמות חדשים ולא מספריהם, משום "החודש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב, ב). ולעומתו, בעל ציץ אליעזר (ח"ח אות ח) מעדיף, מפני שמות האלילים שבין שמות חדשים, לכתוב מספרים בלבד (ואסר להזכיר שהוא למניין הנוצרים). ע"ש.

'חדשים מקרוב' המונים שכותבים בריש מגילתא מנין לידת משיח הנוצרים, וכותב וחותם עצמו שאין לו חלק באלקי ישראל, או להם...².

וכאשר נדרשנו לתאריך הלוועזי, כתיבת שמות חודשיו באותיות לוועזיות - כפי שנקטנו כאן - מיועדת לבטא את הַזְרוּת של הלוח הזה ביחס אלינו.

מעט מן ההיסטוריה של הלוח - היוליאני והגרגוריאני

הלוח היוליאני הוא הלוח שקבע יוליוס קיסר רומי, בשנת ג'תשט"ו-ז (46 לפני מניין הנוצרים). בימיו הוזנח חשבון הזמנים בלוח הרומי הקדום (שהיה ירחי והתבסס גם על עיבור השנה), וחשבונו השתבש באופן משמעותי, ובסתיו של השנה הנזכרת הוחלט, אחרי השלמת גרעון של מספר חודשי עיבור, לקבוע מעתה לוח שמש, לפי מידת $365\frac{1}{4}$ יום לשנה. נקבע, שמספר הימים בשנה 365, וכל שנה רביעית תהיה "כְּבוּשָׁה" בת 366 יום. לפי זה עדכן הקיסר את מנייני ימי החודשים (חודש אחד נקרא על שמו. כעבור שנים לא רבות, נקרא חודש אחר על שמו של אוגוסטוס קיסר, שתיקן טעות שאירעה בעשיית 'שנה כבושה' אחת ל-3 שנים). בשלב זה, הלוח כָּלֵל 12 חודשים - 7 בני 31 יום, 5 בני 30 יום, ואחד - הוא February - בן 28 יום בשנה רגילה, ו-29 יום בשנה כבושה, אחת לארבע שנים; ונמצא, שב-400 שנה 100 שנים כבושות (מקורות: א"א עקביא, לוח השנה וקביעתו, בתוך: ספר המועדים - ימי מועד וזכרון, יום-טוב לוינסקי, עמ' 80. האנציקלופדיה העברית, ערך לוח).

במקביל להתנצרות האימפריה הביזנטית, נעשה הלוח היוליאני ללוח השנה של הנוצרים³. מאוחר יותר (בערך ד'רצ"ב, 532 למניינם), נוסף לו מניין השנים, שנקודת המוצא שלו חֲשֵׁבָה למפרע עד הולדתו של "אותו האיש". כלומר, כשאומרים 'שנת 1999' הכוונה היא 1999 שנים להולדתו. אם כי, לדעת חוקרים, נפלה טעות בחשבון (שפזכור נערך בדיעבד אחורנית) ב-4 שנים לפחות (שערים ללוח העברי, עמ' 160 ועמ' 164. מקראי קדש הלוח העברי והקריאה במועדי השנה, שניאור זלמן צייטלין וחיים בר דיין, עמ' 68-71).

הקפת כדור-הארץ את השמש אינה אורכת $365\frac{1}{4}$ יום בדיוק, אלא מעט פחות מזה (365 יום, 5 שעות, 48 דקות ו-46 שניות בקירוב). הפרש זה מצטבר משנה לשנה; וכעבור כ-1600 שנה היו כ-10 יום בין הלוח לבין הזמן האמיתי של הקפת כדור-הארץ את השמש, והאביב בשנת ה'שמ"ב (לספירתם - 1582) הגיע עשרה ימים קודם לתאריך הקבוע לו בלוח היוליאני. במילים אחרות, הלוח היוליאני "פיגר" בכ-10 ימים אחרי שנת השמש האמיתית, והיה צורך לתקן את הלוח. דנה בזה ועדת מומחים שמינה האפיפיור **גריגוריוס ה-13**, והחליטה "לדלג" על עשרה ימים מהלוח באותה שנה, כדי לבטל את ההפרש בין הלוח לבין שנת השמש האמיתית. מלבד זאת, תוקן הלוח להבא והוחלט שבכל 400 שנה תהיינה 97 שנים כבושות, בנות 366 יום (לעומת הלוח היוליאני - 100 שנים כבושות בכל 400 שנה). כל שנה רביעית תהיה כבושה, בה יוסיפו יום ל-February, **ויוצאות מן הכלל** השנים שמספרן מסתיים בשני אפסים (כגון 1700), שהן תהיינה שנים רגילות בנות 365 יום, **אולם** שנה שמספרה מתחלק ל-400 ללא שארית (כגון 1600), תהיה שנה כבושה, בת 366 יום. הלוח המתוקן נקרא **הלוח הגרגוריאני**, על שמו של האפיפיור הנ"ל.

דוגמה להבדל בין שני הלוחות: שנת 1900. לפי הלוח היוליאני - היא שנה כבושה, 366 יום. לפי הלוח הגרגוריאני, זוהי שנה רגילה בת 365 יום. שנת 2000 כבושה לפי שני הלוחות (2000 מתחלק ל-400 ללא שארית).

² מרבית הקשיים המעשיים שנראים כרוכים בשימוש בלוח העברי, נופלים מאליהם עם ההֶרְגֵל לשימוש בו (גם אם נתעלם מן העובדה שהלוח הלוועזי אינו חף מחסרונות מעשיים). וגם ללא זה, כְּדָאִים הערכים שלנו (ראה מ"כ בזה לעיל בדברי הפתיחה לקובץ) להתאמץ מעט בשבילם, לא כן? וכבר נדרשו לכך רבים וטובים - עיין דבריו הנחרצים של הבלשן יצחק אבינרי בספרו יד הלשון, ערך תאריך עברי ונוצרי (עמ' 606-608). עיין גם דבריו של יהושע מנח, איש קיבוץ דגניה, בהקדמתו 'עם ישראל עם הזמן' ללוח לששת אלפים שנה (מיסודו של התוכן והכרונולוג א"א עקביא; ירושלים, ה'תשל"ו), וכן הקצרה ב'דברי ההקדמה הנוספים' שלו (עמ' כג-כד. עיין גם דברי עקביא עצמו ביחס למניין השנים, שם עמ' כז).

³ מקובל לראות בוועידת ניקיאה (קץ ד'פ"ה, לפי מניינם 325), את הניתוק הסופי של הנצרות מן התאריך העברי, שעד אז היו שהשתמשו בו לקביעת תאריך 'חג הפסחא'.

התיקון הגרגוריאני התקבל מיד באיטליה, בספרד ובפורטוגל, ובמהלך השנים הבאות - ברוב מדינות אירופה. מדינות מסוימות המשיכו להחזיק בלוח היוליאני שנים רבות אחר כך (ראה טבלת "המעבר מן הלוח היוליאני ללוח הגרגוריאני", באנציקלופדיה העברית, ערך לוח, עמ' 350). כאשר מתייחסים לתאריכים בתעודות מן המאות שמאז התיקון הגרגוריאני, יש להביא בחשבון את מקום כתיבתה של התעודה המסוימת ולבדוק איזה לוח נהג אז באותה מדינה - יוליאני או גרגוריאני.

חודשי הלוח הנוצרי של ימינו:

June	May	April	March	February	January	(1) החודש
30	31	30	31	28 או 29*	31	מספר ימיו
סיון-תמוז	אייר-סיון	ניסן-אייר	אדר-ניסן	שבט-אדר	טבת-שבט	מקביל ל:

December	November	October	September	August	July	(2) החודש
31	30	31	30	31	31	מספר ימיו
כסלו-טבת	מרחשון-כסלו	תשרי-מרחשון	אלול-תשרי	אב-אלול	תמוז-אב	מקביל ל:

* בנוגע ל-February - כפי שהוזכר: בשנה רגילה 28 יום. בשנה שמספרה מתחלק ל-4 ללא שארית 29 יום. בשנה שמספרה מתחלק ל-100 ללא שארית - 28 יום; חוץ משנה שמספרה מתחלק ל-400 ללא שארית, שאז בחודש זה יש 29 יום. (דוגמות: ב-1597, 1700, 1800, 1900, 1998 - 28 יום. ב-1600, 1996, 2000, 2400 - 29 יום.)

נוסחת גאוס

המתמטיקאי המפורסם, קרל פרידריך גאוס (התקל"ז-ה'תרט"ו), פיתח נוסחה להפיכת ט"ו בניסן (יום-טוב ראשון של דפסח) שנת A לתאריך הנוצרי המתאים, **לפי הלוח היוליאני**. הנוסחה מובאת באנציקלופדיה העברית (ערך 'לוח'), ובספרו של רחמים שר-שלום, שערים ללוח העברי (עמ' 47 במהדורת ה'תשד"מ)⁴. בנוסחה זו נשתמש כאן, ונמיר את התאריך היוליאני לתאריך הגרגוריאני המקובל כיום.

כדי למצוא את התאריך הלועזי של ראש השנה (א' בתשרי) של שנה מסוימת, נמצא קודם-כל ע"י **נוסחת גאוס** את התאריך הלועזי של פסח בשנה הקודמת, נתאים את התאריך ללוח הגרגוריאני, ואז אפשר להוסיף את ההפרש הקבוע בימים בין פסח לראש השנה שאחריו, ולמצוא את התאריך הלועזי של ראש השנה.

הנוסחה

תחילה נגדיר:

A = **השנה העברית** של ט"ו בניסן (שאת התאריך היוליאני שלו מבקשים למצוא).

B = **השנה הלועזית** = A-3760 (ששנת 1 למניינם החלה בשנת ג'תשס"א⁵).

a = **השארית** מחילוק של $(12 \cdot A + 17)$ ב-19.

b = **השארית** מחילוק A ב-4.

וזו הנוסחה:

⁴ על הנוסחה, ניתוח שלה והוכחה לה, נכתב תת-פרק בספר של ד"ר ערן רביב עם פרופ' עלי מרצבך על הלוח העברי הקבוע, העתיד לראות אור בקרוב, בע"ה.

⁵ בשנים **שלפני** ספירתם, B הוא A-3761, כי לא היתה 'שנת 0', ומיד לפני שנת 1 היתה שנת 'מינוס-1' (שערים ללוח העברי, עמ' 164).

$$32.0441 + 1.55424*a + 0.25*b - 0.00317779*A = M + m$$

מהם $M+m$? את התוצאה שנתקבלה מהנוסחה "מפרקים" למספר שלם, ולשבר עשרוני (בתחום שבין 0 ל-1). M הוא המספר השלם, ואילו m הוא השבר העשרוני העודף על M .

מעתה נגדיר עוד:

$$c = \text{השארית מתוצאת החילוק של } (M + 3*A + 5*b + 5) \text{ ב-7.}$$

ט"ו בניסן שנת A חל ביום c בשבוע, ב-M March שנת B, לפי הלוח היוליאני (במקרה ש-M גדול מ-31, ט"ו בניסן חל ב-M-31 ב-April); אלא-אם-כן מתקיים אחד מהתנאים הבאים⁶:

אם c שווה 2 או 4 או 6, חל ט"ו בניסן ב-M+1 ב-March.

אם $c=1$ וגם $a>6$ וגם $m \geq 0.6329$, חל ט"ו בניסן ב-M+2 ב-March.

אם $c=0$ וגם $a>11$ וגם $m \geq 0.8977$, חל ט"ו בניסן ב-M+1 ב-March.

כזכור, הלוח המקובל כיום בעולם הוא הלוח הגרגוריאני. להמרת התאריך היוליאני לתאריך גרגוריאני, יש להוסיף את ההפרש בין הלוח הגרגוריאני ללוח היוליאני:

שנים	הפרש ימים	שנים	הפרש ימים	שנים	הפרש ימים
1500 עד 1699	10	1800 עד 1899	12	2100 עד 2199	14
1700 עד 1799	11	1900 עד 2099	13	2200 עד 2299	15

הפרש זה גדל ב-3 ימים בכל 400 שנה, כפי שהוסבר לעיל (ההפרש מתחיל אחרי שנת 200 לספירתם).

- כדי למצוא את התאריך הנוצרי של ראש השנה העברית, נעשה כך: אם ט"ו בניסן חל ב-April (רוב המקרים), מוסיפים 31 על היום בחודש. אם חל ט"ו בניסן ב-March, אין צורך להוסיף 31. אח"כ **מחסרים 21**⁷. המספר שהתקבל אומר שראש השנה חל X ימים מתחילת September. אם מספר היום בחודש גדול מ-30, מפחיתים 30 והתאריך הוא המספר שנותר, בתחילת October. הערה: היום-בשבוע שבו חל ראש השנה הוא שְׁנֵי ימי-השבוע אחרי יו"ט ראשון של פסח, כידוע לנו מתוך סימני "א"ת ב"ש ג"ר" (שו"ע או"ח תכת, ג).

⁶ שלושת יוצאי הדופן הם תוצאה של הדחיות: אד"ו, ג' ט' ר"ד בפשוטה ורב"ט תקפ"ט מוצאי מעוברת (בהן נדחה ראש השנה הבא). דחיית "מולד זקן" היא קבועה (כלומר בכל יום, השעה 18 היא סיומו של היום לעניין קביעת ראש השנה), ולכן אינה מבטאת כאן בפני עצמה, אלא בנוסחה עצמה נחשבת שעת הצהריים כשעה 0 של היום הבא (כך זה לעניין קביעת ראש השנה). יוצא הדופן השלישי הוא נדיר מאוד, מאחר וזהו דחיית ב' ט"ו תקפ"ט לאחר שנה מעוברת.

⁷ **חיסור 21** יום הוא, בעצם, הוספת הפרשי-הימים שבין פסח ובין ראש השנה, שהוא 163 (כפי שנבאר בס"ד), ואח"כ חיסור סכום ימי March עד August, שהוא 184. לפירוט:

הוספת 163 יום. כמה ימים הפרש בין פסח לראש השנה שאחריו? מחודש ניסן נשארו 15 יום (ט"ז בחודש ועד סופו - ל'); אייר 29 יום, סיון 30, תמוז 29, מנחם אב 30, אלול 29, ויום א' של חודש תשרי. נחבר: $163 = 15 + 29 + 30 + 29 + 30 + 29 + 1$. ראש השנה חל 163 יום אחרי ט"ו בניסן, ואם ידוע התאריך הנוצרי של ט"ו בניסן (ע"פ נוסחת גאוס), אפשר להוסיף עליו 163 יום ולגלות מתי חל ראש השנה לפי הלוח הנוצרי (סוף חיבור 'שבילי דרקי' לרבי ישראל ליפשיץ, בעל פירוש המשנה תפארת ישראל).

לאחר מכן **חיסור 184** - ראש השנה חל ב-March או ב-October. למציאת היום שבו חל ראש השנה, ב-March, נפחית את סכום הימים של החודשים April, May, June, July, August - 4 מהם בני 31 יום, ו-2 בני 30 יום: $184 = 60 + 124$.

במקום להוסיף 163 ואח"כ לחסר 184, מחסרים מיד 21 (ההפרש בין שני המספרים הנ"ל) ממספר היום בחודש הנוצרי (March), וכאשר חל פסח ב-April מוסיפים 31 של March, לצורך החישוב) שבו חל ט"ו בניסן, וכך מוצאים את היום ב-March שבו חל ראש השנה. אם אחרי כל זאת היום-בחודש גדול מ-30, מחסרים 30 ומקבלים את היום שחל בו ראש השנה, בתחילת October.

הדגמות

מתי חל א' דפסח (ט"ו בניסן) בשנת ה'תשנ"ט?

$$1999 = 5759 - 3760 = B, 5759 = A$$

מציאת a, השארית מחילוק $(17 + 12 \cdot 5759)$ ב-19. $3638 = 69125:19$ ושארית 3. א"כ, $a=3$.

מציאת b, השארית מחילוק A ב-4. $1439 = 5759:4$ ושארית 3. לפיכך, $b=3$.

הנוסחה:

$$32.0441 + 1.55424 \cdot a + 0.25 \cdot b - 0.00317779 \cdot A = M + m$$

$$32.0441 + 1.55424 \cdot 3 + 0.25 \cdot 3 - 0.00317779 \cdot 5759 = 19.15592739$$

$M+m = 19.15592739$. כלומר, את התוצאה, 19.15592739, "מפרקים" למספר שלם ולשבר עשרוני

בתחום שבין 0 ל-1. דהיינו, $M=19$; $m=0.15592739$.

מציאת c, השארית מחילוק $(5 + 5 \cdot 3 + 19 \cdot 5759)$ ב-7. $2473 = 17316:7$ ושארית 5. א"כ $c=5$.

כזכור, ט"ו בניסן שנת A חל ביום c בשבוע, M ב-March שנת B, לפי הלוח היוליאני; א"כ מתקיים אחד מהתנאים הבאים:

האם c שווה 2 או 4 או 6 ? לא, c שווה 5. תנאי זה אינו מתקיים.

האם $c=1$ וגם $a>6$ וגם $m \geq 0.6329$? לא, c אינו שווה 1. תנאי זה אינו מתקיים.

האם $c=0$ וגם $a>11$ וגם $m \geq 0.8977$? לא, c אינו שווה 0. תנאי זה אינו מתקיים.

ט"ו בניסן התשנ"ט חל ביום חמישי, 19 ב-March 1999, לפי הלוח היוליאני.

להפיכת התאריך ללוח הגרגוריאני, המקובל כיום בעולם, יש להוסיף 13 יום (זהו ההפרש בין שני הלוחות בשנים 1900-2099). $19+13 = 32$. יום 32 ב-March הוא יום 1 ב-April.

ט"ו בניסן התשנ"ט חל ביום חמישי, 1 ב-April 1999.

הדגמות למציאת התאריך הנוצרי של ראש השנה העברית

מה היה התאריך הנוצרי של ראש השנה ה'שע"ט?

השע"ט = 5379 לבריאת העולם.

יש למצוא את התאריך הנוצרי של ט"ו בניסן השע"ח (פסח שלפני ראש השנה השע"ט).

$$1618 = 5378 - 3760 = B, 5378 = A$$

מציאת a = השארית מחילוק $(17 + 12 \cdot 5378)$ ב-19. $3397 = 64553:19$ ושארית 10. $10=a$.

מציאת b = השארית מחילוק A ב-4. $1344 = 5378:4$ ושארית 2. $2=b$.

הנוסחה:

$$32.0441 + 1.55424*a + 0.25*b - 0.00317779*A = M + m$$

$$32.0441 + 1.55424*10 + 0.25*2 - 0.00317779*5378 = 30.99634538$$

$M+m = 30.99644538$. כלומר, את התוצאה, 30.99634538, "מפרקים" למספר שלם, ולשבר עשרוני בתחום שבין 0 ל-1. לפיכך, $30=M$, ו- $0.99634538=m$.

מציאת c, השארית מחילוק $(5+5*2+3*5378+30)$ ב-7. $2311 = 16179:7$ ושארית 2. א"כ $c=2$.

ט"ו בניסן שנת A חל ביום c בשבוע, M ב-March שנת B, לפי הלוח היוליאני. א"כ מתקיים אחד מהתנאים הבאים:

האם c שווה 2 או 4 או 6 ? כן, c שווה 2. ט"ו בניסן השע"ח חל ביום c+1 בשבוע, M+1 ב-March (כלומר, יום שלישי, 31 בחודש). אין צורך לבדוק את שני התנאים האחרים.

ט"ו בניסן השע"ח חל ביום שלישי, 31 ב-March 1618, לפי הלוח היוליאני.

להפיכת התאריך ללוח הגרגוריאני, המקובל כיום בעולם, יש להוסיף 10 ימים (זהו ההפרש בין שני הלוחות בשנים 1500-1699). $41 = 31+10$. יום 41 ב-March הוא יום 10 ב-April.

ט"ו בניסן השע"ח חל ביום שלישי, 10 ב-April 1618.

למציאת התאריך הנוצרי של ראש השנה השע"ט, הופכים את התאריך שהתקבל, 10 ב-April, למספר הימים שעברו מתחילת March. $41 = 10+31$. זהו היום ה-41 מתחילת March. אחר-כך מחסרים 21 יום. $20 = 41-21$.

ראש השנה השע"ט חל ב-20 ב-September 1618, וזהו יום חמישי בשבוע (2 ימי השבוע אחרי א' דפסח, יום שלישי).

דוגמה נוספת: מה היה התאריך הנוצרי של ראש השנה התק"ט (5519)?

יש למצוא את התאריך הנוצרי של ט"ו בניסן התק"ח (פסח שלפני ראש השנה התק"ט).

$$5518 = A \quad 1758 = 5518-3760 = B$$

מציאת a - השארית מחילוק $(17+12*5518)$ ב-19. $3485 = 66233:19$ ושארית 18. $18=a$.

מציאת b - השארית מחילוק A ב-4. $1379 = 5518:4$ ושארית 2. $2=b$.

$$32.0441 + 1.55424*a + 0.25*b - 0.00317779*A = M + m$$

$$32.0441 + 1.55424*18 + 0.25*2 - 0.00317779*5518 = 42.98537478$$

את התוצאה, 42.98537478, "מפרקים" למספר שלם ולשבר עשרוני בתחום שבין 0 ל-1.

$$42 = M, \quad 0.98537478 = m$$

מציאת c - השארית מחילוק $(5+5*2+3*5518+42)$ ב-7. $2373 = 16611:7$ ושארית 0. $0=c$.

כזכור, ט"ו בניסן שנת A חל ביום c בשבוע, M ב-March שנת B, לפי הלוח היוליאני. אלא-אם-כן מתקיים אחד מהתנאים הבאים:

האם c שווה 2 או 4 או 6 ? לא, c שווה 0. תנאי זה אינו מתקיים.

האם $c=1$ וגם $a>6$ וגם $m \geq 0.6329$? לא, c אינו שווה 1. תנאי זה אינו מתקיים.

האם $c=0$ וגם $a>11$ וגם $m \geq 0.8977$? כן! c שווה 0, a גדול מ-11 ($a=18$), m גדול מ-0.8977 ($m=0.98537478$). לכן ט"ו בניסן התק"ח חל ביום ראשון, 12 ב-April 1758, לפי הלוח היוליאני.

להפיכת התאריך ללוח הגרגוריאני, המקובל כיום בעולם, יש להוסיף 11 יום (ההפרש בין שני הלוחות בשנים 1700-1799). $23 = 12 + 11$.

ט"ו בניסן התק"ח חל ביום ראשון, 23 ב-April 1758.

למציאת התאריך הנוצרי של ראש השנה התק"ט, הופכים את התאריך שהתקבל, 23 ב-April, למספר הימים שעברו מתחילת March. $54 = 23 + 31$. זהו היום ה-54 מתחילת March. אחר-כך מחסרים 21 יום. $33 = 54 - 21$. יום 33 ב-September הוא 3 ב-October.

ראש השנה התק"ט חל ב-3 October 1758, והוא יום שלישי בשבוע (2 ימי השבוע אחרי א' דפסח התק"ח, שחל ביום ראשון).

נוסחת גאוס: משמעות הערך a

בנוסחת גאוס, מוגדר a כשארית מחילוק הביטוי $(12 \cdot A + 17)$ ב-19, כאשר A הוא מספר השנה מבריאת העולם.

ערכו של a נגזר ממספרה של השנה במחזור-הלבנה (של הלוח העברי). משמעותו תובן יותר, אם נסדר את שנות המחזור לפי הערכים המתאימים של a:

r=	16	5	13	2	10	18	7	15	4	12	1	9	17	6	14	3	11	19	8
a=	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18

r מציין את מספר השנה במחזור. לדוגמה, אם $r=3$ (=השנה השלישית במחזור), אזי $a=15$.

עתה נמצא, כי a מסדר את השנים במחזור לפי התאריך הנוצרי שבו חל פסח בשנים r במחזור. בשנה ה-16 במחזור a שווה 0, וזו השנה בה חל פסח הכי מוקדם ביחס לתאריך הנוצרי. לאחר מכן באה השנה ה-5 במחזור, בה חל פסח מוקדם ביחס לתאריך הנוצרי, אך מאוחר יותר מאשר בשנה ה-16. בשנה השמינית, שעבורה a שווה 18, חל פסח הכי מאוחר ביחס לתאריך הנוצרי. אפשר לשים לב ולראות, שעבור שבע השנים המעוברות במחזור a שווה 12 עד 18. ניתן לומר, שאם $a \geq 12$ אז השנה מעוברת (האנציקלופדיה העברית, שם).

חישוב סימן השנה באמצעות נוסחת גאוס

במקום לחשב את סימן-השנה (הקביעות) באמצעות חשבון המולדות, אפשר לעשות זאת באמצעות נוסחת גאוס, וזאת אם נחשב ע"י נוסחת גאוס את ראש השנה המבוקשת ואת פסח של השנה המבוקשת, ונשמור את היום בשבוע (הערך c).

כדי לדעת אם השנה פשוטה או מעוברת, בודקים: אם $a \geq 12$, השנה מעוברת. אם $a < 12$, השנה פשוטה (בזמן ש-A הוא השנה המבוקשת).

לדוגמה - חישוב סימנה של שנת התשל"ה (5735):

א. באיזה יום בשבוע חל ראש השנה התשל"ה?

יש למצוא באיזה יום בשבוע חל ט"ו בניסן התשל"ד (פסח שלפני ראש השנה התשל"ה).

$$5734 = A \quad 1974 = 5734 - 3760 = B$$

$$a = \text{השארית מחילוק } (12 \cdot 5734 + 17) \text{ ב-19. } 3622 = 68825:19 \text{ ושארית } 7. 7 = a$$

$b =$ השארית מחילוק A ב-4. $5734:4 = 1433$ ושארית 2. $2=b$.

$$32.0441 + 1.55424*a + 0.25*b - 0.00317779*A = M + m$$

$$32.0441 + 1.55424*7 + 0.25*2 - 0.00317779*5734 = 25.20233214$$

$$M = 25, m = 0.20233214$$

$c =$ השארית מחילוק $(5 + 5*2 + 3*5734 + 25)$ ב-7. $17242:7 = 2463$ ושארית 1. $1=c$.

ט"ו בניסן שנת A חל ביום c בשבוע, M ב-March שנת B , לפי הלוח היוליאני. אא"כ מתקיים אחד מהתנאים הבאים:

האם c שווה 2 או 4 או 6? לא, c שווה 1.

האם $c=1$ וגם $a>6$ וגם $m \geq 0.6329$? אמנם $c=1$, $a=7$ וגדול מ-6, אך m אינו גדול מ-0.6329. תנאי זה אינו מתקיים.

האם $c=0$ וגם $a>11$ וגם $m \geq 0.8977$? לא.

ט"ו בניסן התשל"ד חל ביום ראשון, **25 March-1974**, לפי הלוח היוליאני.

להפיכת התאריך ללוח הגרגוריאני, יש להוסיף 13 ימים (זהו ההפרש בין שני הלוחות בשנים 1900-2099). $38 = 25 + 13$. יום 38 ב-March הוא יום 7 ב-April.

ט"ו בניסן התשל"ד חל ביום ראשון, **7 April-1974**.

מציאת התאריך הנוצרי של ראש השנה התשל"ה. הופכים את התאריך שהתקבל, 7 ב-April, למספר הימים שעברו מתחילת March. $31 + 7 = 38$. זהו היום ה-38 מתחילת March. אחר-כך מחסרים 21 יום. $38 - 21 = 17$.

ראש השנה התשל"ה חל ב-17 ב-September-1974, יום שלישי בשבוע (2 ימי השבוע אחרי א' דפסח, יום ראשון).

ב. באיזה יום בשבוע חל ט"ו בניסן התשל"ה?

$$A = 5735, B = 5735 - 3760 = 1975$$

$a =$ השארית מחילוק $(5 + 5*3 + 12*5735 + 19)$ ב-19. $68837:19 = 3623$ ושארית 0. $0=a$.

$b =$ השארית מחילוק A ב-4. $5735:4 = 1433$ ושארית 3. $3=b$.

$$32.0441 + 1.55424*a + 0.25*b - 0.00317779*A = M + m$$

$$32.0441 + 1.55424*0 + 0.25*3 - 0.00317779*5735 = 14.56947435$$

$$M = 14, m = 0.56947435$$

מציאת c - השארית מחילוק $(5 + 5*3 + 12*5735 + 14)$ ב-7. $17239:7 = 2462$ ושארית 5. $5=c$.

האם מתקיים כאן אחד מן החרגים? לא, c אינו 2 או 4 או 6. c אינו 1. c גם אינו 0.

ט"ו בניסן התשל"ה חל ביום חמישי, **14 March-1975**, לפי הלוח היוליאני.

להפיכת התאריך ללוח הגרגוריאני, יש להוסיף 13 ימים (זהו ההפרש בין שני הלוחות בשנים 1900-2099). $27 = 14 + 13$.

ט"ו בניסן התשל"ה חל ביום חמישי, **27 March-1975**.

האם שנת התשל"ה היתה פשוטה או מעוברת? a עבור שנת התשל"ה הוא 0. כזכור, a קטן מ-12 - ולכן שנת התשל"ה היא שנה פשוטה (והיא ה-16 במחזור).

הנתונים שבידינו: **ראש השנה** התשל"ה חל ביום **שלישי**.

פסח חל ביום **חמישי**. שנת התשל"ה היא שנה **פשוטה**.

מבין 7 סימני השנים הפשוטות, איזה מתחיל ב־ג' ומסתיים ב־ה'? **גכ"ה**. זהו סימנה של שנת ה'תשל"ה.

על תאריכים חוזרים ועל שנים זהות

על התלכדות תאריכים עברי ולועזי, על התלכדותם גם עם היום בשבוע; ועל 'שנים תאומות' זהות לחלוטין. סקירה על מאמרו של ר' רחמים שר-שלום

פורסם באתר 'הוצאת לוח', מנחם-אב התשע"א

מתי חוזרים ונפגשים תאריכי הלוח העברי עם תאריכי הלוח הנוצרי (הגרגוריאני)? זו שאלה שרבים מתעניינים בה.

הדעה הרווחת בציבור היא שבכל 19 שנה חוזרים התאריכים ומתלכדים. אלא שהניסיון מלמד שכלל זה אינו נכון תמיד. ניתן ללמוד על כך מעיון בלוחות השנה, או מתהיותיהם של ה"מאוכזבים" מכך שביום הולדתם ה-19 לא שבו התאריכים להתלכד. כמו כן, ישנם אנשים המופתעים למצוא את התאריכים מתלכדים לפעמים ביום ההולדת ה-8, ה-11, ה-30 או ה-49.

גם מי שזכה להתלכדות התאריכים ביום ההולדת ה-19, מצא אותה שלא באותו היום בשבוע שבו נולד. מאמרו הנ"ל של ר' רחמים שר-שלום עוסק בשאלות שונות המעסיקות את המתעניינים בנושא הנידון: האם תיתכן התלכדות תאריכים גם עם היום בשבוע? האם ייתכן שתהיינה שתי שנים זהות לחלוטין - התלכדות של התאריכים העברי, הנוצרי והיום בשבוע, לאורך כל השנה? ובאיזה הפרש של שנים זה עשוי לקרות?

מאמרו של ר' רחמים¹ נכתב לאור שיטה מעניינת להשוואת תאריכים, שפותחה על ידו (בסיוע איש המחשבים ר' אהוד בר-סיני), ומובאת במהדורה החדשה של ספרו "שערים ללוח העברי"² ובחוברת "שער ללוח העברי"³; ובעקבות שני מאמרים בנושא זה שפורסמו בגיליון 20 של כתב-העת בד"ד (אייר התשס"ח)⁴.

במאמר יש הבחנה בין שלושה מקרים:

1. תאריכים שחוזרים ונפגשים - התלכדות תאריך עברי ולועזי.
2. תאריכים זהים (גם היום בשבוע).
3. שנים זהות.

¹ ר' רחמים שר-שלום, "על תאריכים חוזרים ועל שנים זהות: בעקבות שיטה חדשה להשוואת תאריכים עבריים ולועזיים". פורסם בד"ד - בכל דרכיך דעהו", כתביעת לענייני תורה ומדע, בהוצאת אוניברסיטת בראילן (עורך: פרופ' עלי מרצבך), גליון 24, אדר"א התשע"א. תודתי לר' רחמים הי"ו שמסר לי את המאמר לשם כתיבת סקירה זו.

² "שערים ללוח העברי", ר' רחמים שר-שלום, נתניה, מהדורת התשס"ט (240 עמודים). לפרטים נוספים אפשר לפנות לדואר-אלקטרוני yrsharshalom@bezeqint.net. על הספר כתב הרב יואל קטן: "...אין ערוך לחשיבות הספר 'שערים ללוח העברי' ולתועלת שיש בו ללומד, לחוקר ולכל מי שמתעניין בלוח השנה היהודי; זהו אוצר בלום שראוי להימצא ממש בכל בית" ('נתקבלו במערכת', 'המעין' טבת התש"ע [נב], עמ' 105-104).

³ בחוברת (64 עמודים, נתניה התשס"ו) סיכומים מהספר הנ"ל והיא מיועדת בעיקר למרצים שרוצים לתת בידי התלמידים כלי עזר שימושי בלוח העברי. אם ברשותך המהדורה החדשה של הספר 'שערים ללוח העברי', אין לך צורך בחוברת. לפרטים אפשר לפנות לדוא"ל הנ"ל.

⁴ אריאל כהן, "מחזור תאריכי הלוח העברי מול הלוח הגריגוריאני, והתלכדות תאריכי החודש והיום בשבוע בשני הלוחות". ב"צ כץ, "עיון בשנים זהות בלוח העברי ובלוח הגריגוריאני" (באנגלית).

ההפתעה, המוזכרת כבר בתחילת המאמר, היא שהסיכוי הגבוה למצוא שתי שנים זהות לחלוטין הוא דווקא במרווחים של... 220 שנה! הנתון הזה מפתיע הן מפני שהמספר אינו כפולה של 19 (מחזור העיבור של הלוח העברי), והן מפני שבתקופה ארוכה כזאת מצטבר הפער בין השנה העברית הממוצעת לבין השנה הנוצרית הממוצעת לכדי יום שלם.

1. תאריכים חוזרים

המחבר מתייחס תחילה לדעה הרווחת בציבור, שבכל 19 שנה חוזרים התאריכים העברי והנוצרי ונפגשים. אין זה כלל מחייב, וסביר למצוא בין הלוחות הפרש של יום או יומיים (במקרים נדירים ביותר ייתכן גם הפרש של 3 ימים). הסיבה העיקרית לכך היא, שהלוח העברי והלוח הנוצרי בנויים על כללים שונים. בלוח העברי, גורם משפיע הוא כללי ארבע הדחיות, המחייבים לדחות את ראש השנה מיום המולד במקרים רבים. בלוח הגרגוריאני נוסף לשנה יום אחד אחת לארבע שנים, מה שנקרא "שנה כבושה", אלא אם כן מספר השנה הוא כפולה של 100 ולא של 400 (1800, 1900, 2100 - שנים רגילות; 1600, 2000 - שנים כבושות). כללים אלו משפיעים על אורך השנה, ולכן אי אפשר להבטיח התלכדות בין התאריכים בשני הלוחות ברווחים של 19 שנה.

מפגש תאריכים ייתכן - אך אינו מובטח! - במרווחים של 19 שנה וכפולותיו, וכן במרווחים של 8 ושל 11 שנה, ובצירופים שונים שלהם. במרווח של 3 שנים לא ייתכן כלל מפגש של תאריכים. בניגוד למצופה, דווקא במרווחים של 220 שנה ישנם סיכויים רבים להתלכדות תאריכים. לדוגמא: נמצא כי כ-75% של התאריכים בשנים התשמ"א-התש"פ חוזרים ונפגשים, עברי ולועזי, כעבור 220 שנה!

2. תאריכים זהים - עברי, גרגוריאני והיום בשבוע

כאשר המרחק בין תאריכים שחוזרים ונפגשים הוא שבועות שלמים - התאריכים יהיו זהים - הם חלים גם באותו היום בשבוע. לדוגמא, א' בתשרי התשנ"ד - יום חמישי, 16.9.93, וכעבור 11 שנה - א' בתשרי התשס"ה - יום חמישי, 16.9.04.

תאריכים שנמצאו זהים, כנ"ל, אינם מבטיחים ששתי השנים זהות לאורך כל השנה, כיוון שייתכן ששתי השנים אינן מאותו סוג, מפני אחת מהאפשרויות הבאות:

1. השנה הלועזית המקבילה שונה - זו שנה רגילה וזו כבושה. או-אז התאריכים זהים עד 28 ב-March או 1-February.

2. מספר הימים במרחשון ובכסלו אינו שווה בשתי השנים. אז התאריכים זהים מאדר של אשתקד ועד סוף מרחשון או כסלו.

3. השנה העברית שונה - זו פשוטה וזו מעוברת. במקרה זה יוכלו התאריכים להיות זהים מאדר של אשתקד ועד סוף מרחשון או כסלו או עד אדר של השנה; או החל מאדר הסמוך לניסן ועד תחילת השנה הבאה.

3. שנים זהות (שנים תאומות)

כאשר התאריכים זהים - העברי, הנוצרי והיום בשבוע, לאורך כל השנה - אלו שנים זהות, ובהן חוזר על עצמו לוח השנה על כל מרכיביו - התאריכים, המועדים והפרשיות - בלי כל שינוי. הדוגמא המובאת במאמר היא הלוח לשנת ה'תרכ"ו, הזהה ללוחות של השנים ה'תרצ"ד, ה'תשע"ח, ה'תשפ"ט, ה'תקמ"א, ה'תקצ"ח. בשנים זהות, התאריכים יהיו זהים החל מ-1 ב-March או מ-18 אדר הסמוך

לניסן בשנה הקודמת, וימשיכו להיות זהים לפחות עד סוף מרחשון או כסלו או עד 28 ב-February של השנה הבאה, אם לא מעבר לכך.

דוגמה נוספת ומעניינת הם הלוחות ל-13 השנים, התשמ"א-התשנ"ג, שהלוחות של השנים התתקס"א-התתקע"ג, כעבור 220 שנה, זהים להם לחלוטין.

בניגוד למצופה, תופעת השנים הזהות נפוצה דווקא בטווח הארוך, ובעיקר במרווחים של 152, 220 ו-247 שנה. הרחבה לכך - בסוף המאמר.

שיטה חדשה להשוואת תאריכים

לשם הסבר התופעה, מציג ר' רחמים שר-שלום את שיטתו החדשה להשוואת תאריכים. בלוח העברי שש אפשרויות לאורך השנה (דובר על כך במאמרו על סימן השנה), ובלוח הנוצרי - 2 אפשרויות. לאור זאת נוצרות 12 אפשרויות של צירופי שנים עבריות ונוצריות, 6 לשנים פשוטות ו-6 למעוברות. כל אפשרות כזאת תסומן באות אנגלית, A ועד F לשנים פשוטות, G ועד L למעוברות ('לוח 1' המופיע במאמר בבד"ד, עמ' 101).

השיטה מאפשרת הכנה פשוטה של לוח עברי-לועזי, בעזרת הנתונים המובאים במשבצת השנה: בטבלה הגדולה, המובאת במלואה במהדורה החדשה של הספר "שערים ללוח העברי" ובחוברת הנ"ל (חלק ממנה מובא במאמר בבד"ד ב'לוח 2' - עמ' 104-105) יש 6000 משבצות - משבצת לכל שנה עברית. בכל משבצת רשומה השנה העברית (באותיות) והלועזית (במספרים), סימן (קביעות) השנה, וקוד-מפתח (אות אנגלית) המצביע על לוח ההשוואה שמתאים לשנה זו (אחד מ-12 הלוחות, מובאים בספר ובחוברת) ובצידו מספר הימים שיש להוסיף או להחסיר מהתאריך הנוצרי שבלוח ההשוואה כדי שהלוח יהיה נכון לשנה זו.

שנים שְקוּד־השנה (האות האנגלית והמספר שלידה) שלהן זהה וגם סימן-הקביעות זהה - הן שנים זהות לחלוטין. אך מהטבלה ניתן ללמוד גם על זהות חלקית. כך, לדוגמה, שתי שנים שְקוּד־השנה שלהן זהה אך סימן קביעות השנה שונה, אינן שנים זהות, התאריכים העברי והלועזי חוזרים ונפגשים לאורך כל השנה, אך לא באותו היום בשבוע.

בהסבר לתופעת השנים הזהות נאמר שדרושים שלושה תנאים כדי שהשנים תהיינה זהות:

1. קביעות (סימן השנה) זהה.
2. אות אנגלית זהה (אותו צירוף עברי-לועזי, למשל - שנה עברית פשוטה וחסרה ולועזית רגילה, צירוף המסומן באות E).
3. פסח בשתי השנים חל באותו תאריך לועזי.

אחרי 8, 19 או 38 שנה התאריכים העברי והלועזי יכולים להיפגש, אבל לעולם לא תהיינה שנים זהות ולא תהיה התלכדות גם עם היום בשבוע, כי אין מתמלאים שלושת התנאים הנ"ל.

אך בהפרשים של 11 שנה, או בכפולות אחרות של 19 עם צירופים של 11 ו-8 או בלעדיהם, תיתכנה שנים זהות לחלוטין. לדוגמה הובאו והודגמו המרווחים הבאים: 11, 57, 68, 84, 95, 125, וגם במרווחים גדולים כמו 152 (בטווח של 304 שנים, כמובא במאמר, נמצאו 53 זוגות של שנים זהות במרווח זה - כ-35%), 220 (בטווח של 440 שנה אותרו 107 זוגות שנים זהות - למעלה מ-48%), ו-

247 (מה שנקרא "עִיגוֹל דְּרַב נַחֲשׁוֹן" או "עִיגוֹל רַמ"ז". בטווח של 494 שנה נמצאו 48 זוגות שנים זהות - כמעט 20%).

למה 220?

220 אינו כפולה של 19, אלא צירוף של 11 מחזורים של 19 שנה + 11 שנים. כיוון שכך, ב-220 שנה אין מחזוריות קבועה של שנים מעוברות. ב-220 שנה יש, בדרך-כלל, 81 שנים מעוברות, אך אם מתחילים לספור בשנה ה-17 למחזור הלבנה מוצאים בהן 82 מעוברות. יש לציין גם כי השנה העברית הממוצעת ארוכה בכ-6 דקות ורבע מהשנה הגרגוריאנית הממוצעת, ובשל כך בכל 220 שנה בקירוב אמורים התאריכים של שני הלוחות להתרחק זה מזה בשיעור ממוצע של יממה אחת.

מה איפוא גורם לתאריכים לחזור על עצמם בריכוז גבוה כל כך, דווקא ברווחים של 220 שנה?

שלושת התנאים שלעיל מתקיימים כאן במקרים רבים:

1. על-פי רוב, המולדות במרווח שנים זה הם קרובים, ולכן גם קביעות השנים זהות (לעיון בכלל זה, ולאופן קביעת השנים, מומלץ המאמר על חזרת קביעות בכל שלוש שנים שבתר).

2. 220 מתחלק ב-4 ללא שארית, ולכן זו תקופה שסוגרת מחזורים שלמים של שנים כבושות בלוח הנוצרי.

3. הזכרנו שתקופה של 220 שנה בלוח העברי מורכבת מ-11 מחזורים של 19 שנה + 11 שנה. עוד הזכרנו, שבמחזור של 19 שנה אורכה הממוצע של שנה עברית גדול מעט מאורכה הממוצע של שנה נוצרית. לעומת זאת, ב-11 שנים, שמתוכן 4 מעוברות, השנה העברית הממוצעת קצרה מעט מהשנה הנוצרית הממוצעת. אשר על כן, צירוף של 11 שנים ל-11 מחזורי לבנה מאזן במידת מה את מידת השנה השמשית בלוח העברי ואת ההפרש בין הלוחות בנקודה זו, ואורך השנה הממוצעת ב-220 שנה עבריות (שבהן 81 מעוברות) קרוב יותר לשנה הממוצעת בלוח הגרגוריאני.

הנקודה החשובה ביותר במאמר - מציין ומדגיש ר' רחמים שר-שלום במכתבו אלי (נקודה שלא הודגשה מספיק במאמר, כנראה בשל היותה תיאורטית לעת עתה) - שבאמצעות הכנסת "מחזור קטן" של **11 שנים** (שבהן 4 מעוברות) אחרי 17 או 18 מחזורים 'רגילים' של 19 שנה - ניתן יהיה להשיג דיוק רב באורך השנה השמשית הממוצעת בלוח העברי ולפתור את בעיית התרחקות הפסח מחודש האביב. הצעה זו מביא ר' רחמים שר-שלום בשמו של ר' צבי הירש יפה, מתמטיקאי וחוקר הלוח, בספר "קורות חשבון העיבור"⁵, ומסביר בעזרת תרשים בספר "שערים ללוח העברי", עמ' 153.

לסיום נשוב ונציין שמאמר זה, המאיר את בעיית אורך השנה העברית הממוצעת (השנה השמשית) ביחס לשנה השמשית בלוח הלועזי, טומן בחובו את אחד הפתרונות המוצעים למניעת התרחקות הפסח מחודש האביב. בעיית התרחקות פסח מחודש האביב באה לידי ביטוי בתאריך הגרגוריאני שבו חל פסח לאורך השנים. מהמאמר שעוסק בהשוואת התאריכים בשני הלוחות עולה שיש פתרון פשוט לבעיה מבלי לגרום לשינויים בכללי היסוד של הלוח. רצ"ה יפה סבור שההצעה להוסיף לפי הצורך מחזור קטן של 11 שנים היתה, למעשה, הצעתם של חכמי העיבור, וחכמי העיבור המאוחרים לא התייחסו אליה בכובד ראש ולכן נשכחה. את דבריו בנושא זה מסיים ר' רחמים במבט קדימה: "חשוב שהדברים יהיו כתובים בשביל הדורות הבאים כדי שבבוא העת יוכלו לדון בה באופן מעשי".

⁵ צבי הירש יפה, קורות חשבון העיבור, ירושלים התרצ"א. ההצעה המדוברת מובאת שם בסוף פרק יט, עמ' קיט-קכ.

בירורים וביאורים בקצרה

סימן גש"א; ראשית עיבור השנה; מזלו של אדר ב; בר מצווה באדר א; קביעות שנת התשע"א, י' בטבת בערב-שבת; פרשת נשא קודם חג השבועות; יו"ט שני של גלויות לחג השבועות; רוח בין המולד ובין ראש החודש; מניין שנות העולם; ועוד

לפנינו קטעים קצרים הממוקדים בנושאים מסוימים, שלא הגיעו לכדי מאמרים, כאשר יראה המעיין. חלקם נכתבו כתשובות לשאלות שנשאלתי. לעתים אין בכך כדי להקיף את הנושא הנידון, ובכל זאת, יש בהם כדי לעורר את לב המעיין.

תוכן הבירורים

מדוע אין סימן גש"א מעוברת?

מתי החל עיבור השנה?

מהו מזלו של חודש אדר ב'?

האם ייתכנו בר מצווה ובת מצווה באדר א'?

קביעות שנת התשע"א; עשרה בטבת בערב שבת

פרשת נשא לפני חג השבועות

יום טוב שני של גלויות - לחג השבועות

רוח של יומיים בין המולד ובין ראש החודש

בן כמה העולם?

'יצחק יצחק יצחק' בסיום ברכת הלבנה

מנהג ירושלים בקריאת פרשת אמור של שני וחמישי

מדוע אין סימן גש"א מעוברת?

שאלה

מדוע קיימים רק 14 סימני שנה אלו, ואין, לדוגמא, סימן גח"ד פשוטה או דש"ב מעוברת?

תשובה

ראשית, יש לפסול מיד את האותיות **אד"ו** מלהיות האות הראשונה של סימן השנה; ואת האותיות **בד"ו** מלכהן בתפקיד האות השלישית של הסימן. זאת בגלל דחיית לא אד"ו ראש, המונעת מראש השנה לחול בימים ראשון, רביעי וששי. דחייה זו משפיעה גם על פסח (שכן חג

הפסח חל תמיד שני ימי-השבוע לפני ראש השנה שלאחריו, ונוצר הכלל לא בד"ו פסח. לאור זאת, מובן מדוע לא ייתכנו הסימנים גח"ד או דש"ב.

מדוע אין סימן הח"ה פשוטה? כי הוא לא ייתכן. שנה פשוטה חסרה שמתחילה ביום חמישי, פסח שלה לא יחול ביום חמישי, אלא רק ביום שישי - כלומר: הח"ו פשוטה - וגם הוא אחד מימי בד"ו (לכן אין שנה פשוטה חסרה שמתחילה ביום חמישי). שהרי שנה פשוטה יכולה להיות בעלת 353, 354 או 355 יום; ושנה מעוברת 383, 384, 385 יום - לא פחות ולא יותר - שהחודשים הניתנים לשינוי הם מרחשון וכסלו בלבד¹. ועיין בהרחבה בספרו של רחמים שר-שלום, שערים ללוח העברי (עמ' 35).

נשארה שאלה אחת - מדוע אין סימן גש"א מעוברת? בשנה כזאת יהיו 385 יום, וזה אפשרי בשנה מעוברת!

כדי שיתקיים סימן גש"א מעוברת, ראש השנה צריך לחול ביום שלישי, וגם ראש השנה הבא צריך לחול ביום שלישי (שני ימי השבוע אחרי ט"ו בניסן). האם זה יכול להתקיים?

1. המולד המוקדם ביותר שעל-פיו ראש השנה המעוברת יחול ביום שלישי:

0 - 18 - 2 מולד זקן - ראש השנה ביום שלישי.

589 - 21 - 5 + מותר שנה מעוברת - ה' כ"א תקפ"ט.

589 - 15 - 1 תוצאה - נדחה ליום שני מפני אד"ו. אינו מתאים ל-גש"א (חסר יום).

2. המולד המאוחר ביותר שקובע את ראש השנה ביום שלישי:

1079 - 17 - 3 ראש השנה ביום שלישי (חלק אחד לפני שיידחה מפני מולד זקן).

589 - 21 - 5 + מותר שנה מעוברת - ה' כ"א תקפ"ט.

588 - 15 - 2 תוצאה - מולד בחור (=אין דחייה). גם כאן נקבע ביום שני. אינו גש"א.

נמצינו למדים, כי בשנה מעוברת שראשה חל ביום שלישי - תמיד יהיה ראש השנה הבאה ביום שני, והסימן תמיד גכ"ז. לכן הסימן גש"א אינו קיים (ספר העיבור לר' אברהם בר חייא ב, ט בדברי המגיה. הרב רפאל שפרלינג, בתוך קובץ ביכורים [זרע יצחק] ב עמ' תשסא).

[אם נוסיף חלק אחד על הדוגמה האחרונה, נמצא שראש השנה המעוברת יידחה ליום חמישי, והפשוטה שלאחריה - אמור להיקבע ביום שני, אך אז תהיה השנה המעוברת הזאת בת 382 יום, דבר בלתי-אפשרי בלוח העברי. לכן, ראש השנה הבאה יידחה מיום שני ליום שלישי, ותהיה שנה מעוברת זו בת 383 יום וסימנה הח"א, והשנה הבאה פשוטה וסימנה גכ"ה. וזו הדחייה הנדירה ביותר - "ב' ט"ו תקפ"ט במוצאי מעוברת"; וכפי שאירע בראש שנת התשס"ז².]

מתוך: עשה ירח למועדים, התשנ"ט-ס"א (לא פורסם)

¹ זו גם סיבת הדחייה ג' ט' ר"ד בשנה פשוטה ו-ב' ט"ו תקפ"ט לאחר מעוברת: אם מולד ג' ט' ר"ד יקבע את ראש השנה הפשוטה ביום שלישי, אז המולד של השנה הבאה (תוספת ד' ח' תתע"ו) יהיה בשבת אחר הצהריים ויידחה מפני מולד זקן ומפני אד"ו ליום שני, ותיווצר שנה בת 356 יום. לכן דוחים את ראש השנה מיום שלישי ליום חמישי (ליום רביעי אי אפשר, מפני אד"ו), ותהיה זו שנה שבה מרחשון וכסלו כסדרן, והשנה בת 354 יום (הכ"ז פשוטה). אם מולד ב' ט"ו תקפ"ט של תשרי בשנה שלאחר שנה מעוברת יקבע את ראש השנה ביום שני, לאחר חישוב שנה אחורה (חיסור ה' כ"א תקפ"ט - השנה שעברה היתה מעוברת), נקבל שראש השנה היה ביום חמישי (נדחה מיום שלישי מפני מולד זקן + אד"ו). אם כן, יוצא שסימנה של השנה המעוברת הוא הח"ז מעוברת, ושנה כזאת, מעוברת בת 382 יום, לא תיתכן. לכן דוחים את ראש השנה הבאה ליום שלישי, וממילא את פסח של השנה המעוברת ליום ראשון, וזוהי שנה מעוברת בת 383 יום (הח"א מעוברת).

² ראה בהערה הקודמת, ובהרחבה במאמר על ראש שנת התשס"ו - הדחייה הנדירה ביותר.

מתי החל עיבור השנה?

האם ידוע מתי החל עיבור השנה וע"י מי?

תשובה

לפי **המדרש** (ילקוט שמעוני שמות רמז קפט), מאז בריאת העולם היה הקב"ה מקדש את החודשים ומעבר את השנים: "זהו שאמר הכתוב (תהלים מ, ו): 'רבות עשית אתה ה' אֱלֹהֵי נִפְלְאוֹתֶיךָ וּמִחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֶינוּ'; אמר רבי סימון: חשבונותיך אלינו, שכל אלפיים ותמ"ח שנה עד שלא יצאו ישראל ממצרים - היה הקב"ה יושב ומחשב חשבונות ומקדש את השנים ומחדש חדשים, וכיון שיצאו ישראל ממצרים מסרן להם. הדא הוא דכתיב (שמות יב, א): 'ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר, מהו 'לאמר'? אמר: מכאן ואילך הרי הן מסורין לכם".

לפי פרקי דרבי אליעזר (פרק ח), הקב"ה עיבר בעצמו את השנה. הוא מסר את קביעת הלוח בידי אדם הראשון, וממנו התגלגלה המשרה עד לאבות. ביציאת מצרים מסר הקב"ה את קביעת הלוח לידי עם ישראל: "בשמונה ועשרים באלול נבראו חמה ולבנה, ומניין שנים וחודשים וימים ולילות וקצים ותקופות ומחזורות ועיבורים היו לפני הקב"ה, והיה מעבר את השנה. ואחרי כן מסרם לאדם הראשון בגן עדן, שנאמר (בראשית ה, א) 'זה ספר תולדות אדם', מניין עולם לכל תולדות בני אדם. ואדם מסר לחנוך, ונכנס בסוד העיבור ועיבר את השנה, שנאמר (שם, כב) 'ויתהלך חנוך'..."

במדרש "**שכל טוב**" לבראשית, שנכתב בידי רבי מנחם ב"ר שלמה לפני קרוב ל-900 שנה, מוזכרת דעה שונה (שכל טוב בראשית, עמ' 194) - עד ליציאת מצרים היה הלוח כפוף לשנת החמה בלבד: "שלא היו מונין ללבנה אלא לחמה, עד שאמר הקב"ה למשה (שמות יב, ב) 'החודש הזה לכם'".

הרב מנחם מנדל כשר (תורה שלמה כרך יג, עמ' 3-8) מצטט, בנוסף לדברי המדרשים הנ"ל, מדברי **רבי האי גאון**: "הו' יודע כי החשבון הזה אשר בידינו לא מן האדם הראשון ירשנו אותו, ואין אנו יודעים איך בזמן אדם הראשון נעשה. וכך אנו אומרים, כי משה רבנו לימד את ישראל עיקרו של הסוד זה, והגיד להם מה שכבר נעשה בעיבורים מימות אדם ועד העת ההיא..." למסקנתו של הרב כשר (שם), אמנם יש מדרשים שונים על התגלגלות קביעת החודשים והשנים במשך הדורות עד ליציאת מצרים, אך אין כל מסורת על אופן קביעת החודשים והשנים, ועל הכללים והפרטים שעל פיהם נקבע הלוח בתקופה ההיא.

לכל הדעות, סמוך ליציאת מצרים ניתנה הסמכות לקבוע חודשים ולעבר שנים בידי משה ואהרן, כפי שכתוב (שמות יב, א-ב): "ויאמר ה' אל משה ואל אהרן בארץ מצרים לאמר: החודש הזה לכם ראש חודשים"; וכמו שמסביר המדרש (ילקוט שמעוני שם): "מהו 'לאמר'? אמר: מכאן ואילך הרי הן מסורין לכם". וכך נאמר במדרש תנחומא (בא, ו): "החדש הזה לכם - רבי ישמעאל אומר: הראה לו הירח בלילה ואמר לו: כזה אתם רואים וקובעים כן הלכה לדורות! ולימד להם מולד לבנה, ואמר להם: עד עכשיו אני הייתי מעבר את השנים, הרי כבר מסרתי לכם, מעכשיו תתחילו למנות".

לשאלה בפורום אתר 'הוצאת לוח' הישן, תשרי התשע"ב

מהו מזלו של חודש אדר ב'?

תשובה

המזלות הם קבוצת כוכבים הנראית בשמים, סביב מקום השמש, סמוך לזריחה ולשקיעה (עם עלות השחר אפשר עוד לראות את הכוכבים, לפני שאור השמש מופיע). 12 קבוצות שונות של

כוכבים נראות במשך כשנה, ומכאן הנוהג הקדום להצמיד לכל חודש מזל משלו. קווים דמיוניים שנמתחו בין הכוכבים יוצרים צורות מסוימות הנראות כצורות המזלות המוכרים לנו, ומכאן שמות המזלות שאנו מכירים.

תנועת הכוכבים היא על פי גלגל החמה, ולכן המזלות תלויים בשנת החמה, וההתייחסות אליהם היא דווקא בהתאם ללוח שמש. ובכל זאת, מקובל לומר כי לכל חודש עברי מזל משלו - תשרי מאזניים, מרחשון עקרב, כסלו קשת, טבת גדי, שבט דלי, אדר דגים, ניסן טלה, אייר שור, סיון תאומים, תמוז סרטן, אב אריה ואלול בתולה. לרוב יש חפיפה בין החודש לבין מזלו, בחלק ניכר של החודש. המשמעות למזל החודש בלוח העברי היא בעיקר מדרשית-סמלית. בספרי הקבלה והחסידות נאמרו בזה רמזים רבים, להסבר הקשר בין החודש לבין מזלו. אין זה מקרי שמזלו של חודש תשרי הוא מאזנים, המזכירים את מאזני הדין.

לגבי חודש אדר ב' בשנה מעוברת - עיבור השנה בא להתאים בין שנים המבוססות על חדשי ירח ובין שנות שמש; וכיוון שתנועת המזלות היא ע"פ שנות השמש, אין כאן תוספת ממשית של חודש אלא השלמה של חוסרים שנצברו. על פי פשוט, שההתייחסות למזלות בלוח העברי היא סמלית, אין כל מניעה לומר שמזלו יהיה גם כן דגים, וכך אמנם מציינים זאת בחלק מלוחות השנה (עיין ספר התודעה, אדר). לעומת זאת, לפי הסוד יש במזלות עניין נוסף, שמבטא את מהות החודש, וכתב הרב חיד"א שלחודש אדר ב' אין מזל, ולכן אין כשפים שולטים במי שנולד בחודש זה (מובא בספר בני יששכר, אדר, א יא). כך כתב החזקוני (רבי חזקיה בר מנחם) בפירושו לתורה (שמות יז, ט), לגבי מלחמת עמלק אחרי היציאה ממצרים. נאמר בפסוק "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הקָלָח בעמלק", והחזקוני כותב שהכוונה היא לאנשים שנולדו בחודש אדר ב', שבהם לא ישלטו הכשפים של עמלק, שעמלק נודע בכשפיו.

לשאלה בפורום אתר 'הוצאת לוח' הישן, התשס"ח

האם ייתכנו בר מצווה ובת מצווה באדר א'?

שאלה

לנולדים באדר בשנה פשוטה, תאריך בר המצווה (גיל 13 בבן) ובת מצווה (גיל 12 בבת) הם בחודש אדר ב' (שולחן ערוך אורח חיים נה, ט-י ורמ"א שם). הנולד באחד מחדשי אדר בשנה מעוברת, ושנת בר-המצווה שלו אינה מעוברת, נעשה בר-מצווה באדר (שם סעיף י³). והנולד באדר א' בשנה מעוברת, ושנת בר-המצווה שלו גם היא מעוברת, יהיה בר-מצווה באדר א' (שם, במשנה ברורה ס"ק מג, ובשו"ת יחוה דעת חלק א סימן פג, ע"פ האחרונים ודלא כמג"א שם ס"ק י).

האם, במציאות, זה ייתכן? ומה לגבי בת?

תשובה

לגבי **בר מצווה**. יש לבדוק הוא האם יכולות לחול שתי שנים מעוברות בהפרש של 13 שנה. כידוע, בכל מחזור של 19 שנה 7 שנים מעוברות, והן שנות ג' ח"א אדז"ט (3, 6, 8, 11, 14, 17, 19). כעת נבדוק לגבי הנולד ב-7 השנים המעוברות שבמחזור:

הנולד בשנה השלישית למחזור, שהיא מעוברת, ייכנס למצוות בשנה ה-16, והיא פשוטה.

הנולד בשנה ה-6, ייכנס למצוות בשנה ה-19 - שתיהן מעוברות!

הנולד ב-8 יגיע למצוות ב-21, שהיא שנה 2 של המחזור הבא (ופשוטה).

³ ועיין תשובת הראשל"צ הרב אליהו בקשידורון זצ"ל "בדין נער שנולד ב'ל' אדר ראשון מתי יהיה בר מצווה" (בנין אב ח"א, סימן א).

הנולד ב-11 יגיע למצוות ב-24, שהיא 5 למחזור הבא.

הנולד ב-14 יגיע למצוות ב-27, שהיא 8 למחזור הבא - מעוברת!

הנולד ב-17 יגיע למצוות ב-30, שהיא 11 למחזור הבא - מעוברת!

והנולד ב-19 יגיע למצוות בשנה ה-13, והיא פשוטה.

מצאנו, שילדי 3 מתוך 7 השנים המעוברות (6, 14, 17) יחגגו את בר המצווה בשנים מעוברות.

ולגבי **בת מצווה**. אין כל מצב של שנים מעוברות בהפרש של 12 שנה:

הנולדת בשנה ה-3 תיכנס למצוות בשנה ה-15. וכן הלאה, הנולדות בשנים המעוברות הבאות תיכנסנה למצוות בשנים 18, 1, 4, 7, 10 ו-12 - אף אחת מהן אינה מעוברת. משמעות הדבר, שלעולם אין בת מצווה בחודש אדר א'.

נוסיף ונברר, כעין זה, שני הפרשים אחרים. אורך מחזור **השמיטה** 7 שנים. האם אפשר שתבואנה שתי שמיטות מעוברות זו אחרי זו? נבדוק ונמצא, שאין בלוח העברי שתי שנים מעוברות בהפרש של 7 שנים. א"כ לא תיתכן שמיטה אחרי שמיטה ושתיהן מעוברות (אמנם הפרש של 14 שנה קיים גם קיים, ולכן תיתכן שמיטה מעוברת בדילוג של שמיטה מן השמיטה המעוברת הקודמת - כמו שנת התשס"ח, 11 למחזור, ושנת התשפ"ב, 6 למחזור).

הפרש של עשור - **10 שנים**:

שנה 3 לשמיטה - אחרי עשור שנה 13, פשוטה. 6 ← 16. 8 ← 18. 11 ← 21, כלומר 2 למחזור הבא. 14 ← 5 למחזור הבא. 17 ← 8 למחזור הבא. 19 ← 10.

נמצא, שבין 7 השנים המעוברות שבמחזור, רק אחת תהיה מעוברת כעבור 10 שנים - השנה ה-17; 10 שנים אחריה היא השנה ה-8 למחזור הבא. כגון: התשנ"ה-התשס"ה; התשע"ד-התשפ"ד.

הפרש של 20 שנה - 20 שנה הן מחזור שלם + שנה אחת. וכיוון שאין שתי שנים סמוכות מעוברות, לעולם לא תבוא שנה מעוברת 20 שנה אחרי שנה מעוברת. והוא הדין להפרש של 18 שנה (19-1).

קביעות שנת התשע"א; עשרה בטבת בערב שבת

שאלה

לקראת השנה החדשה הבעל"ט, תשע"א, אלו העוסקים בהכנת לוח שנה, מן הסתם נתקלו בחלוקתה הנדירה של השנה החדשה (לפי מה שבדקתי לא היתה חלוקה כזו כבר 25 שנה - שנה מעוברת וגם שנה שלמה וגם שראש השנה חל בימי חמישי ושישי!) ובמיוחד בזה שצום עשרה בטבת חל ביום ערב שבת קודש, שזה קרה לאחרונה רק לפני 10 שנים בשנת תשס"א, אשמח לקבל הסבר על פרטי החלוקה הנדירה ומדוע כל שאר התעניות לא יתכן שיחולו בערב שבת, ורק עשרה בטבת, ומהם הכללים בזה.

תשובה

שאלה טובה. נגעת בכמה נקודות, ונחלק את התשובה לשני חלקים.

חלוקה (סימן השנה) של שנת התשע"א - הש"ג מעוברת. הפעם האחרונה שאירעה קביעות זו אכן היתה בשנת התשד"מ, וזה הפרש של 27 שנה. במאמר על חזרה של קביעות השנה אחרי שלוש שנים הוסבר והודגם חישוב השכיחויות של 14 סימני השנה השונים, לפי "לוח ארבעה שערים" ועיין שם). בטבלת השכיחויות המובאת שם נמצא כי סימן הש"ג באמת אינו שכיח במיוחד, אבל מִבִּין 7 סימני השנה של השנים המעוברות הוא המצוי ביותר. בדרך כלל, אין להסיק מסקנות על קביעות מסוימת רק לפי מרווח חד־פעמי של שנים שבהן היא נעדרה. נביא בחשבון גם את העובדה שמאז שנת התשד"מ עברו רק 9 שנים מעוברות. בקביעותיהן של השנים המעוברות, רווח של 27 שנה אינו דבר נדיר.

יש לציין גם את העובדה שסימן הש"ג מעוברת צפוי לחזור שוב בעוד... 3 שנים בלבד, בשנת התשע"ד. על תופעת החזרה של קביעות ברווח של שלוש שנים הרחבנו במאמר הנ"ל.

צום עשרה בטבת ביום שישי. עשרה בטבת הוא הצום היחיד שיכול לחול בערב שבת. ומדוע? י"ז בתמוז ותשעה באב חלים תמיד ביום שבו חל יו"ט ראשון של פסח, וכיוון ש"לא בד"ו פסח" - פסח אינו חל לעולם בימי ב' ד' ו' - גם הם מנועים מלחול בימים אלו. כדי שצום גדליה יחול ביום שישי, צריך ראש השנה לחול בימי רביעי וחמישי, וזה כנגד הכלל "לא אד"ו ראש". אם תענית אסתר תחול ביום שישי, פורים דפריים יחול בשבת ופסח יחול ביום שני - וזה לא אפשרי מפני הכלל "לא בד"ו פסח".

כדי שעשרה בטבת יחול ביום שישי, צריך ראש השנה לחול ביום חמישי ומרחשון וכסלו יהיו שלמים (השא בפשוטות - כמו בשנת התשנ"ד, השג במעוברות - סימנה של שנת התשע"א), או שראש השנה יחול בשבת ומרחשון וכסלו יהיו חסרים (זחא בפשוטות - כמו שנת התשס"א, זחג במעוברות - שנת התשנ"ז).⁴

פורום אתר 'הוצאת לוח', אלול התש"ע

פרשת נשא לפני חג השבועות

שאלה

אשמח לקבל הסבר לתנאים הגורמים לכך שפרשת נשא תקרא לפני חג השבועות. האם ישנן תופעות נדירות נוספות באותה שנה?

⁴ במאמר על סימני המועדים הובאו שתי אפשרויות לזיהוי יום עשרה בטבת לפי סימן השנה: ע"פ שתי האותיות הראשונות (ר"ה + אורך מרחשון וכסלו); ולחילופין, ע"פ האות השלישית (פסח) בצירוף ידיעת סוג השנה (פשוטה או מעוברת). ע"ש. לאור זאת, עשרה בטבת חל ביום שישי בשנים שסימן מתחיל ב'זח' או ב'הש'; ולפי האפשרות השנייה - בשנים פשוטות שחל פסח במוצ"ש (האות השלישית: א), או במעוברות שחל פסח ביום ג'. כמובן, שתי האפשרויות מכוונות לתוצאה שווה. אם נחשב את השכיחויות של ארבעת סימני־השנה המדוברים (השא, זחא, השג, זחג), הם מהווים יחד כ-20% של השנים (את השכיחות אפשר לחשב באמצעות 'לוח ארבעה שערים', המובא במאמר על חזרת קביעות). כלומר: אחת ל-5 שנים בממוצע חל י' בטבת ביום שישי.

ואגב - ולאור המלצתו של המומחה ר' רחמים שרשלום - נזכיר בקצרה את שכיחויות שאר ימי השבוע ביחס לעשרה בטבת. 'לא ב"ז עשרה בטבת', ונשארו 5 ימים שיכול לחול בהם. לגבי יום שישי דבר לעיל. עשרה בטבת חל ביום א' בשבוע, בשנים שסימן מתחיל באותיות 'בח' או 'זש' = שנים פשוטות שפסח ביום ג' ומעוברות שפסח ביום ה' = בחג, זשג, בחה, זשה. בסך הכל כמעט 30% של השנים. עשרה בטבת ביום ג', בשנים שסימן 'בש' ו'גכ' = שפסח ביום ה' בפשוטות וביום שבת במעוברות = בשה, גכה, בשז, גכז. בסה"כ כ-28% מן השנים. עשרה בטבת ביום ד', בשנים שסימן 'הח' = מעוברות שפסח חל ביום א' (פשוטות שפסח חל ביום ו' - אין, ש'לא בד"ו פסח'; וגם סימן גשא מעוברת איננו) = סימן החא בלבד, הסימן השני בנדיחותו מבין 14 סימני השנה. בסה"כ כ-3.87% בלבד! עשרה בטבת חל ביום ה' בשנים שסימן מתחיל באותיות 'הכ' = פשוטות שפסח חל בשבת = סימן הכז בלבד; והוא המצוי ביותר מבין 14 סימני השנה - בסה"כ כ-18% של השנים.

תשובה

בדרך-כלל, פרשת השבוע הנקראת לפני חג השבועות ובסמוך אליו היא פרשת במדבר. כלל זה נקרא "מנו ועצרו", כפי שמבואר במאמר על חיבור הפרשות ומחזור הקריאה (יעוין בו). במקרים מסוימים מספיקים לקרוא גם את פרשת נשא לפני חג השבועות. דבר זה קורה בשנים מעוברות שראש השנה שלהן חל ביום חמישי או שפסח חל בשבת (דהיינו, בשנים שסימנן בש"ז, גכ"ז, הח"א, הש"ג), להרחבה יעוין במאמר על חיבור הפרשות ומחזור הקריאה.

דבר מיוחד נוסף המאפיין שנה כמו שלנו, וכל שנה מעוברת שראש השנה שלה ביום חמישי, הוא ששבת הגדול היתה פרשת אחרי מות, ולא מצורע הנהוגה בשנים המעוברות לפי הכלל "סגרו ופסחו" (עיין במאמר הנ"ל). יש לציין, שבתונים ובאלג'יר היה נהוג בשנים כאלו להפריד את פרשת משפטים לשתי שבתות, וכך לשמור על כך ששבת הגדול תהיה פרשת מצורע (ואז גם פרשת במדבר סמוכה לשבועות. ומחברים את מטות ומסעי).

פורום אתר 'הוצאת לוח', התשע"א

יום טוב שני של גלויות - לחג השבועות

שאלה

אני מעוניין לקבל תשובה על שאלה שמטרידה אותי: יו"ט שני של גלויות נקבע בשל הקושי להודיע על קידוש החודש לכל תפוצות ישראל. הדבר נכון לגבי כל החגים, אך לגבי שבועות אין צורך בידיעת קידוש החודש, שבועות חל ביום החמישים מיום קרבן העומר - ט"ז בניסן (ועי' בבבלי ר"ה ו:). אם כן אין צורך ביו"ט שני של גלויות!

תשובה

תקנת יום טוב שני של גלויות מוזכרת במקומות שונים (עי' ביצה ד: ר"ה כז-כא. עירובין לט: ופסחים נב.), ואכן, פשוט בהם שגם לחג השבועות יש יו"ט שני של גלויות (עי' פסחים נב., ערכין י. ומגילה לא.). ואע"פ שהוא תלוי בספירת העומר ואינו תלוי בקביעת החודש (עי' ר"ה ו: "עצרת - פעמים ה', פעמים ו', פעמים ז'") - "לא פלוג רבנן", חז"ל השווו דין חג השבועות לדין שאר המועדים, ולא חילקו ביניהם⁵.

כן כתב הרמב"ם בהלכות קידוש החודש (פרק ג הלכה יב):

"יש מקומות שהיו מגיעין אליהן שלוחי ניסן ולא היו מגיעין אליהן שלוחי תשרי, ומן הדין היה שיעשו פסח יום טוב אחד שהרי הגיעו אליהן שלוחין וידעו באיזה יום נקבע ראש חדש, ויעשו יום טוב של חג הסוכות שני ימים שהרי לא הגיעו אליהן השלוחין, וכדי שלא לחלוק במועדות התקינו חכמים שכל מקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שם עושין שני ימים - אפילו יום טוב של עצרת.

פורום אתר 'הוצאת לוח', אייר התשס"ז

⁵ ע"ע אנציקלופדיה תלמודית, ערך יום טוב שני של גלויות (תחילת כרך כג), הערות 51-52. ועיין גם מה שכתב בעניין זה הרב ז'ין בספרו המועדים בהלכה (חג השבועות). ועיין בדברי הרב חיים קניבסקי בספרו שקל הקודש (על רמב"ם שם, בביאור ההלכה).

רווח של יומיים בין המולד ובין ראש החודש

שאלה

אני בטוח שהרבה שמו לב בהדשים האחרונים בעת הכרזת המולד בברכת החודש בשבת מברכים בתופעה מוזרה קצת, שזמן המולד הוא בערך יומיים לפני יום א' בחודש, לדוגמא מולד חודש ניסן (התשע"א) היה ביום ראשון בצהריים ואלו א' ניסן היה רק כעבור יומיים ביום שלישי, כמו"כ מולד חודש אייר היה אור ליום שלישי ואלו א' אייר היה ביום חמישי. בבדיקה פשוטה רואים שמצב זה ימשך עד לתוך שנת תשע"ג (זה עולה ויורד). כמובן שבזמננו שאנו נוהגים לפי הלוח הבנוי על מערכת כללים וחישובים שנמשכים יותר מאלפי שנים ולכן יקרה לפעמים שזמן המולד סוטה קצת מקביעת יום א' לחודש, אך מעניין לבדוק למה זה קרה בדיוק בתקופה זו ומה הסיבה שתגרום לחשבונות להתאזן שוב שזמן המולד יחול בסביבות יום ראש חודש או מקסימום יום אחד לפניו.

תשובה

כפתיחה ראוי לציין, כי בזמן שקידשו את החודש על פי ראיית הירח, היה ראש החודש מאוחר באופן קבוע מן המולד. זאת מפני שהירח החדש ניתן לצפייה בעין בלתי-מזוינת פְּיוֹם-יומיים אחרי המולד, ועל כן לא היתה אפשרות לקבוע את ראש החודש ביום המולד לפי החשבון, והראייה הראשונה היתה זו שנחשבה לתחילת החודש. בזמננו, במקביל לכלל השיקולים שהיו בקביעת החדשים, הקפידו להימנע ממרחק של יומיים ומעלה בין ראיית הירח החדש ובין ראש החודש (ערכין ט. ע"ש).

כיום, המולד המשמש לחישוב לוח השנה הוא 'המולד הממוצע' (המבוסס על הפרש קבוע בין מולד למולד - 29 יום, 12 שעות ו-1080/793 חלקי שעה), ולא חשבון המולד האמיתי (שאינו קבוע). כמו כן, אין הלוח מתחשב בראיית-הירח הראשונה. לדעת הרמב"ם (בהלכות קידוש החודש ז, ז-ח), הטעם לכללי דחיות ראש השנה מיום המולד הוא למנוע מצב שהמולד האמיתי חל אחרי ראש החודש, ולקרב את ראש החודש אל הראייה של הירח החדש (על כך עיין בהרחבה מאמרו של ר' יצחק סטרוד, 'המולד האמיתי - הבסיס לקביעת ראשי חדשים', תחומין טו, התשנ"ה, עמ' 411-422).

להסבר תופעת מרחק ראש החודש מיום המולד ('מולד הלוח', הממוצע), יש להקדים עוד, שלוח-השנה הקבוע שלנו מתחשב במולד תשרי בלבד. היום שבו יחול ראש השנה תלוי במולד חודש תשרי. למולדות שאר החודשים אין כל משמעות בקביעת הלוח.

במאמר על 'הדחייה הנדירה ביותר' הוסבר אופן קביעת ראש השנה. כללו של דבר, ראש השנה ייקבע ביום המולד, אלא אם כן חלה אחת (או שתיים, כדלהלן) מ"ארבע הדחיות", שהן: לא אד"ו ראש (חל המולד בימים א' ד' או ו' - יידחה ראש השנה למחרתו); מולד זקן (חל המולד אחר הצהריים - יידחה ראש השנה); גטר"ד בשנה פשוטה; ו-בט"ו תקפ"ט אחרי מעוברת (שתי דחיות אלו נדירות, והן תולדות של שתי הדחיות הראשונות, הכל מבואר במאמר הנ"ל, ע"ש). לאור זאת מובן איך יכול להתרחק ראש השנה מיום המולד - אם המולד חל, לדוגמה, ביום רביעי, יידחה ראש השנה ליום חמישי, משום "לא אד"ו ראש". ואם חל המולד ביום שלישי אחר הצהריים? עליו להידחות יום אחד מפני "מולד זקן", אך כיוון שגם היום שלמחרתו - יום רביעי - פסול לקביעת ראש השנה (לא אד"ו ראש), עליו להידחות עד ליום חמישי. כללי ארבע הדחיות מביאים לכך שראש השנה נקבע ביום המולד בכ-40% של השנים בלבד.

במאמר על חזרתה של קביעות השנה ברווחים של שלוש שנים, הרחבנו על אופן קביעת לוח השנה. הסברנו שמחשבים את מולד תשרי של השנה המבוקשת וקובעים את ראש השנה שלה לפי כללי ארבע הדחיות. לאחר מכן מחשבים את מולד תשרי של השנה הבאה וקובעים גם את ראש השנה ההיא לפי כללי ארבע הדחיות. לאחר מכן אפשר להכין את לוח השנה. החודשים מסודרים לסירוגין, אחד מלא ואחד חסר (למעט מרחשון וכסלו הנתונים לשינוי, ועל זה עמדנו במאמר ההיכרות הבסיסית. קביעת מספר ימיהם מושפעת מאוד מקביעת ראש השנה ביום המולד ומדחייתו). בשנה מעוברת נוסף חודש מלא, אדר א'.

היות שאורך החודש הממוצע (-הזמן הממוצע העובר בין מולד למולד, שהוא הבסיס לחשבונות הלוח העברי) הוא 29 יום, 12 שעות ו-793 חלקים (מתוך 1080 בשעה) - מעט יותר מ-29 יום וחצי - קיימת התאמה יחסית בין זמן המולד לבין יום ראש החודש. אלא שכאשר נדחה ראש השנה, הדבר יוצר תזוזה גם אצל החודשים שקדמו לו.

ראש השנה התשע"א נקבע ביום חמישי בעקבות מולד תשרי, שחל אור ליום חמישי. לעומת זאת, ראש השנה התשע"ב - שנקבע גם הוא ביום חמישי - רחוק מן המולד, שחל ביום שלישי אחר הצהריים (יש כאן שתי דחיות: מולד זקן, ולא אד"ו ראש). זה גורם לראשי החודשים שלפניו לזוז בהתאם ולהתרחק מעט מיום המולד, כפי שהורגש כבר מחודשי החורף השנה (התשע"א).

מולד תשרי התשע"ג חל במוצ"ש (בסביבות 2 בלילה), וכיוון שראש השנה אינו יכול לחול ביום ראשון, משום לא אד"ו ראש, יידחה עד ליום שני. לעומת זאת, מולד תשרי התשע"ד חל ביום חמישי לפני הצהריים, וראש השנה נקבע בו ביום (אם היה המולד חל כשעה ורבע אחר כך, היה על ראש השנה להידחות עד ליום השבת!). באופן כללי נמצא, שככל שמתקרבים לראש השנה התשע"ד הולך הפער בין המולד ובין ראש החודש ומצטמצם. את ההשוואה הפרטנית של מולד כל חודש וחודש ביחס לראש החודש נשאיר לכם לעשות בעצמכם...

פורום אתר 'הוצאת לוח', אייר התשע"א

בן כמה העולם?

בס"ד, כ"ה באלול התשס"ט; 'יום ההולדת' ה-5768 לעולם

בן כמה העולם?

השנה הבעל"ט היא התש"ע, ולכן יהיו שיאמרו: 5770.

השנה היוצאת היא התשס"ט, ולכן אפשר למצוא מי שיענה: 5769.

מה האמת? לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא: 5768.

מדוע?

מתי חוגגים לתינוק את יום הולדתו הראשון? כשמשלים הוא את שנתו הראשונה ונכנס לשנתו השנייה. לפי זה, בן כמה העולם? ודאי שלא 5770, שהרי לא נשלמו 5770 שנה. למה לא 5769?

לפי מניין השנים הנהוג אצלנו, היום הראשון של בריאת העולם היה כ"ה באלול שנת א' (לפי רבי אליעזר; ולפי רבי יהושע: כ"ה באדר. על ר"ה י-יא: כז.). חמשת הימים הללו, מ-כ"ה באלול ועד כ"ט בו, נמנים כשנה שלמה - שנת א' (המקנה גם "שנת תוהו")⁶. מתי, א"כ, 'חגגו' שנה לבריאת העולם? בתאריך

⁶ כך לפי המקובל, שמניינו כולל את 'שנת תוהו', כלומר 5 ימי היצירה נמנים כשנה (תוס' ר"ה ח: דיבור ראשון; עי' רמב"ם הל' קידוש החודש ו, ח והמפרש שם); עיין אנציקלופדיה תלמודית ערך בהר"ד (כרך ב). אך לשיטת הגר"א (חו"מ סז ס"ק ח, בהשמטה) איננו מונים את ימי הבריאה לשנה, אלא שנת א' היא זו שבראשה נברא אדם הראשון (מה שנקרא: מולד ו' י"ד, או 'מולד אדם'); ומה שאנו מחשבים (בחשבונות הלוח) ממולד ב' ה' ר"ד

כ"ה באלול שנת ב'. אז השלים העולם שנה אחת ונכנס לשנתו השנייה. אם כן, ב"כ"ה באלול שנת ק"א חגגו לעולם 100, ב"כ"ה באלול ה'תשנ"א היה בן 5750, והיום, כ"ה באלול התשס"ט, העולם בן 5768, ונכנס לשנתו ה-5769.

כיוצא בו, בעוד ימים אחדים יצוין יום הולדתו של אדם הראשון (לפי רבי אליעזר, שבתשרי נברא העולם). בן כמה? גם כאן תישמענה התשובות הנפוצות שלעיל: 5770 או 5769. ולפי דרכנו ביררנו שהתשובה הנכונה היא: 5768. אדם נוצר ביום א' בתשרי שנת ב', ולכן ביום א' בתשרי התש"ע 'ימלאו' לו 5768 שנה, והוא נכנס לשנתו ה-5769.⁷

(אלול התשס"ט)

א"ה. לשני הנידונים הבאים אין כל קשר שהוא לענייני חשבון לוח השנה; אך רצוני היה להזכירם למרות זאת, וכיוון שיש להם זיקה מסוימת לענייני הלוח במובן הרחב (ברכת הלבנה, מחזור הקריאה) צירפתי אותם לכאן.

יצחק יצחק יצחק

מעניין לציין מנהג חלק מקהילות יוצאי צפון אפריקה (בעיקר יוצאי ג'רבה ותוניס), לומר בסיום ברכת הלבנה "יצחק יצחק יצחק". ומספר טעמים נאמרו במנהג זה.

1. בשו"ת שערי ציון, לרבי בן-ציון הכהן זצ"ל מג'רבה (או"ח סי' יט), כתב שהוא לשון שמחה כפי שאמרה שרה "כל השומע יצחק לי" (ע"ש).

2. עוד כתב שם, שהוא כדי לחזק בטחונו בהש"ת שעתיד לחדש מלכות בית דוד ושלא נתיאש מאורך הגלות, כפי שהבטיח לאברהם שיוליד בן וקיים הבטחתו אחרי כמה וכמה שנים ובניגוד לדרך הטבע.

3. עוד כתב בשערי ציון, שע"פ המדרשים (תנחומא {דפוס ורשה} תולדות, ב), וכמובא בספר דבש לפי להרב חיד"א (מערכת י, י), לולא נברא יצחק לא היה העולם מתקיים, ועל ידו חסרו 190 שנה מגלות מצרים (שנתן ש' משמו ולקח צ'), וכן לעתיד, 'נחמו נחמו' בגימטריה 'יצחק', ועתיד הוא להליץ טוב על ישראל (שבת פט:) - וזהו שאנו אומרים בברכה ש"עתידיהם להתחדש כמותה" ובזכות יצחק.

4. ועוד בשערי ציון שם: בברכת הלבנה נרמזו אברהם (סופי תיבות "אשר במאמרו ברא שחקים" עם הכולל בגימטריה אברהם; ע"ש) ויעקב ("ברוך יוצרך, עושך, קונך, בוראך", ראשי תבות), ומזכירים את יצחק וע"י כך יושלמו שלושת האבות.

5. בשו"ת רביד הזהב לרבי דוד ברדא (מרסיי שבצרפת; ח"א, או"ח סי' יז) הביא מהמדרש (במדב"ר ב, יג) שיצחק נמשל ללבנה: "אברהם נמשל בחמה ויצחק בלבנה ויעקב בכוכבים" וכו', וכן אומרים בפיוט "עת שערי רצון" (בר"ה לפני תקיעת השופר) בעתירת המלאכים בעת העקדה "אל נא יהי עולם בלי ירח" (ועוד שם, שחז"ל דימו הפסך ליצחק, ועוד, טוב שתהא מידת הגבורה של יצחק נכללת במידת הרחמים; ע"ש עוד). ובספר ברכת איש (על ברכת הלבנה, לרבי איתן שושן שליט"א; סי' ג סע' לג הערה ד4), ליקט וכתב בדומה לזה (בשם ספר מחדש חודשים; וכ"כ בספר אסף המזכיר לרבי מאיר מאזוז שליט"א), ע"ש.

התיאורטי, הוא מפני שבשנת המבול לא שימשו המאורות, ופסקו חמה ולבנה מהלוקן, אך שנה זו נחשבת במניין השנים, וכשאנו מחשבים מולד שנה מסוימת באמת עלינו לחשב מולד שנה אחת פחות (כדי לחסור את שנת המבול), ובמקום לחסור 1 ממספר השנים מוסיפים למולדות שנה אחת (שנת 0 - מולד ב' ה' ר"ד, שנה לפני מולד ו' י"ד). לפי הגר"א, ב"כ"ה באלול ה'תשס"ט קלאו לעולם 5769 שנה.

⁷ ולפי הגר"א: בתאריך כ"ה באלול התשס"ט, העולם בן 5769, ונכנס לשנתו ה-5770; ראה בהערה הקודמת.

⁸ ולפי הגר"א: אדם נברא ביום א' בתשרי שנת א', ולכן בר"ה התש"ע משלים 5769 שנה, ונכנס לשנתו ה-5770; ראה בהערות הקודמות.

6. והוסיף בברכת איש שם שיצחק בגימטריה 208, כמו: ר"ח.

(פורסם: קולמוס - מוסף של העיתון משפחה, מכתב למערכת בגליון שבט התשע"ח)

'מנהג ירושלים' בקריאת ימי שני וחמישי של פרשת אמור

[כאמור לעיל, גם נידון זה אינו קשור לקביעת לוח השנה, אך ברצוני להזכירו בכל זאת, ולשם כך די היה לי בקשר שלו למחזור קריאת התורה, שנידון גם הוא בחיבור הזה.].

בשבת פרשת קדושים, במנחה (קריאת ראשון של פרשת השבוע הבאה - פרשת אמור), העיר בלוח דבר בעתו (התשע"ח) על ההפסקה לכהן ("והיו קדש") ועל ההתחלה ללוי. ויש להוסיף בזה, כי אצל עדות המזרח קיים מנהג לחזור ללוי פסוק אחד, כדי להתחיל לו בדבר טוב. וכן כתב הראשל"צ הרב מרדכי אליהו זצ"ל בהערותיו לקיצור שו"ע (מהדורתו, סימן כג הערה יד; וכ"כ בסידורו 'קול אליהו'). וכן הביא הרב חיים דוד הלוי זצ"ל ב'מקור חיים' (כרך ג, סימן קכד, ט) בשם מנהג ירושלים. וכן כתבו בסידור תפלת רפאל, בהוצאת חברת אהבת שלום.

ונהירנא כד הוינא טליא, הורני לעשות כן החזן והקורא הנעים רבי אליהו פנירי ע"ה, שהדריך אותי בענייני קריאת התורה (נלב"ע ט' בטבת התשס"ט. ויהיו הדברים לעילוי נשמתו הטהורה, תנצב"ה).

"פי מציון תצא תורה ודבריה מירושלים" (ישעיה ב, ג; מיכה ד, ב; על ברכות סג:)

כתב רמב"ם בספר המצוות (עשה קנג): "ודע, שהחשבון הזה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי החדשים והמועדים - אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד. אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל - אז אפשר לבית-דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ, כמו שעשה רבי עקיבא... ואני אוסיף לך באור. אילו איפשר, דרך משל, שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל - חלילה לאל מעשות זאת, כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מפל וכלי - ולא יהיה שם בית-דין, ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנשמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים. לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה-לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שבארנו. כי מציון תצא תורה ודבר י"י מירושלים"; עכ"ל.

והנה, מאז חרבה עירנו ושמש היכלנו ונטל כבוד מבית חיינו, נותרו בארץ קדשנו מתי מעט, והם הם שהחזיקו את הגחלת לוחשת ומצפה אימתי ישובו בנים לגבולם.

ראיתי להזכיר כאן את הקהילה הקדושה שאחזה מאות בשנים בעיה"ק ירושלים תובב"א, מאז חידש אותה רמב"ן, דרך רבנו עובדיה מברטנורה ומהרלב"ח; ובימי האחרונים, מתוך שפל חומרי ומסירות נפש היומיומית (מפני אויב ואורב, חלאים ומגפות), יצאו ממנה מורי הוראה ענקים, והעמידו בראשם חכם "ראשון לציון", מרבי משה ב"ר יהונתן גלאנטי (ה'תכ"ד) ואילך.

להלן מובאים תאריכי פטירת החכמים זיע"א שניהנו כ'ראשונים לציון', עד ימינו. וכיוון שאין תאריכיהם מפורסמים כ"כ, הרשימה מסודרת לפי חדשי השנה ולא לפי סדר השנים. הרשימה כוללת רק שמות 'ראשונים לציון' שתאריך הסתלקותם ידוע.

הדברים מלוקטים בעיקר מתוך הספרים: משה דוד גאון, יהודי המזרח בארץ ישראל, כרך ב, ירושלים התר"צ. אברהם אלמליח, הראשונים לציון תולדותיהם ופעולתם, ירושלים התש"ל. יעקב אלעזר, נשיאים בישראל הראשונים לציון, ירושלים התשנ"ג.

י"ג בתשרי התקס"ו - רבי משה יוסף מרדכי (ב"ר רפאל) מיוחס זצ"ל, שד"ר, מח"ס מים שאל, ברכות מים, שער המים, פני המים ועוד

ג' במרחשון התשע"ד - רבי עובדיה יוסף זצ"ל, מח"ס יביע אומר, יחזק דעת, חזון עובדיה ועוד
כ"ג במרחשון התקפ"א - רבי יוסף רפאל חזן זצ"ל, רבה של איזמיר, מח"ס חקרי לב, מערכי לב
כ"ג בכסלו התר"ה - רבי יהודה (ב"ר חיים רפאל) נבון זצ"ל (מח"ס דגל מחנה אפרים, שלא נדפס)
כ"ח בכסלו התקצ"ו - רבי שלמה משה סוזין זצ"ל, שד"ר
א' בטבת התרע"ח - רבי משה יהודה פראנקו זצ"ל, רב האי רודוס
י"ד בטבת התרנ"ג - רבי רפאל מאיר פאניז'ל ("הרב המרפ"א") זצ"ל, שד"ר, מח"ס לב מרפ"א ועוד
כ"ג בטבת התר"א - רבי יונה משה (ב"ר בנימין) נבון זצ"ל, שד"ר
כ"ו בטבת התקע"ז - רבי יעקב משה (ב"ר יהודה בעל 'מטה יהודה') עייאש זצ"ל, שד"ר, מח"ס דרך חיים
כ"ט בטבת התרע"ט - רבי אליהו משה פאניז'ל זצ"ל, שד"ר
ד' בשבט התרפ"ד - רבי חיים משה (ב"ר יעקב שאול) אלישר (חמ"א) זצ"ל, מח"ס משה הא"ש, פני חמ"א
ה' בשבט התרכ"ט - רבי חיים דוד (ב"ר יוסף רפאל) חזן זצ"ל, אב"ד איזמיר, מח"ס נדיב לב, תורת הזבח, ישרי לב ועוד
ט' בשבט התר"מ - רבי אברהם אשכנזי זצ"ל
ט"ו בשבט התר"צ - רבי נסים יהודה דנון זצ"ל, רבן של בירות ואיזמיר, "חכם באשי" הירושלמי האחרון
כ"א בשבט ה'תמ"ט - רבי משה (ב"ר יהונתן) גלאנטי (הרב המג"ן) זצ"ל, מח"ס אלף המגן (לא נדפס), זבח השלמים, קרבן חגיגה, פרפראות לחכמה

כ"ה בשבט התקע"ח - רבי יעקב קוראל זצ"ל, מח"ס זמרת הארץ (לא נדפס)
כ"ח בשבט התרכ"א - רבי חיים נסים (ב"ר יצחק) אבולעפיא ("חנ"א") זצ"ל, רבה של טבריה, מח"ס תוצאות חיים ועוד
ב' אדר א' התקס"ב - רבי יום טוב (ב"ר ישראל יעקב) אלאזי זצ"ל, שד"ר, ראש ישיבת המקובלים בית א-ל, מח"ס הלכות יו"ט (על בכורות וחלה לרמב"ן), שמחת יו"ט, קדושת יו"ט
כ"ז באדר התקל"ג - רבי רפאל משה בולה זצ"ל, מח"ס גט מקושר, חיי עולם, זכות משה
י"ט בניסן התש"פ - רבי אליהו בקשידורון זצ"ל, רבה של חיפה, מח"ס בנין אב וראש המוסדות
כ' באייר התר"ח - רבי חיים אברהם גאגין ("הרב אג"ן") זצ"ל, ראש ישיבת המקובלים בית א-ל, מח"ס מנחה טהורה, חוקי חיים, חיים מירושלים; "חכם באשי" הראשון בירושלים (משנת התר"ב)
ט' בסיון התרצ"ט - רבי יעקב מאיר זצ"ל, רב העיר סלונקי

י"ג בסיון התפ"ט - רבי אברהם יצחקי זצ"ל, מח"ס שו"ת זרע אברהם
 כ"ה בסיון התש"ע - רבי מרדכי אליהו זצ"ל, מח"ס דרכי טהרה, מאמר מרדכי, ועוד
 ד' בתמוז התק"ט - רבי נסים חיים משה מזרחי זצ"ל, מח"ס אדמת קדש
 י' בתמוז התקט"ז - רבי ישראל יעקב אלגאזי זצ"ל, מח"ס ארעא דרבנן, שלמי ציבור, שלמי חגיגה, קהלת יעקב, מענה לשון, אמת
 ליעקב, ועוד
 י"ז בתמוז התקט"ו - רבי יצחק הכהן רפפורט זצ"ל, מרביתיו של הרב חיד"א, שד"ר, רב באיזמיר, מח"ס בתי כהונה, ועוד כתבים
 רבים שלא נדפסו
 כ"ח בתמוז התרס"ו - רבי יעקב שאול אלישר ("יש"א ברכה") זצ"ל, שד"ר, מח"ס ישא איש, איש אמונים, מעשה אי"ש, עולת
 אי"ש, שמחה לאי"ש
 ח' במנ"א התקפ"ג - רבי יום טוב דאנון זצ"ל, מח"ס כבוד יו"ט (על רמב"ם)
 ט' באב התשמ"א - רבי יצחק נסים זצ"ל, מח"ס יין הטוב ועוד
 י"ז במנ"א התקל"ב - רבי חיים רפאל אברהם בן אשר זצ"ל (מ"כ בהר הזיתים)
 כ"ב מנ"א התקל"א - רבי רפאל מיוחס ("בעל הנס") זצ"ל, שד"ר, מח"ס מזבח אדמה, פרי האדמה, מנחת בכורים
 כ"ד במנ"א התרי"ד - רבי יצחק (ב"ר חזקיה יוסף) קובו זצ"ל, שד"ר, מח"ס הדר זקנים ועוד
 ט"ו באלול התרע"ה - רבי נחמן בטיטו זצ"ל, רב עדת המערבים בירושלים (ראשל"צ בשנים התרס"ט-התרע"ב)
 כ"ד באלול התשי"ג - רבי בן-ציון מאיר חי עוזיאל זצ"ל, רב העיר סלונקי, "חכם באשי" בעיר יפו, מח"ס משפטי עוזיאל ועוד

לוחות ושברי לוחות

על הלוח העברי

חלק ב

טבלאות

ורשימות

לוח סימני-השנה ל-570 שנה: ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז

לוח זה, עם טבלת המועדים שבעמוד שלאחריו, מהווים לוח ל-570 שנה

בטבלה זו (לשנים ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז, 5378-5947; למניין האומות 1617-2187) יש למצוא את המשבצת של השנה המבוקשת. הטבלה מסודרת לפי מחזורי לבנה (של 19 שנה), כל מחזור בשורה, והשנים המעוברות מופיעות בכתב מודגש. בעמודה הימנית מצוין מס' המחזור והשנה הראשונה שלו. לפי זה יש למצוא את המשבצת של השנה המבוקשת. לדוגמה: שנת התשע"ג נמצאת בשורה של מחזור ד"ש, המתחיל בשנת התשנ"ח, והיא השנה ה-16 במחזור. במשבצת שלה רשום: בחג. המחזור הנוכחי, מחזור ש"ה, סומן בחץ כדי שיהיה בקלות. אפשר לעבור מיד לטבלת המועדים, לעמודה שבראשה רשום סימן זה.

שנות המחזור המחזור ושנת תחילתו																			
פ 1	פ 2	פ 3	פ 4	פ 5	פ 6	פ 7	פ 8	פ 9	פ 10	פ 11	פ 12	פ 13	פ 14	פ 15	פ 16	פ 17	פ 18	פ 19	מ
זשג	הכז	בשז	בחג	הכז	בשז	בחג	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	החא	החא
גכה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשה	זשה
זחא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשז	בשז
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זחא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	בחג	השג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זחא	גכז
בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זשה	זחא	גכה	זשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בשז
בחג	הכז	בשז	בשה	זחא	גכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	השג
הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	בשה	זחג
הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחה
זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	זשג	החא
בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשז	בחג	השא	גכז	ב	

טבלת המועדים ל-14 סימני השנה

טבלה כזאת נדפסה בספרי שולחן-ערוך (אורח חיים, אחרי סימן תכח). מופיע בה היום-בשבוע של מועדי השנה לכהן סימך-שנה נתון, וכן של ראשי החודשים (שתי אותיות בתא מציינות שני ימי ר"ח); ואת תאריכי השבתות המיוחדות של חודש אדר (שקלים, זכור והחודש. שבת פרה אינה מצוינת בטבלה, והיא תמיד השבת שלפני שבת החודש). בתחתית הטבלה מצוינות זוגות-הפרשות המחוברות באותה השנה בארץ ישראל.

שער השנים המעוברות								שער השנים הפשוטות						
זשה	זחג	השג	החא	גכז	בשז	בחה		זשג	זחא	השא	הכז	גכה	בשה	בחג
ז	ז	ה	ה	ג	ב	ב	ראש השנה	ז	ז	ה	ה	ג	ב	ב
ב	ב	ז	ז	ה	ד	ד	יום הכיפורים	ב	ב	ז	ז	ה	ד	ד
ז	ז	ה	ה	ג	ב	ב	א' דסוכות	ז	ז	ה	ה	ג	ב	ב
ו	ו	ד	ד	ב	א	א	הושענא רבה	ו	ו	ד	ד	ב	א	א
אב	אב	וז	וז	דה	גד	גד	ר"ח מרחשון	אב	אב	וז	וז	דה	גד	גד
גד	ג	אב	א	ו	הו	ה	כסלו	גד	ג	אב	א	ו	הו	ה
ז	ו	ה	ד	ב	ב	א	חנוכה	ז	ו	ה	ד	ב	ב	א
הו	ד	גד	ב	זא	זא	ו	טבת כ"ט יום	הו	ד	גד	בג	זא	זא	ו
א	ו	ו	ד	ג	ג	א	עשרה בטבת	א	ו	ו	ה	ג	ג	א
ז	ה	ה	ג	ב	ב	ז	שבט ל' יום	ז	ה	ה	ד	ב	ב	ז
אב	וז	וז	דה	גד	גד	אב	אדר א' ל' יום	-	-	-	-	-	-	-
כ"ז שבת	כ"ט שבת	כ"ט שבת	א' שבת	כ"ה שבת	כ"ה שבת	כ"ז שבת	שבת שקלים	כ"ט שבת	אדר א'	אדר א'	כ"ה שבת	כ"ז שבת	כ"ז שבת	כ"ז שבת
ד"ד	ב"ו	ב"ו	זט"ו	ובל"ו	ובל"ו	ד"ד	סימן ההפסקה	ב"ו	זט"ו	זט"ו	ובל"ו	ד"ד	ד"ד	ב"ו
גד	אב	אב	וז	הו	הו	גד	אדר [ב'] כ"ט יום	אב	וז	וז	הו	גד	גד	אב
י"א	י"ג	י"ג	ח'	ט'	ט'	י"א	שבת זכור	י"ג	ח'	ח'	ט'	י"א	י"א	י"ג אדר
ב	ה מוקדם	ה מוקדם	ה	ד	ד	ב	תענית אסתר	ה מוקדם	ה	ה	ד	ב	ב	ה מוקדם
גד	אב	אב	וז	הו	הו	גד	פורים	אב	וז	וז	הו	גד	גד	אב
כ"ה אדר ב'	כ"ז אדר ב'	כ"ז אדר ב'	כ"ט אדר ב'	א' ניסן	א' ניסן	כ"ה אדר ב'	שבת החודש	כ"ז אדר	כ"ט אדר	כ"ט אדר	א' ניסן	כ"ה אדר	כ"ה אדר	כ"ז אדר
ה	ג	ג	א	ז	ז	ה	ניסן ל' יום ופסח	ג	א	א	ז	ה	ה	ג
וז	דה	דה	בג	אב	אב	וז	אייר כ"ט יום	דה	בג	בג	אב	וז	וז	דה
ד	ב	ב	ז	ו	ו	ד	ה' באייר	ב	ז	ז	ו	ד	ד	ב
א	ו	ו	ד	ג	ג	א	סיון ל' יום	ו	ד	ד	ג	א	א	ו
ו	ד	ד	ב	א	א	ו	חג השבועות	ד	ב	ב	א	ו	ו	ד
בג	זא	זא	הו	דה	דה	בג	תמוז כ"ט יום	זא	הו	הו	דה	בג	בג	זא
ד	ב	ב	ז	ו	ו	ד	מנחם אב ל' יום	ב	ז	ז	ו	ד	ד	ב
ה	ג	ג	א	ז	ז	ה	תשעה באב	ג	א	א	ז	ה	ה	ג
הו	גד	גד	אב	זא	זא	הו	אלול כ"ט יום	גד	אב	אב	זא	הו	הו	גד
ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי וקדושים, בהר ובחקתי, מטות ומסעי, נצבים וילך														
מטות ומסעי	נצבים וילך	מטות ומסעי	נצבים וילך	מטות ומסעי	נצבים וילך	מטות ומסעי	נפרדות מלבד אלה	מחבורות מלבד אלה		נצבים וילך	ויקהל ופקודי נצבים וילך	נצבים וילך	בהר ובחקתי נצבים וילך	
							←	→						

שנים מעוברות							הפרשה	שנים פשוטות						
זשה	זחג	השג	החא	גכז	בשז	בחה		זשג	זחא	השא	הכז	גכה	בשה	בחג
כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	בראשית	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי	כז תשרי
ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	נח	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון	ד מרחשון
יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	לך לך	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון	יא מרחשון
יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	וירא	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון	יח מרחשון
כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	חיי שרה	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון	כה מרחשון
ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	תולדות	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו	ג כסלו
י כסלו	י כסלו	י כסלו	י כסלו	י כסלו	י כסלו	י כסלו	ויצא	י כסלו	י כסלו	י כסלו	י כסלו	י כסלו	י כסלו	י כסלו
יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	וישלח	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו	יז כסלו
כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	וישב	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו	כד כסלו
ב טבת	ב טבת	ב טבת	ב טבת	ב טבת	ב טבת	ב טבת	מקץ	ב טבת	ב טבת	ב טבת	ב טבת	ב טבת	ב טבת	ב טבת
ט טבת	ט טבת	ט טבת	ט טבת	ט טבת	ט טבת	ט טבת	ויגש	ט טבת	ט טבת	ט טבת	ט טבת	ט טבת	ט טבת	ט טבת
טז טבת	טז טבת	טז טבת	טז טבת	טז טבת	טז טבת	טז טבת	ויחי	טז טבת	טז טבת	טז טבת	טז טבת	טז טבת	טז טבת	טז טבת
כג טבת	כג טבת	כג טבת	כג טבת	כג טבת	כג טבת	כג טבת	שמות	כג טבת	כג טבת	כג טבת	כג טבת	כג טבת	כג טבת	כג טבת
א שבט	א שבט	א שבט	א שבט	א שבט	א שבט	א שבט	וארא	א שבט	א שבט	א שבט	א שבט	א שבט	א שבט	א שבט
ח שבט	ח שבט	ח שבט	ח שבט	ח שבט	ח שבט	ח שבט	בא	ח שבט	ח שבט	ח שבט	ח שבט	ח שבט	ח שבט	ח שבט
טו שבט	טו שבט	טו שבט	טו שבט	טו שבט	טו שבט	טו שבט	בשלח	טו שבט	טו שבט	טו שבט	טו שבט	טו שבט	טו שבט	טו שבט
כב שבט	כב שבט	כב שבט	כב שבט	כב שבט	כב שבט	כב שבט	יתרו	כב שבט	כב שבט	כב שבט	כב שבט	כב שבט	כב שבט	כב שבט
כט שבט	כט שבט	כט שבט	כט שבט	כט שבט	כט שבט	כט שבט	משפטים	כט שבט	א אדר	כד שבט	כה שבט	כז שבט	כז שבט	כט שבט
ו אדר	ו אדר	ו אדר	ו אדר	ו אדר	ו אדר	ו אדר	תרומה	ו אדר	ח אדר	א אדר	ב אדר	ד אדר	ד אדר	ו אדר
יג אדר	יג אדר	יג אדר	יג אדר	יג אדר	יג אדר	יג אדר	תצוה	יג אדר	טו אדר	ח אדר	ט אדר	יא אדר	יא אדר	יג אדר
כ אדר	כ אדר	כ אדר	כ אדר	כ אדר	כ אדר	כ אדר	כי תשא	כ אדר	כב אדר	טו אדר	טז אדר	יח אדר	יח אדר	כ אדר

טבלת הפרשות וההפטרות

מהדורות: ניסן התשנ"ח, אייר התש"ס, סיון התשס"ג

טבלת פרשות השבוע, ההפטרות והתאריכים, מתייחסת לנהוג בארץ ישראל. אין בה התייחסות לתאריכים ולהפטרות הנהוגים בחו"ל. יש לשים לב להערות שלאחר הטבלה.

לעניין ההפטרות, הטבלה מתייחסת למנהגי שלוש עדות - הספרדים ובני עדות המזרח; יוצאי אשכנז; ויוצאי תימן. בדרך-כלל, יוצאי תימן נוהגים כמו הספרדים, אלא-אם-כן צוין אחרת.

התאריכים המובאים בטבלה הם המוקדם ביותר והמאוחר ביותר שעשויה לחול אותה שבת; אך אין זה בהכרח שההפטרה בכולם תהיה זו הכתובה בסמוך להם; שייטכן שההפטרה הרגילה של השבת תידחה מפני הפטרת הפרשיות המיוחדות, שבת ר"ח או ערב ר"ח, או מועד אחר שחל בה. השלמה (ליתר דיוק: פירוט) לעניין התאריכים אפשר למצוא בטבלת תאריכי השבתות לעיל.

הפרשה	ה הפ ט ר ה		השבת חלה בין התאריכים	
	נוסח	התחלה	סיום	
בראשית	ס	"כה אמר האל ה', בורא" (ישעיה מב,ה)	"יגדיל תורה ויאדיר" (מב,כא)	כ"ד תשרי
	א	"כה אמר האל ה', בורא" (ישעיה מב,ה)	"ואחרי לא יהיה" (מג,י)	כ"ט תשרי
	ת	"הן עבדי אתמך-בו" (ישעיה מב,א)	"עשיתם ולא עזבתים" (מב,טז)	
נח	ס	"רני עקרה לא ילדה" (ישעיה נד,א)	"אמר מרחמך ה'" (נד,י)	א' מרחשון
	א, ת	"רני עקרה לא ילדה" (ישעיה נד,א)	"ולקדוש ישראל כי פאריך" (נה,ה)	ו' מרחשון
לך לך		"למה תאמר יעקב" (ישעיה מז,כז)	"בקדוש ישראל תתהלל" (מא,טז)	ח' מרחשון
	ת	"ואל מי תדמיוני" (ישעיה מז,כה)	"לא אעזבם" (מא,יז)	י"ג מרחשון
וירא	ס	"ואשה אחת" (מלכים ב ד,א)	"ותאמר שלום" (ד,כג)	ט"ו מרחשון
	א, ת	"ואשה אחת" (מלכים ב ד,א)	"ותשא את בנה ותצא" (ד,לז)	כ' מרחשון
חיי שרה		"והמלך דוד זקן" (מלכים א א,א)	"יחי אדני המלך דוד לעולם" (א,לא)	כ"ב מרחשון
תולדות		"משא דבר ה'... ביד מלאכי" (מלאכי א,א)	"כי מלאך ה' צבאות הוא" (ב,ז)	כ"ט מרחשון
	ת	"משא דבר ה'... ביד מלאכי" (מלאכי א,א)	"כימי עולם וכשנים קדמניות" (ג,ד)	ה' כסלו
ויצא	ס	"ועמי תלואים למשובתי" (הושע יא,ז)	"על תלמי שדי" (יב,יב) [וי"א עד יג,ה]	ו' כסלו
	א ¹	"ויברח יעקב שדה ארם" (הושע יב,ג)	"יכשלו בס" (יד,י) [וי"א + יואל ב,כו-כז]	י"ב כסלו
	ת	"ועמי תלואים למשובתי" (הושע יא,ז)	"ובנביא נשמר" (יב,יד)	
וישלח	¹	"חזון עובדיה" (עובדיה א,א)	"והיתה לה' המלוכה" (א,כא)	י"ג כסלו
וישב		"כה אמר ה' על שלשה פשעי" (עמוס ב,ו)	"ה' אלקים דבר מי לא ינבא" (ג,ח)	כ' כסלו
מקץ		"ויקץ שלמה והנה חלום" (מלכים א ג,טו)	"מלך על כל ישראל" (ד,א)	כ"ז כסלו
ויגש		"ויהי דבר ה'... קח לך עץ" (יחזקאל לז,טו)	"בהיות מקדשי בתוכם לעולם" (לז,כח)	ד' טבת
ויחי		"ויקברו ימי דוד... ויצו" (מלכים א ב,א)	"ותכון מלכתו מאד" (ב,יב)	י"א טבת
שמות	ס	"דברי ירמיהו בן חלקיהו" (ירמיה א,א)	"רעה תבא אליהם נאם ה'" (ב,ג)	י"ח טבת
	א	"הבאים ישרש יעקב" (ישעיה כז,ו)	"ונוקשו ונלכדו" (כח,יג) + כט,כב-כג	כ"ה טבת
	ת	"ויהי דבר ה'... הודע את" (יחזקאל טז,א)	"נאם ה' אלקים" (טז,יד)	
וארא		"כה אמר ה'... בקבצי" (יחזקאל כח,כה)	"וידעו כי אני ה'" (כט,כא)	כ"ה טבת
	ת	"ולא יהיה עוד" (יחזקאל כח,כד)	"וידעו כי אני ה'" (כט,כא)	ג' שבט
בא		"והדבר אשר דבר ה'" (ירמיה מו,יג)	"ונקה לא אנקך" (מו,כח)	ג' שבט
	ת	"משא מצרים" (ישעיה יט,א)	"ונחלתי ישראל" (יט,כה)	י' שבט
בשלח	ס	"ותשר דבורה" (שופטים ה,א)	"ותשקוט הארץ ארבעים שנה" (ה,לא)	י"ז שבט
	א	"ודבורה אשה נביאה" (שופטים ד,ד)	"ותשקוט הארץ ארבעים שנה" (ה,לא)	
	ת	"ויכנע אלקים... את יבין" (שופטים ד,כג)	"ותשקוט הארץ ארבעים שנה" (ה,לא)	

הפרשה	ה הפ ט ר ה		השבת חלה בין התאריכים	
	נוסח	התחלה	סיום	
יתרו	ס	"בשנת מות המלך עזיהו" (ישעיה ו,א)	"זרע קדש מצבתה" (ו,יג)	כ"ד שבט
	א	"בשנת מות המלך עזיהו" (ישעיה ו,א)	"את בן טבאל" (ז,ו) + ט,ה-ו	י"ז שבט
	ת	"בשנת מות המלך עזיהו" (ישעיה ו,א)	"זרע קדש מצבתה" (ו,יג) + ט,ה-ו	
משפטים		"הדבר אשר היה... אחרי כָּרַת" (ירמיה לד,ח)	"מאין יושב" (לד,כב) + לג,כה-כו	כ"ד שבט
	ת	"הדבר אשר היה... אחרי כָּרַת" (ירמיה לד,ח)	"עמד לפני כל הימים" (לה,יט)	א' אדר
תרומה		"וה' נתן חכמה לשלמה" (מלכים א ה,כו)	"ולא אעזב את עמי ישראל" (ו,יג)	ח' אדר
תצוה		"אתה בן אדם הגִּד את בית" (יחזקאל מג,י)	"וְרָצַאתִי אתכם נאם ה' אלקים" (מג,כז)	ט"ו אדר
כי תשא	ס	"וישלח אחאב" (מלכים א יח,כ)	"ה' הוא האלקים" (יח,לט)	ט"ו אדר א
	א	"ויהי ימים רבים" (מלכים א יח,א)	"ה' הוא האלקים" (יח,לט)	כ"ב אדר
	ת	"ויהי ימים רבים" (מלכים א יח,א)	"וירכב אחאב וילך יזרעאלה" (יח,מה)	
ויקהל	ס	"וישלח המלך שלמה" (מלכים א ז,יג)	"אלפים בת יכיל" (ז,כו)	כ"ב אדר א
	א	"ויעש חירום" (מלכים א ז,מ)	"לדלתי הבית להיכל זהב" (ז,ג)	כ"ט אדר
	ת	"ויעש חירום" (מלכים א ז,מ)	"ותתם מלאכת העמודים" (ז,כב)	
פקודי	ס	"ויעש חירום" (מלכים א ז,מ)	"לדלתי הבית להיכל זהב" (ז,ג)	כ"ג אדר א
	א	"ותשלם כל המלאכה" (מלכים א ז,גא)	"בהוציא אתם מארץ מצרים" (ח,כא)	כ"ט אדר
ויקרא		"עם זו יצרתי לי" (ישעיה מג,כא)	"ובישראל יתפאר" (מד,כג)	ו' אדר ב
	ת	"עם זו יצרתי לי" (ישעיה מג,כא)	"ומבלעדי אין אלקים" (מד,ו)	ז' ניסן
צו		"כה אמר ה'... עלותיכם ספו" (ירמיה ז,כא)	"נאם ה' צבאות" (ח,ג) + ט,כב-כג	י"ג אדר ב
	ת	"כה אמר ה'... עלותיכם ספו" (ירמיה ז,כא)	"אבדה האמונה ונכרתה מפיהם" (ז,כח)	י"ד ניסן
שמיני	ס	"ויסוף עוד דוד" (שמואל ב ו,א)	"וילך כל העם איש לביתו" (ו,יט) ²	כ' אדר ב
	א	"ויסוף עוד דוד" (שמואל ב ו,א)	"כן דבר נתן אל דוד" (ז,ז)	כ"ח ניסן
	ת	"ויסוף עוד דוד" (שמואל ב ו,א)	"לך עשה כי ה' עמך" (ז,ג)	
תזריע		"ואיש בא מבעל שלשה" (מלכים ב ד,מב)	"וילך מאתו כברת ארץ" (ה,יט)	כ"ז אדר ב
מצורע		"וארבעה אנשים" (מלכים ב ז,ג)	"וירמסו אתו העם בשער וימת" (ז,כ)	ה' ניסן
	ת	"ויאמר אלישע שמעו" (מלכים ב ז,א)	"בשער וימת" (ז,כ) + יג,כג	ה' אייר
אחרי מות	ס	"ויהי דבר ה'... התשפט" (יחזקאל כב,א)	"וידעת כי אני ה'" (כב,טז)	י"ב ניסן
	א	"הלוא כבני כְּשִׁיִּים" (עמוס ט,ז) ³	"אמר ה' אלקיך" (ט,טו)	י"ב אייר
קדושים	ס	"ויהי דבר ה'... הלדרש אתי" (יחזקאל כב,ג) ³	"כי אני ה' אלקיכם" (כ,כ)	כ"ו ניסן
	א	"ויהי דבר ה'... התשפט" (יחזקאל כב,א)	"וידעת כי אני ה'" (כב,טז)	י"ב אייר
	ת	"ויהי בשנה השביעית" (יחזקאל כ,א)	"אני ה' אלקיכם" (כ,כ) [בלדי עד כ,טו]	
אמור		"והכהנים הלויים" (יחזקאל מד,טו)	"לא יאכלו הכהנים" (מד,לא)	ג' אייר
בהר		"ויאמר ירמיהו היה דבר ה'" (ירמיה לב,ו)	"הממני יפלא כל דבר" (לב,כז) ⁴	י' אייר
	ת	"ה' עזי ומעזי" (ירמיה טז,יט)	"כי תהלתי אתה" (יז,ד)	כ"ו אייר
בחוקותי		"ה' עזי ומעזי" (ירמיה טז,יט)	"כי תהלתי אתה" (יז,ד)	י"ז אייר
	ת	"ויהי דבר ה'... הנבא על רועי" (יחזקאל לד,א)	"והצלתים מיד העבדים בהם" (לד,כז)	כ"ז אייר
במדבר		"והיה מספר בני ישראל" (הושע ב,א)	"וידעת את ה'" (ב,כב)	כ"ד אייר
נשא		"ויהי איש אחד מצרעה" (שופטים יג,ב)	"בין צרעה ובין אשתאול" (יג,כה)	ב' סיון
בהעלתך		"רני ושמחי בת ציון" (זכריה ב,יד)	"תשאות חן חן לה" (ד,ז)	י"ב סיון
	ת	"רני ושמחי בת ציון" (זכריה ב,יד)	"ה' צבאות שלחני אליכם" (ד,ט)	י"ט סיון
שלח לך		"וישלח יהושע בן נון" (יהושע ב,א)	"נמגו כל ישיבי הארץ מפנינו" (ב,כד)	ט"ז סיון
קרח		"ויאמר שמואל אל העם" (שמואל א יא,יד)	"לעשות אתכם לו לעם" (יב,כב)	כ"ג סיון
חקת		"ויפתח הגלעדי" (שופטים יא,א)	"מפני בני ישראל" (יא,לג)	ל' סיון
	ת	"ויפתח הגלעדי" (שופטים יא,א)	"ארבעת ימים בשנה" (יא,מ)	י' תמוז
בלק		"והיה שארית יעקב" (מיכה ה,ו)	"והצנע לכת עם אלקיך" (ו,ח)	ז' תמוז
פינחס ⁵		"וידי ה' היתה אל אליהו" (מלכים א יח,מו)	"וילך אחרי אליהו וישרתהו" (יט,כא)	י"ד תמוז
מטות		"דברי ירמיהו בן חלקיהו" (ירמיה א,א)	"רעה תבא אליהם נאם ה'" (ב,ג)	כ"א תמוז
	ת	"דברי ירמיהו בן חלקיהו" (ירמיה א,א)	"כי אתך אני נאם ה' להצילך" (א,יז)	ב' אב
מסעי	ס	"שמעו דבר ה' בית יעקב" (ירמיה ב,ד)	"היו אלהיך יהודה" (ב,כח) + ד,א-ב	כ"ו תמוז
	א, ת	"שמעו דבר ה' בית יעקב" (ירמיה ב,ד)	"היו אלהיך יהודה" (ב,כח) + ג,ד	ב' אב

השבת חלה בין התאריכים		ה פ ט ר ה			הפרשה
		סיום	התחלה	נוסח	
ט' אב	ד' אב	"ושביה בצדקה" (א,כז) "ובערו שניהם יחדו ואין מכבה" (א,לא)	"חזון ישעיהו בן אמוץ" (ישעיה א,א) "חזון ישעיהו בן אמוץ" (ישעיה א,א)	ת	דברים
ט"ז אב	י"א אב	"איש לא נעדר" (מ,כו) [תימנים + מא,ז]	"נחמו נחמו עמי" (ישעיה מ,א)		ואתחנן
כ"ג אב	י"ח אב	"תודה וקול זמרה" (נא,ג)	"ותאמר ציון עזבני ה'" (ישעיה מט,יד)		עקב
ל' אב	כ"ה אב	"ולקדוש ישראל כי פארך" (נה,ה)	"עניה סערה לא נחמה" (ישעיה נד,יא)		ראה ⁶
ז' אלול	ב' אלול	"ומאספכם אלקי ישראל" (נב,יב)	"אנכי אנכי הוא מנחמכם" (ישעיה נא,יב)		שופטים
י"ד אלול	ט' אלול	"אמר מרחמך ה'" (נד,י)	"רני עקרה לא ילדה" (ישעיה נד,א)		כי תצא
כ"א אלול	ט"ז אלול	"אני ה' בעתה אחישנה" (ס,כב)	"קומי אורי כי בא אורך" (ישעיה ס,א)		כי תבוא
כ"ח אלול	כ"ג אלול	"וינטלם וינשאם כל ימי עולם" (סג,ט) "וינטלם וינשאם כל ימי עולם" (סג,ט)	"שוש אשיש בה'" (ישעיה סא,י) "ונודע בגוים זרעם" (ישעיה סא,ט)	ת	נצבים (שבת שלפני ר"ה)
ו' תשרי	כ"ג אלול	"יכשלו בם" (יד,י) + מיכה ז,יח-כ "יכשלו בם" (יד,י) + יואל ב,טו-כז	"שובה ישראל עד ה' אלקיך" (הושע יד,ב) "שובה ישראל עד ה' אלקיך" (הושע יד,ב)	ס א	וילך ⁷ (בין ר"ה ליוה"כ)
י"ג תשרי	ג' תשרי	"לדוד ולזרעו עד עולם" (כב,נא)	"וידבר דוד לה'" (שמואל ב כב,א)		האזינו ⁷
כ"ב תשרי (שמחת תורה)		"בכל אשר תלך" (א,ט) [וי"א + ו,כז] "רק חזק ואמץ" (א,יח)	"ויהי אחרי מות משה עבד ה'" (יהושע א,א) "ויהי אחרי מות משה עבד ה'" (יהושע א,א)	ס א	וזאת הברכה
ל' לחודש / א' לחודש		"לכל בשר" (ס,כד) + כג "והיה מדי"	"כה אמר ה' השמים כסאי" (ישעיה סו,א)		שבת ר"ח
כ"ט לחודש		"ובין זרעי ובין זרעך עד עולם" (כ,מב)	"ויאמר לו יהונתן מחר חודש" (ש"א כ,יח)		שבת ער"ח
		"עוד אקבץ עליו לנקבציו" (נו,ח)	"דרשו ה' בהמצאו" (ישעיה נה,ו)	ס א	מנחה של צום
א' תשרי		"וירם קרן משיחו" (בי,י)	"ויהי איש אחד מן הרמתיים" (ש"א א,א)		א' ראש השנה
ב' תשרי		"רחם ארחמנו נאם ה'" (לא,יט)	"כה אמר ה' מצא חן במדבר" (ירמיה לא,א)		ב' ראש השנה
י' תשרי		"כי פי ה' דבר" (נח,יד)	"ואמר סלו סלו פנו דרך" (ישעיה נז,יד)		יוה"כ שחרית
		"ובהמה רבה" (ד,יא) + מיכה ז,יח-כ	"ויהי דבר ה' אל יונה" (יונה א,א)		יוה"כ מנחה
ט"ו תשרי		"בבית ה' צבאות ביום ההוא" (יד,כא) "בבית ה' צבאות ביום ההוא" (יד,כא)	"הנה יום בא לה'" (זכריה יד,א) "והבאתי את השלשית באש" (זכריה יג,ט)	ת	א' דסוכות
כ' תשרי	י"ז תשרי	"וטהרו הארץ" (לט,טז) "וידעו כי אני ה'" (לח,כג)	"ויהי ביום ההוא ביום בוא" (יחזקאל לח,יח) "ויהי דבר ה'... שים פניך" (יחזקאל לח,א)	ת	שבת חוהמ"ס
ב' טבת		"תשאות חן לה" (ז,ד)	"רני ושמחי בת ציון" (זכריה ב,יד)		ש' חנוכה
ב' טבת		"לדלתי הבית להיכל זהב" (ז,ג)	"ויעש חירום" (מלכים א ז,מ)		שבת חנוכה 2
א' אדר (ב)	כ"ה שבט / אדר א	"לכהנים יהיו" (יב,יז) "לכהנים יהיו" (ב,יז)	"ויכרת יהודע את הברית" (מלכים ב יא,יז) "בן שבע שנים יהואש" (מלכים ב יב,א) ⁸	ס א, ת	שבת שקלים
י"ג אדר	ח' אדר	"אל ביתו גבעת שאול" (טו,לד) "אל ביתו גבעת שאול" (טו,לד) "לפני ה' בגלגל" (טו,לג)	"ויאמר שמואל אל שאול" (שמואל א טו,א) "כה אמר ה'... פקדתי" (שמואל א טו,ב) "ותהי המלחמה חזקה" (שמואל א יד,בב)	ס א ת	שבת זכור
כ"ג אדר	י"ח אדר	"אני ה' דברתי ועשיתי" (לו,לו) "וידעו כי אני ה'" (לו,לח)	"ויהי דבר ה'... בית ישראל" (יחזקאל לו,טז) "ויהי דבר ה'... בית ישראל" (יחזקאל לו,טז)	ס א	שבת פרה
א' ניסן	כ"ה אדר	"בבקר בבקר עולת תמיד" (מו,טו) "לא יפצו עמי איש מאחזתו" (מו,יח) "ושמן הין לאיפה" (מו,יא)	"כה אמר ה'... בראשון" (יחזקאל מה,יח) "כל עם הארץ" (יחזקאל מה,טז) "כה אמר ה'... רב לכם" (יחזקאל מה,ט)	ס א ת	שבת החודש

הפרשה	הפטירה		השבת חלה בין התאריכים
	נוסח	התחלה	סיום
שבת הגדול	9	"וערבה לה' מנחת יהודה" (מלאכי ג, ד)	"הארץ חרם" (ג, כד) + כג "הנה אנכי"
א' דפסח	10	"בעת ההיא אמר ה'" (יהושע ה, ב)	"ואין בא" (א, ו) [ספרדים ותימנים + ו, כז]
שבת חוהמ"פ	ת	"היתה עלי יד ה'" (יחזקאל לז, א) "כה אמר... עוד זאת אדרש" (יחזקאל לו, לז)	"ועשיתי נאם ה'" (לז, יד) [נ"א עד לז, יז] "דברתי ועשיתי נאם ה'" (לז, יד)
שביעי של פסח		"וידבר דוד לה'" (שמואל ב כב, א)	"לדוד ולזרעו עד עולם" (כב, נא)
שבועות		"ויהי בשלשים שנה ברביעי" (יחזקאל א, א)	"ואשמע קול מדבר" (א, כח) + ג, יב
ט' אב שחרית		[תימנים ו, טז-ז] + "אסף אסיפם" (ירמיה ח, ג)	"כי באלה חפצתי נאם ה'" (ט, כג)
ט' אב מנחה	ס א	"שובה ישראל עד ה' אלקיך" (הושע יד, ב) "דרשו ה' במצאו" (ישעיה נה, ו)	"יכשלו בם" (יד, ו) + מיכה ז, יח-כ "עוד אקבץ עליו לנקבציו" (נו, ח)

הערות לגבי ההפטירות

הטבלה הוכנה בשנת התשנ"ח, וההפטירות למנהגים השונים צוינו ע"פ תיקון קוראים של הוצאת ספרי קדש מעיין חיים; תיקון קוראים סימנים ירושלים התשנ"ו; ספר האבודרהם; ולמנהגי התימנים - ספר ההפטירות של הרב שלמה הכהן, הוצאת יריד הספרים, ירושלים; לוח שנה 'קרן בית הלוי' עם הלכות ומנהגים לנוסח יהודי תימן - התשנ"ד, התשנ"ז.

כשקוראים שתי פרשות מחוברות מפטירים את הפטרת הפרשה השניה, חוץ מנצבים ווילך כשהן מחוברות מפטירים את הפטרת נצבים, וכן יש מהאשכנזים שנוהגים להפטיר בשבת אחרי מות וקדושים את הפטרת אחרי מות.

הפטרת שבת ור"ח, וכן הפטרת שבת ערב ראש חודש, נדחות מפני הפטירות שבת שקלים, החודש, שבת חנוכה, וכן ר"ח מנחם-אב שחל בשבת. לגבי ר"ח אלול או ערב ר"ח אלול שחל בשבת - ראה הערה 6 (על פרשת ראה).

הערות פרטניות לגבי ההפטירות

1. [ויצא/וישלח] יש מן האשכנזים הנוהגים להפטיר בפרשת ויצא "ועמי תלואים" (הושע יא, ז - יב, יב), ובוישלח להמשיך "ויברח יעקב" (יב, יג) עד סוף הספר.
2. [שמיני] יש מן הספרדים שנוהגים להוסיף בסוף ההפטרה את שני הפסוקים האחרונים של הפטרת האשכנזים, "ונאמן ביתך" (ז, טז-יז).
3. [אחרי-מות/קדושים] יש הנוהגים להחליף את הפטירות אחרי מות וקדושים זו בזו, ורבים המנהגים בזה.
4. [בהר] בהפטרת הספרדים והאשכנזים לפרשת בהר, נהגו בקהילות רבות לסיים בפסוק כב - "ארץ זבת חלב ודבש".
5. [פינחס] בשנה שמחברים את פרשיות מטות ומסעי (כל השנים הפשוטות וסימני בח"ה, זש"ה וזח"ג במעוברות), פרשת פינחס חלה בשבת שלאחר י"ז בתמוז, ואז מפטירים "דברי ירמיהו" - הפטרת מטות; ובשבת הבאה, פרשת מטות ומסעי (המחוברות), מפטירים הפטרת מסעי, "שמעו דבר ה'".
6. [ראה] כאשר ר"ח אלול חל בשבת, הספרדים מפטירים הפטרת ראה "עניה סערה", ומוסיפים פסוק ראשון ואחרון מהפטרת שבת וראש חודש "השמים כסאי", ואם ר"ח אלול חל ביום ראשון - פסוק ראשון ואחרון מהפטרת "מחר חודש". האשכנזים מפטירים הפטרת שבת וראש חודש, "השמים כסאי", ובפרשת כי תצא מחברים את הפטרת כי תצא עם הפטרת ראה וקוראים אותם ביחד (שהרי שתי ההפטירות הן סמוכות, בישיעה נד). לגבי שבת ערב ראש חודש "מחר חודש" - יש מהאשכנזים הנוהגים לקרוא את הפטרת ראה, "עניה סערה", ולא את הפטרת "מחר חודש", אך יש גם נוהגים לקרוא את הפטרת "מחר חודש", ובפרשת כי תצא להשלים את הפטרת ראה. [בכל המקרים, הפטרת שפטים ("אנכי אנכי") - הנמצאת בתווך, בין ראה לכי תצא - אינה משתנה].
7. [ווילך] כשנקראת פרשת וילך בשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים (קורה כאשר ראש השנה חל ביום שני או שלישי), מפטירים "שובה ישראל". אך כאשר נצבים ווילך מחוברות לפני ראש השנה (כאשר חל ראש השנה ביום חמישי או שבת), פרשת האזינו נקראת בשבת שבין ראש השנה ליום הכיפורים (שבת שובה) - ובשבת נצבים-ווילך מפטירים את הפטרת ניצבים, ובשבת האזינו מפטירים "שובה ישראל".

8. [שקלים] יש מן האשכנזים שנוהגים להתחיל כמו הספרדים "ויכרת יהודע".
9. [שבת הגדול] יש הנוהגים להפטיר בשבת הגדול "כה אמר... עלותיכם ספן" (ירמיה ז, כא - ח, ג + ט, כב-כג). אך אם חל א' דפסח ביום ראשון, ושבת הגדול היא ערב פסח, כולם מפטירים "וערבה לה".
10. [א' דפסח] יש נוהגים להוסיף בתחילת ההפטרה את הפסוקים ביהושע (ג, ה-ז), "ויאמר יהושע אל העם התקדשו".

מיון לפי סימן השנה: ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז

כסלו התש"ס; נכלל ב'עשה ירח למועדים' (לא פורסם)

לפנינו רשימה של 570 שנה (= 30 מחזורי לבנה), ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז (5947-5378; למניין האומות -1617 2187), ממיינים לפי סימן השנה. כאן אפשר לעקוב אחרי השכיחויות ואחרי ה'דילוגים' האופייניים.

פשוטות

בחג: השפ"א, הת"א, התכ"ח, התנ"ב, התע"ט, התק"ו, התקכ"ו, התק"ל, התקנ"ג, התקנ"ז, התקע"ז, התר"א, התרכ"א, התרכ"ח, התרמ"ח, התרנ"ה, התרע"ה, התרצ"ט, התשכ"ו, התשנ"ג, התשע"ג, התשע"ז, התשצ"ז, התת"ד, התתכ"ד, התתנ"א, התתס"ח, התתע"ה, התתצ"ה, התתק"ב, התתקכ"ב, התתקכ"ט, התתקמ"ו.

בשה: השפ"ד, השפ"ז, התי"א, התי"ד, התל"א, התל"ה, התל"ח, התנ"ה, התנ"ח, התס"ב, התס"ה, התפ"ב, התפ"ה, התצ"ב, התק"ט, התקי"ב, התקל"ג, התקל"ו, התקנ"ג, התקס"ס, התקס"ג, התקפ"פ, התקפ"ג, התקפ"ז, התקצ"צ, התר"ד, התר"ז, התר"י, התרי"ד, התרל"א, התרל"ד, התרנ"ח, התרס"א, התרע"ח, התרפ"ב, התרפ"ה, התש"ב, התש"ה, התש"ט, התשי"ב, התשכ"ט, התשל"ב, התשל"ט, התשנ"ו, התשנ"ט, התשפ"פ, התשפ"ג, התת"ת, התת"ז, התת"י, התתכ"ז, התתל"ל, התתל"ד, התתל"ז, התתנ"ד, התתנ"ז, התתס"א, התתע"ח, התתפ"א, התתק"ה, התתק"ח, התתקכ"ה, התתקכ"ב, התתקל"ה.

גכה: השצ"צ, השצ"ז, התי"ז, התכ"ד, התמ"א, התמ"ד, התס"ח, התפ"ח, התצ"ה, התקט"ו, התקי"ט, התקכ"ב, התקל"ט, התקס"ו, התקצ"ג, התרי"ז, התרל"ז, התרמ"ד, התרס"ד, התרע"א, התרפ"ח, התרצ"א, התשט"ו, התשל"ה, התשמ"ב, התשס"ב, התשס"ו, התשס"ט, התשפ"ו, התתי"ג, התת"מ, התתס"ד, התתפ"ד, התתצ"א, התתקי"א, התתקל"ח.

הכז: השע"ט, השפ"ב, השפ"ו, השצ"ג, הת'ג, הת"ו, התכ"ז, התל"ז, התל"ג, התמ"ז, התנ"ג, התנ"ד, התנ"ז, התע"ד, התע"ז, התפ"א, התפ"ד, התצ"ח, התק"א, התק"ד, התקי"א, התקכ"ה, התקכ"ח, התקל"א, התקמ"ב, התקמ"ה, התקמ"ט, התקנ"ב, התקנ"ה, התקס"ט, התקע"ב, התקע"ו, התקע"ט, התקפ"ב, התקצ"ו, התקצ"ט, התר"ב, התר"ו, התר"ט, התר"כ, התרכ"ג, התרכ"ו, התרכ"ט, התרל"ג, התרמ"מ, התרמ"ז, התרנ"ג, התרס"ג, התרע"ז, התרע"ז, התרפ"פ, התרצ"ד, התרצ"ז, התש"א, התש"ד, התש"ז, התשי"ח, התשכ"א, התשכ"ד, התשכ"ח, התשל"א, התשמ"ה, התשמ"ח, התשנ"א, התשנ"ח, התשע"ב, התשע"ה, התשע"ח, התשפ"ט, התשצ"ב, התשצ"ו, התשצ"ט, התת"ב, התתט"ז, התתי"ט, התתכ"ג, התתכ"ו, התתכ"ט, התתמ"ג, התתמ"ו, התתמ"ט, התתנ"ג, התתנ"ו, התתס"ז, התתע"ע, התתע"ג, התתע"ו, התתפ"פ, התתפ"ז, התתצ"ד, התתצ"ז, התתק"ק, התתקי"ד, התתקכ"א, התתקכ"ד, התתקכ"ז, התתקמ"א, התתקמ"ד.

השא: השפ"ט, הת"ט, הת"ס, התפ"ז, התק"ז, התקל"ח, התקנ"ח, התקפ"ה, התרל"ו, התרנ"ו, התרס"ג, התשל"ד, התשנ"ד, התשפ"ה, התת"ה, התתל"ב, התתפ"ג, התתק"ג, התתק"י, התתק"ל.

זחא: התי"ב, התי"ז, התל"ו, התמ"ג, התס"ג, התצ"ז, התקי"ד, התקל"ד, התקס"א, התקפ"ח, התרי"ב, התרנ"ט, התרפ"ג, התרצ"ז, התש"י, התשל"ז, התשס"א, התשפ"א, התת"ח, התתל"ה, התתנ"ט, התתק"ו, התתקל"ג, התתקל"ז.

זשג: השע"ח, השצ"ב, השצ"ה, השצ"ח, הת"ה, התי"ט, התכ"ב, התכ"ה, התל"ט, התמ"ו, התמ"ט, התס"ו, התס"ט, התע"ג, התע"ו, התצ"ג, התצ"ו, הת"ק, התק"ג, התקי"ז, התקכ"כ, התקכ"ג, התקמ"א, התקמ"ד, התקמ"ז, התקס"ד, התקס"ח, התקע"א, התקע"ד, התקצ"א, התקצ"ה, התקצ"ח, התרט"ו,

התרי"ח, התרכ"ה, התרל"ט, התרמ"ב, התרמ"ה, התרנ"ב, התרס"ו, התרס"ט, התער"ב, התרפ"ו, התרצ"ג, התרצ"ו, התשי"ג, התשט"ז, התש"כ, התשכ"ג, התש"מ, התשמ"ג, התשמ"ז, התשנ"ו, התשס"ד, התשס"ז, התשע"ח, התשפ"ח, התשצ"א, התשצ"ד, התתי"א, התתט"ו, התתכ"ח, התתל"ח, התתמ"ב, התתמ"ה, התתמ"ח, התתס"ב, התתס"ה, התתע"ב, התתפ"ו, התתפ"ט, התתצ"ב, התתצ"ט, התתקי"ג, התתקט"ז, התתקי"ט, התתק"מ, התתקמ"ג.

מעוברות

בחה: השצ"ד, הת"ד, התכ"א, התמ"ח, התע"ב, התע"ה, התצ"ט, התק"ב, התקמ"ג, התקמ"ו, התק"ע, התקע"ג, התקצ"ז, התרכ"ד, התרמ"א, התרנ"א, התרס"ח, התרצ"ה, התשי"ט, התשכ"ב, התשמ"ו, התשמ"ט, התש"צ, התשצ"ג, התתי"ז, התת"כ, התתמ"ד, התתמ"ז, התתע"א, התתפ"ח, התתצ"ח, התתקט"ו, התתקמ"ב.

בשז: הש"פ, השפ"ג, הת"ז, התל"ד, התנ"א, התע"ח, התק"ה, התקכ"ט, התקל"ב, התקנ"ו, הת"ר, התר"ג, התרכ"ז, התר"ל, התרנ"ד, התרפ"א, התרח"צ, התש"ח, התשכ"ה, התשנ"ב, התשע"ו, התשע"ט, התת"ג, התת"נ, התתע"ד, התתע"ז, התתק"א, התתקכ"ח, התתקמ"ה.

גכז: הת"י, התי"ג, התל"ז, התס"א, התס"ד, התצ"א, התק"ח, התקל"ה, התקנ"ט, התקס"ב, התקפ"ו, התקפ"ט, התרי"ג, התרנ"ז, התר"ס, התרפ"ד, התשי"א, התשל"ח, התשנ"ה, התשפ"ב, התת"ו, התת"ט, התתל"ג, התתל"ו, התת"ס, התתק"ד, התתק"ז, התתקל"א, התתקל"ד.

החא: השצ"ו, התכ"ג, הת"מ, התס"ז, התצ"ד, התקי"ח, התקכ"א, התקס"ה, התקצ"ב, התרט"ז, התרמ"ג, התרע"ג, התרפ"ז, התשי"ד, התשמ"א, התשס"ה, התשס"ח, התתי"ב, התתל"ט, התתס"ג, התת"צ, התתקי"ז.

השג: השצ"ט, הת"ב, התכ"ו, התנ"ג, הת"ע, הת"פ, התצ"ז, התקכ"ד, התקכ"ז, התקמ"ח, התקנ"א, התקע"ה, התקע"ח, התרי"ט, התרכ"ב, התרמ"ו, התרמ"ט, התרע"ג, התרע"ו, התש"ש, התשי"ז, התשכ"ז, התשד"מ, התשע"א, התשע"ד, התשצ"ה, התשצ"ח, התתכ"ב, התתכ"ה, התתנ"ב, התתס"ו, התתס"ט, התתצ"ג, התתצ"ו, התתק"כ, התתקכ"ג, התתקמ"ז.

זחג: השפ"ה, השפ"ח, התל"ב, התנ"ו, התנ"ט, התפ"ג, התפ"ו, התק"י, התקל"ז, התקנ"ד, התקפ"א, התקפ"ד, התר"ה, התר"ח, התרל"ב, התרל"ה, התרס"ב, התרע"ט, התש"ג, התש"ו, התשל"ל, התשל"ג, התשנ"ז, התשפ"ד, התת"א, התתכ"ח, התתל"א, התתנ"ה, התתע"ט, התתפ"ב, התתק"ט, התתקכ"ו.

זשה: השצ"א, התט"ו, התי"ח, התמ"ב, התמ"ה, התפ"ט, התקי"ג, התקט"ז, התק"מ, התקס"ז, התקצ"ד, התרי"א, התרל"ח, התרס"ה, התרפ"ט, התרצ"ב, התשל"ו, התש"ס, התשס"ג, התשפ"ז, התת"ד, התתמ"א, התתנ"ח, התתפ"ה, התתקי"ב, התתקל"ו, התתקל"ט.

סיכום - 570 שנה

פשוטות:	בחג	בשה	גכה	הכז	השא	זחא	זשג
360	34	64	37	102	20	24	79
מעוברות:	בחה	בשז	גכז	החא	השג	זחג	זשה
210	33	29	29	22	38	32	27

סְכוּם סימני השנים לטווחים שונים

הקדמה. בשנת התש"ס אספתי בס"ד נתונים לגבי 570 השנים (=30 מחזורי־לבנה) - השע"ח-ה'תתקמ"ז, מתוכם היו בידי עד אז נתונים ל-285 שנה (=15 מחזורי־לבנה) - ה'תקס"ח-ה'תתנ"ב. הנתונים כללו טבלת סימני השנים לכל השנים הללו, רשימת השנים ממוינות לפי סימני השנה, וסיכום מספרי סימני־השנה לשנים הנ"ל עם היחס שביניהם (נתונים המובאים גם בקובץ זה), ועוד. בקיץ של אותה שנה, תוכנית־מחשב ביצעה עבורי חישובים וסיכומי המופעים של כל אחד מ-14 סימני השנה בטווחי שנים שונים. אלו הנתונים שהעלה המחשב בימי י'-י"ב במנ"א התש"ס. בתחילה נעשה החישוב לגבי טווחי השנים שפבר היו בידי אז - 285 ו-570 הנ"ל, 5700 שנה, והכפלת המספר ב-10 פעמים נוספות (יצוין, שמדובר במספר שרירותי ואין מדובר במספר שנים בעל משמעות מיוחדת, מלבד העובדה שמדובר במספר שלם של מחזורי־לבנה). לבסוף, חישב המחשב את הנתונים ל-689,472 שנה (הטווח המזערי של שיבת מולד תשרי של ראש המחזור לחול ב־בהר"ד, כמובא באנציקלופדיה העברית ערך 'לוח'). מובן, כי הנתונים למספרים שגבוהים מן המספר הנ"ל הם חסרי משמעות, ובכל זאת הובאו כאן הדברים כפי שתועדו אז.

עוד יש להעיר, כי חישובי שכיחות אפשר לעשות ביתר יעילות לפי 'לוח ארבעה שערים', כמובא במאמר על חזרת קביעות.

מס' הפעמים שמופיע כל סימן ב-285 שנה (התקס"ח-התתנ"ב), ב-570 שנה (השע"ח-התתקמ"ז), ובטווחים של 5700 שנה (א'-הת"ש), 57,000 שנה, 570,000 שנה 5,700,000 שנה, ואפילו 57,000,000 שנה; וכן במחזור־גדול של 689,472 שנה (36,288 מחזורי־לבנה).

מספר שנים	בש"ה	בח"ג	גכ"ה	הש"א	הכ"ז	זש"ג	זח"א	בש"ז	בח"ה	גכ"ז	הש"ג	הח"א	זש"ה	זח"ג
285	33	16	17	9	53	41	11	14	18	14	19	11	12	17
570	64	34	37	20	102	79	24	29	33	29	38	22	27	32
5,700	671	326	357	188	1028	783	247	269	331	299	380	221	271	329
57,000	6724	3254	3563	1888	10285	7818	2468	2693	3307	2999	3795	2206	2693	3307
570,000	67240	32548	35619	18880	102855	78178	24680	26934	33066	29999	37945	22058	26931	33067
5,700,000	672412	325471	356163	188814	1028571	781770	246799	269314	330685	299996	379456	220546	269313	330690
57,000,000	6724121	3254713	3561597	1888142	10285710	7817711	2468006	2693123	3306874	2999997	3794560	2205447	2693124	3306875
689,472	81335	39369	43081	22839	124416	94563	29853	32576	40000	36288	45899	26677	32576	40000

(החישובים נערכו בע"ה ע"י מחשב, י"ב במנחם-אב התש"ס)

לוח ס"א ראשים

רצף סימני-השנה לכל שנות מחזור-הלבנה לפי מולד תחילתו בלבד

ב'לוח ס"א ראשים' שלפנינו, מפורטים סימני-השנה למחזור-לבנה שלם (19 שנה), בהינתן מולד ראש המחזור (=מולד תשרי של השנה הראשונה שלו). הלוח כולל 61 מחזורי-לבנה אפשריים.

לדוגמה, שנת ה'תשע"ז היא השנה הראשונה של מחזור לבנה (19:5777 = 304 ושארית 1). אם נחשב את מולד תשרי שלה, הנקרא גם 'מולד ראש המחזור', נמצא שהוא חל ב-20-724-0 (שבת אחה"צ). נחפש מולד זה בלוח שלפנינו, ונמצא שהוא בשורה האחרונה שבו, ה-61, הנקראת 'ראש ס"א'. קביעות כל 19 שנות המחזור המתחיל בשנת התשע"ז מופיעות בשורה זו בלוח. אחרי הלוח הבאנו רשימת 6 ראשי-המחזורים הסמוכים לזמננו, והשורה שלהם בלוח.

שתי העמודות האחרונות מיועדות למעיינים ולחוקרים: בעמודה 'אורך בחלקים' נמדד כל 'ראש' לפי אורך תחומו (בחלקי שעה), ולפי זה נקרת מידת שכיחותו.

והעמודה 'ההבדל מהראש הקודם' מציינת בקצרה את השינוי שבמחזור זה מן ה'ראש' הקודם לו - מספר השנה והגורם לשינוי (למשל: '9 הי"ח' פירושו שבשנה התשיעית למחזור כזה חל המולד בשעה 18, ור"ה נדחה משום 'מולד זקן'. '10 גטר"ד+ז"ח' פירושו שבשנה העשירית חלה דחיית גטר"ד ובשנה שלאחריה 'מולד זקן' בשבת אחה"צ).

הלוח שלפנינו הוכן ע"י מחשב (במרחשון התש"ע). לוח כזה מובא בספרים העוסקים בלוח העברי, כגון: קורות חשבון העיבור, צבי הירש יפה (הוצאת "דרום" ירושלים התרצ"א, בלוחות שבסוף הספר). שערם ללוח העברי, רחמים שר-שולם (הוצאת המחבר, נתניה התשד"מ, עמ' 50-49).

ס"א	החל ממולד	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	אורך בחלקים	ההבדל מה'ראש' הקודם
א	1-0-408	בחג	השא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	5325	3 בי"ח
ב	1-5-333	בחג	השא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשה	זחא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	2697	9 הי"ח
ג	1-7-870	בחג	השא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשה	זחא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	1494	18 זי"ח
ד	1-9-204	בשה	זחא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשה	זחא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	23	2 הי"ח
ה	1-9-227	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זחא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	2674	6 גי"ח+בטותקפ"ט
ו	1-11-741	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	12190	10 גטר"ד+ז"ח
ז	1-22-1051	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	23	15 זי"ח
ח	1-22-1074	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	1494	19 הי"ח
ט	2-0-408	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	2674	3 גי"ח+בטותקפ"ט
י	2-2-922	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	2697	7 גטר"ד+ז"ח
יא	2-5-379	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	9493	17 בי"ח
יב	2-14-152	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	23	12 זי"ח
יג	2-14-175	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשה	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	1494	16 הי"ח
יד	2-15-589	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	2674	1 בטותקפ"ט
טו	2-18-23	גכה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	2697	4 גטר"ד+ז"ח
טז	2-20-560	גכה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	5325	14 בי"ח
יז	3-1-485	גכה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בחה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	4168	20 הי"ח
יח	3-5-333	גכה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	23	9 זי"ח
יט	3-5-356	גכה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	23	13 הי"ח
כ	3-5-379	גכה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	4145	17 גי"ח+בטותקפ"ט
כא	3-9-204	הכז	בחג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	23	1 גטר"ד+ז"ח
כב	3-9-227	הכז	בחג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	2674	6 הי"ח
כג	3-11-741	הכז	בחג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	9516	11 בי"ח
כד	3-20-537	הכז	בחג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	23	10 הי"ח
כה	3-20-560	הכז	בחג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	2674	14 גי"ח+בטותקפ"ט

ז	החל ממולד	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	אורד בחלקים	ההבדל מה'ראש' הקודם
כז	3-22-1074	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	1494	18 גטר"ד+ז"ח
כח	4-0-408	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	2674	3 הי"ח
כט	4-2-922	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זחג	השא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	9516	8 ב"ח
ל	4-11-718	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	23	7 הי"ח
לא	4-11-741	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	2674	11 ג"ח+בטותקפ"ט
לב	4-14-175	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	4168	15 גטר"ד+ז"ח
לג	4-18-23	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	8022	5 ב"ח
לד	5-1-485	הכז	בשה	זחג	השא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	1494	20 ז"ח
לה	5-2-899	הכז	בשה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	23	4 הי"ח
לו	5-2-922	הכז	בשה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	2674	8 ג"ח+בטותקפ"ט
לז	5-5-356	הכז	בשה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	23	12 גטר"ד+ז"ח
לח	5-5-379	הכז	בשה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	4145	17 הי"ח
לט	5-9-204	השא	גכה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	23	2 ב"ח
מ	5-9-227	השא	גכה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	9493	5 גטר"ד+ז"ח
מא	5-18-0	זחא	גכה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	2697	1 הי"ח
מב	5-20-537	זחא	גכה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	23	9 גטר"ד+ז"ח
מג	5-20-560	זחא	גכה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	2674	14 הי"ח
מד	5-22-1074	זחא	גכה	זשה	זחא	גכה	זשה	זחא	גכז	בשה	זשג	החא	גכה	זשג	החא	גכה	זשג	השג	הכז	בחה	1494	19 ב"ח
מה	6-0-408	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	8022	2 גטר"ד+ז"ח
מו	6-7-870	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	4168	18 הי"ח
מז	6-11-718	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	23	7 ז"ח
מח	6-11-741	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	2674	11 הי"ח
מט	6-14-175	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	9516	16 ב"ח
נ	6-22-1051	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	23	15 הי"ח
נא	6-22-1074	זשג	הכז	בחה	זשג	הכז	בחה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	4145	19 ג"ח+בטותקפ"ט
נב	0-2-899	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	23	4 ז"ח
נג	0-2-922	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	2674	8 הי"ח
נד	0-5-356	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	23	13 ב"ח
נה	0-5-379	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	4168	16 גטר"ד+ז"ח
נו	0-9-227	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	5325	6 ב"ח
נז	0-14-152	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	2697	12 הי"ח
נח	0-16-689	זשג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	1471	20 גטר"ד+ז"ח
נט	0-18-0	בחג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	23	1 ז"ח
ס	0-18-23	בחג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	2674	5 הי"ח
סא	0-20-537	בחג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	23	10 ב"ח
סב	0-20-560	בחג	הכז	בשה	זשג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	בחג	השג	הכז	בשה	זחג	הכז	בשה	זשג	השג	הכז	4168	13 גטר"ד+ז"ח

ראשי-המחזורים הסמוכים לזמננו

לפנינו טבלה למחזורי-הלבנה הסמוכים לנו, המצביעה על השורה המתאימה עבורם בלוח.

מחזור הלבנה	שנת ראש המחזור	מולד ראש המחזור	הראש בלוח ס"א ראשים
ש"ב	התש"כ	6-19-19	מח
ש"ג	התשל"ט	2-11-614	יא
ד"ש	התשנ"ח	5-4-129	לה
ש"ה	התשע"ז	0-20-724	סא
ש"ו	התשצ"ו	3-13-239	כג
ש"ז	התתט"ו	6-5-834	מד

גו"ח אדז"ט: טבלת ההפרשים ל-19 שנות המחזור

כזכור, בכל מחזור-לבנה ישנן 12 שנים פשוטות ו-7 שנים מעוברות. השנים המעוברות שבכל 19 שנות מחזור-לבנה הן השנים שהסימן לזכירתן: גו"ח אדז"ט - למעוברות משפט.

מדוע דווקא שנים אלה מעוברות? למה, לדוגמה, השנה השישית מעוברת ולא החמישית? את השנה מְעַבְרִים בכל פעם שמגיע ההפרש שבין שנת החמה ובין 12 חודשי הלבנה לכדי חודש, ואילו השנים גו"ח אדז"ט (לגבי השנה השמינית, ראה בהמשך).

אורך שנת החמה לפי הלוח העברי (תקופת רב אדא בר אהבה) הוא 365-5-997-48, כלומר 365 יום, 5 שעות, 997 חלקים ו-48 "רגעים" (כל 'רגע' הוא אחד מ-76 של ה'חלק'). סְכּוּם 12 חודשי לבנה הוא 354-8-876. לפי זה, **ההפרש בין שנת חמה אחת ל-12 חודשי לבנה הוא 10 ימים, 21 שעות, 121 חלקים ו-48 רגעים.**

הטבלה שלפנינו מציגה את ההפרש בין שנות החמה לשנות הלבנה, עבור כל שנה מ-19 שנות מחזור הלבנה; לאחר קיזוז החודש ה-13 בשנים גו"ח אדז"ט, ולפניו (הבלטנו את מספרי הימים באמצעות הדגשה).

שנת המחזור	ההפרש לאחר קיזוז חודש העיבור 29-12-793-0	ההפרש בין שנות החמה לשנות הלבנה - לפני קיזוז חודש העיבור	ההפרש המצטבר בין שנת החמה ל-12 חודשי הלבנה
1	10-21-121-48		10-21-121-48
2	21-18-243-20		21-18-243-20
3	3-2-651-68	32-15-364-68	32-15-364-68
4	13-23-773-40		43-12-486-40
5	24-20-895-12		54-9-608-12
6	6-5-223-60	35-17-1016-60	65-6-729-60
7	17-2-345-32		76-3-851-32
8	-(1-13-325-72)	27-23-467-4	87-0-973-4
9	9-7-875-52		97-22-14-52
10	20-4-997-24		108-19-136-24
11	1-13-325-72	31-2-38-72	119-16-257-72
12	12-10-447-44		130-13-379-44
13	23-7-569-16		141-10-501-16
14	4-15-977-64	34-4-690-64	152-7-622-64
15	15-13-19-36		163-4-744-36
16	26-10-141-8		174-1-866-8
17	7-18-549-56	37-7-262-56	184-22-987-56
18	18-15-671-28		195-20-29-28
19	0-0-0-0	29-12-793-0	206-17-151-0

¹ לצורך העניין, חלק ה'חלק' ל-76 'רגעים' (רמב"ם בהל' קידוש החודש י, א; אבודרהם, סדר העיבור; ועוד. שקל הקודש לר"ח קניבסקי שם ס"ק ג: "חלקו החלק ל-ע"ו רגעים כי ע"י זה משתנה בסוף המחזור להמולדות").

לדוגמה, לאחר השנה ה-14 במחזור ישנו עודף של 4-15-977-64 בין 14 שנות חמה ל-14 שנות הלבנה, ואילו לא היו מעברים את השנה ה-14, היה עודף של 34-4-690-64, וזה גדול מחדש. ההפרש בין 14 שנות חמה ל-14 שנים פשוטות (12 חודש) - 152-7-622-64.

בעמודה השמאלית בטבלה נראה ההפרש המצטבר בין שנת חמה ובין 12 חודשי לבנה בכל שנה משנות המחזור, עד שלאחר 19 שנים מגיע ההפרש ל-206-17-151-0, כלומר שבעה חודשי לבנה שלמים (29-2-793).

כפי שניתן לראות בטבלה, השנים המעוברות הן השנים שאם לא תהיינה מעוברות יגיע ההפרש שבין שנות החמה לחודשי הלבנה לכדי חודש (29-12-793). יוצאת מן הכלל לעניין זה היא **השנה השמינית**, שהיא מעוברת אף-על-פי שאם תהיה פשוטה, יהיה ההפרש (4-23-467-27) קטן מחודש (אם כי יהיה אז בשנה השמינית ההפרש הגדול ביותר מכל שנות המחזור), ואם תהיה **מעוברת** (וכן היא), תהיה זו השנה היחידה במחזור שבה יהיה ההפרש בין שנות החמה לשנות הלבנה שלילי - מינוס יום וחצי, בערך.

רבי ישראל ליפשיץ (בעל הפירוש 'תפארת ישראל' על המשנה) שואל שאלה זו בחיבורו על הלוח 'שבי' דרקי' (עיבור השנה אות כב), מדוע מעברים את השנה השמינית ולא את התשיעית? תשובתו היא, שההפרש בין שנות החמה לשנות הלבנה אם השנה השמינית תהיה פשוטה, כמעט 28 יום, קרוב מדי לכדי חודש². ועיין ספר **על השמינית** (ר' יעקב לוינגר, ה'תשמ"ו), שדן בשאלת סדר העיבורים, ובכלל זה בעיבורה של השנה השמינית.

מתוך: עשה ירח למועדים (התשנ"ט-התשס"א, תיקון משנת התשס"ג) (לא פורסם)

² מלשוננו שם: "דאם נמתין מלעבר השנה עד שנת ט' בהמחזור, תהיה החמה אז יתירה הרבה מאד מכדי חודש על הלבנה. לכן מקדימין ומעברין השנה בשנת ח'".

מולדות תשרי והדחיות ל-570 שנה - ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז

מתוך: עשה ירח למועדים (התשנ"ט-התשס"א) (לא פורסם)

טבלה זו, שהוכנה ע"י מחשב (בשנת התשס"א), מציגה מידע לגבי קביעות כל שנה מן ה-570 -
ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז, ובספרות: 5378-5947 (ולמניין האומות 1617-2187).

כל שנה מצוינת כאן הן באותיות והן בספרות. בעמודה הימנית מצוין המספר שלה במחזור
הלבנה. משמאל, בספרות קטנות, מספרה למניין האומות, ואח"כ מולד חודש תשרי שלה (יום,
שעות, חלקים), הדחייה/ות (ראה הסבר בסמוך) וסימן השנה.

שבעה מצבים ביחס לדחיות

לגבי 'הדחייה', בטבלה יש הבחנה בין שבעה 'מצבים', היוצאים מתוך ארבע הדחיות ו'התנגשות' בין שתי דחיות:

1. **מולד בחור** - אם מולד תשרי אינו בכלל אחד המצבים הבאים (מס' 2-7) - כלומר: אין ראש השנה נדחה באף דחייה, אלא
נקבע ביום המולד - זהו מולד בחור. [דוגמה: מולד תשרי התשע"ט, 316-14-2].

2. **אד"ו** בלבד - מולד שחל בימי אד"ו (וגם אינו שייך למצבים 4 או 5). ראש השנה נדחה ליום הבא. [לדוגמה: מולד תשרי
התשס"ח, 468-10-4].

3. **מולד זקן** בלבד - כאשר המולד חל מהשעה 18 והלאה, כלומר - 12 בצהריים (למעשה, מדובר רק ביום שני בשבוע - שאר
ימי השבוע 'תפוסים' ע"י המצבים 4 ו-5 דלהלן), נדחה ראש השנה ליום הבא. [לדוגמה: מולד תשרי התרנ"ז, 319-22-2].

4. **מולד זקן + אד"ו** - מולד שחל מהשעה 18 ואילך של הימים שבת, שלישי וחמישי (הימים הקודמים לימי אד"ו). ראש השנה
נדחה פעמיים: הוא נדחה מדחיית מולד זקן, ואח"כ גם מדחיית "לא אד"ו ראש". [לדוגמה: מולד תשרי התתקמ"ו, 294-19-0.
מדובר במצב "זקן+אד"ו", וראש השנה נדחה פעמיים, משבת ליום שני].

5. **אד"ו (זקן)** - מולד זקן שחל בימי אד"ו. ראש השנה נדחה ליום הבא, משתי סיבות: המולד חל באחד מימי אד"ו. חוץ מזה,
זהו מולד זקן. אם לא נדחה את ראש השנה מפני מולד זקן, נצטרך לדחותו מפני לא אד"ו ראש; וכן להיפך. [לדוגמה: מולד תשרי
התש"ס, 801-21-6, הוא מולד זקן, וחל ביום מימי אד"ו (ר"ה נדחה לשבת)].

6. **גטר"ד** (דחיית ג' ט' ר"ד) בשנה פשוטה - כאשר מולד תשרי בשנה פשוטה חל בתחום שבין 204-9-3 ובין 1079-17-3,
כולל. ראש השנה נדחה ליום חמישי (נדחה באופן קבוע גם מפני לא אד"ו ראש). [דוגמה: מולד תשרי התתט"ז, 630-14-3].

7. **ב' ט"ו תקפ"ט** בשנה שאחרי מעוברת - מולד תשרי של שנה שלאחר שנה מעוברת חל בתחום שבין 589-15-2 ובין 1079-17-2,
כולל. ראש השנה נדחה ליום שלישי. [לדוגמה: מולד תשרי התמ"א, 96-17-2].

הטבלה המפורטת - 570 שנה

שנות המחזור	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
10	השפ"ז	5387	1626-27	652 - 6 - 2	בשה
11	השפ"ח	5388	1627-28	448 - 15 - 6	זחג
12	השפ"ט	5389	1628-29	1037 - 12 - 5	השא
13	השצ"ז	5390	1629-30	833 - 21 - 2	גכה
14	השצ"א	5391	1630-31	629 - 6 - 0	זשה
15	השצ"ב	5392	1631-32	138 - 4 - 6	זשג
16	השצ"ג	5393	1632-33	1014 - 12 - 3	הכז
17	השצ"ד	5394	1633-34	810 - 21 - 0	בחה
18	השצ"ה	5395	1634-35	319 - 19 - 6	זשג (זקן)

שנות המחזור	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
19	השע"ח	5378	1617-18	109 - 9 - 0	זשג
2	השע"ט	5379	1618-19	985 - 17 - 4	הכז
3	הש"פ	5380	1619-20	781 - 2 - 2	בשז
4	השפ"א	5381	1620-21	290 - 0 - 1	בחג
5	השפ"ב	5382	1621-22	86 - 9 - 5	הכז
6	השפ"ג	5383	1622-23	962 - 17 - 2	בשז
7	השפ"ד	5384	1623-24	471 - 15 - 1	בשה
8	השפ"ה	5385	1624-25	267 - 0 - 6	זחג
9	השפ"ו	5386	1625-26	856 - 21 - 4	הכז (זקן)

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
15	התמ"ט	1688-89	0 - 5 - 843	בחור	זשג
16	הת"נ	1689-90	4 - 14 - 639	אד"ו	הכז
17	התנ"א	1690-91	1 - 23 - 435	אד"ו (זקן)	בשז
18	התנ"ב	1691-92	0 - 20 - 1024	זקן + אד"ו	בחג
19	התנ"ג	1692-93	5 - 5 - 820	בחור	השג
1	התנ"ד	1693-94	4 - 3 - 329	אד"ו	הכז
2	התנ"ה	1694-95	1 - 12 - 125	אד"ו	בשה
3	התנ"ו	1695-96	5 - 20 - 1001	זקן + אד"ו	זחג
4	התנ"ז	1696-97	4 - 18 - 510	אד"ו (זקן)	הכז
5	התנ"ח	1697-98	2 - 3 - 306	בחור	בשה
6	התנ"ט	1698-99	6 - 12 - 102	אד"ו	זחג
7	הת"ס	1699-00	5 - 9 - 691	בחור	השא
8	התס"א	1700-01	2 - 18 - 487	מולד זקן	גכז
9	התס"ב	1701-02	1 - 15 - 1076	אד"ו	בשה
10	התס"ג	1702-03	6 - 0 - 872	אד"ו	זחא
11	התס"ד	1703-04	3 - 9 - 668	בחור	גכז
12	התס"ה	1704-05	2 - 7 - 177	בחור	בשה
13	התס"ו	1705-06	6 - 15 - 1053	אד"ו	זשג
14	התס"ז	1706-07	4 - 0 - 849	אד"ו	החא
15	התס"ח	1707-08	2 - 22 - 358	מולד זקן	גכה
16	התס"ט	1708-09	0 - 7 - 154	בחור	זשג
17	הת"ע	1709-10	4 - 15 - 1030	אד"ו	השג
18	התע"א	1710-11	3 - 13 - 539	גטר"ד	הכז
19	התע"ב	1711-12	0 - 22 - 335	זקן + אד"ו	בחה
1	התע"ג	1712-13	6 - 19 - 924	אד"ו (זקן)	זשג
2	התע"ד	1713-14	4 - 4 - 720	אד"ו	הכז
3	התע"ה	1714-15	1 - 13 - 516	אד"ו	בחה
4	התע"ו	1715-16	0 - 11 - 25	בחור	זשג
5	התע"ז	1716-17	4 - 19 - 901	אד"ו (זקן)	הכז
6	התע"ח	1717-18	2 - 4 - 697	בחור	בשז
7	התע"ט	1718-19	1 - 2 - 206	אד"ו	בחג
8	הת"פ	1719-20	5 - 11 - 2	בחור	השג
9	התפ"א	1720-21	4 - 8 - 591	אד"ו	הכז
10	התפ"ב	1721-22	1 - 17 - 387	אד"ו	בשה
11	התפ"ג	1722-23	6 - 2 - 183	אד"ו	זחג
12	התפ"ד	1723-24	4 - 23 - 772	אד"ו (זקן)	הכז
13	התפ"ה	1724-25	2 - 8 - 568	בחור	בשה
14	התפ"ו	1725-26	6 - 17 - 364	אד"ו	זחג
15	התפ"ז	1726-27	5 - 14 - 953	בחור	השא
16	התפ"ח	1727-28	2 - 23 - 749	מולד זקן	גכה
17	התפ"ט	1728-29	0 - 8 - 545	בחור	זשה
18	הת"צ	1729-30	6 - 6 - 54	אד"ו	זחא
19	התצ"א	1730-31	3 - 14 - 930	בחור	גכז
1	התצ"ב	1731-32	2 - 12 - 439	בחור	בשה
2	התצ"ג	1732-33	6 - 21 - 235	אד"ו (זקן)	זשג
3	התצ"ד	1733-34	4 - 6 - 31	אד"ו	החא
4	התצ"ה	1734-35	3 - 3 - 620	בחור	גכה
5	התצ"ו	1735-36	0 - 12 - 416	בחור	זשג
6	התצ"ז	1736-37	4 - 21 - 212	אד"ו (זקן)	השג
7	התצ"ח	1737-38	3 - 18 - 801	זקן + אד"ו	הכז
8	התצ"ט	1738-39	1 - 3 - 597	אד"ו	בחה
9	הת"ק	1739-40	0 - 1 - 106	בחור	זשג
10	התק"א	1740-41	4 - 9 - 982	אד"ו	הכז

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
19	השצ"ו	1635-36	4 - 4 - 115	אד"ו	החא
1	השצ"ז	1636-37	3 - 1 - 704	בחור	גכה
2	השצ"ח	1637-38	0 - 10 - 500	בחור	זשג
3	השצ"ט	1638-39	4 - 19 - 296	אד"ו (זקן)	השג
4	הת'	1639-40	3 - 16 - 885	גטר"ד	הכז
5	הת"א	1640-41	1 - 1 - 681	אד"ו	בחג
6	הת"ב	1641-42	5 - 10 - 477	בחור	השג
7	הת"ג	1642-43	4 - 7 - 1066	אד"ו	הכז
8	הת"ד	1643-44	1 - 16 - 862	אד"ו	בחה
9	הת"ה	1644-45	0 - 14 - 371	בחור	זשג
10	הת"ו	1645-46	4 - 23 - 167	אד"ו (זקן)	הכז
11	הת"ז	1646-47	2 - 7 - 1043	בחור	בשז
12	הת"ח	1647-48	1 - 5 - 552	אד"ו	בחג
13	הת"ט	1648-49	5 - 14 - 348	בחור	השא
14	הת"י	1649-50	2 - 23 - 144	מולד זקן	גכז
15	התי"א	1650-51	1 - 20 - 733	אד"ו (זקן)	בשה
16	התי"ב	1651-52	6 - 5 - 529	אד"ו	זחא
17	התי"ג	1652-53	3 - 14 - 325	בחור	גכז
18	התי"ד	1653-54	2 - 11 - 914	בחור	בשה
19	התט"ו	1654-55	6 - 20 - 710	אד"ו (זקן)	זשה
1	התט"ז	1655-56	5 - 18 - 219	זקן + אד"ו	זחא
2	התי"ז	1656-57	3 - 3 - 15	בחור	גכה
3	התי"ח	1657-58	0 - 11 - 891	בחור	זשה
4	התי"ט	1658-59	6 - 9 - 400	אד"ו	זשג
5	הת"כ	1659-60	3 - 18 - 196	זקן + אד"ו	הכז
6	התכ"א	1660-61	1 - 2 - 1072	אד"ו	בחה
7	התכ"ב	1661-62	0 - 0 - 581	בחור	זשג
8	התכ"ג	1662-63	4 - 9 - 377	אד"ו	החא
9	התכ"ד	1663-64	3 - 6 - 966	בחור	גכה
10	התכ"ה	1664-65	0 - 15 - 762	בחור	זשג
11	התכ"ו	1665-66	5 - 0 - 558	בחור	השג
12	התכ"ז	1666-67	3 - 22 - 67	זקן + אד"ו	הכז
13	התכ"ח	1667-68	1 - 6 - 943	אד"ו	בחג
14	התכ"ט	1668-69	5 - 15 - 739	בחור	השג
15	הת"ל	1669-70	4 - 13 - 248	אד"ו	הכז
16	התל"א	1670-71	1 - 22 - 44	אד"ו (זקן)	בשה
17	התל"ב	1671-72	6 - 6 - 920	אד"ו	זחג
18	התל"ג	1672-73	5 - 4 - 429	בחור	הכז
19	התל"ד	1673-74	2 - 13 - 225	בחור	בשז
1	התל"ה	1674-75	1 - 10 - 814	אד"ו	בשה
2	התל"ו	1675-76	5 - 19 - 610	זקן + אד"ו	זחא
3	התל"ז	1676-77	3 - 4 - 406	בחור	גכז
4	התל"ח	1677-78	2 - 1 - 995	בחור	בשה
5	התל"ט	1678-79	6 - 10 - 791	אד"ו	זשג
6	הת"מ	1679-80	3 - 19 - 587	זקן + אד"ו	החא
7	התמ"א	1680-81	2 - 17 - 96	בט"ו תקפ"ט	גכה
8	התמ"ב	1681-82	0 - 1 - 972	בחור	זשה
9	התמ"ג	1682-83	5 - 23 - 481	זקן + אד"ו	זחא
10	התמ"ד	1683-84	3 - 8 - 277	בחור	גכה
11	התמ"ה	1684-85	0 - 17 - 73	בחור	זשה
12	התמ"ו	1685-86	6 - 14 - 662	אד"ו	זשג
13	התמ"ז	1686-87	3 - 23 - 458	זקן + אד"ו	הכז
14	התמ"ח	1687-88	1 - 8 - 254	אד"ו	בחה

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
7	התקנ"ה	5555	1794-95	4 - 20 - 426	אד"ו (זקן) הכז
8	התקנ"ו	5556	1795-96	2 - 5 - 222	בחור בשז
9	התקנ"ז	5557	1796-97	1 - 2 - 811	אד"ו בחג
10	התקנ"ח	5558	1797-98	5 - 11 - 607	בחור השא
11	התקנ"ט	5559	1798-99	2 - 20 - 403	מולד זקן גכז
12	התקס"ס	5560	1799-00	1 - 17 - 992	אד"ו בשה
13	התקס"א	5561	1800-01	6 - 2 - 788	אד"ו זחא
14	התקס"ב	5562	1801-02	3 - 11 - 584	בחור גכז
15	התקס"ג	5563	1802-03	2 - 9 - 93	בחור בשה
16	התקס"ד	5564	1803-04	6 - 17 - 969	אד"ו זשג
17	התקס"ה	5565	1804-05	4 - 2 - 765	אד"ו החא
18	התקס"ו	5566	1805-06	3 - 0 - 274	בחור גכה
19	התקס"ז	5567	1806-07	0 - 9 - 70	בחור זשה
1	התקס"ח	5568	1807-08	6 - 6 - 659	אד"ו זשג
2	התקס"ט	5569	1808-09	3 - 15 - 455	גטר"ד הכז
3	התק"ע	5570	1809-10	1 - 0 - 251	אד"ו בחה
4	התקע"א	5571	1810-11	6 - 21 - 840	אד"ו (זקן) זשג
5	התקע"ב	5572	1811-12	4 - 6 - 636	אד"ו הכז
6	התקע"ג	5573	1812-13	1 - 15 - 432	אד"ו בחה
7	התקע"ד	5574	1813-14	0 - 12 - 1021	בחור זשג
8	התקע"ה	5575	1814-15	4 - 21 - 817	אד"ו (זקן) השג
9	התקע"ו	5576	1815-16	3 - 19 - 326	זקן + אד"ו הכז
10	התקע"ז	5577	1816-17	1 - 4 - 122	אד"ו בחג
11	התקע"ח	5578	1817-18	5 - 12 - 998	בחור השג
12	התקע"ט	5579	1818-19	4 - 10 - 507	אד"ו הכז
13	התק"פ	5580	1819-20	1 - 19 - 303	אד"ו (זקן) בשה
14	התקפ"א	5581	1820-21	6 - 4 - 99	אד"ו זחג
15	התקפ"ב	5582	1821-22	5 - 1 - 688	בחור הכז
16	התקפ"ג	5583	1822-23	2 - 10 - 484	בחור בשה
17	התקפ"ד	5584	1823-24	6 - 19 - 280	אד"ו (זקן) זחג
18	התקפ"ה	5585	1824-25	5 - 16 - 869	בחור השא
19	התקפ"ו	5586	1825-26	3 - 1 - 665	בחור גכז
1	התקפ"ז	5587	1826-27	1 - 23 - 174	אד"ו (זקן) בשה
2	התקפ"ח	5588	1827-28	6 - 7 - 1050	אד"ו זחא
3	התקפ"ט	5589	1828-29	3 - 16 - 846	בחור גכז
4	התקצ"א	5590	1829-30	2 - 14 - 355	בחור בשה
5	התקצ"ב	5591	1830-31	6 - 23 - 151	אד"ו (זקן) זשג
6	התקצ"ג	5592	1831-32	4 - 7 - 1027	אד"ו החא
7	התקצ"ד	5593	1832-33	3 - 5 - 536	בחור גכה
8	התקצ"ה	5594	1833-34	0 - 14 - 332	בחור זשה
9	התקצ"ו	5595	1834-35	6 - 11 - 921	אד"ו זשג
10	התקצ"ז	5596	1835-36	3 - 20 - 717	זקן + אד"ו הכז
11	התקצ"ח	5597	1836-37	1 - 5 - 513	אד"ו בחה
12	התקצ"ח	5598	1837-38	0 - 3 - 22	בחור זשג
13	התקצ"ט	5599	1838-39	4 - 11 - 898	אד"ו הכז
14	הת"ר	5600	1839-40	1 - 20 - 694	אד"ו (זקן) בשז
15	התר"א	5601	1840-41	0 - 18 - 203	זקן + אד"ו בחג
16	התר"ב	5602	1841-42	5 - 2 - 1079	בחור הכז
17	התר"ג	5603	1842-43	2 - 11 - 875	בחור בשז
18	התר"ד	5604	1843-44	1 - 9 - 384	אד"ו בשה
19	התר"ה	5605	1844-45	5 - 18 - 180	זקן + אד"ו זחג
1	התר"ו	5606	1845-46	4 - 15 - 769	אד"ו הכז
2	התר"ז	5607	1846-47	2 - 0 - 565	בחור בשה

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
11	התק"ב	5502	1741-42	1 - 18 - 778	אד"ו (זקן) בחה
12	התק"ג	5503	1742-43	0 - 16 - 287	בחור זשג
13	התק"ד	5504	1743-44	5 - 1 - 83	בחור הכז
14	התק"ה	5505	1744-45	2 - 9 - 959	בחור בשז
15	התק"ו	5506	1745-46	1 - 7 - 468	אד"ו בחג
16	התק"ז	5507	1746-47	5 - 16 - 264	בחור השא
17	התק"ח	5508	1747-48	3 - 1 - 60	בחור גכז
18	התק"ט	5509	1748-49	1 - 22 - 649	אד"ו (זקן) בשה
19	התק"י	5510	1749-50	6 - 7 - 445	אד"ו זחג
1	התקי"א	5511	1750-51	5 - 4 - 1034	בחור הכז
2	התקי"ב	5512	1751-52	2 - 13 - 830	בחור בשה
3	התקי"ג	5513	1752-53	6 - 22 - 626	אד"ו (זקן) זשה
4	התקי"ד	5514	1753-54	5 - 20 - 135	זקן + אד"ו זחא
5	התקט"ו	5515	1754-55	3 - 4 - 1011	בחור גכה
6	התקט"ז	5516	1755-56	0 - 13 - 807	בחור זשה
7	התקי"ז	5517	1756-57	6 - 11 - 316	אד"ו זשג
8	התקי"ח	5518	1757-58	3 - 20 - 112	זקן + אד"ו החא
9	התקי"ט	5519	1758-59	2 - 17 - 701	בט"ו תקפ"ט גכה
10	התק"כ	5520	1759-60	0 - 2 - 497	בחור זשג
11	התקכ"א	5521	1760-61	4 - 11 - 293	אד"ו החא
12	התקכ"ב	5522	1761-62	3 - 8 - 882	בחור גכה
13	התקכ"ג	5523	1762-63	0 - 17 - 678	בחור זשג
14	התקכ"ד	5524	1763-64	5 - 2 - 474	בחור השג
15	התקכ"ה	5525	1764-65	3 - 23 - 1063	זקן + אד"ו הכז
16	התקכ"ו	5526	1765-66	1 - 8 - 859	אד"ו בחג
17	התקכ"ז	5527	1766-67	5 - 17 - 655	בחור השג
18	התקכ"ח	5528	1767-68	4 - 15 - 164	אד"ו הכז
19	התקכ"ט	5529	1768-69	1 - 23 - 1040	אד"ו (זקן) בשז
1	התק"ל	5530	1769-70	0 - 21 - 549	זקן + אד"ו בחג
2	התקל"א	5531	1770-71	5 - 6 - 345	בחור הכז
3	התקל"ב	5532	1771-72	2 - 15 - 141	בחור בשז
4	התקל"ג	5533	1772-73	1 - 12 - 730	אד"ו בשה
5	התקל"ד	5534	1773-74	5 - 21 - 526	זקן + אד"ו זחא
6	התקל"ה	5535	1774-75	3 - 6 - 322	בחור גכז
7	התקל"ו	5536	1775-76	2 - 3 - 911	בחור בשה
8	התקל"ז	5537	1776-77	6 - 12 - 707	אד"ו זחג
9	התקל"ח	5538	1777-78	5 - 10 - 216	בחור השא
10	התקל"ט	5539	1778-79	2 - 19 - 12	מולד זקן גכה
11	התק"מ	5540	1779-80	0 - 3 - 888	בחור זשה
12	התקמ"א	5541	1780-81	6 - 1 - 397	אד"ו זשג
13	התקמ"ב	5542	1781-82	3 - 10 - 193	גטר"ד הכז
14	התקמ"ג	5543	1782-83	0 - 18 - 1069	זקן + אד"ו בחה
15	התקמ"ד	5544	1783-84	6 - 16 - 578	אד"ו זשג
16	התקמ"ה	5545	1784-85	4 - 1 - 374	אד"ו הכז
17	התקמ"ו	5546	1785-86	1 - 10 - 170	אד"ו בחה
18	התקמ"ז	5547	1786-87	0 - 7 - 759	בחור זשג
19	התקמ"ח	5548	1787-88	4 - 16 - 555	אד"ו השג
1	התקמ"ט	5549	1788-89	3 - 14 - 64	גטר"ד הכז
2	התק"נ	5550	1789-90	0 - 22 - 940	זקן + אד"ו בחג
3	התקנ"א	5551	1790-91	5 - 7 - 736	בחור השג
4	התקנ"ב	5552	1791-92	4 - 5 - 245	אד"ו הכז
5	התקנ"ג	5553	1792-93	1 - 14 - 41	אד"ו בשה
6	התקנ"ד	5554	1793-94	5 - 22 - 917	זקן + אד"ו זחג

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
18	התרס"א	5661	9 - 11 - 2	בחור	בשה
19	התרס"ב	5662	6 - 19 - 885	אד"ו (זקן)	זחג
1	התרס"ג	5663	5 - 17 - 394	בחור	השא
2	התרס"ד	5664	3 - 2 - 190	בחור	גכה
3	התרס"ה	5665	0 - 10 - 1066	בחור	זשה
4	התרס"ו	5666	6 - 8 - 575	אד"ו	זשג
5	התרס"ז	5667	3 - 17 - 371	גטר"ד	הכז
6	התרס"ח	5668	1 - 2 - 167	אד"ו	בחה
7	התרס"ט	5669	6 - 23 - 756	אד"ו (זקן)	זשג
8	התר"ע	5670	4 - 8 - 552	אד"ו	החא
9	התרע"א	5671	3 - 6 - 61	בחור	גכה
10	התרע"ב	5672	0 - 14 - 937	בחור	זשג
11	התרע"ג	5673	4 - 23 - 733	אד"ו (זקן)	השג
12	התרע"ד	5674	3 - 21 - 242	זקן + אד"ו	הכז
13	התרע"ה	5675	1 - 6 - 38	אד"ו	בחג
14	התרע"ו	5676	5 - 14 - 914	בחור	השג
15	התרע"ז	5677	4 - 12 - 423	אד"ו	הכז
16	התרע"ח	5678	1 - 21 - 219	אד"ו (זקן)	בשה
17	התרע"ט	5679	6 - 6 - 15	אד"ו	זחג
18	התר"פ	5680	5 - 3 - 604	בחור	הכז
19	התרפ"א	5681	2 - 12 - 400	בחור	בשז
1	התרפ"ב	5682	1 - 9 - 989	אד"ו	בשה
2	התרפ"ג	5683	5 - 18 - 785	זקן + אד"ו	זחא
3	התרפ"ד	5684	3 - 3 - 581	בחור	גכז
4	התרפ"ה	5685	2 - 1 - 90	בחור	בשה
5	התרפ"ו	5686	6 - 9 - 966	אד"ו	זשג
6	התרפ"ז	5687	3 - 18 - 762	זקן + אד"ו	החא
7	התרפ"ח	5688	2 - 16 - 271	בט"ו ותקפ"ט	גכה
8	התרפ"ט	5689	0 - 1 - 67	בחור	זשה
9	התר"צ	5690	5 - 22 - 656	זקן + אד"ו	זחא
10	התרצ"א	5691	3 - 7 - 452	בחור	גכה
11	התרצ"ב	5692	0 - 16 - 248	בחור	זשה
12	התרצ"ג	5693	6 - 13 - 837	אד"ו	זשג
13	התרצ"ד	5694	3 - 22 - 633	זקן + אד"ו	הכז
14	התרצ"ה	5695	1 - 7 - 429	אד"ו	בחה
15	התרצ"ו	5696	0 - 4 - 1018	בחור	זשג
16	התרצ"ז	5697	4 - 13 - 814	אד"ו	הכז
17	התרצ"ח	5698	1 - 22 - 610	אד"ו (זקן)	בשז
18	התרצ"ט	5699	0 - 20 - 119	זקן + אד"ו	בחג
19	הת"ש	5700	5 - 4 - 995	בחור	השג
1	התש"א	5701	4 - 2 - 504	אד"ו	הכז
2	התש"ב	5702	1 - 11 - 300	אד"ו	בשה
3	התש"ג	5703	5 - 20 - 96	זקן + אד"ו	זחג
4	התש"ד	5704	4 - 17 - 685	אד"ו	הכז
5	התש"ה	5705	2 - 2 - 481	בחור	בשה
6	התש"ו	5706	6 - 11 - 277	אד"ו	זחג
7	התש"ז	5707	5 - 8 - 866	בחור	הכז
8	התש"ח	5708	2 - 17 - 662	בחור	בשז
9	התש"ט	5709	1 - 15 - 171	אד"ו	בשה
10	התשי"א	5710	5 - 23 - 1047	זקן + אד"ו	זחא
11	התשי"ב	5711	3 - 8 - 843	בחור	גכז
12	התשי"ג	5712	2 - 6 - 352	בחור	בשה
13	התשי"ד	5713	6 - 15 - 148	אד"ו	זשג

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
3	התר"ח	5608	6 - 9 - 361	אד"ו	זחג
4	התר"ט	5609	5 - 6 - 950	בחור	הכז
5	התר"י	5610	2 - 15 - 746	בחור	בשה
6	התר"יא	5611	0 - 0 - 542	בחור	זשה
7	התר"יב	5612	5 - 22 - 51	זקן + אד"ו	זחא
8	התר"יג	5613	3 - 6 - 927	בחור	גכז
9	התר"יד	5614	2 - 4 - 436	בחור	בשה
10	התר"טו	5615	6 - 13 - 232	אד"ו	זשג
11	התר"טז	5616	3 - 22 - 28	זקן + אד"ו	החא
12	התר"טז	5617	2 - 19 - 617	מולד זקן	גכה
13	התר"יח	5618	0 - 4 - 413	בחור	זשג
14	התר"יט	5619	4 - 13 - 209	אד"ו	השג
15	התר"כ	5620	3 - 10 - 798	גטר"ד	הכז
16	התרכ"א	5621	0 - 19 - 594	זקן + אד"ו	בחג
17	התרכ"ב	5622	5 - 4 - 390	בחור	השג
18	התרכ"ג	5623	4 - 1 - 979	אד"ו	הכז
19	התרכ"ד	5624	1 - 10 - 775	אד"ו	בחה
1	התרכ"ה	5625	0 - 8 - 284	בחור	זשג
2	התרכ"ו	5626	4 - 17 - 80	אד"ו	הכז
3	התרכ"ז	5627	2 - 1 - 956	בחור	בשז
4	התרכ"ח	5628	0 - 23 - 465	זקן + אד"ו	בחג
5	התרכ"ט	5629	5 - 8 - 261	בחור	הכז
6	התר"ל	5630	2 - 17 - 57	בחור	בשז
7	התרל"א	5631	1 - 14 - 646	אד"ו	בשה
8	התרל"ב	5632	5 - 23 - 442	זקן + אד"ו	זחג
9	התרל"ג	5633	4 - 20 - 1031	אד"ו (זקן)	הכז
10	התרל"ד	5634	2 - 5 - 827	בחור	בשה
11	התרל"ה	5635	6 - 14 - 623	אד"ו	זחג
12	התרל"ו	5636	5 - 12 - 132	בחור	השא
13	התרל"ז	5637	2 - 20 - 1008	מולד זקן	גכה
14	התרל"ח	5638	0 - 5 - 804	בחור	זשה
15	התרל"ט	5639	6 - 3 - 313	אד"ו	זשג
16	התר"מ	5640	3 - 12 - 109	גטר"ד	הכז
17	התרמ"א	5641	0 - 20 - 985	זקן + אד"ו	בחה
18	התרמ"ב	5642	6 - 18 - 494	אד"ו (זקן)	זשג
19	התרמ"ג	5643	4 - 3 - 290	אד"ו	החא
1	התרמ"ד	5644	3 - 0 - 879	בחור	גכה
2	התרמ"ה	5645	0 - 9 - 675	בחור	זשג
3	התרמ"ו	5646	4 - 18 - 471	אד"ו (זקן)	השג
4	התרמ"ז	5647	3 - 15 - 1060	גטר"ד	הכז
5	התרמ"ח	5648	1 - 0 - 856	אד"ו	בחג
6	התרמ"ט	5649	5 - 9 - 652	בחור	השג
7	התר"נ	5650	4 - 7 - 161	אד"ו	הכז
8	התרנ"א	5651	1 - 15 - 1037	אד"ו	בחה
9	התרנ"ב	5652	0 - 13 - 546	בחור	זשג
10	התרנ"ג	5653	4 - 22 - 342	אד"ו (זקן)	הכז
11	התרנ"ד	5654	2 - 7 - 138	בחור	בשז
12	התרנ"ה	5655	1 - 4 - 727	אד"ו	בחג
13	התרנ"ו	5656	5 - 13 - 523	בחור	השא
14	התרנ"ז	5657	2 - 22 - 319	מולד זקן	גכז
15	התרנ"ח	5658	1 - 19 - 908	אד"ו (זקן)	בשה
16	התרנ"ט	5659	6 - 4 - 704	אד"ו	זחא
17	התר"ס	5660	3 - 13 - 500	בחור	גכז

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
10	התשס"ז	5767	0 - 1 - 672	בחור	זשג
11	התשס"ח	5768	4 - 10 - 468	אד"ו	החא
12	התשס"ט	5769	3 - 7 - 1057	בחור	גכה
13	התש"ע	5770	0 - 16 - 853	בחור	זשג
14	התשע"א	5771	5 - 1 - 649	בחור	השג
15	התשע"ב	5772	3 - 23 - 158	זקן + אד"ו	הכז
16	התשע"ג	5773	1 - 7 - 1034	אד"ו	בחג
17	התשע"ד	5774	5 - 16 - 830	בחור	השג
18	התשע"ה	5775	4 - 14 - 339	אד"ו	הכז
19	התשע"ו	5776	1 - 23 - 135	אד"ו (זקן)	בשז
19	התשע"ז	5777	0 - 20 - 724	זקן + אד"ו	בחג
2	התשע"ח	5778	5 - 5 - 520	בחור	הכז
3	התשע"ט	5779	2 - 14 - 316	בחור	בשז
4	התש"פ	5780	1 - 11 - 905	אד"ו	בשה
5	התשפ"א	5781	5 - 20 - 701	זקן + אד"ו	זחא
6	התשפ"ב	5782	3 - 5 - 497	בחור	גכז
7	התשפ"ג	5783	2 - 3 - 6	בחור	בשה
8	התשפ"ד	5784	6 - 11 - 882	אד"ו	זחג
9	התשפ"ה	5785	5 - 9 - 391	בחור	השא
10	התשפ"ו	5786	2 - 18 - 187	מולד זקן	גכה
11	התשפ"ז	5787	0 - 2 - 1063	בחור	זשה
12	התשפ"ח	5788	6 - 0 - 572	אד"ו	זשג
13	התשפ"ט	5789	3 - 9 - 368	גטר"ד	הכז
14	התשצ"ז	5790	0 - 18 - 164	זקן + אד"ו	בחה
15	התשצ"א	5791	6 - 15 - 753	אד"ו	זשג
16	התשצ"ב	5792	4 - 0 - 549	אד"ו	הכז
17	התשצ"ג	5793	1 - 9 - 345	אד"ו	בחה
18	התשצ"ד	5794	0 - 6 - 934	בחור	זשג
19	התשצ"ה	5795	4 - 15 - 730	אד"ו	השג
19	התשצ"ו	5796	3 - 13 - 239	גטר"ד	הכז
2	התשצ"ז	5797	0 - 22 - 35	זקן + אד"ו	בחג
3	התשצ"ח	5798	5 - 6 - 911	בחור	השג
4	התשצ"ט	5799	4 - 4 - 420	אד"ו	הכז
5	הת"ת	5800	1 - 13 - 216	אד"ו	בשה
6	התת"א	5801	5 - 22 - 12	זקן + אד"ו	זחג
7	התת"ב	5802	4 - 19 - 601	אד"ו (זקן)	הכז
8	התת"ג	5803	2 - 4 - 397	בחור	בשז
9	התת"ד	5804	1 - 1 - 986	אד"ו	בחג
10	התת"ה	5805	5 - 10 - 782	בחור	השא
11	התת"ו	5806	2 - 19 - 578	מולד זקן	גכז
12	התת"ז	5807	1 - 17 - 87	אד"ו	בשה
13	התת"ח	5808	6 - 1 - 963	אד"ו	זחא
14	התת"ט	5809	3 - 10 - 759	בחור	גכז
15	התת"י	5810	2 - 8 - 268	בחור	בשה
16	התת"א	5811	6 - 17 - 64	אד"ו	זשג
17	התת"ב	5812	4 - 1 - 940	אד"ו	החא
18	התת"ג	5813	2 - 23 - 449	מולד זקן	גכה
19	התת"ד	5814	0 - 8 - 245	בחור	זשה
19	התת"ו	5815	6 - 5 - 834	אד"ו	זשג
2	התת"ז	5816	3 - 14 - 630	גטר"ד	הכז
3	התת"ז	5817	0 - 23 - 426	זקן + אד"ו	בחה
4	התת"ח	5818	6 - 20 - 1015	אד"ו (זקן)	זשג
5	התת"ט	5819	4 - 5 - 811	אד"ו	הכז

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
14	התשי"ד	5714	3 - 23 - 1024	זקן + אד"ו	החא
15	התשט"ו	5715	2 - 21 - 533	מולד זקן	גכה
16	התשט"ז	5716	0 - 6 - 329	בחור	זשג
17	התשי"ז	5717	4 - 15 - 125	אד"ו	השג
18	התשי"ח	5718	3 - 12 - 714	גטר"ד	הכז
19	התשי"ט	5719	0 - 21 - 510	זקן + אד"ו	בחה
19	התש"כ	5720	6 - 19 - 19	אד"ו (זקן)	זשג
2	התשכ"א	5721	4 - 3 - 895	אד"ו	הכז
3	התשכ"ב	5722	1 - 12 - 691	אד"ו	בחה
4	התשכ"ג	5723	0 - 10 - 200	בחור	זשג
5	התשכ"ד	5724	4 - 18 - 1076	אד"ו (זקן)	הכז
6	התשכ"ה	5725	2 - 3 - 872	בחור	בשז
7	התשכ"ו	5726	1 - 1 - 381	אד"ו	בחג
8	התשכ"ז	5727	5 - 10 - 177	בחור	השג
9	התשכ"ח	5728	4 - 7 - 766	אד"ו	הכז
10	התשכ"ט	5729	1 - 16 - 562	אד"ו	בשה
11	התש"ל	5730	6 - 1 - 358	אד"ו	זחג
12	התשל"א	5731	4 - 22 - 947	אד"ו (זקן)	הכז
13	התשל"ב	5732	2 - 7 - 743	בחור	בשה
14	התשל"ג	5733	6 - 16 - 539	אד"ו	זחג
15	התשל"ד	5734	5 - 14 - 48	בחור	השא
16	התשל"ה	5735	2 - 22 - 924	מולד זקן	גכה
17	התשל"ו	5736	0 - 7 - 720	בחור	זשה
18	התשל"ז	5737	6 - 5 - 229	אד"ו	זחא
19	התשל"ח	5738	3 - 14 - 25	בחור	גכז
19	התשל"ט	5739	2 - 11 - 614	בחור	בשה
2	התש"מ	5740	6 - 20 - 410	אד"ו (זקן)	זשג
3	התשמ"א	5741	4 - 5 - 206	אד"ו	החא
4	התשמ"ב	5742	3 - 2 - 795	בחור	גכה
5	התשמ"ג	5743	0 - 11 - 591	בחור	זשג
6	התשמ"ד	5744	4 - 20 - 387	אד"ו (זקן)	השג
7	התשמ"ה	5745	3 - 17 - 976	גטר"ד	הכז
8	התשמ"ו	5746	1 - 2 - 772	אד"ו	בחה
9	התשמ"ז	5747	0 - 0 - 281	בחור	זשג
10	התשמ"ח	5748	4 - 9 - 77	אד"ו	הכז
11	התשמ"ט	5749	1 - 17 - 953	אד"ו	בחה
12	התש"נ	5750	0 - 15 - 462	בחור	זשג
13	התשנ"א	5751	5 - 0 - 258	בחור	הכז
14	התשנ"ב	5752	2 - 9 - 54	בחור	בשז
15	התשנ"ג	5753	1 - 6 - 643	אד"ו	בחג
16	התשנ"ד	5754	5 - 15 - 439	בחור	השא
17	התשנ"ה	5755	3 - 0 - 235	בחור	גכז
18	התשנ"ו	5756	1 - 21 - 824	אד"ו (זקן)	בשה
19	התשנ"ז	5757	6 - 6 - 620	אד"ו	זחג
19	התשנ"ח	5758	5 - 4 - 129	בחור	הכז
2	התשנ"ט	5759	2 - 12 - 1005	בחור	בשה
3	התש"ס	5760	6 - 21 - 801	אד"ו (זקן)	זשה
4	התשס"א	5761	5 - 19 - 310	זקן + אד"ו	זחא
5	התשס"ב	5762	3 - 4 - 106	בחור	גכה
6	התשס"ג	5763	0 - 12 - 982	בחור	זשה
7	התשס"ד	5764	6 - 10 - 491	אד"ו	זשג
8	התשס"ה	5765	3 - 19 - 287	זקן + אד"ו	החא
9	התשס"ו	5766	2 - 16 - 876	בט"ו תקפ"ט	גכה

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
2	התתע"ג	5873	2112-13	4 - 16 - 255	אד"ו הכז
3	התתע"ד	5874	2113-14	2 - 1 - 51	בחור בשז
4	התתע"ה	5875	2114-15	0 - 22 - 640	זקן + אד"ו בחג
5	התתע"ו	5876	2115-16	5 - 7 - 436	בחור הכז
6	התתע"ז	5877	2116-17	2 - 16 - 232	בחור בשז
7	התתע"ח	5878	2117-18	1 - 13 - 821	אד"ו בשה
8	התתע"ט	5879	2118-19	5 - 22 - 617	זקן + אד"ו זחג
9	התת"פ	5880	2119-20	4 - 20 - 126	אד"ו (זקן) הכז
10	התתפ"א	5881	2120-21	2 - 4 - 1002	בחור בשה
11	התתפ"ב	5882	2121-22	6 - 13 - 798	אד"ו זחג
12	התתפ"ג	5883	2122-23	5 - 11 - 307	בחור השא
13	התתפ"ד	5884	2123-24	2 - 20 - 103	מולד זקן גכה
14	התתפ"ה	5885	2124-25	0 - 4 - 979	בחור זשה
15	התתפ"ו	5886	2125-26	6 - 2 - 488	אד"ו זשג
16	התתפ"ז	5887	2126-27	3 - 11 - 284	גטר"ד הכז
17	התתפ"ח	5888	2127-28	0 - 20 - 80	זקן + אד"ו בחה
18	התתפ"ט	5889	2128-29	6 - 17 - 669	אד"ו זשג
19	התת"צ	5890	2129-30	4 - 2 - 465	אד"ו החא
1ש"א	התתצ"א	5891	2130-31	2 - 23 - 1054	מולד זקן גכה
2	התתצ"ב	5892	2131-32	0 - 8 - 850	בחור זשג
3	התתצ"ג	5893	2132-33	4 - 17 - 646	אד"ו השג
4	התתצ"ד	5894	2133-34	3 - 15 - 155	גטר"ד הכז
5	התתצ"ה	5895	2134-35	0 - 23 - 1031	זקן + אד"ו בחג
6	התתצ"ו	5896	2135-36	5 - 8 - 827	בחור השג
7	התתצ"ז	5897	2136-37	4 - 6 - 336	אד"ו הכז
8	התתצ"ח	5898	2137-38	1 - 15 - 132	אד"ו בחה
9	התתצ"ט	5899	2138-39	0 - 12 - 721	בחור זשג
10	התת"ק	5900	2139-40	4 - 21 - 517	אד"ו (זקן) הכז
11	התתק"א	5901	2140-41	2 - 6 - 313	בחור בשז
12	התתק"ב	5902	2141-42	1 - 3 - 902	אד"ו בחג
13	התתק"ג	5903	2142-43	5 - 12 - 698	בחור השא
14	התתק"ד	5904	2143-44	2 - 21 - 494	מולד זקן גכז
15	התתק"ה	5905	2144-45	1 - 19 - 3	אד"ו (זקן) בשה
16	התתק"ו	5906	2145-46	6 - 3 - 879	אד"ו זחא
17	התתק"ז	5907	2146-47	3 - 12 - 675	בחור גכז
18	התתק"ח	5908	2147-48	2 - 10 - 184	בחור בשה
19	התתק"ט	5909	2148-49	6 - 18 - 1060	אד"ו (זקן) זחג
1ש"ב	התתקי"א	5910	2149-50	5 - 16 - 569	בחור השא
2	התתקי"ב	5911	2150-51	3 - 1 - 365	בחור גכה
3	התתקי"ג	5912	2151-52	0 - 10 - 161	בחור זשה
4	התתקי"ד	5913	2152-53	6 - 7 - 750	אד"ו זשג
5	התתקי"ה	5914	2153-54	3 - 16 - 546	גטר"ד הכז
6	התתקט"ו	5915	2154-55	1 - 1 - 342	אד"ו בחה
7	התתקט"ז	5916	2155-56	6 - 22 - 931	אד"ו (זקן) זשג
8	התתקי"ז	5917	2156-57	4 - 7 - 727	אד"ו החא
9	התתקי"ח	5918	2157-58	3 - 5 - 236	בחור גכה
10	התתקי"ט	5919	2158-59	0 - 14 - 32	בחור זשג
11	התתק"כ	5920	2159-60	4 - 22 - 908	אד"ו (זקן) השג
12	התתקכ"א	5921	2160-61	3 - 20 - 417	זקן + אד"ו הכז
13	התתקכ"ב	5922	2161-62	1 - 5 - 213	אד"ו בחג
14	התתקכ"ג	5923	2162-63	5 - 14 - 9	בחור השג
15	התתקכ"ד	5924	2163-64	4 - 11 - 598	אד"ו הכז
16	התתקכ"ה	5925	2164-65	1 - 20 - 394	אד"ו (זקן) בשה

שנת המסחר	שנה עברית	לא לט	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
6	התת"כ	5820	2059-60	1 - 14 - 607	אד"ו בחה
7	התתכ"א	5821	2060-61	0 - 12 - 116	בחור זשג
8	התתכ"ב	5822	2061-62	4 - 20 - 992	אד"ו (זקן) השג
9	התתכ"ג	5823	2062-63	3 - 18 - 501	זקן + אד"ו הכז
10	התתכ"ד	5824	2063-64	1 - 3 - 297	אד"ו בחג
11	התתכ"ה	5825	2064-65	5 - 12 - 93	בחור השג
12	התתכ"ו	5826	2065-66	4 - 9 - 682	אד"ו הכז
13	התתכ"ז	5827	2066-67	1 - 18 - 478	אד"ו (זקן) בשה
14	התתכ"ח	5828	2067-68	6 - 3 - 274	אד"ו זחג
15	התתכ"ט	5829	2068-69	5 - 0 - 863	בחור הכז
16	התת"ל	5830	2069-70	2 - 9 - 659	בחור בשה
17	התתל"א	5831	2070-71	6 - 18 - 455	אד"ו (זקן) זחג
18	התתל"ב	5832	2071-72	5 - 15 - 1044	בחור השא
19	התתל"ג	5833	2072-73	3 - 0 - 840	בחור גכז
1ש"ח	התתל"ד	5834	2073-74	1 - 22 - 349	אד"ו (זקן) בשה
2	התתל"ה	5835	2074-75	6 - 7 - 145	אד"ו זחא
3	התתל"ו	5836	2075-76	3 - 15 - 1021	בחור גכז
4	התתל"ז	5837	2076-77	2 - 13 - 530	בחור בשה
5	התתל"ח	5838	2077-78	6 - 22 - 326	אד"ו (זקן) זשג
6	התתל"ט	5839	2078-79	4 - 7 - 122	אד"ו החא
7	התת"מ	5840	2079-80	3 - 4 - 711	בחור גכה
8	התתמ"א	5841	2080-81	0 - 13 - 507	בחור זשה
9	התתמ"ב	5842	2081-82	6 - 11 - 16	אד"ו זשג
10	התתמ"ג	5843	2082-83	3 - 19 - 892	זקן + אד"ו הכז
11	התתמ"ד	5844	2083-84	1 - 4 - 688	אד"ו בחה
12	התתמ"ה	5845	2084-85	0 - 2 - 197	בחור זשג
13	התתמ"ו	5846	2085-86	4 - 10 - 1073	אד"ו הכז
14	התתמ"ז	5847	2086-87	1 - 19 - 869	אד"ו (זקן) בחה
15	התתמ"ח	5848	2087-88	0 - 17 - 378	בחור זשג
16	התתמ"ט	5849	2088-89	5 - 2 - 174	בחור הכז
17	התת"נ	5850	2089-90	2 - 10 - 1050	בחור בשז
18	התתנ"א	5851	2090-91	1 - 8 - 559	אד"ו בחג
19	התתנ"ב	5852	2091-92	5 - 17 - 355	בחור השג
1ש"ט	התתנ"ג	5853	2092-93	4 - 14 - 944	אד"ו הכז
2	התתנ"ד	5854	2093-94	1 - 23 - 740	אד"ו (זקן) בשה
3	התתנ"ה	5855	2094-95	6 - 8 - 536	אד"ו זחג
4	התתנ"ו	5856	2095-96	5 - 6 - 45	בחור הכז
5	התתנ"ז	5857	2096-97	2 - 14 - 921	בחור בשה
6	התתנ"ח	5858	2097-98	6 - 23 - 717	אד"ו (זקן) זשה
7	התתנ"ט	5859	2098-99	5 - 21 - 226	זקן + אד"ו זחא
8	התת"ס	5860	2099-00	3 - 6 - 22	בחור גכז
9	התתס"א	5861	2100-01	2 - 3 - 611	בחור בשה
10	התתס"ב	5862	2101-02	6 - 12 - 407	אד"ו זשג
11	התתס"ג	5863	2102-03	3 - 21 - 203	זקן + אד"ו החא
12	התתס"ד	5864	2103-04	2 - 18 - 792	מולד זקן גכה
13	התתס"ה	5865	2104-05	0 - 3 - 588	בחור זשג
14	התתס"ו	5866	2105-06	4 - 12 - 384	אד"ו השג
15	התתס"ז	5867	2106-07	3 - 9 - 973	גטר"ד הכז
16	התתס"ח	5868	2107-08	0 - 18 - 769	זקן + אד"ו בחג
17	התתס"ט	5869	2108-09	5 - 3 - 565	בחור השג
18	התת"ע	5870	2109-10	4 - 1 - 74	אד"ו הכז
19	התתע"א	5871	2110-11	1 - 9 - 950	אד"ו בחה
1ש"י	התתע"ב	5872	2111-12	0 - 7 - 459	בחור זשג

שנת המסחר	שנה עברית	לא לנו	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
9	התתקל"ז	5937	2176-77	5 - 21 - 831	זקן + אד"ו
10	התתקל"ח	5938	2177-78	3 - 6 - 627	בחור
11	התתקל"ט	5939	2178-79	0 - 15 - 423	בחור
12	התתק"מ	5940	2179-80	6 - 12 - 1012	אד"ו
13	התתקמ"א	5941	2180-81	3 - 21 - 808	זקן + אד"ו
14	התתקמ"ב	5942	2181-82	1 - 6 - 604	אד"ו
15	התתקמ"ג	5943	2182-83	0 - 4 - 113	בחור
16	התתקמ"ד	5944	2183-84	4 - 12 - 989	אד"ו
17	התתקמ"ה	5945	2184-85	1 - 21 - 785	אד"ו (זקן)
18	התתקמ"ו	5946	2185-86	0 - 19 - 294	זקן + אד"ו
19	התתקמ"ז	5947	2186-87	5 - 4 - 90	בחור

שנת המסחר	שנה עברית	לא לנו	מולד תשרי	דחייה/סוג	סימן
17	התתקכ"ו	5926	2165-66	6 - 5 - 190	אד"ו
18	התתקכ"ז	5927	2166-67	5 - 2 - 779	בחור
19	התתקכ"ח	5928	2167-68	2 - 11 - 575	בחור
1ש"נ	התתקכ"ט	5929	2168-69	1 - 9 - 84	אד"ו
2	התתק"ל	5930	2169-70	5 - 17 - 960	בחור
3	התתקל"א	5931	2170-71	3 - 2 - 756	בחור
4	התתקל"ב	5932	2171-72	2 - 0 - 265	בחור
5	התתקל"ג	5933	2172-73	6 - 9 - 61	אד"ו
6	התתקל"ד	5934	2173-74	3 - 17 - 937	בחור
7	התתקל"ה	5935	2174-75	2 - 15 - 446	בחור
8	התתקל"ו	5936	2175-76	0 - 0 - 242	בחור

מולדות החודשים ל-40 שנה - התשע"ה-התתי"ד

הרשימה שלפנינו, שהוכנה ע"י מחשב (בשנת התש"ע), כוללת את מולדות כל החודשים מתשרי התשע"ה ועד אלול התתי"ד; ולכל חודש צוין היום-בשבוע (או הימים) שחל בו ראש החודש.

לפי חלק מן המנהגים, מכריזים ב**ברכת החודש** (בשבת מברכין, לפני תפילת מוסף) גם את זמן מולד החודש הבעל"ט (במקור המנהג דן ר' יעקב לוינגר, בפרק 5 במאמרו הנזכר להלן). מקובל להמיר את המולד לשעון הנהוג, כאשר בחשבון המולדות הרגיל היממה מתחילה בשעה 6 בערב לפי שעונו. את מספר החלקים ממירים למספר הדקות (18 חלקים = דקה), והיתרון נאמר בחלקים.

יש לציין, שישנם הנהגים להמיר את שעת המולד לאופק א"י, שכן שעונו הוא לפי אופק קהיר, הנמצאת 30 מעלות מזרחית לגריניץ', אך בירושלים (35.2 מעלות), נמצא שחצות היום הממוצע הוא בשעה 11:39, ויש להוסיף 21 דקות על שעון קהיר כדי ליצור 'שעון ירושלים' לצורך חשבון המולד. בתקופת שעון הקיץ (שפבר נוספה שעה) יש להפחית 39 דקות (עיין ב'דברי החסבר על משמעות המולד' של רחמים שר-שלום, בתוך לוח דינים ומנהגים היכל שלמה, לשנת התשע"ט או לשנים הסמוכות לה. ועיין מנוחת שלום {ר"ח סופר} חלק ה, עמ' רמב-רמו, בשם הרב דוד שמידל). עיין בהרחבה מאמרו המקיף של המהנדס והמומחה ר' יעקב לוינגר, על הכרזת המולד בבתי הכנסת (שפורסם בלוח דבר בעתו, התשנ"ה); שהעדיף את הכרזת המולד כפי שהוא ללא כל המרה (יום-שעות-חלקים). הן ר' רחמים שר-שלום והן ר' יעקב לוינגר מתנגדים להתאמת המולד לשעון אזורי התקני ולשעון קיץ; וטעמם, בין היתר, שהמולד הזה אינו אלא מולד ממוצע, זמן תיאורטי בלבד, שכן משך הזמן העובר ממולד אמיתי למולד שלאחריו אינו קבוע. מה גם, שזה יצריך הכרזה שונה בכל מקום בעולם.

מלוחות השנה הישנים עולה שהמנהג הוא (עד לא מכבר, לכל הפחות) להכריז את 'מולד הלוח' בהמרת השעות והחלקים בלבד (וללא התאמות נוספות). ולפי דרך זו הוכנה הרשימה שלפנינו.

אמנם אין מברכים את חודש תשרי (לבוש, או"ח תקפ"א, א; ועוד); אך בכל זאת, וכמקובל בלוחות השנה, לא השמטנו את מולדות תשרי מן הרשימה שלפנינו.

תשרי **התשע"ה** * יום רביעי, 8 בבוקר, 18 דקות, 15 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
מרחשון התשע"ה * ליל שישי, שעה 9, 2 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
כסלו התשע"ה * שבת, 9 בבוקר, 46 דקות, 17 חלקים * ר"ח: ראשון
טבת התשע"ה * ליל שני, שעה 10, 31 דקות * ר"ח: שני-שלישי
שבט התשע"ה * יום שלישי, 11 בצהריים, 15 דקות, 1 חלקים * ר"ח: רביעי
אדר התשע"ה * ליל חמישי, שעה 11, 59 דקות, 2 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
ניסן התשע"ה * יום שישי, 12 בצהריים, 43 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שבת
אייר התשע"ה * ליל ראשון, שעה 1, 27 דקות, 4 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
סיון התשע"ה * יום שני, 2 אחר הצהריים, 11 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שלישי
תמוז התשע"ה * יום רביעי, 2 לפנות בוקר, 55 דקות, 6 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
אב התשע"ה * יום חמישי, 3 אחר הצהריים, 39 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שישי
אלול התשע"ה * שבת, 4 בבוקר, 23 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
תשרי **התשע"ו** * יום ראשון, 5 בערב, 7 דקות, 9 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
מרחשון התשע"ו * יום שלישי, 5 בבוקר, 51 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
כסלו התשע"ו * יום רביעי, 6 בערב, 35 דקות, 11 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
טבת התשע"ו * יום שישי, 7 בבוקר, 19 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
שבט התשע"ו * מוצאי שבת, שעה 8, 3 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שני

אדר-א' התשע"ו * יום שני, 8 בבוקר, 47 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
אדר-ב' התשע"ו * ליל רביעי, שעה 9, 31 דקות, 15 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
ניסן התשע"ו * יום חמישי, 10 בבוקר, 15 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שבת
אייר התשע"ו * ליל שבת, שעה 10, 59 דקות, 17 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
סיון התשע"ו * יום ראשון, 11 בצהריים, 44 דקות * ר"ח: שלישי
תמוז התשע"ו * ליל שלישי, שעה 12, 28 דקות, 1 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
אב התשע"ו * יום רביעי, 1 בצהריים, 12 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שישי
אלול התשע"ו * ליל שישי, שעה 1, 56 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
תשרי **התשע"ז** * שבת, 2 אחר הצהריים, 40 דקות, 4 חלקים * רה"ש: שני ושלשי
מרחשון התשע"ז * יום שני, 3 לפנות בוקר, 24 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
כסלו התשע"ז * יום שלישי, 4 אחר הצהריים, 8 דקות, 6 חלקים * ר"ח: חמישי
טבת התשע"ז * יום חמישי, 4 לפנות בוקר, 52 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שישי
שבט התשע"ז * יום שישי, 5 בערב, 36 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שבת
אדר התשע"ז * יום ראשון, 6 בבוקר, 20 דקות, 9 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
ניסן התשע"ז * יום שני, 7 בערב, 4 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שלישי
אייר התשע"ז * יום רביעי, 7 בבוקר, 48 דקות, 11 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
סיון התשע"ז * יום חמישי, 8 בערב, 32 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שישי
תמוז התשע"ז * שבת, 9 בבוקר, 16 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
אב התשע"ז * ליל שני, שעה 10, 0 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שני
אלול התשע"ז * יום שלישי, 10 בבוקר, 44 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
תשרי **התשע"ח** * ליל חמישי, שעה 11, 28 דקות, 16 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
מרחשון התשע"ח * יום שישי, 12 בצהריים, 12 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
כסלו התשע"ח * מוצאי שבת, שעה 12, 57 דקות * ר"ח: ראשון
טבת התשע"ח * יום שני, 1 בצהריים, 41 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
שבט התשע"ח * יום רביעי, 2 לפנות בוקר, 25 דקות, 2 חלקים * ר"ח: רביעי
אדר התשע"ח * יום חמישי, 3 אחר הצהריים, 9 דקות, 3 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
ניסן התשע"ח * שבת, 3 לפנות בוקר, 53 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שבת
אייר התשע"ח * יום ראשון, 4 אחר הצהריים, 37 דקות, 5 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
סיון התשע"ח * יום שלישי, 5 בבוקר, 21 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שלישי
תמוז התשע"ח * יום רביעי, 6 בערב, 5 דקות, 7 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
אב התשע"ח * יום שישי, 6 בבוקר, 49 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שישי
אלול התשע"ח * שבת, 7 בערב, 33 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
תשרי **התשע"ט** * יום שני, 8 בבוקר, 17 דקות, 10 חלקים * רה"ש: שני ושלשי
מרחשון התשע"ט * ליל רביעי, שעה 9, 1 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
כסלו התשע"ט * יום חמישי, 9 בבוקר, 45 דקות, 12 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
טבת התשע"ט * ליל שבת, שעה 10, 29 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
שבט התשע"ט * יום ראשון, 11 בצהריים, 13 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שני
אדר-א' התשע"ט * ליל שלישי, שעה 11, 57 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
אדר-ב' התשע"ט * יום רביעי, 12 בצהריים, 41 דקות, 16 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
ניסן התשע"ט * ליל שישי, שעה 1, 25 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שבת
אייר התשע"ט * שבת, 2 אחר הצהריים, 10 דקות * ר"ח: ראשון-שני
סיון התשע"ט * יום שני, 2 לפנות בוקר, 54 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שלישי
תמוז התשע"ט * יום שלישי, 3 אחר הצהריים, 38 דקות, 2 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
אב התשע"ט * יום חמישי, 4 בבוקר, 22 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שישי
אלול התשע"ט * יום שישי, 5 בערב, 6 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
תשרי **התש"פ** * יום ראשון, 5 בבוקר, 50 דקות, 5 חלקים * רה"ש: שני ושלשי
מרחשון התש"פ * יום שני, 6 בערב, 34 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
כסלו התש"פ * יום רביעי, 7 בבוקר, 18 דקות, 7 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
טבת התש"פ * ליל שישי, שעה 8, 2 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
שבט התש"פ * שבת, 8 בבוקר, 46 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שני

אדר התש"פ * ליל שני, שעה 9, 30 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התש"פ * יום שלישי, 10 בבוקר, 14 דקות, 11 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התש"פ * ליל חמישי, שעה 10, 58 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התש"פ * יום שישי, 11 בצהריים, 42 דקות, 13 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התש"פ * מוצאי שבת, שעה 12, 26 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התש"פ * יום שני, 1 בצהריים, 10 דקות, 15 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התש"פ * ליל רביעי, שעה 1, 54 דקות, 16 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי **התשפ"א** * יום חמישי, 2 אחר הצהריים, 38 דקות, 17 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התשפ"א * שבת, 3 לפנות בוקר, 23 דקות * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התשפ"א * יום ראשון, 4 אחר הצהריים, 7 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שלישי
 טבת התשפ"א * יום שלישי, 4 לפנות בוקר, 51 דקות, 2 חלקים * ר"ח: רביעי
 שבט התשפ"א * יום רביעי, 5 בערב, 35 דקות, 3 חלקים * ר"ח: חמישי
 אדר התשפ"א * יום שישי, 6 בבוקר, 19 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 ניסן התשפ"א * מוצאי שבת, שעה 7, 3 דקות, 5 חלקים * ר"ח: ראשון
 אייר התשפ"א * יום שני, 7 בבוקר, 47 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 סיון התשפ"א * יום שלישי, 8 בערב, 31 דקות, 7 חלקים * ר"ח: רביעי
 תמוז התשפ"א * יום חמישי, 9 בבוקר, 15 דקות, 8 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 אב התשפ"א * ליל שבת, שעה 9, 59 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שבת
 אלול התשפ"א * יום ראשון, 10 בבוקר, 43 דקות, 10 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 תשרי **התשפ"ב** * ליל שלישי, שעה 11, 27 דקות, 11 חלקים * רה"ש: שלישי ורביעי
 מרחשון התשפ"ב * יום רביעי, 12 בצהריים, 11 דקות, 12 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 כסלו התשפ"ב * ליל שישי, שעה 12, 55 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שישי
 טבת התשפ"ב * שבת, 1 בצהריים, 39 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התשפ"ב * יום שני, 2 לפנות בוקר, 23 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שני
 אדר-א' התשפ"ב * יום שלישי, 3 אחר הצהריים, 7 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 אדר-ב' התשפ"ב * יום חמישי, 3 לפנות בוקר, 51 דקות, 17 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התשפ"ב * יום שישי, 4 אחר הצהריים, 36 דקות * ר"ח: שבת
 אייר התשפ"ב * יום ראשון, 5 בבוקר, 20 דקות, 1 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התשפ"ב * יום שני, 6 בערב, 4 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התשפ"ב * יום רביעי, 6 בבוקר, 48 דקות, 3 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התשפ"ב * יום חמישי, 7 בערב, 32 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שישי
 אלול התשפ"ב * שבת, 8 בבוקר, 16 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 תשרי **התשפ"ג** * ליל שני, שעה 9, 0 דקות, 6 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון התשפ"ג * יום שלישי, 9 בבוקר, 44 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו התשפ"ג * ליל חמישי, שעה 10, 28 דקות, 8 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 טבת התשפ"ג * יום שישי, 11 בצהריים, 12 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התשפ"ג * מוצאי שבת, שעה 11, 56 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שני
 אדר התשפ"ג * יום שני, 12 בצהריים, 40 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התשפ"ג * ליל רביעי, שעה 1, 24 דקות, 12 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התשפ"ג * יום חמישי, 2 אחר הצהריים, 8 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התשפ"ג * שבת, 2 לפנות בוקר, 52 דקות, 14 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התשפ"ג * יום ראשון, 3 אחר הצהריים, 36 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התשפ"ג * יום שלישי, 4 בבוקר, 20 דקות, 16 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התשפ"ג * יום רביעי, 5 בערב, 4 דקות, 17 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי **התשפ"ד** * יום שישי, 5 בבוקר, 49 דקות * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התשפ"ד * שבת, 6 בערב, 33 דקות, 1 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התשפ"ד * יום שני, 7 בבוקר, 17 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שלישי
 טבת התשפ"ד * ליל רביעי, שעה 8, 1 דקות, 3 חלקים * ר"ח: רביעי
 שבט התשפ"ד * יום חמישי, 8 בבוקר, 45 דקות, 4 חלקים * ר"ח: חמישי
 אדר-א' התשפ"ד * ליל שבת, שעה 9, 29 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שישי-שבת

אדר-ב' התשפ"ד * יום ראשון, 10 בבוקר, 13 דקות, 6 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התשפ"ד * ליל שלישי, שעה 10, 57 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התשפ"ד * יום רביעי, 11 בצהריים, 41 דקות, 8 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התשפ"ד * ליל שישי, שעה 12, 25 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התשפ"ד * שבת, 1 בצהריים, 9 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התשפ"ד * ליל שני, שעה 1, 53 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התשפ"ד * יום שלישי, 2 אחר הצהריים, 37 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 תשרי **התשפ"ה** * יום חמישי, 3 לפנות בוקר, 21 דקות, 13 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
 מרחשון התשפ"ה * יום שישי, 4 אחר הצהריים, 5 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התשפ"ה * יום ראשון, 4 לפנות בוקר, 49 דקות, 15 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 טבת התשפ"ה * יום שני, 5 בערב, 33 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 שבט התשפ"ה * יום רביעי, 6 בבוקר, 17 דקות, 17 חלקים * ר"ח: חמישי
 אדר התשפ"ה * יום חמישי, 7 בערב, 2 דקות * ר"ח: שישי-שבת
 ניסן התשפ"ה * שבת, 7 בבוקר, 46 דקות, 1 חלקים * ר"ח: ראשון
 אייר התשפ"ה * יום ראשון, 8 בערב, 30 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 סיון התשפ"ה * יום שלישי, 9 בבוקר, 14 דקות, 3 חלקים * ר"ח: רביעי
 תמוז התשפ"ה * ליל חמישי, שעה 9, 58 דקות, 4 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 אב התשפ"ה * יום שישי, 10 בבוקר, 42 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שבת
 אלול התשפ"ה * מוצאי שבת, שעה 11, 26 דקות, 6 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 תשרי **התשפ"ו** * יום שני, 12 בצהריים, 10 דקות, 7 חלקים * רה"ש: שלישי ורביעי
 מרחשון התשפ"ו * ליל רביעי, שעה 12, 54 דקות, 8 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 כסלו התשפ"ו * יום חמישי, 1 בצהריים, 38 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שישי
 טבת התשפ"ו * שבת, 2 לפנות בוקר, 22 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התשפ"ו * יום ראשון, 3 אחר הצהריים, 6 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שני
 אדר התשפ"ו * יום שלישי, 3 לפנות בוקר, 50 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התשפ"ו * יום רביעי, 4 אחר הצהריים, 34 דקות, 13 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התשפ"ו * יום שישי, 5 בבוקר, 18 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התשפ"ו * שבת, 6 בערב, 2 דקות, 15 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התשפ"ו * יום שני, 6 בבוקר, 46 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התשפ"ו * יום שלישי, 7 בערב, 30 דקות, 17 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התשפ"ו * יום חמישי, 8 בבוקר, 15 דקות * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי **התשפ"ז** * ליל שבת, שעה 8, 59 דקות, 1 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התשפ"ז * יום ראשון, 9 בבוקר, 43 דקות, 2 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התשפ"ז * ליל שלישי, שעה 10, 27 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 טבת התשפ"ז * יום רביעי, 11 בצהריים, 11 דקות, 4 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 שבט התשפ"ז * ליל שישי, שעה 11, 55 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שבת
 אדר-א' התשפ"ז * שבת, 12 בצהריים, 39 דקות, 6 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 אדר-ב' התשפ"ז * ליל שני, שעה 1, 23 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התשפ"ז * יום שלישי, 2 אחר הצהריים, 7 דקות, 8 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התשפ"ז * יום חמישי, 2 לפנות בוקר, 51 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התשפ"ז * יום שישי, 3 אחר הצהריים, 35 דקות, 10 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התשפ"ז * יום ראשון, 4 בבוקר, 19 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התשפ"ז * יום שני, 5 בערב, 3 דקות, 12 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התשפ"ז * יום רביעי, 5 בבוקר, 47 דקות, 13 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי **התשפ"ח** * יום חמישי, 6 בערב, 31 דקות, 14 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התשפ"ח * שבת, 7 בבוקר, 15 דקות, 15 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התשפ"ח * יום ראשון, 7 בערב, 59 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 טבת התשפ"ח * יום שלישי, 8 בבוקר, 43 דקות, 17 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 שבט התשפ"ח * ליל חמישי, שעה 9, 28 דקות * ר"ח: שבת
 אדר התשפ"ח * יום שישי, 10 בבוקר, 12 דקות, 1 חלקים * ר"ח: ראשון-שני

ניסן התשפ"ח * מוצאי שבת, שעה 10, 56 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התשפ"ח * יום שני, 11 בצהריים, 40 דקות, 3 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התשפ"ח * ליל רביעי, שעה 12, 24 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התשפ"ח * יום חמישי, 1 בצהריים, 8 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התשפ"ח * ליל שבת, שעה 1, 52 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התשפ"ח * יום ראשון, 2 אחר הצהריים, 36 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
תשרי התשפ"ט * יום שלישי, 3 לפנות בוקר, 20 דקות, 8 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי (-דחיית גטר"ד!)
 מרחשון התשפ"ט * יום רביעי, 4 אחר הצהריים, 4 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התשפ"ט * יום שישי, 4 לפנות בוקר, 48 דקות, 10 חלקים * ר"ח: ראשון
 טבת התשפ"ט * שבת, 5 בערב, 32 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 שבט התשפ"ט * יום שני, 6 בבוקר, 16 דקות, 12 חלקים * ר"ח: רביעי
 אדר התשפ"ט * יום שלישי, 7 בערב, 0 דקות, 13 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התשפ"ט * יום חמישי, 7 בבוקר, 44 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שבת
 אייר התשפ"ט * יום שישי, 8 בערב, 28 דקות, 15 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התשפ"ט * יום ראשון, 9 בבוקר, 12 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התשפ"ט * ליל שלישי, שעה 9, 56 דקות, 17 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התשפ"ט * יום רביעי, 10 בבוקר, 41 דקות * ר"ח: שישי
 אלול התשפ"ט * ליל שישי, שעה 11, 25 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
תשרי התש"צ * שבת, 12 בצהריים, 9 דקות, 2 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון התש"צ * ליל שני, שעה 12, 53 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו התש"צ * יום שלישי, 1 בצהריים, 37 דקות, 4 חלקים * ר"ח: חמישי
 טבת התש"צ * יום חמישי, 2 לפנות בוקר, 21 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שישי
 שבט התש"צ * יום שישי, 3 אחר הצהריים, 5 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שבת
 אדר-א' התש"צ * יום ראשון, 3 לפנות בוקר, 49 דקות, 7 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 אדר-ב' התש"צ * יום שני, 4 אחר הצהריים, 33 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התש"צ * יום רביעי, 5 בבוקר, 17 דקות, 9 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התש"צ * יום חמישי, 6 בערב, 1 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התש"צ * שבת, 6 בבוקר, 45 דקות, 11 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התש"צ * יום ראשון, 7 בערב, 29 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התש"צ * יום שלישי, 8 בבוקר, 13 דקות, 13 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התש"צ * יום רביעי, 8 בערב, 57 דקות, 14 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
תשרי התשצ"א * יום שישי, 9 בבוקר, 41 דקות, 15 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התשצ"א * מוצאי שבת, שעה 10, 25 דקות, 16 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התשצ"א * יום שני, 11 בצהריים, 9 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 טבת התשצ"א * ליל רביעי, שעה 11, 54 דקות * ר"ח: חמישי-שישי
 שבט התשצ"א * יום חמישי, 12 בצהריים, 38 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שבת
 אדר התשצ"א * ליל שבת, שעה 1, 22 דקות, 2 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התשצ"א * יום ראשון, 2 אחר הצהריים, 6 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התשצ"א * יום שלישי, 2 לפנות בוקר, 50 דקות, 4 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התשצ"א * יום רביעי, 3 אחר הצהריים, 34 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התשצ"א * יום שישי, 4 בבוקר, 18 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התשצ"א * שבת, 5 בערב, 2 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התשצ"א * יום שני, 5 בבוקר, 46 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
תשרי התשצ"ב * יום שלישי, 6 בערב, 30 דקות, 9 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
 מרחשון התשצ"ב * יום חמישי, 7 בבוקר, 14 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התשצ"ב * יום שישי, 7 בערב, 58 דקות, 11 חלקים * ר"ח: ראשון
 טבת התשצ"ב * יום ראשון, 8 בבוקר, 42 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 שבט התשצ"ב * ליל שלישי, שעה 9, 26 דקות, 13 חלקים * ר"ח: רביעי
 אדר התשצ"ב * יום רביעי, 10 בבוקר, 10 דקות, 14 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התשצ"ב * ליל שישי, שעה 10, 54 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שבת

אייר התשצ"ב * שבת, 11 בצהריים, 38 דקות, 16 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התשצ"ב * ליל שני, שעה 12, 22 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התשצ"ב * יום שלישי, 1 בצהריים, 7 דקות * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התשצ"ב * ליל חמישי, שעה 1, 51 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שישי
 אלול התשצ"ב * יום שישי, 2 אחר הצהריים, 35 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 תשרי **התשצ"ג** * יום ראשון, 3 לפנות בוקר, 19 דקות, 3 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון התשצ"ג * יום שני, 4 אחר הצהריים, 3 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו התשצ"ג * יום רביעי, 4 לפנות בוקר, 47 דקות, 5 חלקים * ר"ח: חמישי
 טבת התשצ"ג * יום חמישי, 5 בערב, 31 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שישי
 שבט התשצ"ג * שבת, 6 בבוקר, 15 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שבת
 אדר-א' התשצ"ג * יום ראשון, 6 בערב, 59 דקות, 8 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 אדר-ב' התשצ"ג * יום שלישי, 7 בבוקר, 43 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התשצ"ג * ליל חמישי, שעה 8, 27 דקות, 10 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התשצ"ג * יום שישי, 9 בבוקר, 11 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התשצ"ג * מוצאי שבת, שעה 9, 55 דקות, 12 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התשצ"ג * יום שני, 10 בבוקר, 39 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התשצ"ג * ליל רביעי, שעה 11, 23 דקות, 14 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התשצ"ג * יום חמישי, 12 בצהריים, 7 דקות, 15 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי **התשצ"ד** * ליל שבת, שעה 12, 51 דקות, 16 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התשצ"ד * יום ראשון, 1 בצהריים, 35 דקות, 17 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התשצ"ד * יום שלישי, 2 לפנות בוקר, 20 דקות * ר"ח: שלישי-רביעי
 טבת התשצ"ד * יום רביעי, 3 אחר הצהריים, 4 דקות, 1 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 שבט התשצ"ד * יום שישי, 3 לפנות בוקר, 48 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שבת
 אדר התשצ"ד * שבת, 4 אחר הצהריים, 32 דקות, 3 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התשצ"ד * יום שני, 5 בבוקר, 16 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התשצ"ד * יום שלישי, 6 בערב, 0 דקות, 5 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התשצ"ד * יום חמישי, 6 בבוקר, 44 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התשצ"ד * יום שישי, 7 בערב, 28 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התשצ"ד * יום ראשון, 8 בבוקר, 12 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התשצ"ד * יום שני, 8 בערב, 56 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 תשרי **התשצ"ה** * יום רביעי, 9 בבוקר, 40 דקות, 10 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
 מרחשון התשצ"ה * ליל שישי, שעה 10, 24 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התשצ"ה * שבת, 11 בצהריים, 8 דקות, 12 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 טבת התשצ"ה * ליל שני, שעה 11, 52 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 שבט התשצ"ה * יום שלישי, 12 בצהריים, 36 דקות, 14 חלקים * ר"ח: חמישי
 אדר-א' התשצ"ה * ליל חמישי, שעה 1, 20 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 אדר-ב' התשצ"ה * יום שישי, 2 אחר הצהריים, 4 דקות, 16 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התשצ"ה * יום ראשון, 2 לפנות בוקר, 48 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התשצ"ה * יום שני, 3 אחר הצהריים, 33 דקות * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התשצ"ה * יום רביעי, 4 בבוקר, 17 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התשצ"ה * יום חמישי, 5 בערב, 1 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התשצ"ה * שבת, 5 בבוקר, 45 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התשצ"ה * יום ראשון, 6 בערב, 29 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 תשרי **התשצ"ו** * יום שלישי, 7 בבוקר, 13 דקות, 5 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי (-דחיית גטר"ד!)
 מרחשון התשצ"ו * יום רביעי, 7 בערב, 57 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התשצ"ו * יום שישי, 8 בבוקר, 41 דקות, 7 חלקים * ר"ח: ראשון
 טבת התשצ"ו * מוצאי שבת, שעה 9, 25 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 שבט התשצ"ו * יום שני, 10 בבוקר, 9 דקות, 9 חלקים * ר"ח: רביעי
 אדר התשצ"ו * ליל רביעי, שעה 10, 53 דקות, 10 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התשצ"ו * יום חמישי, 11 בצהריים, 37 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שבת

אייר התשצ"ו * ליל שבת, שעה 12, 21 דקות, 12 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התשצ"ו * יום ראשון, 1 בצהריים, 5 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התשצ"ו * ליל שלישי, שעה 1, 49 דקות, 14 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התשצ"ו * יום רביעי, 2 אחר הצהריים, 33 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שישי
 אלול התשצ"ו * יום שישי, 3 לפנות בוקר, 17 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 תשרי **התשצ"ז** * שבת, 4 אחר הצהריים, 1 דקות, 17 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון התשצ"ז * יום שני, 4 לפנות בוקר, 46 דקות * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו התשצ"ז * יום שלישי, 5 בערב, 30 דקות, 1 חלקים * ר"ח: חמישי
 טבת התשצ"ז * יום חמישי, 6 בבוקר, 14 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שישי
 שבט התשצ"ז * יום שישי, 6 בערב, 58 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שבת
 אדר התשצ"ז * יום ראשון, 7 בבוקר, 42 דקות, 4 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התשצ"ז * ליל שלישי, שעה 8, 26 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התשצ"ז * יום רביעי, 9 בבוקר, 10 דקות, 6 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התשצ"ז * ליל שישי, שעה 9, 54 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התשצ"ז * שבת, 10 בבוקר, 38 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התשצ"ז * ליל שני, שעה 11, 22 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התשצ"ז * יום שלישי, 12 בצהריים, 6 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 תשרי **התשצ"ח** * ליל חמישי, שעה 12, 50 דקות, 11 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
 מרחשון התשצ"ח * יום שישי, 1 בצהריים, 34 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התשצ"ח * יום ראשון, 2 לפנות בוקר, 18 דקות, 13 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 טבת התשצ"ח * יום שני, 3 אחר הצהריים, 2 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 שבט התשצ"ח * יום רביעי, 3 לפנות בוקר, 46 דקות, 15 חלקים * ר"ח: חמישי
 אדר-א' התשצ"ח * יום חמישי, 4 אחר הצהריים, 30 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 אדר-ב' התשצ"ח * שבת, 5 בבוקר, 14 דקות, 17 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התשצ"ח * יום ראשון, 5 בערב, 59 דקות * ר"ח: שלישי
 אייר התשצ"ח * יום שלישי, 6 בבוקר, 43 דקות, 1 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התשצ"ח * יום רביעי, 7 בערב, 27 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התשצ"ח * יום שישי, 8 בבוקר, 11 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התשצ"ח * מוצאי שבת, שעה 8, 55 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התשצ"ח * יום שני, 9 בבוקר, 39 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 תשרי **התשצ"ט** * ליל רביעי, שעה 10, 23 דקות, 6 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
 מרחשון התשצ"ט * יום חמישי, 11 בצהריים, 7 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התשצ"ט * ליל שבת, שעה 11, 51 דקות, 8 חלקים * ר"ח: ראשון
 טבת התשצ"ט * יום ראשון, 12 בצהריים, 35 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 שבט התשצ"ט * ליל שלישי, שעה 1, 19 דקות, 10 חלקים * ר"ח: רביעי
 אדר התשצ"ט * יום רביעי, 2 אחר הצהריים, 3 דקות, 11 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התשצ"ט * יום שישי, 2 לפנות בוקר, 47 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שבת
 אייר התשצ"ט * שבת, 3 אחר הצהריים, 31 דקות, 13 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התשצ"ט * יום שני, 4 בבוקר, 15 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התשצ"ט * יום שלישי, 4 אחר הצהריים, 59 דקות, 15 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התשצ"ט * יום חמישי, 5 בבוקר, 43 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שישי
 אלול התשצ"ט * יום שישי, 6 בערב, 27 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 תשרי **ה'ת"ת** * יום ראשון, 7 בבוקר, 12 דקות * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון ה'ת"ת * יום שני, 7 בערב, 56 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו ה'ת"ת * יום רביעי, 8 בבוקר, 40 דקות, 2 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 טבת ה'ת"ת * ליל שישי, שעה 9, 24 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט ה'ת"ת * שבת, 10 בבוקר, 8 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שני
 אדר ה'ת"ת * ליל שני, שעה 10, 52 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן ה'ת"ת * יום שלישי, 11 בצהריים, 36 דקות, 6 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר ה'ת"ת * ליל חמישי, שעה 12, 20 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שישי-שבת

סיון הת"ת * יום שישי, 1 בצהריים, 4 דקות, 8 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז הת"ת * ליל ראשון, שעה 1, 48 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב הת"ת * יום שני, 2 אחר הצהריים, 32 דקות, 10 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול הת"ת * יום רביעי, 3 לפנות בוקר, 16 דקות, 11 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי **התת"א** * יום חמישי, 4 אחר הצהריים, 0 דקות, 12 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התת"א * שבת, 4 לפנות בוקר, 44 דקות, 13 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התת"א * יום ראשון, 5 בערב, 28 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שלישי
 טבת התת"א * יום שלישי, 6 בבוקר, 12 דקות, 15 חלקים * ר"ח: רביעי
 שבט התת"א * יום רביעי, 6 בערב, 56 דקות, 16 חלקים * ר"ח: חמישי
 אדר-א' התת"א * יום שישי, 7 בבוקר, 40 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 אדר-ב' התת"א * מוצאי שבת, שעה 8, 25 דקות * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התת"א * יום שני, 9 בבוקר, 9 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התת"א * ליל רביעי, שעה 9, 53 דקות, 2 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התת"א * יום חמישי, 10 בבוקר, 37 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התת"א * ליל שבת, שעה 11, 21 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התת"א * יום ראשון, 12 בצהריים, 5 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התת"א * ליל שלישי, שעה 12, 49 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 תשרי **התת"ב** * יום רביעי, 1 בצהריים, 33 דקות, 7 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
 מרחשון התת"ב * יום שישי, 2 לפנות בוקר, 17 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התת"ב * שבת, 3 אחר הצהריים, 1 דקות, 9 חלקים * ר"ח: ראשון
 טבת התת"ב * יום שני, 3 לפנות בוקר, 45 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 שבט התת"ב * יום שלישי, 4 אחר הצהריים, 29 דקות, 11 חלקים * ר"ח: רביעי
 אדר התת"ב * יום חמישי, 5 בבוקר, 13 דקות, 12 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התת"ב * יום שישי, 5 בערב, 57 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שבת
 אייר התת"ב * יום ראשון, 6 בבוקר, 41 דקות, 14 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התת"ב * יום שני, 7 בערב, 25 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התת"ב * יום רביעי, 8 בבוקר, 9 דקות, 16 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התת"ב * יום חמישי, 8 בערב, 53 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שישי
 אלול התת"ב * שבת, 9 בבוקר, 38 דקות * ר"ח: שבת-ראשון
 תשרי **התת"ג** * ליל שני, שעה 10, 22 דקות, 1 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון התת"ג * יום שלישי, 11 בצהריים, 6 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו התת"ג * ליל חמישי, שעה 11, 50 דקות, 3 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 טבת התת"ג * יום שישי, 12 בצהריים, 34 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התת"ג * ליל ראשון, שעה 1, 18 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שני
 אדר-א' התת"ג * יום שני, 2 אחר הצהריים, 2 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 אדר-ב' התת"ג * יום רביעי, 2 לפנות בוקר, 46 דקות, 7 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התת"ג * יום חמישי, 3 אחר הצהריים, 30 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שבת
 אייר התת"ג * שבת, 4 בבוקר, 14 דקות, 9 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התת"ג * יום ראשון, 4 אחר הצהריים, 58 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התת"ג * יום שלישי, 5 בבוקר, 42 דקות, 11 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התת"ג * יום רביעי, 6 בערב, 26 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שישי
 אלול התת"ג * יום שישי, 7 בבוקר, 10 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 תשרי **התת"ד** * מוצאי שבת, שעה 7, 54 דקות, 14 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון התת"ד * יום שני, 8 בבוקר, 38 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו התת"ד * ליל רביעי, שעה 9, 22 דקות, 16 חלקים * ר"ח: חמישי
 טבת התת"ד * יום חמישי, 10 בבוקר, 6 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שישי
 שבט התת"ד * ליל שבת, שעה 10, 51 דקות * ר"ח: שבת
 אדר התת"ד * יום ראשון, 11 בצהריים, 35 דקות, 1 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התת"ד * ליל שלישי, שעה 12, 19 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התת"ד * יום רביעי, 1 בצהריים, 3 דקות, 3 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי

סיון התת"ד * ליל שישי, שעה 1, 47 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שישי
 תמוז התת"ד * שבת, 2 אחר הצהריים, 31 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התת"ד * יום שני, 3 לפנות בוקר, 15 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התת"ד * יום שלישי, 3 אחר הצהריים, 59 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 תשרי התת"ה * יום חמישי, 4 לפנות בוקר, 43 דקות, 8 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
 מרחשון התת"ה * יום שישי, 5 בערב, 27 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התת"ה * יום ראשון, 6 בבוקר, 11 דקות, 10 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 טבת התת"ה * יום שני, 6 בערב, 55 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 שבט התת"ה * יום רביעי, 7 בבוקר, 39 דקות, 12 חלקים * ר"ח: חמישי
 אדר התת"ה * ליל שישי, שעה 8, 23 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 ניסן התת"ה * שבת, 9 בבוקר, 7 דקות, 14 חלקים * ר"ח: ראשון
 אייר התת"ה * ליל שני, שעה 9, 51 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 סיון התת"ה * יום שלישי, 10 בבוקר, 35 דקות, 16 חלקים * ר"ח: רביעי
 תמוז התת"ה * ליל חמישי, שעה 11, 19 דקות, 17 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 אב התת"ה * יום שישי, 12 בצהריים, 4 דקות * ר"ח: שבת
 אלול התת"ה * מוצאי שבת, שעה 12, 48 דקות, 1 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 תשרי התת"ו * יום שני, 1 בצהריים, 32 דקות, 2 חלקים * רה"ש: שלישי ורביעי
 מרחשון התת"ו * יום רביעי, 2 לפנות בוקר, 16 דקות, 3 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 כסלו התת"ו * יום חמישי, 3 אחר הצהריים, 0 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שישי
 טבת התת"ו * שבת, 3 לפנות בוקר, 44 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התת"ו * יום ראשון, 4 אחר הצהריים, 28 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שני
 אדר-א' התת"ו * יום שלישי, 5 בבוקר, 12 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 אדר-ב' התת"ו * יום רביעי, 5 בערב, 56 דקות, 8 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התת"ו * יום שישי, 6 בבוקר, 40 דקות, 9 חלקים * ר"ח: שבת
 אייר התת"ו * שבת, 7 בערב, 24 דקות, 10 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התת"ו * יום שני, 8 בבוקר, 8 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התת"ו * יום שלישי, 8 בערב, 52 דקות, 12 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התת"ו * יום חמישי, 9 בבוקר, 36 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שישי
 אלול התת"ו * ליל שבת, שעה 10, 20 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 תשרי התת"ז * יום ראשון, 11 בצהריים, 4 דקות, 15 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון התת"ז * ליל שלישי, שעה 11, 48 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו התת"ז * יום רביעי, 12 בצהריים, 32 דקות, 17 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 טבת התת"ז * ליל שישי, שעה 1, 17 דקות * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התת"ז * שבת, 2 אחר הצהריים, 1 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שני
 אדר התת"ז * יום שני, 2 לפנות בוקר, 45 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התת"ז * יום שלישי, 3 אחר הצהריים, 29 דקות, 3 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התת"ז * יום חמישי, 4 בבוקר, 13 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התת"ז * יום שישי, 4 אחר הצהריים, 57 דקות, 5 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התת"ז * יום ראשון, 5 בבוקר, 41 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התת"ז * יום שני, 6 בערב, 25 דקות, 7 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התת"ז * יום רביעי, 7 בבוקר, 9 דקות, 8 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי התת"ח * יום חמישי, 7 בערב, 53 דקות, 9 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התת"ח * שבת, 8 בבוקר, 37 דקות, 10 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התת"ח * ליל שני, שעה 9, 21 דקות, 11 חלקים * ר"ח: שלישי
 טבת התת"ח * יום שלישי, 10 בבוקר, 5 דקות, 12 חלקים * ר"ח: רביעי
 שבט התת"ח * ליל חמישי, שעה 10, 49 דקות, 13 חלקים * ר"ח: חמישי
 אדר התת"ח * יום שישי, 11 בצהריים, 33 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 ניסן התת"ח * מוצאי שבת, שעה 12, 17 דקות, 15 חלקים * ר"ח: ראשון
 אייר התת"ח * יום שני, 1 בצהריים, 1 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 סיון התת"ח * ליל רביעי, שעה 1, 45 דקות, 17 חלקים * ר"ח: רביעי

תמוז התת"ח * יום חמישי, 2 אחר הצהריים, 30 דקות * ר"ח: חמישי-שישי
 אב התת"ח * שבת, 3 לפנות בוקר, 14 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שבת
 אלול התת"ח * יום ראשון, 3 אחר הצהריים, 58 דקות, 2 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 תשרי **התת"ט** * יום שלישי, 4 לפנות בוקר, 42 דקות, 3 חלקים * רה"ש: שלישי ורביעי
 מרחשון התת"ט * יום רביעי, 5 בערב, 26 דקות, 4 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 כסלו התת"ט * יום שישי, 6 בבוקר, 10 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שישי
 טבת התת"ט * שבת, 6 בערב, 54 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התת"ט * יום שני, 7 בבוקר, 38 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שני
 אדר-א' התת"ט * ליל רביעי, שעה 8, 22 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 אדר-ב' התת"ט * יום חמישי, 9 בבוקר, 6 דקות, 9 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 ניסן התת"ט * ליל שבת, שעה 9, 50 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שבת
 אייר התת"ט * יום ראשון, 10 בבוקר, 34 דקות, 11 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 סיון התת"ט * ליל שלישי, שעה 11, 18 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שלישי
 תמוז התת"ט * יום רביעי, 12 בצהריים, 2 דקות, 13 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אב התת"ט * ליל שישי, שעה 12, 46 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שישי
 אלול התת"ט * שבת, 1 בצהריים, 30 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 תשרי **התת"י** * יום שני, 2 לפנות בוקר, 14 דקות, 16 חלקים * רה"ש: שני ושלישי
 מרחשון התת"י * יום שלישי, 2 אחר הצהריים, 58 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 כסלו התת"י * יום חמישי, 3 לפנות בוקר, 43 דקות * ר"ח: חמישי-שישי
 טבת התת"י * יום שישי, 4 אחר הצהריים, 27 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התת"י * יום ראשון, 5 בבוקר, 11 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שני
 אדר התת"י * יום שני, 5 בערב, 55 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התת"י * יום רביעי, 6 בבוקר, 39 דקות, 4 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התת"י * יום חמישי, 7 בערב, 23 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התת"י * שבת, 8 בבוקר, 7 דקות, 6 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התת"י * יום ראשון, 8 בערב, 51 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התת"י * יום שלישי, 9 בבוקר, 35 דקות, 8 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התת"י * ליל חמישי, שעה 10, 19 דקות, 9 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי **התת"יא** * יום שישי, 11 בצהריים, 3 דקות, 10 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התת"יא * מוצאי שבת, שעה 11, 47 דקות, 11 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התת"יא * יום שני, 12 בצהריים, 31 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 טבת התת"יא * ליל רביעי, שעה 1, 15 דקות, 13 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 שבט התת"יא * יום חמישי, 1 בצהריים, 59 דקות, 14 חלקים * ר"ח: שבת
 אדר התת"יא * שבת, 2 לפנות בוקר, 43 דקות, 15 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 ניסן התת"יא * יום ראשון, 3 אחר הצהריים, 27 דקות, 16 חלקים * ר"ח: שלישי
 אייר התת"יא * יום שלישי, 4 בבוקר, 11 דקות, 17 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 סיון התת"יא * יום רביעי, 4 אחר הצהריים, 56 דקות * ר"ח: שישי
 תמוז התת"יא * יום שישי, 5 בבוקר, 40 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 אב התת"יא * שבת, 6 בערב, 24 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שני
 אלול התת"יא * יום שני, 7 בבוקר, 8 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 תשרי **התת"יב** * יום שלישי, 7 בערב, 52 דקות, 4 חלקים * רה"ש: חמישי ושישי
 מרחשון התת"יב * יום חמישי, 8 בבוקר, 36 דקות, 5 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 כסלו התת"יב * ליל שבת, שעה 9, 20 דקות, 6 חלקים * ר"ח: ראשון
 טבת התת"יב * יום ראשון, 10 בבוקר, 4 דקות, 7 חלקים * ר"ח: שני
 שבט התת"יב * ליל שלישי, שעה 10, 48 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שלישי
 אדר-א' התת"יב * יום רביעי, 11 בצהריים, 32 דקות, 9 חלקים * ר"ח: רביעי-חמישי
 אדר-ב' התת"יב * ליל שישי, שעה 12, 16 דקות, 10 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 ניסן התת"יב * שבת, 1 בצהריים, 0 דקות, 11 חלקים * ר"ח: ראשון
 אייר התת"יב * ליל שני, שעה 1, 44 דקות, 12 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 סיון התת"יב * יום שלישי, 2 אחר הצהריים, 28 דקות, 13 חלקים * ר"ח: רביעי

תמוז התתי"ב * יום חמישי, 3 לפנות בוקר, 12 דקות, 14 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 אב התתי"ב * יום שישי, 3 אחר הצהריים, 56 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שבת
 אלול התתי"ב * יום ראשון, 4 בבוקר, 40 דקות, 16 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 תשרי **התתי"ג** * יום שני, 5 בערב, 24 דקות, 17 חלקים * רה"ש: שלישי-רביעי
 מרחשון התתי"ג * יום רביעי, 6 בבוקר, 9 דקות * ר"ח: רביעי-חמישי
 כסלו התתי"ג * יום חמישי, 6 בערב, 53 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שישי
 טבת התתי"ג * שבת, 7 בבוקר, 37 דקות, 2 חלקים * ר"ח: שבת-ראשון
 שבט התתי"ג * ליל שני, שעה 8, 21 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שני
 אדר התתי"ג * יום שלישי, 9 בבוקר, 5 דקות, 4 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התתי"ג * ליל חמישי, שעה 9, 49 דקות, 5 חלקים * ר"ח: חמישי
 אייר התתי"ג * יום שישי, 10 בבוקר, 33 דקות, 6 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התתי"ג * מוצאי שבת, שעה 11, 17 דקות, 7 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התתי"ג * יום שני, 12 בצהריים, 1 דקות, 8 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התתי"ג * ליל רביעי, שעה 12, 45 דקות, 9 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התתי"ג * יום חמישי, 1 בצהריים, 29 דקות, 10 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 תשרי **התתי"ד** * שבת, 2 לפנות בוקר, 13 דקות, 11 חלקים * רה"ש: שבת וראשון
 מרחשון התתי"ד * יום ראשון, 2 אחר הצהריים, 57 דקות, 12 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 כסלו התתי"ד * יום שלישי, 3 לפנות בוקר, 41 דקות, 13 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 טבת התתי"ד * יום רביעי, 4 אחר הצהריים, 25 דקות, 14 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי
 שבט התתי"ד * יום שישי, 5 בבוקר, 9 דקות, 15 חלקים * ר"ח: שבת
 אדר-א' התתי"ד * שבת, 5 בערב, 53 דקות, 16 חלקים * ר"ח: ראשון-שני
 אדר-ב' התתי"ד * יום שני, 6 בבוקר, 37 דקות, 17 חלקים * ר"ח: שלישי-רביעי
 ניסן התתי"ד * יום שלישי, 7 בערב, 22 דקות * ר"ח: חמישי
 אייר התתי"ד * יום חמישי, 8 בבוקר, 6 דקות, 1 חלקים * ר"ח: שישי-שבת
 סיון התתי"ד * יום שישי, 8 בערב, 50 דקות, 2 חלקים * ר"ח: ראשון
 תמוז התתי"ד * יום ראשון, 9 בבוקר, 34 דקות, 3 חלקים * ר"ח: שני-שלישי
 אב התתי"ד * ליל שלישי, שעה 10, 18 דקות, 4 חלקים * ר"ח: רביעי
 אלול התתי"ד * יום רביעי, 11 בצהריים, 2 דקות, 5 חלקים * ר"ח: חמישי-שישי

לוחות ושברי לוחות

על הלוח העברי

מפתח

תוכן עניינים מפורט

תוכן העניינים

6	מבוא ודברי פתיחה
	הסברים ומאמרים
16	הַפְּרוֹת עִם לוח השנה היהודי מספר הימים בכל חודש עיבור השנה החודש הנוסף בשנה מעוברת מרחשון, כסלו ו"סימן השנה" סימן השנה מספר הימים בשנה מספר השבתות בשנה
21	סימני המועדים ו'ימי הפסילה' (א) א"ת ב"ש (ב) סימנים ומועדים נוספים (ג) 'קָלְלִי הַפְּסִילָה' - 'לא אד"ו ראש' ונגזרותיו לא אד"ו ראש ההשלכות של 'לא אד"ו ראש' על שאר המועדים (ד) הסימן להפסקת ארבע הפרשיות
29	חיבור הפרשות ומחזור הקריאה מחזור הקריאה בימינו פרשות שנקראות בקביעות סמוך למועדים הפרשות שעשויות להתחבר ארבעה עשר סוגי שנים כללי חיבור הפרשות כפי הנהוג כיום (1) ויקהל ופקודי, תזריע ומצורע, אחרי־מות וקדושים, בהר ובחוקותי, מטות ומסעי (2) נצבים ווילך (3) חוקת ובלק טבלת חיבור הפרשות לפי סימן השנה נתוני שכיחות
37	ראש השנה התשס"ו: הדחייה הנדירה ביותר א. הקדמה - סקירת יסודות הלוח, עיבור השנה, מספר הימים בשנה ב. ארבע הדחיות - סקירה ג. ארבע הדחיות - חשבון הסתברות ד. מולד תשרי התשס"ו וראש השנה - נדירותה של הדחייה הרביעית ה. סיכום / תקציר
42	חזרה של קביעות השנה אחרי שלוש שנים היסודות וסוגי השנים מצאית סוג השנה וקביעותה לוח ארבעה שערים נתוני שכיחות של הקביעות השונות חזרה במרווחים של שלוש שנים רווח של ארבע שנים

מחזוריות בלוח השנה ו"עיגול דרב נחשון"
הדיונים על שנת התרס"ב-ס"ג בעקבות הלוח שבטור

58..... **ליקוטים על ברכת החמה**

עובדות מעניינות הקשורות בתאריכי חלות הברכה
עדויות נבחרות על מעמד ברכת החמה

65..... **מניין ימי החודש בשטרות**

הקדמה
סוגיית הגמרא בנדריים ופירושה
כתיבת התאריך בשטרות ביום ראשון של ראש חודש
אופן כתיבת התאריך בשאר ימי החודש
שיטת הר"ן: ימי החודש נמנים מהיום הראשון של ר"ח
שיטת הרשב"ץ: מונים מן היום השני של ר"ח
הראיות לשיטת הר"ן
הטענות בעד המניין מהיום השני

82..... **כיצד כותבים תש"פ?**

- א. ראשי תיבות הגויים
- ב. ראשי תיבות, האומנם?
- ג. ערך מספרי שונה לאותיות הסופיות
- ד. מסורת הכתיבה
- ה. בניין אב, או מקרה חריג?
- ו. טענות מיוחדות לשנת תש"פ
- ז. כיום
- ח. סיכום
- ט. מסקנה

91..... **לוח העמים, ונוסחת גאוס להמרת תאריכים**

רקע: הלוח הנוצרי
מעט מן ההיסטוריה של הלוח - היוליאני והגרגוריאני
נוסחת גאוס
הדגמות
הדגמות למציאת התאריך הנוצרי של ראש השנה העברית
נוסחת גאוס: משמעות הערך a
חישוב סימן השנה באמצעות נוסחת גאוס

100..... **על תאריכים חוזרים ועל שנים זהות**

1. תאריכים חוזרים
  2. תאריכים זהים - עברי, גרגוריאני והיום בשבוע
  3. שנים זהות (שנים תאומות)
- שיטה חדשה להשוואת תאריכים
למה 220?

104..... **בירורים וביאורים בקצרה**

תוכן הבירורים
מדוע אין סימן גש"א מעוברת?
שאלה
תשובה
מתי החל עיבור השנה?
תשובה
מהו מזלו של חודש אדר ב'?
תשובה
האם ייתכנו בר מצווה ובת מצווה באדר א'?
שאלה
תשובה
קביעות שנת התשע"א; עשרה בטבת בערב שבת

שאלה
תשובה
פרשת נשא לפני חג השבועות
שאלה
תשובה
יום טוב שני של גלויות - לחג השבועות
שאלה
תשובה
רווח של יומיים בין המולד ובין ראש החודש
שאלה
תשובה
בן כמה העולם?
'יצחק יצחק יצחק'
'מנהג ירושלים' בקריאת ימי שני וחמישי של פרשת אמור

טבלאות ורשימות

- 119 ..... לוח סימני-השנה ל-570 שנה: ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז
- 120 ..... טבלת המועדים ל-14 סימני השנה
- 121 ..... טבלת תאריכי השבתות ל-14 סימני השנה
- 123 ..... טבלת הפרשות וההפטרות
הערות לגבי ההפטרות
- 128 ..... מיון לפי סימן השנה: ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז
פשוטות
מעוברות
סיכום - 570 שנה
- 130 ..... סכום סימני השנים לטווחים שונים
- 131 ..... לוח ס"א ראשים
ראשי-המחזורים הסמוכים לזמננו
- 133 ..... גו"ח אדז"ט: טבלת ההפרשים ל-19 שנות המחזור
- 135 ..... מולדות תשרי והדחיות ל-570 שנה - ה'שע"ח-ה'תתקמ"ז
שבעה מצבים ביחס לדחיות
הטבלה המפורטת - 570 שנה
- 142 ..... מולדות החודשים ל-40 שנה - התשע"ה-ה'תתי"ד

מפתח

- 155 ..... תוכן עניינים מפורט
- 158 ..... מפתח ערכים
- 160 ..... מפתח טבלאות

מפתח ערכים

לא צוינו מושגים המופיעים בקובץ באופן תדיר ביותר (כגון: מולד, ראש השנה, חודש).

התלכדות תאריכים (עברי ולועזי) ב-19 שנה, 100,	א"ת ב"ש, 22, 21, 94
101	אושפיזין, 24, 25
התרחקות פסח מתחילת האביב, 103	אסרו חג, 21, 73, 74
חודש	ארבע הדחיות, 25, 37, 38, 39, 44, 46, 47, 101,
-הגדרה, 16, 112	111, 112, 135, ראה גם: לא אד"ו ראש; מולד זקן;
-של שנת חמה (בהשאלה), 91	גטר"ד; בט"ו תקפ"ט
חודש חסר, ראה גם חודש מלא, 16, 65, 67	ארבע הפרשיות, 18, 27, 28, 120
חודש מלא, 16, 38, 65, 67	-שבת הפסקה, 27, 28, 120
-ביחס לאדר א', 18, 112	בהר"ד, 'ראש המולדות', 38, 45, 46, 57, 112
-ביחס לאלול, 73, 74, 75	בט"ו תקפ"ט (דחייה), 37, 39, 40, 41, 46, 47, 94,
-ביחס לפרחשוו ולכסלו, 18, 19, 20, 23, 32, 38,	105, 135, 136, 137, 138, 139
39, 43, 47, 56, 65, 101	בר מצווה ובת מצווה בשנה מעוברת, 107, 108,
חול המועד, 22, 25, 82, 84	121
חנוכה, 23, 24, 26, 27, 120, 121, 125, 126	ברכת החודש, 111, 142
ט"ו בשבט, 24, 26	ברכת החמה, 17, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64
י"ז בתמוז, צום, 23, 69, 77, 109, 126	ברכת הלבנה, 9, 113
יום הכיפורים, 6, 7, 21, 22, 23, 25, 30, 32, 34, 35,	גד"ה בפשוטה, הו"ז במעוברת, 19
41, 74, 75, 82, 84, 120, 125, 126	גו"ח אדז"ט (סדר השנים המעוברות במחזור), 17,
יום העצמאות, 22, 120	19, 37, 43, 44, 47, 107, 133
יום-טוב, 23, 25, 94, 109, 110, ראה גם יום טוב	גטר"ד (דחייה), 38, 39, 40, 41, 46, 47, 50, 94,
שני של גלויות	105, 111, 131, 132, 135, 136, 137, 138, 139,
יום טוב שני של גלויות, 11, 20, 21, 30, 33, 35, 63,	140, 146, 147
110, 121	גימטריה, 7, 8, 12, 31, 85, 86, 113, 114
יעלה ויבוא, 65	הדף היומי, 64
יצחק נמשל ללבנה, 113	הושענא רבה, 23, 25, 26, 41, 120
יָרַח מלא, 16	הלוח המוסלמי, 17, 91
ישראל מונים ללבנה, 10, 106	הלוח הנוצרי, הלועזי, 91, ראה תאריך לועזי
כ"ה באלול, יום בריאת העולם, 112	-הלוח הגרגוריאני, 60, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97,
לא אד"ו ראש, 19, 25, 26, 27, 38, 39, 40, 41, 43,	98, 100, 101, 103
46, 71, 78, 79, 104, 109, 111, 112, 135	-הלוח היוליאני, 60, 92, 93, 94, 95, 96, 98
לא בד"ו פסח, 26, 60, 71, 78, 79, 105, 109	הלוח שבטור, 54, 56, 57
לוח ארבעה שערים, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 55,	הָלָל, 23, 65, 73
56, 109, 130	המבול, 113
לוח ס"א ראשים, 49, 131, 132	המרת שעת המולד לשעון הנהוג, 142
לחם הפנים, 75	הפטרה, 27, 123, 125, 126, 127
מולד	התחלה בדבר טוב (בקריאת התורה), 114
-אופן הרישום בחיבור זה, 38, 44, 45, 142	

קידוש החודש - קביעת המציאות בידי ישראל, 6,
7
קידוש החודש (לפי הראייה), 6, 7, 8, 10, 11, 18,
111, 74, 72
ראש המחזור (השנה הראשונה במחזור הלבנה,
או המולד שלה), 130, 131, 132
ראש חודש, 11, 26, 29, 60, 62, 65, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 111, 112,
120, 126, 142
ראשונים לציון, תאריכי הסתלקותם, 115, 116
ראשי תיבות הגויים, 83, 84, 89
שבועות (החג), 11, 20, 21, 22, 23, 26, 30, 31, 32,
33, 34, 35, 36, 109, 110, 120, 121, 126
שבת הגדול (השבת שלפני פסח), 59, 110, 121,
122, 126, 127
שבת הפסקה. ראה ארבע הפרשיות / שבת הפסקה
שבת קביעא וקיימא, 7
שליחי בית-הדין (להודעה על קידוש החודש), 110
שמחת תורה, 21, 29, 30, 33, 34, 125
-שמחת תורה בחו"ל, 21, 30
שמיני עצרת, וראה שמחת תורה, 23, 73, 74
-ירגל בפני עצמו, 24
שנה כבושה, 60, 92, 101
שנת תוהו, 112
שעון קיץ, 142
תאריך לועזי, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 100,
101, 102
-שימוש בו, 7, 9, 92
תחילת היממה, 9
תענית אסתר, 26, 109, 120
תקופות, 8, 9, 58, 61, 106
-תקופת ניסן, 58, 61
-תקופת תמוז, 59
תקופת שמואל ותקופת רב אדא, 58, 59, 60, 133
תשעה באב, 21, 23, 26, 31, 32, 34, 120, 125, 126

-הגדרה, 16, 38, 111
מולד אדם, וי"ד (שנה אחרי בהר"ד התיאורטי),
112
מולד בחור, 40, 41, 105, 135
מולד זקן (דחייה), 38, 39, 40, 41, 46, 51, 52, 55,
57, 94, 105, 111, 112, 131, 135, 136, 137, 138,
139, 140
מולד תוהו. ראה בהר"ד
מותר חודש, 16, 45, 46, 112
מזלות, 8, 106, 107
מחזור לבנה (של 19 שנה), 17, 19, 37, 40, 43, 45,
51, 54, 60, 97, 103, 119, 128, 131, 133, 135
מחזור של 689472 שנה, 57, 130
מניין הקדשים מניסן, 91
מנצפ"ך, 82, 84, 85, 87
מספר הימים בשנה, 19, 37, 38, 39, 41, 43
מספר הימים בשנה הלועזית, 92
נוסחת גאוס, 93, 94, 97
סוד העיבור, 7, 8, 106
סוכות, 10, 21, 23, 24, 25, 30, 34, 73, 110
סימן השנה, קביעות, 11, 12, 18, 19, 22, 24, 28,
32, 35, 36, 43, 44, 47, 48, 50, 51, 54, 97, 102,
104, 109, 119, 120, 128
ספירת העומר, 11, 110
עיבור השנה, 8, 10, 17, 18, 27, 33, 36, 37, 41, 92,
106, 107, 133, 134
עיגול דרב נחשון גאון, 54, 55, 56, 57, 103
עשרה בטבת, 24, 26, 108, 109, 120
פורים, 10, 21, 22, 23, 26, 27, 50, 69, 77, 109, 120
פסח, 8, 12, 17, 19, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 30,
32, 33, 34, 35, 43, 47, 50, 54, 55, 57, 58, 59,
60, 61, 62, 63, 64, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 102,
103, 104, 105, 109, 110, 121, 126, 127
פסח שני, 21
פרשת השבוע, 30, 33, 110, 114, 121, 123, 126
צום גדליה, 21, 23, 109

מפתח טבלאות

לפי סדר הופעתן

- טבלת חיבור הפרשות וחילוקן לפי סימני השנים 35
דוגמה: חישוב מולד שנת התשע"ב (הערה) 46
לוח ארבעה שערים: השנים הפשוטות 48
לוח ארבעה שערים: השנים המעוברות 48
שכחויות סימני השנים 50
הדגמת נסיגת 'עיגול רב נחשון' במולדות 4 זוגות-שנים 55
שתי השיטות למניין ימי החודש כשראש-החודש שני ימים 71
חדשי הלוח הנוצרי 93
הפרשי הימים בין הלוח היוליאני ובין הלוח הגרגוריאני 94
נוסחת גאוס: ערכי a עבור 19 שנות המחזור 97
לוח ל-570 שנה: סימני השנים 119
טבלת המועדים ל-14 סימני השנה 120
תאריכי השבתות בא"י לכל סוגי השנים 121
טבלת הפרשות, תחומי תאריכיהן וההפטרות 123
סיכום סימני השנה ל-570 שנה: השע"ח-התקמ"ז 129
קכום מופעי סימני השנים בטווחים גדולים של שנים 130
לוח ס"א ראשים 131
טבלת ראשי המחזורים הסמוכים לנו, והשורה המתאימה בלוח ס"א ראשים 132
ההפרשים בין שנות חמה ובין שנות לבנה במחזור 19 שנה 133
פירוט מולדות תשרי והדחיות ל-570 שנה 135